بسم الله الرحمن الرحیم

Муәһәммәт ЙҮСҮП

Һаятиңизни қәдирләң

Алмута, 2025

Йүсүп Муһәммәт

Й 37 **Һаятиңизни қәдирләң.** / *М.Йүсүп.* – Алмута, 2025. – 312 бәт.

© Йүсүп М., 2025

МУНДӘРИЖӘ

Муәллип һәққидә 8
Кириш сөз 16
Дунийадики әң яхши кәсип 18
Һечким тәңқитлимисун десиңиз... 22
Өзиңизниң мейисини өзиңиз жуюң 26
Өзиңизниң муһим шәхс екәнлигини
қандақ билисиз? 28
Кишиләргә улар қилған муамилини қилмаң 30
Өз кемиңизни өзиңиз һайдаң 33
Гөзәлликләрни көрүш үчүнму иқтидар керәк 35
Сизниң шәхсий қанаитиңиз
муқәддәс пикир әмәс 37
Сүкүт һәммила адәм бежирәләйдиған
маһарәт әмәс 39
Сизниң яхши көргәнлигиңиз үчүнла әмәс 43
Билиш билән тәтбиқләш оттурисида 46
Биз қанчилик болалидуқ? 49
Аллаһ тәаладин мумкин әмәсләрни тиләң! 56
Ирадини һечким берәлмәйду 68
Йерим жил өмриңиз қалған болса немә
қилаттиңиз? 74
Нишандин совутуш һейлиси 78
Хошалл иқни өзиңиздин издәң 84
Унтушму бир сәнъәт, униму үгинивелиң! 88
Яхшисини күтүң, чоқум көрисиз 95
Жаһиллиқ яман иш әмәс 99

Мәшғул болғанлиқ қазанғанлиқ әмәс..............104
Һаятимизда хата көзқарашларниң
нисбити 110
Қорқмайдиған адәм туғулуп бақмиди..............114
Мундақ кишиләрдин жирақ туруң 117
Сизни өлтүрәлмигән нәрсә күчлүк қилиду........121
Һиссият дүшмәнлиридин жирақ туруң! 125
Һечким сизни балиңиздәк
назарәт қилалмайду 128
Улар сизни қандақ баһалайду? 131
Өмриңизни қандақ узиталайсиз?......................135
Һәсәл һәрисидики Қуръан мөҗүзиси................139
Өзгәртмәкчи болғиниңиз
дәл өзиңиз болуң...143
Кишиләрдин немиләрни үгинәләйсиз? 146
Ишиңиз мукәммәл болса тәнқитчиләрдин
қорқмаң!..150
Қизларниң жигитлири тоғрилиқ
билиши зөрүр болған ишлар............................153
Оғулларниң җор таллишида билиши
зөрүр болған ишлар...161
Пурсәт вә һекмәт..171
Мувәппәқийәтлик ишларни адәткә
айландурувелиң 177
Мувәппәқийәтниң сири 181
Ақилларчә кәчүрүм сорашни биләмсиз?...........187
Йеңи жилға қандақ қарайсиз?..........................195
Бәзи гуманлар дөтлүктур 200
Қандақ қилғанда тоғра қарар қилалайсиз? 203
Кишиләр сизни немә үчүн яхши көриду
вә немә үчүн яман көриду 208

Активлиқ вә пассивлиқ 213
Бизниң өйдики 20 қаидә 219
Ирадини һечким йеңәлмәйду 224
«Мүмкин әмәс» дегән сөзни
луғитиңиздин чиқирип ташлаң! 227
Энергия жуқумлуқтур 230
Мөҗүзиләр һәрикәткә өткәнләргә
келиду 233
Биз пушайман қилидиған 20 иш........................235
Мувәппәқийәт күндилик адәткә муһтаждур 239
Муамилә принципи 246
Нормал күлкә сағламлиқниң дәлилидур...........250
Әң тәләйлик инсан 254
20/80 қанунийити 259
Гәп-сөзиңизгә диққәт қилиң 265
10/90 қанунийити 271
40 мәшъәл 276
Тәвсийә 308

بسم الله الرحمن الرحيم

Наһайити көйүмчан, толиму меһриван
Аллаһниң исми билән башлаймән

МУӘЛЛИП ҺӘҚҚИДӘ

Устаз Муһәммәт Йүсүп Муһәммәт Турсун 1968-жили 10-февраль күни Хотән вилайитиниң Керийә наһийәсидә илим-мәрипәтлик аилә – Муһәммәт Турсун һажим аилисидә туғулған. У һөкүмәт мәктивигә кичик йешидила оқушқа кириш билән бир вақитта, мәһәллидики йошурун мәдрисидә ахшамлири «қуръан кәримни» ядлашқа башлиған.

1985-жили толуқ оттурини пүтириш билән биллә, қарийлиқниму толуқ түгәткән. Шу жили рамзан ейида у Керийә наһийәсиниң чоң жамаәсидә тунжа хәтмини өткәндә, Керийә хәлқиниң зор алқишиға вә катта һөрмитигә еришкән еди. Муһәммәт Йүсүп Муһәммәт Турсун шуниңдин кейин бир жилға йеқин әрәп тилини үгәнди. 1986-жили уни атиси Сәудийә Әрәпстаниға баридиған һажиларға қетип қойди. У Сәудийә Әрәпстанға берип һәж паалийәтлирини түгитип, Мисирниң Қаһирә шәһиригә оқушқа барған вә икки айлиқ әрәп тили курсидин кейин, Әзһәр институтиниң биринчи синипиға емтиһан берип әла нәтиҗә билән өткән. Төрт жиллиқ институтни мусабиқә арқилиқ үч жилда түгитип, 1989-жилниң ахирда Әзһәр универстетиниң шәриәт вә қанун факультетиға оқушқа чүшкән.

1993-жили университетни түгәткәндин кейин, Түр-

киййәдә бир жил әрәп тили вә «Қуръан кәрим» үгитиштин муәллим болған.

1995-жили февраль ейида у Қазақстанниң Алмута вилайитигә қарашлиқ Ишиктә шәһиригә келип, у жайдики «Қазақ-түрк институтида» әрәп тилидин муәллим болуп ишләшкә башлиди. Бу жәриянда у бир тәрәптин Қазақстанниң жумһурийәтлик гезитлиридин «Уйғур авази» вә «Йеңи һаят» гезитлирида диний вә иҗтимаий мақалилирини елан қилип турса, йәнә бир тәрәптин «Исламдики аилә түзүми», «Намаз оқуш қаидиси», «Ислам әқидилири», «Закат китави», «Роза вә униң әһкамлири» қатарлиқ китапларни нәшир қилдурди. Қазақстандики Уйғур жамаәтчилиги униң мақалилирини вә китаплирини қизиқип оқуйдиған болуп қалған еди. Униң мақалилирини вә бәзи китаплирини қазақ қериндашлар қазақчиға тәрҗимә қилип «Шафағат нур» дегән айлиқ қазақчә журналда жилларчә елан қилған еди. Чүнки, у 70 жил динсизлиқ һөкүм сүргән бир мәмликәттә, жиллардин бири коммунизм билән социализмни вә динсизлиқни тәшвиқ қилип кәлгән гезитларда тунжа болуп «Бисмиллаһир рәһманир рәһим» дәп Аллаһниң исми билән диний мақалә язған, кишиләргә динни үгәткән еди.

Муһәммәт Йүсүп Муһәммәт Турсун 2001-жилғичә Қазақстанда әйнә шундақ бир тәрәптин оқутуш, йезиш һәм хәлиққә динни тоғра йосунда йәткүзүш билән шуғулланди. Шу жили у Сәүдийә Әрәпстан һөкүмитиниң мәхсус тәкливи билән Сәүдийә Әрәпстаниға берип, Сәүдийә Әрәпстан дөләт радиоси тәркивидики уйғур бөлүмидә диктор болуп ишләшкә башлиди. 2005-жилдин 2023-жилғичә Сәүдийә Әрәпстан радиоси уйғур бөлүминиң мудири болуп ишлигән Муһәммәт Йүсүп

Муһәммәт Турсун һазир «Шәрқий Түркстан өлүмалар бирлиги» тәркивидики «Ислам тәтқиқат мәркизиниң» мудири болуп ишләп кәлмәктә.

Муһәммәт Йүсүп Муһәммәт Турсунниң әсәрлири һәққидә

Муһәммәт Йүсүп Муһәммәт Турсун Мисирниң Қаһирә шәһиридә оқуватқан мәзгиллиридә китап йезишқа башлиған. У «Икки дуния саадити» намлиқ тунжа китапчини язған вә уни вәтәндики қериндашлириға әвәтип бәргән. Улар нусхиларға көпәйтип оқуп пайдиланған. Һазир бу әсәр қолязма һалитидә сақланмақта.

Муһәммәт Йүсүп Муһәммәт Турсунниң пикир қариши

Муһәммәт Йүсүп Муһәммәт Турсун диний җәһәттә оттура һаллиқни асас қилған илғар пикир-қарашқа егә болуп, радикаллиқтин вә чәклик муһит тәсиридин әлвәттә жирақтур.

Тинимсиз издиниш роһиға егә Муһәммәт Йүсүп Муһәммәт Турсун һазирғичә 30 парчиға йеқин әсәр язғандин сирт, әрәп тилидин уйғур тилиға 20 парчидин артуқ китап тәрҗимә қилған. Гезит-журналларда вә интернет торлирида елан қилинған мақалилири 1500 парчидин ашиду, 300 парчидин көпирәк үн-син программиси вә айрим сөһбәт лентилири тарқалған. Һазирғичә униң әсәрлири вәтән ичи вә сиртидики уйғурларниң қизғин алқишиға еришип кәлмәктә.

Америка, Европа вә Австралия қатарлиқ жайлардики уйғурларниң өйлиридә Муһәммәт Йүсүп Муһәммәт Турсунниң әсәрлири көп тепилиду, болупму Қазақстанда нурғун китаплири кирилл йезиғида нәшир

қилинди. Униң әсәрлири һәммә киши үчүн толиму аммибап, чүшинишлик, тили равандур. Шуңа һәрким уни қәдирләп оқуйду.

Вәтән ичидики вә чәт элләрдики илим әһлилири Муһәммәт Йүсүп Муһәммәт Турсунни уйғур тарихида әң көп мол һосуллуқ диний зияли дәп баһалайду. У илғар пикирлик өлүма вә исламий язғучидур.

Әсәрлири

Төвәндә униң китаплирини тонуштуримиз:

1. «Исламдики аилә түзүми» ???-жили 1-нәшир, Стамбул. 2002-жил, 2-нәшир, Стамбул, 2010-жил 3-нәшири Бейрутта, 4-нәшири 2013-жили Мисирда, славян йезиғидики уйғурчә нусхиси 2020-жили Алмутида бесилған.

2. «Ислам әқидилири» 1997-жили 1-нәшир, Алмута, славян йезиғидики уйғур тилида, жили 2-нәшири Қәшқәрдә әрәп йезиғидики уйғур тилида, 2003-жили 3-нәшири Алмутида қазақ тилида, ???-жили 4-нәшири Стамбулда әрәп йезиғидики уйғур тилида, 2005-жили Алмутида славян йезиғидики уйғур тилида, 2006-жили Алмутида қазақ тилида, 2008, 2009, 2010-жилллири славян йезиғидики уйғур тилида, 2013-жили алтинчи нусхиси Мисирда әрәп йезиғидики уйғур тилида бесилған. Русчә нәшири һазир Алмутида йоруқ көрүш алдида турмақта.

3. «Намаз вә униң қаидә тәртиплири» 1-нәшири 1998-жили Алмутида славян вә әрәп йезиқлиридики уйғур тилида, 2-нәшири 2007-жили әрәп-уйғур йезиғида Стамбулда, 3- һәм 4-нәшири 2008, 2013-жиллири Бейрутта, 5-нәшири 2017-жили Стамбулда бесилған.

4. «Намаз һәққидә сават» 1-, 2-, 3-, 4-нәширлири

1998, 2006, 2008, 2009-жиллири Алмутида, 2010-жили бәшинчи нәшири алаһидә рәңлик болуп Алмутида бесилди. 2012, 2013, 2014, 2016-жиллири Алмутида қайта нәшир қилинди. 2020-жили Стамбулда әрәп йезиғидики уйғур тилида рәңлик бесилған.

5. «Роза вә униң әһкамлири» 1999-жили Алмутида 1-нәшири әрәп вә славян йезиқлиридики уйғур тилида, 2004-жили Стамбулда әрәп йезиғидики уйғур тилида нәшир қилинған.

6. «Динимизниң саплиғини қоғдайли», («Йеңи һаят» вә «Уйғур авази» гезитлирида елан қилинған мақалилириниң топлими), 1999-жили 1-нәшири Алмутида әрәп йезиғидики уйғур тилида, 2-нәшири 2005-жили Стамбулда бесилған.

7. «Закат китави» 2003-жили биринчи, 2018-жили 1-нәшири Стамбулда әрәп йезиғидики уйғур тилида бесилған.

8. «Дуа вә униң пәзиләтлири» 2004-жили Стамбулда нәшир қилинған.

9. «Илаһий қорған» 1-нәшири 2005-жили, 2-нәшири 2006-жили, 3-нәшири 2010-жили Стамбулда, 4-нәшири 2012-жили Бейрутта, 5-нәшири 2013-жили Стамбулда, 6-нәшири 2016-жили Стамбулда бесилған.

10. «Ғәрип мәдәнийити вә биз» 2004-жили биринчи нәшири Стамбулда әрәп йезиғидики уйғур тилида бесилған.

11. «Һәж вә өмрә қолланмиси» 2005-жили 1-нәшири Стамбулда, 2007-жили 2-нәшири Сәудийә Әрәпстан пайтәхти Риязда, 2009-жили 3-нәшири Алмутида славян йезиғидики уйғур тилида, 4-нәшири 2011-жили Мәккидә, 5-нәшири 2017-жили Стамбулда бесилған.

12. «Исламдики һарам вә чәкләнгән ишлар» 1-нәшири 2009-жили Стамбулда әрәп йезиғидики уйғур тилида,

2-нәшири 2010-жили Алмутида славян йезиғидики уйғур тилида, 2-нәшири 2010-жили Бейрутта, 4-нәшири 2013-жили Стамбулда, 5-нәшири 2017-жили Стамбулда әрәп йезиғидики уйғур тилида бесилған.

13. «Бәш пәриз вә исламдики аилә түзүми» 6 китапниң топлими болуп, 2009-жили Бейрутта қаттиқ муқавилиқ қилип бесилған.

14. «Өсмүрләр үчүн диний сават» 1- вә 2-нәшири 2009, 2012-жиллири Бейрутта, 3-нәшири 2013-жили Стамбулда, 4-нәшири 2020-жили славян йезиғидики уйғур тилида Алмутида бесилған.

15. «Дин вә һаят (1600 соалға жавап)» 2009-жили Бейрутта нәшир қилинған.

16. «Дин вә һаят (2000 соалға жавап)» 1- вә 2-нәшири 2010-жили, 3-нәшири 2011-жили Бейрутта, 4-нәшири 2013-жили Қаһирәдә, 5-нәшири 2014-жили Бейрутта икки томлуқ нәшир қилинған. Славян йезиғидики уйғурчисиниң 1-, 2-, 3- һәм 4-нәшири 2013, 2014, 2015, 2023-жиллири Алмутида нәшир қилинған.

17. «Ислам әхлақи» 1-нәшири 2010-жили Бейрутта, 2-нәшири 2013-жили Мисирда бесилған.

18. «Һәж бәдәл тижаритиниң һарамлиғи һәққидә очуқ сөз» 1-нәшири 2012-жили Бейрутта, 2-нәшири 2013-жили Мәккидә нәшир қилинған.

19. «Пәрзәнтлиримизни қандақ тәрбийәләймиз?» 1-нәшири 2013-жили Бейрутта, 2-нәшири 2013-жили Қаһирәдә, 3-нәшири 2018-жили славян йезиғидики уйғур тилида Алмутида нәшир қилинған.

20. «Мана бу ислам» биринчи нәшири 2013-жили Қаһирәдә нәшир қилинған.

21. «Ислам динидин сават» 2017-жили Стамбулда нәшир қилинған.

22. «Бәхит-саадәтниң 40 рецепти» әрәп йезиғидики уйғурчә нусхиси 2017-жили Стамбулда, түркчә тәрҗимиси 2018-жили Стамбулда, славян йезиғидики уйғурчә нусхиси 2019-жили Алмутида, рәңлик алаһидә нусхиси 2020-жили Алмутида нәшир қилинған.

23. «Қәләм илһамлири» мақалилар топлими, II том. 1-нәшири 2018-жили Стамбулда нәшир қилинған.

24. «Қуръан кәрим қандақ китап» биринчи нәшири 2018-жили Стамбулда нәшир қилинған.

25. «Азғун пиркиләр» биринчи нәшири 2018-жили Стамбулда нәшир қилинған.

26. «Әңгүштәр» (мөминниң һәмраһи) 1-нәшири 2019-жили Стамбулда нәшир қилинған.

27. «Һаятниң пәйзини сүрүң» (Аллаһ билән болған һаят) биринчи нәшири 2020-жили Стамбулда, иккинчи нәшири 2023-жили Қазақстанда кирилл йезиғида нәшир қилинған.

28. «Аллаһниң гөзәл исимлири» биринчи нәшири 2021-жили, иккинчи нәшири 2022-жили Стамбулда, үчинчи нәшири 2002-жили кирилл йезиғида Алмутида нәшир қилинған.

29. «Тәпәккүр илһамлири» мақалилар топлими, II том, 1-нәшири 2024-жили Стамбулда нәшир қилинған.

30. «Әқидә», «Ибадәт», «Әхлақ» үч жүрүшлүк китапчә, 2024-жили Стамбулда нәшир қилинди.

31. «Тәпсир җәвһәрлири» 10 том, 1-нәшири 2018-жили Алмутида кирилл йезиғидики уйғур тилида, 2-нәшири 2024-жили уйғур йезиғида Стамбулда нәшир қилинған.

32. «Бизниң динимиз» тунҗа нәшири 2025-жили Стамбулда, кирилл йезиғидики нәшири шу жили Алмута шәһиридә нәшир қилинди.

Нәшир қилиниш алдида туруватқан әсәрлири:

1. «Қуръан оқуш қаидилири». 2. «Ғурбәттики яшлиқ» (шеирлар топлими). 3. «Жүрәк сири» (шеирлар топлими). 4. «Қуръан кәрим бизниң нижат йолимиздур». 5. «Бәхитлик һаят».

Әрәп тилидин уйғур тилиға тәрҗимә қилған әсәрлиридин бәзиси

1. «Қуръан Кәримниң уйғурчә тәрҗимиси».
2. «Тәпсири муйәссәр». Бир топ өлүмалар тәйярлиған.
3. «Илмий вә иҗтимаий мақалилар топлими». Бир топ өлүмалар тәйярлиған.
4. «Қуръандики динлар» доктор Мәһмуд Шәриф.
5. «Һәқиқәтниң елани» әлламә Рәһмәтуллаһ Һиндий.
6. «Тәвһид китави» әлламә Муһәммәт ибни Салиһ Әлфәвзан.
7. «Тоғра әқидә» әлламә Абдуләзиз ибни Баз.
8. «Иман асаслириниң шәрһи» әлламә Муһәммәт ибни Салиһ әл Усәймин.
9. «Әһли сүнъәтниң йоли» әлламә Муһәммәт ибни Абдулвәһһаб.
10. «Християн дининиң әсли вә бүгүни» әлламә Муһәммәт Абдуллаһ Сәһим.
11. «Пәйғәмбәр әләйһиссаламниң намаз оқуши» Муһәммәт ибни Насируддин Әлбаний.
12. «Бәхитлик һаят йоллири» әлламә Абдураһман Насир әл Сәъдий.
13. «Мусулманларға муһим тәлиматлар» әлламә Абдулъәзиз ибни Баз.
14. «Намазни мукәммәл ада қилишниң 33 амили» әлламә Салиһ әл Мунәҗҗид.

بسم الله الرحمن الرحيم

Наһайити көйүмчан, толиму меһриван
Аллаһниң исми билән башлаймән.

КИРИШ СӨЗ

Барчә һәмдусана инсанларға улуқ динни әта қилиш арқилиқ, уларни дуния вә ахирәтлик бәхит-саадәткә чақирған, иман ейтқанларни өзиниң пәзли-кәрәми билән һозур-һалавәтлик һаятқа наил қилған, аләмләрниң Рәбби җанаби Аллаһ таалаға хастур. Аллаһ таалаға мәвҗудатниң саничә һәмдусана ейтимән. Һәқ динни инсанийәткә йәткүзүш арқилиқ уларни куфри, залаләт вә азғунлуқниң қараңғулуқлиридин қутулдуруп, иман, һидайәт вә һәқиқәтниң нуриға йетәклигән сөйүмлүк пәйғәмбиримиз һәзрити Муһәммәт әләйһиссаламға дурут, дуа вә саламлиримни йоллаймән. Униң аилә-тавабиатлириға вә қияматкә қәдәр униң йолини давамлаштуридиған мөминләргә мәңгүлүк аманлиқ тиләймән.

Дунияда һәрқандақ инсан бәхит-саадәт издәйду вә өмрини мәнилик өткүзүшни халайду. Чүнки, бизгә берилгән бу һаят толиму қисқа болуп, мәнисиз өткүзүш уни техиму қисқартиветиду. Һаят баштин ахир җапа вә синақлар билән толған болуп, һаятниң түрлүк-түмән җапа-мәшәқәтлири вә дәрт-әләмлири алдида қәддини рус туталиған вә қәлб қатлиридин күләлигән, миннәтдарлиқ билән сәвирчанлиқта йетилгән адәм өзини вә башқиларни бәхитлик қилалайдиған адәмдур. Чүнки, бизниң йолбашчимиз вә үлгимиз һәзрити Муһәммәт әләйһиссалам мундақ дәп көрсәткән: «Мөмин адәмниң

иши һәқиқәтән һәйран қаларлиқ. Униң һәммә иши яхшилиқтур, бу яхшилиқ мөмин адәмдин башқисиға несип болмайду. Униңға бирәр яхшилиқ йәтсә шүкүр қилиду, бу униң үчүн яхшилиқтур, бешиға хапилиқ кәлсә сәвир қилиду, буму униң үчүн яхшилиқтур»[1].

Пекир бәхит-саадәтниң сирлири, хошаллиқниң ачқучлири һәққидә вә қандақ қилғанда һаятимизни мәнилик вә бәрикәтлик өткүзгили болиду, дегән мавзуда жилларчә издәндим, нурғун китапларни оқудум вә өзәмни йетиштүрүшкә тириштим. Шуниң билән бир вақитта билгәнлиримни хәлқим билән ортақлишишқа вә һаят дәрислиридин биргә пайдилинишқа интилдим.

Һөрмәтлик оқурмән! Қолуңиздики «Һаятиңизни қәдирләң» дегән бу әсәр бунииндин бурун нәшир қилинған «Бәхит-саадәтниң 40 рецепти», «Һаятниң пәйзини сүрүң», «Әңгүштәр» намлиқ әсәрлиримниң давамидур.

Жанаби Аллаһ тааладин бу аддий рисалини хәлқим үчүн мәнпийәтлик қилип беришини вә бу әмгигимниң әжир-сававидин пекирни вә ата-анамни бәһриман қилишини тиләймән.

Муһәммәт Йүсуп Муһәммәт Турсун.
2025-жил, 12-июль, Стамбул, Түркийә.

[1] Имам Муслим ривайити.

ДУНИЯДИКИ ӘҢ ЯХШИ КӘСИП

«Аллаһ силәрниң ишни қетирқинип қилишиңларни яхши көриду».

Һәдис шәрип.

Дунияда бирәр кәсип билән шуғуллинип, шу кәсип арқилиқ турмушини қамдаштин шәрәплик вә яхши иш йоқтур. Бир мөмүн үчүн тирикчилик йолида ишләш ибадәттур.

Пәйғәмбәр әләйһиссалам: «Өз меһнити билән ишләп йегәндин яхши таам йоқтур»[1] дәп көрсәткән.

Әң яхши кәсип қайси?

Сиз яхши көридиған вә өз қизғинлиғиңиз билән қилидиған кәсип дуниядики әң яхши кәсиптур. Бир мөмүн үчүн жазанихорлуқ, һарақ, тамака сетиш яки йөткәш дегәндәк Аллаһ тәала һарам қилған кәсипләрдин башқа, динимизда йол қоюлған тирикчилик кәсиплириниң һәммиси муһим, һәммиси шәрәплик вә һәммиси яхшидур. Шундақтиму, һәрбир адәм үчүн өзи қизиқидиған вә бежирәләйдиған кәсип әң мунасип кәсиптур. Аллаһ тәала Қурьан кәримдә мундақ көрсәткән:

﴿تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ﴾

[1] Имам Бухарий ривайити.

«Пүтүн каинатниң һөкүмранлиғи қолида болған Аллаһ әң бүйүктур, у һәр нәрсигә қадирдур. У силәрдин қайсиңларниң әмәли әң яхши екәнлигини синаш үчүн, өлүмни вә һаятлиқни яратқан заттур»[2]. Демәк, әмәлниң әң яхши болуши үчүн у әмәлни сөйүп вә қизғинлиқ билән қилиш керәк. Шундақ қилмиғанда әмәлни яхши қилғили болмайду. Пәйғәмбәр әләйһиссалам: «Аллаһ силәрниң ишни қетирқинип қилишиңларни яхши көриду»[3] дәп көрсәткән. Мәлумки, ишни қетирқинип қилиш үчүн у ишни сөйүш вә униңға қизиқиш керәк.

Әң яхши кәсипни қандақ таллайсиз?

Өзиңизгә мунасип вә әң яхши кәсипни таллашта, алди билән өзиңизниң шу кәсипкә болған майиллиғиңизға вә талантиңизға қарайсиз. әгәр сиздә әшу кәсипни қилишқа тәбиий майиллиқ вә йетәрлик қабилийәт болса уни таллисиңиз болиду. Навада сиз өзиңиз яхши көридиған вә бежирәләйдиған бирәр кәсипни тоғра таллиялисиңиз, өмүр бойи йоқсуллуқтин ғәм қилмайсиз. Чүнки өзиңиз яхши көргән вә қилалайдиған кәсипни қилғиниңизда, униңдин зерикмәйсиз, уни көңүл хошаллиғи билән қилисиз. Нәтиҗидә, бу кәсиптә чоқум мувәппәкийәт қазинисиз.

Өзиңиз яхши көридиған кәсипни қандақ билисиз?

Өзиңизниң қайси кәсипни яхши көридиғанлиғиңизни билмисиңиз төвәндикичә иш көрсиңиз болиду:

[2] Мүлүк сүриси: 1-2-айәт.
[3] Имам Тәбәрани ривайити.

- Балилиқ чағлириңизда өзиңиз яхши көридиған вә қилишни арзу қилидиған ишларни хатириләп чиқиң.
- Сиз оңайла қилалайдиған, үгинишкә һаҗитиңиз чүшмәйдиған ишларни хатириләп чиқиң.
- Тәңтушлириңиздин ешип кәткән ишлириңизни вә һазирму улардин алаһидә пәриқлинип туридиған ишлириңизни хатириләп чиқиң.
- Аилиңиздикиләрниң яки башқиларниң махтишиға еришкән ишлириңизни хатириләп чиқиң.

Жуқарқилар сизниң кәсип таллишиңизға ярдәм қилиду, амма башқиларниң сизни өзлири яхши көридиған кәсипләргә қизиқтуруш арқилиқ сизни хаталиққа чүширип қоюшиға йол қоймаң. Чүнки, бирәр кәсип паләни үчүн яхши болған билән, сиз үчүн яхши таллаш болмаслиғи мүмкин. Һәрбир инсан бир аләм, һәрбир адәмниң қизиқиши вә таланти охшаш болмайду. Шуңа, сиз өзиңизгә мас келидиған вә һәддисидин чиқишқа өзиңиз ишинидиған кәсипни таллишиңиз ақилиниликтур.

Әпсуски, бәзи ата-анилар пәрзәнтлириниң қизиқишиға вә иқтидариға етивар бәрмәстин, уларға өзлири кәсип таллайду, һәтта өзлири йетәлмигән арзулирини пәрзәнтлириниң вужутқа кәлтүрүшини халайду. Шуниң билән уларни улар халимайдиған кәсипләрни қилишқа, яхши көрмәйдиған пәнләрдә оқушқа мәҗбурлайду. Ахирида, пәрзәнтләр нәтиҗә қазиналмайду. Чүнки, инсан өзи яхши көридиған ишни қилмиса, у ишта нәтиҗә қазиналмайду.

Ибрәт:

- Һечким сизгә дунийадики әң әвзәл кәсипни дәп

берәлмәйду. Чүнки, у сизниң майиллиғиңиз вә һажитиңизгә қарап таллиниду.

- Сизгә мунасип кәсип өзиңиз яхши көридиған вә һажитиңиздин чиқидиған кәсиптур.
- Иқтидариңиз йетидиған вә сиз яқтурған кәсип әң яхши кәсиптур.

ҺЕЧКИМ ТӘНҚИТЛИМИСУН ДЕСИҢИЗ...

«Инсанлар һечқачан бирәр тәнқитчиниң һәйкилини тиклигән әмәс».

– Жан Сибелиюс.

Һечким тәнқитлимисун десиңиз, һеч иш қилмаң!

Буни дини үчүн, хәлқи үчүн, вәтини үчүн иш қилған вә бу йолда күчиниң баричә тиришчанлиқ көрсәткән, андин наһәқ тәнқитләргә учриған һәрқандақ адәм чүшиниду. Лекин улар тохтап қалмайду, тәнқитчиләрниң, һәсәтхорларниң уларни тохтитишқа урунуштин ибарәт арзусини ишқа ашуруп бәрмәслик үчүн, бурунқидин бәкирәк тиришиду. Чүнки, уларму билидуки, инсанийәтниң бәхит-саадити үчүн баш қатурған вә яхши ишларни қилған кишиләрниң һечбири тәнқитчиләр билән һәсәтхорларниң зәһәрлик иплас тилидин сақлинип қалмиған, һәтта камчилиқлардин пүтүнләй пак пәйғәмбәрләрму шундақ болған.

Тәнқитләш вә әйипләш дегән толиму оңай, буни һәрким қилалайду, амма нәтиҗә яритиш наһайити қийин, уни һәрким қилалмайду. Бирәр китапни яки бирәр илмий мақалини тәнқитләш наһайити оңай, буниң үчүн бәш минутму вақит кәтмәйду, амма бирәр китапни вуҗутқа чиқириш үчүн жиллар кетиду, бәзидә бәш жил, бәзидә он яки жигирмә жил кетиду, бәзидә бирәр илмий мақалини йезиш үчүн айлар кетиду.

Мәйли илмий яки маддий қандақла бир хизмәтни

яки бирәр яхши ишни тәнқитләш наһайити оңай, амма униңдин яхширағини вужутқа чиқириш оңай әмәс. Бу йәрдә мундақ бир соал туғулиду: мабада сиз тәнқитлигән әшу ишқа өзиңиз мәсъул болған болсиңиз, униңдин яхширағини қилалатиңизму? Буни һәрбир тәнқитчи өз виҗданидин сориши лазим.

Тәнқит – камчилик вә йетәрсизликләр көрситип берилгән пикир дегәнликтур. Тәнқит һаятимиздики көплигән саһаларни өз ичигә алидиған болуп, илмий яки әдәбий әсәр, шеир, нутуқ, сәясәт, сәнъәт, диний мәсилә, көзқараш қатарлиқ нурғун саһаларда болиду.

Иҗабий тәнқит – башқилардин садир болған иш-һәрикәт, гәп-сөз вә көзқараш қатарлиқларға һәққаний вә тоғра баһа бериш дегәнлик болуп, иҗабий тәнқит шәхсләрни вә коллективни тәрәққий қилдуруш, техиму яхши сәвийәгә көтириш үчүн қилиниду. Иҗабий тәнқит кишиләрниң нийити яки ой-хияли билән һесаплашмастин, мәзкүр мәсилә үстидила болиду. Иҗабий тәнқит кишиләрни сазайи қилиш үчүн әмәс, уларға ярдәм қилиш үчүн уларниң өзигила қилиниду. Иҗабий тәнқит ишларниң тәләпкә лайиқ шәкилдә елип берилиши вә иҗабий нәтиҗиләрниң мәйданға келиши үчүн толиму пайдилиқтур. Иҗабий тәнқит сәмимий нәсиһәттур. Имам Шафиъий тәнқит вә нәсиһәт һәққидә мундақ дегән екән: «Бирәвгә мәхпий һалда нәсиһәт қилған адәм униңға нәсиһәт қилған болиду, бирәвгә кишиләрниң алдида нәсиһәт қилған адәм уни сөккән вә уни чүшәргән болиду».

Сәлбий тәнқит – шәхс вә коллективни жиқитиш, тәрәққий қилишиниң вә гүллинишиниң алдини тосаш үчүн елип берилидиған өч-адавәт, һәсәт вә дүшмәнлик

характерлик қилмиш болуп, у бузғунчилиқниң өзидур. Сәлбий тәнқитчиләр адәттә башқилардин камчилиқ издәш, уларниң хаталиқлирини тепип чиқиш үчүн барчә иқтидарини вә әқлий күчини ишлитиду. Улар нәтиҗә қазанған шәхсләр яки җамаәтләрни әйипләштә, уларниң иҗабий тәрәплирини күчиниң йетишичә йөгәйду, камчилиқлирини вә хаталиқлирини болса көптүрүп көрситишкә тиришиду. Сәлбий тәнқитчиликкә түрткә болидиған амиллар көптур. Амма әң алдинқиси һәсәт болуши мүмкин. Чүнки һәсәт дегән шундақ күчлүк қозғаткучки, у һәсәтхорниң уйқисини качуриду, көңлини азаплайду, һәсәтниң оти униң жүригини көйдүриду, бирлирини ғаҗавалмиғичә униң көңли қәтъий арам тапмайду.

Бирәр ишни қилишқа киришкиниңиздә, сизгә қарши тәнқитчиләр вә һәсәтхорлар тәрәп-тәрәптин йеғип кетиду, уларниң тил вә төһмәтлири тохтимайду. Бу чағда сиздә яки ишиңизни давамлаштуруш яки тохтап келиштин ибарәт иккила таллаш қалған болиду. Әгәр сиз иккинчисини таллап, тохтап қалмақчи болсиңиз, сизгә төвәндикиләрни тәвсийә қилимән:

- Һеч хаталашмаң вә һемишә тоғрисини қилиң.
- Адәм йоқ йәрдә яшаң, һечкимгә көрүнмәң.
- Һаятта һечқандақ бир ишниң мәсъулийитини үситиңизгә алмаң.
- Һәммила адәмни рази қилидиған гәпләрнила қилидиған мунапиқлиқни үгиниң.
- Ирадиңиздин ваз кечип, башқиларниң хаһиши бойичә иш көрүң.
- Йеңилиқ яритиштин ваз кечиң вә бурунқиларниң әқли бойичә меңиң.
- Тәнқиттин сақлиниш үчүн һеч нәрсә язмаң вә

сөзлимәң. Сиз жуқарқиларни таллиған тәғдирдиму тәнқитләрдин сақлинип қалаламсиз?
- Әгәр жававиңиз «яқ» болса, «инсанларни рази қилиш мүмкин әмәс» дегән һекмәткә қайил болуң вә йолиңиздин һәргиз қайтмаң.

Ибрәт:

- Тарих тәнқитчиләрниң исимлирини хатирилимәйду, һечқачан бир тәнқитчиниң һәйкили тикләнгән әмәс.
- Тәнқитни һәрким қилалайду, һәтта дөтләрниңму қолидин келиду.
- Тәнқиттин қорқсиңиз, һеч иш қилмаң. Бу тарихниң сизни қорққанчақ дәп хатириләп қоюшиға йетиду.

ӨЗИҢИЗНИҢ МЕЙИСИНИ ӨЗИҢИЗ ЖУЮҢ

«Исит! Мән паланини дост тутмиған болсамчу?».

– Фурқан сүриси: 28-айәт.

Немә үчүн өзиңизниң мейисини өзиңиз жуюшиңиз керәк? Чүнки, әгәр өзиңиз жуймисиңиз, сиз үчүн жуюп қойидиғанлар бар. У чағда сизниң мейиңиз сизгә аит болмай, уни жуюп, толтарған кишиләргә аит болуп қалиду.

Мейимиз һәр заман башқиларниң көзқарашлирини, көрсәтмилирини вә пикирлирини қобул қилишқа тәйяр болуп, наһайити оңайла қобул қилиду. Әгәр биз барчә мәлуматлиримиз үстидә тәпәккүр қилидиған болсақ, биз билидиған вә етиқат қилидиған нәрсиләрдин 99 пайизниң башқиларниң әқлидин елинғанлиғини көримиз. Биз инсанлардин айрилип яшалмаймиз яки уларниң тәсирини өзимиздин тосалмаймиз. Шуңа күндә ихтиярсиз һалда достлардин, әтрапимиздики кишиләрдин вә иҗтимаий учур васитилиридин нурғун тәсиратларни қобул қилимиз. Чүнки, биздики йошурун аң, буларни тез қобул қилишқа һазир шараитта туриду.

Мейиңизни қандақ жуйисиз?

Өзиңизниң мейисини өзиңиз жуюшиңиз вә уни сирттин қобул қиливалған сәлбий тәсирләрдин тазилишиңиз үчүн, һәр күни өзиңизни тәкшүрүшиңиз, көзқараш, пикир, тәвсийә, баһа, һөкүм қатарлиқ мейиңиз

сирттин қобул қилған һәрқандақ нәрсини әқил, мәнтиқә, қиммәт қараш вә диний тәрбийәни асас қилған һалда анализ қилишиңиз лазим. Күндә мәлум вақит чиқирип, тәпәккүр қилиш, көзиңизни жумуп туруп ойлаш вә ахшими ухлаштин бурун пүтүн бир күнлүк ишларни вә вақиәләрни ойлап чиқип, ижабийлиқларни елип қелип, сәлбийликләрни мейиңиздин тазилап чиқиришиңиз лазим. Буниңдин башқа, әйнәккә қарап туруп өзиңизгә гәп қилиш, көзлириңизни жумуп туруп ижабий сөзләрни өзиңизгә дейишму мейиңизни жуюшиңизға ярдәмчи болиду.

Ибрәт:

- Мейимиз һемишә пикир уруши ичидә туриду. Әгәр сиз мәвқәңизни еник бәлгүлимисиңиз, сәлбий тәрәпни қобул қиливалисиз.
- Бизниң көзқаришимиз кимлигимизни бәлгүләп қойиду, әгәр мейиңизни өзиңиз жуймисиңиз, җәмийәт уни жуюп қойиду.
- Өзиңизгә өзиңиз нәсиһәт қилишиңиз сизни ички җәһәттин өзгәртип, сирттикиләргә тақабил турушни үгитиду.

ӨЗИҢИЗНИҢ МУҺИМ ШӘХС ЕКӘНЛИГИНИ ҚАНДАҚ БИЛИСИЗ?

«Инсанларниң әң яхшиси инсанларға әң пайдилиқ болғинидур».

– Һәдис шәрип.

Сизниң қанчилик муһимлиғиңиз өзиңиздики беғишлаш роһиға бағлиқтур. Өзинила әмәс, башқиларниму ойлайдиған, беғишлашни билидиған, ярдәм қилидиған адәм муһим адәмдур. Бундақ адәмләрни хәлиқ қәдирләйду, көрүнмәй қалса издәйду, йоқлуғи чоң бир бошлуқни қалдуриду. Шуңа мәшһур шәхс болуш муһим әмәс, муһим шәхс болуш муһимдур. Муһим шәхсләрдин кишиләр беһаҗәт болалмайду, уларни издәп бариду, һөрмәтләйду, алаһидә сорунлириға тәклип қилиду, улардин мәслиһәт сорайду. Қисқиси, муһим адәм өзидики беғишлаш роһи билән һәм өзини һәм башқиларни хошал қилалайдиған қиммәтлик адәмдур.

Шуңа марка болуш үчүн әмәс, авал инсан, андин муһим адәм болуш үчүн тиришиң. Чүнки, пулға сетивалғили болмайдиған һечқандақ марка йоқтур. Мәшһур адәм бир заман парлап өчүп қалиду, амма муһим адәм унтулмайду, һәр заман әслиниду вә униңға дуа қилиниду.

Әпсуски, әтрапимизда шундақ инсанлар барки, барлиғи һечкимгә вә һечнәрсигә йеңилиқ қошалмайду, йоқап кәтсә һечким издимәйду, земинға жүк болуштин башқа һеч қандақ әһмийити болмайду. Шуңа алимлардин бири: «бәзи инсанларниң қәбригә – «30

яшта вапат болди, 60 яшта дәпнә қилинди» дәп йезип қоюш керәк» дегән екән.

Әгәр сиздә төвәндики алаһидиликләрдин бирәрси яки бир қанчиси тепилса өзиңизни муһим шәхс дәп билсиңиз болиду:

Иш орниңизда ишқа келәлмәй қалсиңиз яки дәм елишта болсиңиз ишлар бурунқидәк жүрүшмисә, башлиғиңиз сизгә туюқсиз мукапат бәрсә яки мәнсивиңизни өстүрсә, кишиләр сизни издәп турса, мәслиһәт сориса, достлириңиз вә башлиғиңиз қийин мәсилиләрни һәл қилишта сизниң мәслиһитиңизни алса, иш орниңизда һемишә сизгә муһим ишлар тапшурулса, хошнилар, туққанлар, достлар һемишә уларниң арисида болушиңиздин сөйүнсә.

Ибрәт:

- Қиммәт яритидиған ишларниң бешида беғишлаш келиду.
- Беғишлалиған инсан муһим инсандур.
- Һаяттики қиммитиңиз һаятқа вә инсанларға тәғдим қилалиғиниңизға қарап өлчиниду.
- Жуқури иш һәққи тәләп қилиштин бурун өзиңизни беһажәт болғили болмайдиған алаһидә инсан қилип йетиштүрүң.

КИШИЛӘРГӘ УЛАР ҚИЛҒАН МУАМИЛИНИ ҚИЛМАҢ

«Кишиләргә гөзәл әхлақ билән муамилә қил».

– Һәдис шәрип.

Өлүмалар дәйдуки, «инсанларға уларниң әхлақи билән әмәс, бәлки өзиңизниң әқлақи бойичә муамилә қилиң». Бу көңли-көкси кәң, кәчүрүмчан кишиләрниң адити болуп, уларниң бешиға пәйғәмбәрләр келиду. Пәйғәмбиримиз һәзрити Муһәммәт әләйһиссаламниң өзигә яманлиқ қилғанларни кәчүрүвәткәнлиги вә уларға Аллаһ тәаладин һидайәт тиләп дуа қилғанлиғи буниң мисали.

Навада инсан бирәвгә уларниң қилған начар муамилисигә охшаш муамилә қилса, униң башқилардин һечқандақ пәрқи қалмиған вә өзиниң әхлақини башқиларниң әхлақиға бойсундурған болиду. Шуңа яхши муамилә пүтүн динларда вә барлиқ милләтләрдә тәғдирлинидиған гөзәл әхлақтур.

Үлгилик мөмүнләр наданлар билән вә әдәп-әхлақтин несивиси болмиғанлар билән тәң болмайду, өзигә әдәпсизлик қилғанларғиму әдәптәаланиң – әхлақ уларниң билән әхлақини муамилә баян қилған.

﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا﴾

«Рәһман Аллаһниң (үлгилик) бәндилири зиминда өзлирини төвән тутуп тәмкинлик билән маңиду, наданлар

уларға (налайиқ) сөзләрни қилса, улар: «аман болуңлар» дәйду (йәни гөзәл сөзләрни қилип өтүп кетиду)»[4].

Бирәвни яхши көрүш билән униңға гөзәл әхлақ даирисидә муамилә қилишниң оттурисида зор пәриқ бар. Чүнки, сизниң һәммила адәмни яхши көрүш мәҗбурийитиңиз йоқ, амма һәммила адәмгә өзиңизгә хас гөзәл әхлақ, вайиға йәткән әдәп вә адаләт билән муамилә қилиш мәҗбурийитиңиз бар. Бир мусулман болуш сүпитиңиз билән сизниң әхлақиңиз вә қиммәт қаришиңиз шундақ қилишни тәқәзза қилиду.

Кәчүрүш карамәтләрни яритиду

Аллаһ тәала бизгә:

﴿وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ﴾

«Яхши иш билән яман иш баравәр болмайду. (Сән яманлиққа) әң яхши хисләт билән тақабил турғин. (Шундақ қилсаң) сән билән өзиниң арисида адавәт бар адәм гоя сирдаш достуңдәк болуп қалиду»[5] дәп тәлим бәргән. Бизниң йолбашчимиз вә үлгимиз Муһәммәт әләйһиссалам бу тәлиматқа толуқ әмәл қилип, нәтиҗә қазанған заттур. Униң Мәккә пәтһи қилинған күнидә, бурун өзини вә саһабилирини жутидин һайдап чиқарған вә уларға чидиғусиз зулумларни салған әрәп мушриклириниң барлиқ яманлиқлирини кәчүрүвәткәнлиги сайисида уларниң қәлби бирдинла исламға майил болуп, һәммиси дегидәк мусулман болған. Чүнки, шу күндә улар өзлириниң бурун мусулманларға қилған

[4] Қуръан сүриси: 63-айәт.
[5] Фуссиләт сүриси: 34-айәт.

яманлиқлирини ойлап, көңүллиридә «мусулманлар бизни һәргиз кәчүрмәйду» дәп ойлиған вә қаттиқ чарисизлиқта башлирини егип турғанда, пәйғәмбәр әләйһиссаламниң: «Болди, қайтиңлар, силәр әнди әркинсиләр, бүгүн силәргә кайиш йоқ! Аллаһ мени вә силәрни кәчүрсун!» дегән мубарәк сөзи уларниң диллирини йорутувәткән еди.

Пәйғәмбиримиз әмәл қилип көрсәткән бу принцип бойичә иш көргән адәм ғәлибә қилмай қалмайду, бундақ адәм өзиниң һәқлиқ екәнлигини вә гөзәл әхлақ саһиби екәнлигини испатлаш арқилиқ һәркимни вә пүтүн дунияни қайил қилалайду. Гандиниң сәвирчанлиқ билән тиничлиқ йолини тутуп, инглизларни Һиндистандин қандақ чиқарғанлиғи вә миллионларчә кишиниң һөрмитигә сазавәр болғанлиғи, Нелсон Манделаниң җәнубий Африкида ақ тәнликләрниң ирқий айримчилиғиға қарши елип барған күрәшидә кәчүрүмчанлиқни асас қилғанлиқтин қандақ ғәлибә қилғанлиғи буниң мисали.

Кәчүрүш шундақ күчлүк нәрсики, у қисасни әмәлдин қалдуралайду, интиқам отини өчүрәләйду, дүшмәнликни достлуққа өзгәртәләйду.

Ибрәт:

- Сиз һәммила адәмни яхши көрүшкә мәҗбур әмәс, амма һәммила адәмгә әдәп-әхлақ билән муамилә қилиш мәҗбурийитиңиз бар.
- Дунияда қисасни әмәлдин қалдуридиған, интиқам отини өчүридиған, дилларға егә болалайдиған кәчүрүмдәк бир хисләт йоқтур.
- Яхши муамилә шараит яки имканийәт тәләп қилмайду. Чүнки, уни һәрким қилалайду.

ӨЗ КЕМИҢИЗНИ ӨЗИҢИЗ ҺАЙДАҢ

«Мән һаятимниң мудири, роһимниң йолбашчиси».

– Нелсон Мандела

Һаятта мустәқил болуң, бирәвниң сайиси болуп яшимаң. Тәсир көрситишни вә тәсирлинишни билиң, амма башқиларниң райида ерип кәтмәң. Әқил-парасәт вә һекмәт егилиригә әгишиң, амма падидики қой кәби болмаң. Һекайидики қәһвәгә охшаш һаятта тәсир көрситидиған болуң, турған вә барған йериңиздә тәсир қалдуруң, күнләрниң бузуп қойғанлирини түзәп меңиң.

Бир ана балилириға һаятлиқ дәриси бәрмәкчи болуп, үч қачиға су толтуруп очаққа қоюпту. Биринчи қачиға сәвзә, иккинчи қачиға тухум, үчинчи қачиға қәһвә селип қайнитипту. Су қайниғандин кейин, балилириға мундақ дәпту: «Балилирим! От бизниң күндилик һаятимизда алдимизға чиқип туридиған қийинчилиқларға охшайду. Инсанлар мундақ үч түрлүк болиду: бири, худди қайниған суда өзиниң қаттиқлиғини йоқатқан сәвзидәк қийинчилиқлар алдида аҗизлап кетидиғанлардур. Йәнә бири, худди қайниған суда қаттиқлишип кәткән тухумдәк қийинчилиқлар билән күчлинидиғанлардур. Үчинчиси, худди суниң рәңгини өзгәртиватқан қәһвәгә охшаш тәсир көрситидиғанлардур».

Һаят мусапиңиз үчүн өз хәритиңизни өзиңиз сизиң, һәр ишта Аллаһқа тәвәккул қилиң вә өзиңизгә тайиниң, өз күчиңизгә вә өз иқтидариңизға ишиниң. Башқиларниң тәҗрибилиридин пайдилиниң, мәслиһәтлирини елиң, амма қандақ қилишни өзиңиз қарар қилиң. Чүнки һаятта һәрбир адәмниң өз хәритиси болиду. Сиз өз тарихиңизни өзиңиз йезиң, өз мунариңизни өзиңиз тикләң. Чүнки, бу ишларни һечким сиз үчүн қилип бәрмәйду.

Ибрәт:

- Һәр ишта Аллаһқа тәвәккул қилиң вә өзиңизгә тайиниң.
- Ичиңиз қорам таштәк мустәһкәм, тешиңиз еқин судәк һәрикәтчан болсун.
- Мәслиһәтни көп елиң, амма қарарни өзиңиз қилиң.

ГӨЗӘЛЛИКЛӘРНИ КӨРҮШ ҮЧҮНМУ ИҚТИДАР КЕРӘК

«Аллаһ гөзәлдур, гөзәлликни сөйиду».

– Һәдис шәрип

Бир тал қум данисидә дунияни, бир тал чечәктә Фирдәвсни көрүшиңиз үчүн, бу паянсиз аләмни алиқиниңизға қоюң вә һәр саатиңизда мәңгүлүк һаятни яшаң.

– Вильям Блейк.

Һаят гөзәл, дуния гөзәл. Гөзәлликләрни көрәләйдиған көз вә уни һис қилалайдиған қәлб болсила бу дунияда гөзәл шәйиләр бәк көптур. Гөзәлликләр хошаллиқниң вә бәхит-саадәтниң әлчиси болуп, уни һасил қилиш толиму оңай. Чүнки, у һәмишә можут. Биз нәгә барайли, у әтрапимизда бар. Биздин кетидиғини пәқәтла сөйидиған қәлб вә һаятқа ашиқ роһтур. Гөзәлликләр инсанларниң мүҗәзини тәңшәйду, көңлини хошал қилиду, уларға илһам беғишлайду. Шуңа гөзәлликләр қедимдин бери шаирларниң вә сәнъәткарларниң илһам мәнбәси болуп кәлгән.

Гөзәл шәйиләр һемишәм бизни қоршап турған көрүнүшләрниң арқисида болуп, уларни көрүш үчүн, сүзүк қәлбләргә вә өткүр көзләргә муһтаҗмиз. Гөзәлликләрни сөйүш һәрбир инсанда туғулуштин бар болған тәбиий хисләт болуп, гөзәл шәйиләргә қарап зоқлинишни мәшиқ қилғансири бу хисләт күчлинидудә, адәм өзидә һәрбир инсанниң вә һәр шәйиниң гөзәл тәрәплирини көрүш адитини йетилдүриду.

Ейтилишичә, Әйса әләйһиссалам бир күни һәмралири билән кетип баратти, улар йолда бир иштниң җәсидини учритиду. Бу вақитта униң һәмралири җәсәтниң сесиқлиғидин бурунлирини йөгәп туруп, сәскәнгән һалда «Бу немә дегән чирип кәткән җәсәт!» дейишкәндә, Әйса әләйһиссалам: «қараңлар, униң мәрвайиттәк чишлири бар екән» дәйду. Бу йәрдә Әйса әләйһиссалам билән униң һәмралириниң җәсәткә қарита бекиши охшаш болмиған болуп, Әйса әләйһиссалам җәсәтниң гөзәл тәрипигә қариған болса, һәмралири униң чиригән тәрипигә қариған.

Биздә һәр шәйиниң гөзәл тәрәплирини көрүш адити йетилгәндә, биз бәзи инсанларниң әдәпсизлигини вә тәнтәклигини әпу қиливетидиған, күндилик турмушниң тетиқсиз тәрәплирини вә ғәмлирини өзимиздин йениклитидиған күчкә егә болимиз.

Кашки, сеһирлик бир қол яғлиғимиз болса, сөйүшни билмигән қәлбләрдики дағларни вә гөзәлликләрни көрәлмигән көзләрдики чаң-тозаңларни униң билән сүртүп чиқиривәтсәк.

Ибрәт:

- Дунияда гөзәл шәйиләр наһайити көптур, амма һәммила адәм уларни көрәлмәйду.
- Гөзәлликләр инсанларға гөзәл илһамларни әта қилиду.
- Сөйүшни билидиған қәлб билән һаятқа ашиқ роһла болидекән, дунияда гөзәл шәйиләр бәк көп, көргили болиду.

СИЗНИҢ ШӘХСИЙ ҚАНАИТИҢИЗ МУҚӘДДӘС ПИКИР ӘМӘС

«Һәрбир билимликниң үстидә униңдинму билимлик бири бар».

Йүсүф сүриси: 76-айәт.

Өз әқлиңиз билән йәткән нәтиҗиңиз башқилар бәргән пикир вә көзқарашлардин күчлүк болиду. Амма нәтиҗә билән қанаәт оттурисида пәриқ бар. Сиз өзиңиз пикир җүргүзүш арқилиқ йәткән нәтиҗиңиз мабада башқилар тәрипидин хата дәп қаралған болсиму, сиз уни бар күчиңиз билән мудапиә қилисиз. Бу нәтиҗә йә тоғра болуп сизгә хизмәт қилиду, яки хата болуп сизгә зиянлиқ болиду. Амма көп вақитларда сиз бу иккисиниң пәрқини айралмайсиз. Бәзидә пурсәт кетип қалғандин кейин, өзиңизниң хаталашқанлиғини билип, пушайман қилисиз. Мундақ пушаймандин сақлиниш үчүн, пикирдә, нәтиҗә чиқиришта кәмтарлиқ йолини тутуш керәк. Шуниңдәк сизниң шәхсий қанаитиңизғиму иҗтиһат яки урунуш дәп қарап, керәк болса уни өзгәртишиңиз лазим. Чүнки хаталиқни билип туруп давамлаштуруш орнини толтурғили болмайдиған зиянзәхмәтләргә сәвәп болиду. Шуңа имам Шафий «Заман мени әдәплигәнсири өзәмниң наданлиғини биливалимән, қанчилик көп билим алғансири өзәмниң җаһиллиғини билип йетимән» дегән екән.

Дунияда өз пикриниң хаталиғи испатланған болсиму, йәнила униңда чиң турувелиштин чоң хаталиқ

болмиса керәк. Бу әйни вақитта пикир зораванлиғи болуп, өтмүшләрдин бери алимларниң, зиялиларниң вә мутәпәккүрләрниң пикир зораванлири тәрипидин искәнҗиләргә елинғанлиғи вә җимиқтуруш үчүн һәрикәт қилинғанлиғи буниң мисали.

Сиз әқлиңизни ашуруш вә чүшәнчиңизни кәңәйтиш үчүн башқилар билән пикирлишиш, уларниң әқлидин пайдилиниш вә мәсилиләргә уларниң көзи билән бақишни адәт қиливелиң. Шундақ қилсиңиз башқиларниң әқлидин пайдиланған вә идрәк даириңизни кәңәйткән болисиз.

Ибрәт:

- Шәхсий қанаитиңизгә ишинип, қарар чиқириштин сақлиниң. Чүнки, хата елинған бирәр қарар һаятиңизни түгәштүрүши мүмкин.
- Өз қанаитиңизни тоғра дәп саниған вақтиңизда әқлиңизни көплигән еһтималлар тоғрилиқ ойлиништин тохтитип қойған болисиз.
- «Кеңәшлик иш бузулмас» дегән һекмәткә әмәл қилиш вә мәслиһәт билән иш көрүш, көплигән хаталиқларниң алдини алиду.

СҮКҮТ ҺӘММИЛА АДӘМ БЕЖИРӘЛӘЙДИҒАН МАҺАРӘТ ӘМӘС

«Сөзләш күмүч болса, сүкүт алтундур».

– Томас Карлайл.

Аңлаш вә қулақ селиш алаһидә чоң маһарәт болуп, у пасаһәтлик нутуқлардин қелип қалмайду. Шуңа сөзләштин бәкирәк аңлашқа көңүл бөлүш лазим. Чүнки, Аллаһ бизгә икки қулақ, бир тил әта қилған. Пәйғәмбәр әләйһиссалам: «Кимки Аллаһқа вә ахирәт күнигә ишинидекән, яхши гәп қилсун яки сүкүт қилсун» дәп тәлим бәргән.

Аңлаш сөзлигәндин пайдилиқтур. Чүнки, сиз сөзлигән вақтиңизда һеч нәрсини үгинәлмәйсиз, амма аңлиғанда көп нәрсиләрни биливалисиз. Сөзлигүчи жиддийлишиду вә аңлиғучиларни өзигә җәлип қилишқа уруниду, амма аңлиғучи наһайити раһәт һалда өзини контроль қилиду вә пайдилиқ нәрсиләрни мейисигә қачилайду.

Инсанларниң толиси сөзләшкә амрақ

Нурғун адәмләр сөзләшкә амрақ келиду. Чүнки сөз сөзлигүчини көңүл бөлүш мәркизигә айландурғандин башқа, сөзләш һәр вақит оңай иш болуп, бир минутта 225 сөзни қилалайсиз, амма әшу сөзләрни қобул қилиш үчүн аз дегәндә икки минут вақит кетиду.

Буниң әксичә биз башқиларниң сөзлирини узун аңлашни яқтурмаймиз. Бу бизни башқиларға әгәшкүчиләр қатариға киргүзүп қойғанлиғидинла әмәс, бәлки аңлап чүшинишни, мейигә йәрләштүрүшни тәләп қилидиғанлиғидиндур. Мана бу аңлаш әснасида малаллиқ һис қилиш вә әснәп олтиришниң сәвәвидур.

Заманимиздики чоң қийинчилиқлиримизниң бири шуки, һәммила адәм сөзләшни яхши көриду, пәқәт азла адәм аңлашни халайду. Һәтта биз бирәр мәсилә үстидә муназирилишип қалсақму, у муназирини үгиниш яки чүшиниш үчүн әмәс, пәқәт қарши тәрәпни йеңиш үчүнла қилимиз. Шуңа қарши тәрәпниң гепи түгимәй турупла униңға беридиған рәддийәни тәйярлап болимиз.

Бәзи кишиләр өзлириниң пасаһәтлик гәплири билән қәлбләрни җәлип қилишни ойлайду, амма Норвегиядә елип берилгән тәтқиқат нәтиҗиси «сөзләш маһарити жуқири кишиләр, әслидә аңлаш маһарити жуқири болған кишиләрдур» дегән йәкүнни чиқарған. Демәк, маһир натиқ әслидә маһир аңлиғучидур.

Бәзи сүкүтләр әң күчлүк рәддийәдур

Сүкүт қилиш вә рәддийә бәрмәслик бәзидә әң күчлүк рәддийәниң орнида туриду. Шуңа сиз бәзи чағларда сүкүтни таллашқа еһтияжлиқ болисиз. Чүнки, әгәр сиз наданға рәддийә бәрсиңиз өзиңизни униң сәвийәсигә чүшәргән, һәсәтхорға рәддийә бәрсиңиз униң һәддидин ешишиға ярдәм қилған, теги пәсләргә рәддийә бәрсиңиз униң өзини көрситишигә пурсәт яритип бәргән болисиз. Униң үстигә тола рәддийә бериш вә һәммила сәпсәтигә рәддийә бериш питнихорларниң, һәсәтхорларниң базирини қизитип бериду. Шуңа сүкүт уларға берилгән әң әҗәллик рәддийә вә базирини касат қилиштур.

Шуниму унтумаслиқ керәкки, сүкүт қилиш, рәддийә бәрмәслик һәргиз ажизлиқ әмәс, бәлки у күчлүкләрниң хислитидур.

Сүкүт қилиш әвзәл болидиған 10 орун

1. ***Сиз тонумайдиған кишиләрниң сизгә мунасивәтлик болмиған мавзудики талаш-тартишлириға арилашмаң.***
2. ***Сиз тонуйдиған кишиләрниңму башқиларға зиянлиқ болған талаш-тартишлириға арилашмаң.***
3. ***Қандақла бир талаш тартиш болсун, әгәр сизниң униңға қошидиған йеңилиғиңиз болмиса арилаш-маң. Бу чағдики сүкүт сизниң қәдриңизни көти-риду.***
4. ***Кишиләр гевәткә башлиған яки сухәнчиликкә киришкән чағда у сорундин дәрһал туруп кетиң.***
5. ***Сиздин яшта кичик яки илим-мәрипәттә төвән бирси сизгә тил узатса, сиз сүкүтни таллаң. Чүнки, шу чағдики сүкүт сизниң есиллиғиңизни дә-лилләйду.***
6. ***Устазлар яки сиздин билимдә жуқури кишиләр бар сорунда билгән нәрсиңизниму сиздин соримиғичә ейтмаң. Чүнки, у чағда сиз мәмәданлиқ орниға чүшүп қалисиз.***
7. ***Сизни башқуридиған кишигә сорунда рәддийә бериштин сақлиниң. Чүнки, рәддийә бәрмигәнлигиңиз үчүн пушайман қилишиңиз мүмкин, амма рәддийә бериш арқилиқ мәңгүлүк өчмәнлик пәйда қилисиз. Шуңа бу орунда сүкүт әвзәл.***

8. ***Ата-ана, қейинана, қейината яки устазға охшаш һөрмәтлик кишиләрдин хата мәлумат яки тоғра болмиған хәвәрни аңлиғанда, уни түзитишкә алдиримаң. Кейинчә түзитип қойсиңиз болиду.***
9. ***Бир-биригә һөрмәт қилмайдиған надан адәмләр билән бир сорунда олтирип қалғанда сүкүтни таллаң. Бу өзиңизниң қиммитини сақлаш үчүндур.***
10. ***Һәрқандақ орунда кишиләргә пайдилиқ гепиңиз болса қилиң, болмиса сүкүт қилиң. Чүнки, қатардин қалмаслиқ үчүн гәп қилған адәм көп һалларда хаталишиду вә өзиниң қиммитини чүширип қойиду.***

Ибрәт:

- Сүкүт һәммила адәм бежирәләйдиған маһарәт әмәс, кишиләрни өз пикриңизгә қайил қилмақчи болсиңиз, авал уларға убдан қулақ селиң, гәплирини толуқ аңлаң вә муддиасини чүшиниң.
- Сүкүт бәзи вақитларда әң күчлүк рәддийәдур.
- Тиңшаш муназирә маһаритиниң муһим бир қисимидур, сүкүт һәммә гәпни қиливелишниң йәнә бир йолидур.

СИЗНИҢ ЯХШИ КӨРГӘНЛИГИҢИЗ ҮЧҮНЛА ӘМӘС...

«Силәр бир нәрсини яхши көрүшүңлар мумкин, һалбуки, у нәрсә силәр үчүн яманлиқтур».

– Бәқәрә сүриси: 216-айәт.

Биз нормалда өзимиз яқтуридиған вә ой-пикиримиз бир йәрдин чиқидиған кишиләрниң көзқарашлирини қобул қилимиз, амма биз яхши көрмәйдиған вә пикримиз бир йәрдин чиқмайдиған кишиләрниң көзқарашлири нәқәдәр тоғра екәнлигини билсәкму, йәнила рәт қилимиз. Чүнки, биз кишиләргә карита алдин һөкүм чиқиривалғанлиғимиз үчүн, нәзәримизни уларниң пикригә яки көзқаришиға әмәс, бәлки уларниң өзигә каритимиз вә шу бойичә һөкүм қиливетимиз. Бу сәвәптин биз өзимизни нурғунлиған һәқиқәтләрни көрүштин тосуп қойимиз.

Инсан әқли кишиләрни сундурғили болмайдиған қелиплар вә бузғили болмайдиған түзүмләр бойичә синипларға айривалидудә, шуңа бизниң нәзәримиздики пасиқ адәм һәрқанчә яхши ишларни қилсиму, йәнила у пасиқтур, тәқвадар адәм канчилик яман ишларни қилсиму, йәнила у тәқвадур. Чүнки, биз улар тоғрилиқ алдин чиқиривалған һөкүмни бузушни халимаймиз.

Һәқиқәт шуки, инсанларниң толиси көп ойлинишни халимайду, бәзиләрниң әқли кишиләрниң мәвқәлирини тәһлил қилиш, көзқарашлирини тәтқиқ қилиш қатарлиқ ишларға ажиз келиду. Шуңа улар оңай йолни таллап, кишиләрни синипландуруштин ибарәт тәйяр қаидигила асаслиниду.

Биз өзимиздин сорап бекишимиз керәкки, биз яқтуридиған вә ишәнч қилидиған кишиләрниң көзқариши хата чиқип, биз яман көридиған вә ишәнч қилмайдиған кишиләрниң көзқарашлири тоғра чиқип қалғанда немә қилимиз? Инсап қилимизму яки һәқиқәткә көз жумимизму? Бу бизгә қалған мәсилә.

КӨЗҚАРАШЛАРНИ ВӘ ПИКИРЛӘРНИ БАҺАЛАШТА ТӘРӘПСИЗ БОЛУШ КЕРӘК

Бирәр шәхсниң көзқарашлирини вә пикирлирини баһалашта һиссиятқа берилмәслик билән бир вақитта у шәхсниң өзигә һөкүм қилиштин сақлиниш лазим. Чүнки, һөкүм қилиш Аллаһ тәаланиң ишидур.

«Аллаһ силәр ихтилап қилишқан нәрсиләр үстидә қиямәт күни араңларда һөкүм чиқириду»[6]. Инсанларға һиссиятимиз яки өз тәсәввуримиз бойичә һөкүм қиливетиш бизни нурғунлиған хаталиқларға чүшүрүп қойиду. Бирәр милләтни яки бирәр қәвмни умумий һөкүм даирисигә киргүзүп қойғинимизда хаталиқ дәрижиси һәссиләп ашиду. Чүнки, дунияда пүтүнләй яман милләт болмиғандәк, пүтүнләй яхши милләт йоқ. Һәрбир милләтниң ичидә яхшилар болғандәк, яманларму бар. Шуңа бирәр милләтни пүтүнләй яман яки пүтүнләй яхши дәп һөкүм қилғили болмайду. «Әһли китапниң арисидин бәзи кишиләр барки, униңға көп пул-мал аманәт қойсаңму саңа уни қайтуруп бериду; улардин йәнә бәзи кишиләрму барки, униңға бир динар аманәт қойсаңму униң бешида тикилип турмиғичә уни

[6] Һәж сүриси: 69-айәт.

саңа қайтуруп бәрмәйду»[7] дегән айәт буниңға ишарәт қилиду.

Көзқарашлар бир йәрдин чиқмайдиғанларға қулақ селишта пайда бар

Биз өзимиз яхши көридиған вә көзқаришимиз бир йәрдин чиқидиған кишиләр билән параңлашқанда өзимизгә бир нәрсә қошалмаймиз, амма өзимиз яхши көрмәйдиған вә көзқаришимиз бир йәрдин чиқмайдиған кишиләр билән параңлишиш арқилиқ өзимизни йеңи пикирләр билән тәминләләймиз, һәмдә бизниң тәпәккүр даиримиз кәңийиду, һәрхил көзқарашларни аңлаш арқилиқ упуғимизни кәңәйтәләймиз. Шуңа инсанларни чәткә қақмаслиқ, биз яхши көрмәйдиған кишиләрниң сөзлириниму аңлап қоюш биз үчүн яхшидур.

Ибрәт:

- Инсан әқлиниң әң чоң мәсилиси кишиләрни синипландуруп, уларни сундурушқа болмайдиған қелипларниң ичигә киргүзүвелиштур.
- Әгәр сиз өзиңиз яхши көридиған вә көзқараштa бирлишидиған кишиләрниңла сөзини аңлисиңиз һечқандақ йеңи мәлуматқа егә болалмайсиз.
- Әгәр сиз өзиңиз майил болидиған көзқарашларнила аңлашни давамлаштурсиңиз тәпәккуриңиздә йеңилиқ һасил қилалмайсиз.

[7] Әл Имран сүриси: 75-айәт.

Билиш билән тәтбиқләш оттурисида

«Аллаһниң бәндилири ичидә униңдин пәқәт алимларла қорқиду».

Фатир сүриси: 28-айәт.

Нәзәрийә билән әмәлият, мәрипәт билән тәтбиқ оттурисида асман-зимин пәриқ бар. Биз һемишәм мәтинни пейилға, пейилни адәткә, адәтни нәтижигә өзгәртишкә муһтаж. Мәсилән: мән китапханамға төрт мәзһәбниң фиқһи китаплиридин, һәр түрлүк тәпсирләрдин, тил үгиниш қураллиридин вә тарих китаплиридин ончисини тизивалған болсамму төрт мәзһәбкә мутәхәссис болалмидим яки мупәссир болалмидим яки көп тил билидиғанлар қатариға кирәлмидим вә яки тарихчи болалмидим. Чүнки, китапларни сақлаш вә оқуп қоюш купайә қилмайду, мәлуматқа вә мәрипәткә егә болғанлиқ мутәхәссис болғанлиғини билдүрмәйду. Бирәв бокс тоғрисидики нурғун китапларни оқуп қоюш билән у боксчи болалмиғандәк, үгәнгән илимни һәрхил йоллар билән тәтбиқ қилмиғанда, униң мевисини көргили болмайду, көзләнгән нәтижигә еришкили болмайду. Аллаһ тәала мундақ қилишни бәк яман көридиғанлиғини баян қилип, мундақ дегән: «Һәй иман ейтқанлар! Силәр немә үчүн қилмайдиған ишни (қилимиз) дәйсиләр? Силәрниң қилмайдиған ишни (қилимиз) дейишиңлар Аллаһниң дәргаһида немә дегән өч көрүлидиған иш!»[8]. Нурғун кишиләр илим-мәрипәт

[8] Сәф сүриси: 2-айәт.

һасил қилиштин болған асаслиқ мәхсәт вә ғайилирини әмәлгә ашурмайду. Чүнки, улар билгәнлирини ишләтмәйду, әмәлиятқа тәтбиқ қилмайду.

Билгәнни тәтбиқләш шәрт

Оқуш, үгиниш вә билиш купайә әмәс, шуңа биз үгәнгәнлигимизни вә билгәнлиримизни тәтбиқ қилишқа муһтаж. Әгәр сиз бай болушни үгитидиған китапларни көп оқуш билән бай болғили, оруқлашни үгитидиған әсәрләрни көп оқуш билән оруқлиғили вә инглизчә китапларни көп оқуш билән инглиз тилини раван сөзлигили болиду, дәп ойлап қалған болсиңиз алданған болисиз. Чүнки, дин вә дунялиғимиз үчүн пайдилиқ һечқандақ бир ишни билип қоюшниң өзила бизни қутқузмайду, бәлки билип әмәл қилиш қутқузиду. Шуңа биздә билгәнни тәтбиқләш үчүн мәхсус план, қайтмас ирадә, изчил тиришчанлиқ болуши лазим. Шундақ қилғандила билгәнниң пайдисини көргили болиду.

Тәтбиқ қилишни дәрһал башлаң

Сиз бирәр планни әмәлгә ашурушни яки бирәр ишни башлашни вә яки бирәр йеңиликни оттуриға чиқиришқа қизиққан һаман уни кечиктүрмәй башлаветиң. Чүнки, кечиктүрүш сиз үчүн зиянлиқтур. Бу мавзуда Абдурраһман ибни Әвф Рәзийәллаһу Әнһудәк болуңки, у зат Мәдинә Мунәввәрә Зәһиригә муһажир болуп барғинида, у жайдики әнсарлардин бири униңға мал-мүлкиниң йеримини тәхсим қилип беридиғанлиғини ейтқинида, Абдурраһман ибни Әвф уни рәт қилиду вә «Маңа базарни көрситип қоюңлар!»

дәп дәрһал иш башлайду. «Мунасип пурсәт кәлгәндә қилимән», «Йеңи жилдин кейин башлаймән», «Шу ишимни түгитип болуп башлаймән», «Һәммини билип болуп андин қилимән» дегәнгә охшаш кечиктүрүшләр шәйтанниң оюнидур. Чүнки, кейин сиз мунасип пурсәтни тапалмаслиғиңиз, һәммә нәрсини билип болалмаслиғиңиз вә бу иштин ваз кечишиңиз мүмкин.

Сизниң қилмақчи болған иш тоғрилиқ йүздә йүз мәлуматлиқ болушиңиз шәрт әмәс, чүнки нурғун билимләрни иш қилиш җәрянида үгинип кәткили болиду. Муһим болғини бәл бағлиған ишни дәрһал башлаштур.

Ибрәт:

- Бай болушни үгитидиған китапларни оқуш билән бай болғили болмиғандәк, боксчилиқниң тәлиматлирини оқуш билән боксчи болғили болмайду. Билгәнни тәтбиқ қилиш шәрт. Билгәнни тәтбиқ қилиш дунялиқ ишларда нәтиҗә қазинишниң шәрти болғинидәк, ахирәттә ниҗатлиққа еришиш үчүнму шәрттур.
- Ишниң тәпсилатини үгиништин бурун уни дәрһал башлаш толиму муһимдур. Сизгә зөрүр болғини алди билән овни овлаш, андин уни қандақ йейиш тоғрилиқ ойлиништур.
- Қуръан кәримниң айәтлириму һаятқа тәтбиқ қилинмиса, у айәтләр китап һалитидә қаливериду, һечкимниң һаятида өзгириш болмайду.

БИЗ ҚАНЧИЛИК БОЛАЛИДУҚ?

«Шәксизки, Аллаһниң дәргаһида әң һөрмәтлик һесаплинидиғиниңлар әң тәқвадар болғанлириңлардур».

ҺУЖУРАТ СҮРИСИ: 13-АЙӘТ.

Биз дунияға илкимиздә һечқандақ нәрсимиз йоқ, қуруқ қол кәлдуқ. Шуниңдин кейин һәр нәрсигә егә болдуқ. Пул-мелимиз болди, аилимиз болди, пәрзәнтлиримиз болди, бәзилиримизниң өй-имарәтлири, автомобильлири вә һаказилири болди. Аллаһ тәала һәммимизгә техиму зиядисини бәрсун вә бәрикәт ата қилсун!

Буларниң һәммиси бизниң егә болғанлиримиз болуп, гәрчә дунияниң байлиқлириға егә болуш динимизда чәкләнмигән болсиму, Аллаһ тәала бизни егә болушқа әмәс, бәлки болушқа, болғандиму равурус болушқа буйриған. Шуңа бизгә Қуръан кәримниң нурғун айәтлиридә «болуңлар!» дегән әмирләрни чүшәргән.

Төвәндә Аллаһ тәаланиң «болуңлар!» дегән әмридин төртни, пәйғәмбәр әләйһиссаламниң әмридин бирни баян қилимиз:

1. ﴿كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنتُمْ تَدْرُسُونَ﴾

«Силәр китап (Қуръанни) үгиниш вә (башқиларға) үгитишиңлар арқилиқ рәббаний алим болуңлар»[9].

[9] Әл Имран сүриси: 79-айәт.

Бу айәттә, Аллаһ тәала бизни рәббаний алимлардин болушқа буйруйду. Рәббаний алим дегән илим-һекмәткә толған, әмәлияти билән кишиләргә үлгә болидиған вә уларни тоғра йолға йетәкләләйдиған йетүк алимдур. Һәммимиз оқушқа вә билмигәнлиримизни үгинишкә буйрулған. Чүнки, мусулманлиқ оқумастин, үгәнмәстин толуқланмайду. [طلَبُ العِلمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كلِّ مُسلِمٍ]

«Оқуш, үгиниш һәрбир мусулманға пәриздур»[10].

Шуңа һәрбир кишиниң имканийитиниң яр беришичә оқуши вә үгиниши, андин билгәнлирини чаминиң йетишичә үгитиши пәриздур. Мәйли сиз динда алим болуп билгәнлириңизни кишиләргә үгитиң яки азирақ болсиму билгәнлириңизни пәрзәнтлириңизгә вә йеқинлириңизға үгитиң, һәр иккила һаләттә сиз Аллаһ тәаланиң әмрини орунлиған болисиз. Амма һеч үгәнмисиңиз вә бирәр һәрип чағлиқ болсиму билгиниңизни үгәтмисиңиз, Аллаһ тәаланиң әмригә итаәт қилмиған вә униңға асийлиқ қилған болисиз. Алим болуш дегәнлик һәммини билиш дегәнлик әмәс, алди билән Аллаһ тәалани билиш, андин дин вә дуниялиқ билишкә тегишликләрни билиштур.

2. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ﴾

«Һәй иман Ейтқанлар! Аллаһниң разилиғи үчүн һәқиқәттә чиң туруңлар вә адаләтлик гувачилар болуңлар»[11].

Бу айәттә, Аллаһ тәала бизни һәқ динда һәр заман мустәһкәм турушқа, һәр ишта адаләтлик, инсаплик бо-

[10] Ибни мажә ривайити, (әлламә әлбаний «сәһиһ» дәп баһалиған һәдис).

[11] Маидә сүриси: 8-айәт.

лушқа, сөзимиз вә әмәлиятимиз билән һәқ дин билән яшаш арқилиқ униң һәқлиғини намайән қилишқа, әхлақимиз билән униң гөзәллигини намайән қилишқа вә кишиләр оттурисида гувалиқ бәргәндә адаләт билән тоғра гувалиқ беришкә буйруйду.

Динда мустәһкәм туруш наһайити муһим вә бәкму қийин иштур. Динда мустәһкәм болуш дегәнлик динниң ибадәтлиригила әмәс, униң әхлақ қисмиға алаһидә әһмийәт беришни тәқәзза қилиду. Чүнки, ибадәт қилиш оңай, амма әхлақта дурус вә адаләтлик болуш бәк қийин. Шуңа нурғун кишиләр ибадәттә актив болсиму, дуруслуқта, инсап-адаләттә вә пул-мал муамилисидә нольға чүшүп қалмақта. Чүнки, динда мустәһкәм туруш, тоғра йолда равурус болуш оңай әмәс. Амма Аллаһ тәалаға бағланған вә қолидин келишичә сәвәп қилған, жападин қорқмай ишлигән адәм үчүн қийин әмәс.

Чүнки, Қуръан кәрим бизгә:

﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا. وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾

«Кимки Аллаһтин қорқидекән, Аллаһ униңға чиқиш йоли бериду, униңға ойлимиған йәрдин ризиқ бериду»[12],

﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا﴾

«Кимки Аллаһтин қорқидекән, Аллаһ униңға ишини асанлаштуруп бериду»[13] дәп тәлим бериду.

Әлламә Муһәммәт Мутәвәллий Шәравий мундақ дегән: «Тоғра йолда равурус болуш дегән оң яки солға қилчиликму майил болуп кәтмәй топ-тоғра болуш дегәнликтур. Бу әмәлгә ашуруш интайин қийин болған бир иштур. Чүнки, бәзидә икки зит нәрсиниң яки икки

[12] Йәлақ сүриси: 2-3-айәтләр.

[13] Тәлақ сүриси: 4-айәт.

қарши нәрсиниң арисидики пасил интайин инчикә болиду. Аллаһ тәала ﴿فَٱسۡتَقِمۡ كَمَآ أُمِرۡتَ وَمَن تَابَ مَعَكَ﴾ дегән айәтни назил қилғанда, бу айәт саһабиләргә һәқиқәтән еғир кәлгән, һәтта пәйғәмбәр әләйһиссалам:

«Мени һуд вә шуниңға охшаш сүриләр қеритивәтти»[14] дегән. Навада Аллаһ тәала ﴿فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ مَا ٱسۡتَطَعۡتُمۡ﴾ «Силәр күчүңларниң йетишичә Аллаһқа тәқвадарлиқ қилиңлар»[15] дегән айәтни назил қилмиған болса, мусулманлар көп жапаға қалған болатти. Хуласә қилғанда, тоғра йолда равурус болуш дегәнлик Аллаһ тәаланиң буйруған вә тосқунлириға әмәл қилишта һеч-қайси тәрәпкә қилчиликму майил болуп кәтмәслик дегәнликтур»[16].

3. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾

«Һәй иман ейтқанлар! Аллаһтин қорқуңлар, растчиллар билән биллә болуңлар»[17].

Бу айәттә, Аллаһ тәала бизни ичи тешидин гөзәл, иманида, муамилисидә, гәп-сөзидә, иш-һәрикитидә растчил мөмүнләрдин болушқа буйруйду. Растчиллиқ гөзәл әхлақниң тажиси, гөзәл әхлақ болса динимизниң ядроси вә ғайисидур.

Растчил кишиләр билән вә растчил кишиләрдин тәркип тапқан пәзиләтлик жәмийәткә чөкүп, шу жәмийәт

[14] «حلية الأولياء» 4-том, 350-бәт.

[15] Тәғабун сүриси: 16-айәт.

[16] «تفسير الشعراوي» 11-том, 6707-бәт.

[17] Тәвбә сүриси: 119-айәт.

инсанлири билән биллә яшаш арқилиқ шу жәмийәт әзалириниң әхлақ-пәзиләтлирини, яхши адәтлирини үгинип, йетилдүргили болиду. Чүнки, инсан өзи яшиған жәмийәтниң вә шу жәмийәттики инсанларниң тәсири астида қалғанлиқтин, уларниң адәтлирини вә әхлақини ихтиярий яки ихтиярсиз һалда қобул қилиду. Шу жәмийәт кишилири яқтурғанни яқтуридиған, улар яман көргәнни яман көридиған болуп қалиду. Шундақ қилип, шу жәмийәт кишилиридики әхлақ-пәзиләтләрни өзигә өзләштүриду.

Пәйғәмбәр әләйһиссалам мусулманларни растчиллиққа үндәп мундақ дегән: «Һемишәм растчил болуңлар! Чүнки, растчиллиқ яхшилиққа башлайду, яхшилиқ жәннәткә башлайду. Кимки һемишә раст гәп қилса вә раст гәп қилишқа тиришса, ахир у киши Аллаһниң дәргаһида растчил бәндә болуп йезилиду. Силәр қандақла бир ялғанчилиқтин сақлиниңлар! Чүнки, ялғанчилиқ кишини асийлиққа, асийлиқ дозаққа елип бариду. Кимки һемишә ялғанчилиқ қилса вә ялған гәп қилишқа тиришса, ахир у Аллаһниң дәргаһида ялғанчи болуп йезилиду»[18].

4. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنْصَارَ اللَّهِ﴾

«Һәй иман ейтқанлар! Силәр Аллаһниң (дининиң) ярдәмчилири болуңлар»[19].

Бу айәттә, Аллаһ тәала бизләрни униң динини әмәлийатимиз билән яшитиш, сөзимиз вә һәрикитимиз билән йәткүзүш, жан тикип қоғдаш, буйруқлирини иҗра қилиш, пәризлирини ада қилиш, дәвитини умумлаштуруш арқилиқ Аллаһ тәаланиң ярдәмчилири болушқа буйруйду. Бу әмәлийатта, һәрбир мусулман үчүн катта шан-шәрәп вә улуқ әмәлдур. Чүнки, Аллаһ тәаланиң диниға хизмәт қилиш арқилиқ униң ярдәмчилири болуш һәқиқий мөмүнләргила несип болидиған иштур.

[18] «صحيح مسلم» 4-том, 2013-бәт, 2607-һәдис, «صحيح البخاري» 8-том, 25-бәт, 6094-һәдис.
[19] Сәф сүриси: 14-айәт.

Һәрбир мусулманниң Аллаһ тәаланиң ярдәмчиси болуш мәсъулийити бар. Чүнки бу динға мәнсүп болғанлиқ шуни тәләп қилиду. Бу мәсъулийәт динни қоғдаш вә униң гөзәлликлирини өз әмәлияти билән намайән қилиш билән ада қилиниду.

5. [لاَ تَبَاغَضُوا، وَلاَ تَحَاسَدُوا، وَلاَ تَدَابَرُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللهِ إِخْوَانًا]

«Бир-бириңлар билән адавәтләшмәңлар, бир-бириңларға һәсәт қилишмаңлар, бир-бириңларға ора колимаңлар, Аллаһниң қериндаш бәндилири болуңлар»[20].

Пәйғәмбәр әләйһиссалам бу һәдистә, биз мусулманларни бир-биримизгә яманлиқ қилмаслиққа, бир-биримизни зиянға учратмаслиққа вә яманлиқ қилишни ойлапму қоймаслиққа, шундақла инақ, иттипақ болушқа буйруйду.

Мәлумки, адавәтлишиш, дүшмәнлишиш, һәсәт қилишиш, бир-биригә ора колаш қатарлиқ қилиқлар қәлбниң сағлам әмәслигидин, иманниң аҗизлиғидин вә әхлақниң начарлиғидин болиду. Һалбуки ахирәттә бирдин бир әсқатидиған нәрсә сағлам қәлбтур.

﴿يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ . إِلَّا مَنْ أَتَى ٱللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ﴾

У күндә мал-дунияму, бала-чақиларму пайда йәткүзәлмәйду. Пәқәт Аллаһниң дәргаһиға сағлам қәлб би-

[20] Имам Бухари ривайити.

лән кәлгәнләр буниңдин мустәсна»[21]. Қәлб билән қилинидиған зикир, дуа, муһәббәт, яхши нийәт қатарлиқ ибадәтләр қанчилик муһим вә совави қанчилик чоң болса, қәлб билән садир қилинидиған өчмәнлик, дүшмәнлик, һәсәт, яман нийәт қатарлиқ қилмишларниң гунаһиму шунчилик чоң вә хәтири көптур.

Аллаһ тәала биз мусулманларни «болуңлар!» дегән әмри арқилиқ жуқарқи айәтләрдә вә һәдистә көрситилгәндәк болушқа буйриди. Амма һәрбир киши ойлап беқишқа тегишликки, «Мән қандақ болдум? Қанчилик болалидим?»

Ибрәт:

- Бир нәрсиләргә егә болғиниңиз әмәс, Рәббиңиз тәләп қилғандәк болғиниңиз муһим.
- Адил гувачи болуш дуруслуқ билән динниң гөзәллигини намайән қилиш дегәнликтур.
- Аллаһ тәаланиң диниға ярдәм қилиш дуруслуқ вә гөзәл әхлақ қорғини ичидә һаят кәчүрүш биләнму болиду.

[21] Шуъәра сүриси. 88-89-айәтләр.

АЛЛАҺ ТӘАЛАДИН МҮМКИН ӘМӘСЛӘРНИ ТИЛӘҢ!

«Маңа дуа қилиңлар, мән дуайиңларни қобул қилимән».

– Ғафир сүриси: 60-айәт.

«Бирәр ишни мүмкин болмайду, дәп ишәнгән киши уни мүмкин қилидиғанларға тосалғу болиду».

– Альберт Эйнштейн.

Аллаһ тәала каинатни яратти вә униңға өзгәрмәс қанунийәтләрни бәкитти. Мәсилән: нәтижә яритиш – сәвәп қилиш билән, илим тәһсил қилиш – оқуш вә үгиниш билән, кесәлдин сақийиш – давалиниш билән, йоқсуллуқтин қутулуш – ишләш билән, жәннәтни қазиниш – иман вә әмәл билән болғиниға охшаш. Бу қанунийәтни һечким инкар қилалмайду вә Аллаһ тәаладин башқа һечким өзгәртәлмәйду.

Амма Аллаһ тәала халиса өзи бәкиткән әшу қанунийәтләрни өзгәртәләйду, чүнки у (فَعّال لِمَا يُرِيدُ) «Халиғинини вайиға йәткүзүп қилғучидур»[22]. У бирәр ишни қилмақчи болса (Бол!) дегән әмри биләнла уни вуҗутқа чиқириду. ﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾

«Аллаһ бирәр шәйини (яритишни) ирадә қилса, униңға пәқәтла «Бол!» дәйдудә, у дәрһал болиду»[23].

[22] Буруж сүриси. 16-айәт.
[23] Ясин сүриси: 83-айәт.

Чүнки, Аллаһ тәала үчүн мүмкин әмәс иш йоқтур, инсанлар үчүн мүмкин болмайдиған ишлар униңға оңайдур. ﴿وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا﴾ «Бу Аллаһқа асандур»[24].

Жуқурида көргинимиздәк, Аллаһ тәаланиң бирәр ишни әмәлгә ашуруш үчүн қилидиған иши «Бол!» дегән әмирни бериштур. Амма инсанларниң бирәр ишни әмәлгә ашуруш үчүн қилидиған иши авал сәвәп қилиш, андин Аллаһ тәалаға тайиништур. Чүнки, пәйғәмбәр әләйһиссалам бир адәмниң: «Я рәсулуллаһ! Төгәмни Аллаһқа тәвәккүл қилип, андин бағлайму яки бағлап болуп, андин Аллаһқа тәвәккүл қилайму?» дегән соалиға: «Авал төгәңни бағлиғин, андин Аллаһқа тәвәккүл қилғин»[25] дәп жавап бәргән.

Инсанлар сәвәп қилиш биләнму әмәлгә ашуралмиған яки сәвәвини қилишқа күчи йәтмигән ишлирини Аллаһ тәалаға тапшуруп, униңға чин көңлидин илтижа қилса, у ишлар Аллаһ тәалаға йөткәлгән болиду, у чағда Аллаһ тәала халиса «Бол!» дегән әмри билән уни әмәлгә ашуруп бериду. Чүнки, Аллаһ тәаланиң ишларни әмәлгә ашуруши, һаҗәтләрни рава қилиши үчүн бирәр сәвәпкә яки мөҗүзигә еһтияҗи йоқтур.

Дуа тәбиәтниң қанунийәтлирини өзгәртиветиду

Кесәлләргә шипалиқ бериш, һаҗәтләрни рава қилиш, зор қийинчилиқлардин чиқиш йоли әта қилиш қатарлиқ ишлар Аллаһ тәала қилидиған ишларниң әң оңайлири вә әң аддийлири һесаплиниду. Чүнки, Аллаһ тәала халиса тәбиәтниң қанунийәтлирини өзгәртиду. Бу униңға наһайити оңайдур. Мәсилән: Һәзрити Мәрийәм

[24] Ниса сүриси: 30-айәт.

[25] Имам Тирмизи ривайити, 13973-һәдис. (Әлламә Муһәммәт Насируддин Әлбаний «Һәсән» дәп баһалиған һәдис).

бирәр әргә йеқинлашмай туруп бала туғидиғанлиғини аңлап, өзиниң һәйранлиғини басалмай:

﴿أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا﴾

(Маңа һечбир адәм йеқинлашмиған турса, мән иппитимни сақлап кәлгән турсам, қандақму мениң оғлум болсун?» дегәндә,

Жибрил униңға: ﴿كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ﴾ «Уғу шундақ, (амма) Рәббиң ейттики: у маңа асандур»[26] дегән. Бала туғуш үчүн әр билән аялниң бир йәрдә болуши тәбиәтниң қанунийәтлиридин бири болуп, буни һечким бузалмайду, Амма Аллаһ халиса бузиду.

Аллаһ тәаланиң пәйғәмбири Зәкәрия әләйһиссалам йүз яштин ашқан, аялиму шундақ, униң үстигә у туғмас аял еди. Амма Зәкәрия әләйһиссалам Аллаһ тәаланиң қудритигә ишәнгән вә униңдин мүмкин әмәсни тилигән.

﴿ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا. إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا. قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا. وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا. يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا. يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَىٰ لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا. قَالَ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا. قَالَ كَذَٰلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْئًا﴾

«Бу Рәббиңниң бәндиси Зәкәрияға қилған мәрһәмитиниң баянидур. У өз вақтида Рәббигә пәс авазда мунаҗәт қилип, мундақ дегән еди: «Һәй, Рәббим! Мән һәқиқәтән күч-қувитимдин қалдим, чечим ақарди. Һәй, Рәббим! Мән саңа дуа қилип наумут қалғиним йоқ. Мәндин кейин туққанлиримниң орнумни басалмай ке-

[26] Мәрийәм сүриси. 21-айәт.

лишидин әнсирәймән, мениң аялим туғмастур, шуңа, сән маңа өз пәзлиңдин маңа варис болидиған, Якуп әвладиғиму варис болидиған бир (яхши) пәрзәнт әта қилғин. Һәй, Рәббим! Уни сениң разилиғиңға еришидиған бири қилғин». (Аллаһ ейтти) «Һәй, Зәкәрия! Биз һәқиқәтән саңа Йәһия исимлиқ бир оғул билән хуш хәвәр беримиз, илгири һеч адәмни униңға исимдаш қилмиған едуқ». Зәкәрия ейтти: «Һәй, Рәббим! Аялим туғмас турса, мәнму қери, мүкчийип кәткән турсам, мениң қандақму оғлум болиду?». Пәриштә ейтти: «Уғу шундақ, (амма) Рәббиң ейттики: Бу мән үчүн асандур, сени бурун мән яраттим, һалбуки, сән йоқ едиң»[27].

Атисиз инсан яратқан, туғмас аялни туғдурған зат сизниң һәрқанчә зор қийинчилиғиңиз болсиму, наһайити чоң һаҗитиңиз вә мүмкин әмәстәк көрүнгән арманлириңиз болсиму, әлвәттә һәл қилишқа қадирдур. Чүнки, уларниң һәммиси униңға асандур. Сиз үчүн мүмкин әмәс ишлар Яратқучи үчүн мүмкин ишлардур.

Қәлбиңиз иман вә ишәнчә билән толсун

Аллаһ тәаланиң мүмкин әмәсләрни мүмкин қилиши, тәбиәтниң қанунийәтлирини өзгәртиши[28], Отниң көйдүрүш хусусийитини йоқ қилиши[29], деңиздин бир анда

---

[27] Мәрийәм сүриси: 2–9-айәтләр.

[28] Пәйғәмбәрләргә әта қилинған мөҗүзиләр адәттин ташқири әһваллар болуп, әйни вақитта бу Аллаһ тааланиң тәбиәт қанунийәтлирини өзгәрткәнлиги еди.

[29] Нәмруд ибни Кәнъан исимлиқ падишаһ Ибраһим әләйһиссаламни отқа ташлиғанда, Аллаһ таала отқа: (يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ) «Һәй, от! Ибраһимға салқин вә аманлиқ болуп бәргин» дәп әмир қилған. (Әнбия сүриси. 69-айәт).

қуруқлуқ йол ечиши[30], Айни иккигә парчилап көрситиши[31], тағни йөткәп келип, инсанларниң үстигә сайивәндәк тиклиши[32], «Ешиги иман ейтса ейтидуки, Өмәр һәргиз иман ейтмайду»[33] дегән кишиниңкигә охшаш, қетип кәткән дилларни юмшитиши қатарлиқ ишлар сизниң иманиңизни күчләндүрәлмисә, етиқатиңизни мустәһкәм қилалмиса, буниң башқа дависи вә чариси йоқ.

Аллаһ тәаланиң чәксиз қудритигә, тәбиәтниң қанунийәтлирини өзгәртиветидиғанлиғиға ишинип, қәлбимизни иман билән толтурмаслиққа бизниң һечқандақ банимиз яки сәвәвимиз йоқтур. Аллаһ тәалаға ишиниш башқа, униңға ишәнч қилиш башқа. Биздин тәләп қилинғини униң қудритиниң вә илиминиң чәксизлигигә, һәр нәрсигә қадир екәнлигигә ишиниш билән бир вақитта униң вәдилиригә вә дуаларни иҗабәт қилидиғанлиғиға ишәнч қилиштур. Чүнки, Аллаһ тәала қудритигә анчә ишәнч қилип кәтмәйдиған, вәдисигә шәк қилидиған, әл қатари дуа қилип қойидиған кишиниң дуасини һәргиз иҗабәт қилмайду. Чүнки, пәйғәмбәр әләйһиссалам мундақ дегән: «Силәр дуа қилғанда «Һәй, Аллаһ! Әгәр халисаң мени мәғпирәт қилғин, әгәр халисаң маңа рәһим қилғин» демәңлар, тәливиңларда җид-

---

[30] ﴿فَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ﴾ «Шуниң билән биз Мусаға: «Һасаң билән деңизға урғин» дәп вәһийә қилдуқ, (Муса уруведи) деңиз йерилди, (Һәрбир йерилған) қисими чоң тағдәк болуп қалди» (Шуәра сүриси: 63-айәт.)

[31] ﴿اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ﴾ «Қиямәт йеқинлашти, ай йерилди» Қәмәр сүриси: 1-айәт.

[32] ﴿وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ﴾ «Өз вақтида биз Тур теғини (қомуруп келип) уларниң үстигә сайивәндәк көтәргән едуқ». (Әраф сүриси: 171-айәт).

[33] Амир ибни Рәбиәниң сөзи (имам Тәбәраний ривайәт қилған)...

дий болуңлар, тилигиңларниң қобул болушиға ишәнч қилиңлар. Чүнки Аллаһқа һечнәрсә қийин әмәс»[34].

Аллаһ тәаланиң ишигини қаққанлар үчүн һемишә очуқтур

Заманимиздики катта өлүмалардин бири өзиниң бешидин өткәнлирини һекайә қилип мундақ дегән: «Мән һәдис илимиға бәк қизиқаттим. Амма ядлаш вә әстә тутуш қабилийитим бәкму төвән болғанлиқтин көп қийнилип кәттим. Устазимниң тәвсийәси бойичә, мәһәллимиздики мәсҗиттә етикап қилдим. Етикап җәриянида Аллаһ тәалаға көп сәҗдә қилдим, мениң тилигим бирла тиләк болуп, Қәлбимни илимгә ечиветишинила тилидим. Етикап түгәп узунға қалмай аңлиған һәрбир һәдисни унтуп қалмайдиған болуп қалдим»[35].

Сәүдийә Әрәпстанда бир момай өз қиссисини мундақ баян қилған: «Мениң бирла оғлум болуп, бирдин бир тилигим униң динда алим болуши вә тоғра йолда мустәһкәм туруши еди. Униң университетни әла нәтиҗә билән пүтәргәнлигидин хошал болуп олтарсам, у бир күни Америкиға оқушқа баридиғанлиғини ейтти. Бу хәвәрни аңлап көңлүм қәтъий хатирҗәм болалмиди. Андин униңға:

«Җеним оғлум! Америка дегән христианларниң дөлити дәйду, мән сениң езип кетишиңдин қорқимән. Шуңа оқушиңни бу йәрдә оқусаң болмасму?» дәп ялвурдум. Амма оғлум бу һаятида бир кәлгән пурсәт екәнлигини, әгәр һазир бармиса кейин мундақ пурсәткә еришәлмәйдиғанлиғини вә өзини Аллаһ тәалаға

[34] Имам Бухари ривайити.
[35] Әли Җабир әл Фәйфийниң «لأنك الله» дегән әсәри, 104-бәт.

тапшуруши керәклигини ейтип, өз сөзидә чиң турувалди. Шуниң билән чарисиз һалда оғлумни йолға салдим. Шу күндин башлап һәр сәһәр тәһәҗҗуд намизимда оғлумға алаһидә дуа қилидиған, «Һәй, Аллаһ! Сән аманәтни қәтъий зайә қиливәтмәйдиған қудрәтлик егәмсән, оғлумни саңа аманәт қилдим, уни өз панаһиңда сақлиғин» дегән дуани тәкрарлайған болдум.

Оғлум һәр тәтилдә өйгә келип турди, намазлири вә истиқамити жайида еди. Сәккиз жилдин кейин оқушини пүтирип қайтип кәлди вә узун өтмәйла мәһәллимиздики чоң мәсҗиткә хатиб болуп тайинланди вә һәптидә бир қанчә күн җамаәткә исламий дәрис сөзләйдиған болди. Мән бу әһвални бир тәрәптин қаттиқ хошаллиқ, йәнә бир тәрәптин һәйранлиқ билән күзитип турдум. Бир күни оғлумдин «Сән бурун Сәүдийә Әрәпстандәк исламниң мәркизидә мәсҗиткә бәзидә чиқип, бәзидә чиқмай, һәтта намазлириңни қаза қилип жүрәттиң. Әнди Америкида оқуп келип, мәсҗиттин қалмайдиған болуп кәттиң. Сәндики бу тәқвалиқ нәдин кәлди?» дәп чақчақ қиливедим, оғлум «Ана, биринчидин, сиз мени Аллаһқа тапшурған вә һәққимдә дуа қилған едиңиз, Аллаһ аманәтни мошундақ сақлиди. Иккинчидин, мән Америкиға берип, узун өтмәйла исламий җамаәтләр билән тонушуп, мәктәптин сирт уларниң алимлирида исламий билимләрни оқудум. Аллаһниң илтипати билән динда вә пәндә тәң йетиштим» деди. Хошаллиғимдин дәрһал сәҗдигә баш қоюп, мәрһәмәтлик улуқ Рәббимгә шүкүрләр ейттим».

Шәйхулислам ибни Тәймиййә Қуръан кәрим айәтлиридин бирәр айәтниң мәнисини чүшиниш үчүн бәзидә йүзләрчә тәпсирләргә мураҗиәт қилсиму, йәнила

тоғрисини тапалмиғанда, талаға чиқип, йүзини топраққа сүркәп туруп Аллаһ тәалаға илтижа қилатти вә «Һәй, Давут әләйһиссаламға үгәткән Аллаһ! Маңа үгәткин, һәй Сулайман әләйһиссаламға чүшәндүргән Аллаһ! Маңа чүшәндүргин»[36] дәп дуа қилатти.

Өлүмалардин бири мундақ дәйду: «Биз бир қанчә нәпәр өлүмалар районимиздики мәктәпләрни зиярәт қилиш җәриянида, көплигән оқутқучи вә оқуғучилар билән сөһбәтләштуқ. Шу әснада оқуғучилардин бири биз билән сөзлишиштин өзини чәткә алғуси кәлгәндәк һәрикәттә болди. Мән уни йенимға тартип сөзләштим. У наһайити әқиллиқ вә тиришчан бала екән. Амма униң тилида кекәчлик болғанлиғи үчүн башқилар билән сөзлишиштин өзини қачуруп җүридиғанлиғини билдуқ. Мән униң тиришчанлиғини махтидим вә

﴿وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي﴾

«Тилимдин еғирлиқни көтүрүвәткин»[37] дегән дуани көп оқушини тәвсийә қилип, улардин айрилдим. Аридин бирәр жил өткән болуши керәк, биз йәнә шу мәктәпкә берип қалдуқ вә һелиқи бала өз активлиғи билән алдимизға келип сөзләшкә башлиди. Униң тили шунчә раван болуп кәткәнедики, униңда кекәчликтин һечбир әсәр қалмиған вә гәп қилғуси келипла туридиған болуп қалған еди».

Өлүмалардин бириниң баян қилишичә, Европа дөләтлириниң биридә яшайдиған мисирлиқ бир аял рак кесилигә гириптар болған болуп, кесәлниң ахирқи басқучиға берип қалғанлиғини дохтуридин аңлайду, қаттиқ беарам болиду вә өмриниң ахирида болсиму

[36] Таһа сүриси: 27-айәт.
[37] Әли Җабир әл Фәйфийниң «لأنك الله» дегән әсәри, 103-бәт.

бирәр қетим Һәрәмгә берип өмрә қиливелишни нийәт қилип сәпәргә атлиниду. Өмрә қилиш җәриянида, Аллаһ тәаладин гуналирини мәғпирәт қилишини тиләп дуа қилиду. Аял зәмзәм ичиш әснасида, пәйғәмбәр әләйһиссаламниң: «Зәмзәм сүйи немә үчүн ичилгән болса шуниң үчүндур, йәни сән уни шипалиқ тәләп қилип ичсәң, Аллаһ саңа шипалиқ əта қилиду, қосиғиңни тойғузуш үчүн ичсәң, Аллаһ сени тойғузиду, уссузлуқтин ичсәң Аллаһ сениң уссузлуғиңни кесиду. Уни Җибрил әләйһиссалам қазған, у Исмаил әләйһиссаламға ичкүзүлгәндур»[38] дегән һәдисни есиға елип, зәмзәмни шипалиқ мәхситидә ичиду вә пүтүн вуҗуди билән Аллаһ тәалаға йүзлинип дуа қилиду, кесилигә шипалиқ тиләйду. Аял өмрә ибадитини түгитип, Европиға қайтиду вә икки һәптидин кейин, дохтурға көрүниду. Бурун униңға бир қанчә айлиқла өмри қалғанлиғини ейтқан дохтур йеңи анализға қарап өзиниң көзлиригә ишәнмәй қалиду вә қайта-қайта тәкшүрүш қилиду. Нәтиҗә йәнила охшаш чиққан болуп, рактин әсәр қалмиған һалда чиқиду. Аял Аллаһ тәалаға шүкүр қилиш үчүн турған йеридә сәждигә жиқилиду.

Дуани иҗабәт қилиш Аллаһ тәаланиң вәдисидур

Аллаһ тәала Қуръан кәримдә: ﴿ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ﴾

«Маңа дуа қилиңлар, дуалириңларни қобул қилимән»[39] дәп вәдә қилиду. Йәнә Пәйғәмбәр, әләйһиссаламға хитаб қилип:

﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ﴾

(Һәй, Пәйғәмбәр!) Мениң бәндилирим йәнә мәндин

[38] Имам Бәйһәқий, Дариқутни вә Һаким ривайити.
[39] Ғафир сүриси: 60-айәт.

мән тоғрилиқ сориса, (уларға ейтқинки) мән һәқиқәтән уларға йеқинмән. Маңа дуа қилса, мән дуа қилғучиниң дуасини иҗабәт қилимән»[40] дегән.

Дуа қилған адәм қош пайда тапиду

Аллаһ тәалаға дуа қилиш арқилиқ қош пайдиға еришкили болиду. Чүнки дуа қилғучи дуа арқилиқ ибадәтниң совавини алиду вә тилигән һаҗити рава болиду. Инсан башқа ибадәтләрни көңли башқа йәрдә турупму ада қилип қоюши мүмкин. Амма дуани ундақ қилмайду, бәлки Аллаһ тәалаға болған һаҗитини тили вә дили билән изһар қилип, униңға ялвуриду, көз яш төкиду, һаҗәтлирини тәкрар-тәкрар сорайду. Дуа мусулман адәмниң қалқинидур. Шуниму тәкитләш керәкки, дуа қилиш сәвәп қилишқа зит кәлмәйду.

Дуаниң қош пайдилири

Аллаһ тааллаға қилинған дуа һәргиз бекарға кәтмәйду. Һәрқандақ дуаниң чоқум пайдиси болиду.

1. Бәзи дуалар дәрһал иҗабәт болуп, бәндиниң тилиги өз вақтида һәл болиду.

2. Бәзи дуалар бәндиниң мәнпийитигә уйғун вақитта иҗабәт болиду. Чүнки, бәндә өзиниң пайдисини билмәйду, амма Аллаһ тәала билиду. Шуңа бәзи дуаларни әшу бәндиниң мәнпийитигә уйғун вақитта иҗавәт қилип бериду.

3. Йәнә бәзи дуалар бу дунияда иҗавәт болмай, ахирәтлик үчүн дәсмийә орнида сақлап қоюлиду. Қиямәт күни униңға әсқатиду. Мәсилән: кимду бири көп пул-малға егә болушни яки катта мәнсәпдар болушни

40

тилисә, навада униң тилигәнлири берилгән тәғдирдә униңға зиянлиқ болса, Аллаһ тәала униңға көйүнгәнликтин униң тилигәнлирини бу дунияда бәрмәйду вә ахирәткә сақлап қойиду, ахирәттә уни рази қилиду.

4. Йәнә бәзи дуалар бәндиниң мәнпийитигә зиянлиқ болғанлиқтин иҗавәт болмайду, амма дуа қилғучи әшу дуаси сәвәплик бала-қазадин сақлинип қалиду яки гунаси мәғпирәт қилиниду.

Дуа дегән қилсиму яки қилмисиму болидиған иш әмәс

Аллаһ тәалаға қилсиму яки қилмисиму болидиған артуқчә ибадәт әмәс, бәлки у Аллаһ тәаланиң әмридур.

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾

Кимки мениң ибадитимдин баш тартидекән, у харланған һалда дозаққа кириду» дәп агаһландуруш берилгән. Йәни кимки маңа дуа қилип, өзиниң маңа муһтаҗ екәнлигини изһар қилиштин баш тартидекән, у ахирәттә харланған һалда дозаққа кириду дегәнликтур. Чүнки, пәйғәмбәр әләйһиссалам «дуа – ибадәттур»[41] дәп көрсәткән.

Ибрәт:

- Бирәвгә телефон урмақчи болған адәмниң телефон номерини тоғра бесиши шәрт болғандәк, Аллаһ тәалаға дуа вә мунаҗат билән бағланмақчи болған адәмниңму дуани усулиға уйғун қилиши шәрт. Дуаниң усули – дуани пүтүн әқли вә қәлби билән берилип қилиш, тилимәкчи болғанлирини чин көңлидин тиләш вә тиләклириниң иҗавәт болушиға ишиништур.

[41] Имам Бухари ривайити.

- Дуа әң сәмимий вә әң образлиқ ибадәттур. Чүнки, «Аллаһқа дуадин йеқимлиқ һеч нәрсә йоқтур»[42].
- Дуа сайисида түрлүк бала-қазалардин сақланғили болиду. Чүнки, Пәйғәмбәр әләйһиссалам: «Кимки әтигәндә вә ахшамда

{بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ}

дегән дуани үч қетим оқуса, униңға зиян йәтмәйду»[43] дәп көрсәткән.

[42] Имам Әһмәд ривайити.
[43] Тирмизи ривайити.

ИРАДИНИ ҺЕЧКИМ БЕРӘЛМӘЙДУ

«Күчлүк болушниң сири һәммә киши чекингән вақитта бир қәдәм алға бесиштин ибарәттур».

– Винстон Черчил.

Сиз өзиңиз бирәр ишқа бәл бағлап ирадә тиклимисиңиз, у ирадини сизгә һечким берәлмәйду, һәтта әң йеқин кишиңизму берәлмәйду, чүнки у сиздин тәләп қилиниду вә сиздә болуши керәк. Бирәри ишқа ирадә тикләнгән һаман уни әмәлгә ашурушқа тутуш қилиш керәк. Чүнки, Аллаһ тәала Қуръан кәримдә:

{فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ}

«Бирәр ишқа бәл бағлисаң, Аллаһқа тәвәккүл қилғин» йәни бәл бағлиған ишиңни әмәлгә ашуруш үчүн, Аллаһтин ярдәм тиләп һаман һәрикәткә өткин дәп буйриған. Ирадилик адәмләрла һаятқа бир нәрсиләрни қошалайду. Мустафа Рафии «Сиз дунияға бирәр нәрсә қошалмисиңиз, униңға артуқсиз» дегән. Демисиму, бирәр ғайиси йоқ, келәчәк үчүн бирәр плани йоқ инсанлар йәр йүзигә жүк болуштин башқисиға яримайду, улар суниң үстидики өлүк белиқларға охшайду. Худди өлүк белиқлар суниң еқиши бойичә еқип жүргәндәк, һаятта бирәр ғайиси вә плани болмиған адәмму шундақ еқип жүриду вә нәгә берип қалғанлиғини билмәй қалиду.

Инсанда чоқум ғайә вә план болуши керәк. Һечқандақ нәтиҗә вә һечқандақ ғәлибә плансиз қолға кәлгән әмәс. Шуңа һәрқандақ бир мәхсәт вә ғайини әмәлгә ашуруш

үчүн пухта план түзүлүши, андин шу планни әмәлгә ашуруш үчүн ирадә болуши шәрт. Ирадиңиз мустәһкәм болса, сизни һечким йолиңиздин тосалмайду. Ирадидә мустәһкәм туруш үчүн көп ишләш вә аз ухлаш керәк. Эдисон «ижадийәтниң бири илһам, тоққузи қаттиқ ишләштур» дегән екән.

Планиңиз конкерт болсун

«Хәлиқара Қуръан кәрим ядлитиш җәмийитиниң» рәиси, устаз Абдуллаһ Бәсфәр мухбирларниң «Сизниң планиңиз немә?» дегән соалиға: «Бир миллион балиға Қуръан кәримни ядлитиш» дәп җавап бәргән. Йәнә у «һазирғичә қанчә балиға Қуръан кәримни ядлаттиңиз?» дегән соалға: «20 миң» дәп җавап бәргән. Кувейтлиқ дәвәтчи алим Абдуллаһ Сәмит өзиниң оттуз жиллиқ Африка дәвити бойичә алтә миллион адәмни мусулман қилғанлиғини вә бу ишни планлиқ һалда әмәлгә ашурғанлиғини ейтқан.

«Һәрқандақ нәрсә икки қетим яритилиду» дейилиду. Буниң бири тәпәккүрдә, йәнә бири әмәлиятта болиду. Шуңа сиз қилмақчи болған ишни авал ойлайсиз, планлайсиз, андин ишләйсиз вә әмәлгә ашурисиз. План конкерт болуши лазим. Мәсилән: Мән мунчә жилдин кейин мундақ нәтиҗә қазинимән яки мунчилик пул тапимән дегәнгә охшаш. Гарвард университети оқуш пүтәргән оқуғучиларни топлап, һәрбир оқуғучини кейинки он жил ичидә немә ишларни қилидиғанлиғи һәққидики планини конкерт қилип йезишини тәләп қилиду. Улардин 90% оқуғучи планини конкерт язмай, «Алим болимән», «Бай болимән», «Мәнсәпкә чиқимән» дегәндәк язиду, пәқәт 10% оқуғучи өз планини конкрет

қилип, «Мән он жил ичидә мунчә миллион пул тапимән», «Мән он жил ичидә палани пәндә профессор болимән», «Мән он жил ичидә палани ширкәт яки идаридә мундақ мәнсәпкә чиқимән», дегәндәк еник вә конкрет язиду, андин университет мәсъуллири уларниң өй адреси вә телефон номерлирини елип қалиду вә уларни он жилдин кейин көрүшидиған болуп йолға салиду. Сақ он жилдин кейин мәзкүр оқуғучилар университетқа чақирилиду вә һәрбириниң қандақ нәтиҗә қазанғанлиғи сорилиду. Планини еник вә конкрет қилип язған 10% оқуғучиниң тапқан пули планини конкрет язмиған 90% оқуғучиниң умумий пулидин ешип кәткән, хизмәткә орунлишиш вә алий унванларни қолға кәлтүрүштиму әшу 10% оқуғучи асасән һәммә планини әмәлгә ашуралиған.

Тарихтин қиссә

Ислам тарихида мундақ бир қиссә бар: Әндулусниң (һазирқи Испани) чәт бир йезисида өңкүрдә яшайдиған үч нәпәр мәдикар болуп, улар күндүзлири кишиләрниң жүклирини тошуп берип пул тапатти, кечилири әшу өңкүрдә ятатти. Улар қишниң узун кечилириниң биридә параңлишип олтирип, һәрбири өзиниң арзуармини вә планини ейтиду. Шуларниң бири болған Муһәммәт ибни Амир Әлһаммар дегән киши өзиниң хәлипә болидиғанлиғини ейтқанда, йенидики икки һәмрайи күлүп телиқип кетиду вә уни раса мәсхирә қилиду. Муһәммәт ибни Амир уларға: «Тилигиңларни һазир ейтиңлар, мән хәлипә болғанда тилигиңларни орунлаймән» дәйду. Уларниң бири чақчақ қилип: «Ундақта, әгәр сән хәлипә болсаң, сәндин катта бир қәсир,

һәр түрлүк мевиләр бар бир бағ, миң тилла алтун, бир қанчә хизмәтчи тиләймән» дәйду, йәнә бири: «Әгәр сән хәлипә болуп қалсаң, мени ешәккә тәтүр миндүрүп, «Бу каззап, бунińға һечким гәп қилмисун дәп, сазайи қилғин» дәйду.

Күнләр өтиду, айлар өтиду, жиллар өтиду. Муһәммәт ибни Амир Әлһаммар ғайисидин ваз кәчмәйду вә униңға йетиш үчүн конкерт план түзүп, мәдикарлиқни ташлайду вә һакимийәткә йеқинлишиш үчүн сақчиларниң йенида чайчи болуп ишләйду. Жиллардин кейин сақчи болиду, кейинчә сақчиларниң башлиғи болиду. Бир күни әмәвийләрниң Әндулустики хәлиписи Һәкәм Әлмустәнсир Биллаһ вапат болиду вә униң орниға 12 яшлиқ оғли Һишам Әлмуәййәд Биллаһ тәхткә чиқиду. Бу чағда бала хәлипиниң намидин дөләтни башқуруш үчүн бир кишини тайинлашқа тоғра келиду. Тайинланған киши бала хәлипиниң валийси болуп дөләт ишлирини башқуратти. Бу һоқуқни талишидиғанларму көп болуп, үч киши риқабәткә чүшиду. Уларниң бири, дөләт вәзири Муһәммәт Мусһәфи, иккинчиси, әскәр қомандини Абдуллаһ Әбулғалиб, үчинчиси, сақчи башлиғи Муһәммәт ибни Амир Әлһаммар еди. Вәзир оғри чиқип қалиду. Шуниң билән риқабәт әскәр қомандани билән сақчи башлиғи оттурисида қалиду, улар бир-биригә қәтъий өтүнмәйду. Нәтиҗидә иккиси оттурисида қанлиқ уруш чиқиду. Сақчи башлиғи Муһәммәт ибни Амир Әлһаммар әскәр қомандини Абдуллаһ Әбулғалибни йеңиду вә дөләтни қолиға алиду. Униң мәртивиси өсүп һаҗиплиқ унваниға еришиду вә «Һаҗи Мәнсур» дәп атилиду. У дөләтни күчләндүрүш үчүн стратегиялик план түзиду. Андин униң биринчи қилған

иши падишаниң қәсиридики байлиқни өз қәсиригә йөткәш болиду. Андин падишаниң тамғисини йениға елип чиқиду, андин бала хәлипиниң өзиниң рухситисиз һечким билән көрүшмәслиги һәққидә, андин униң һаҗипниң рухситисиз сиртқа чиқмаслиғи һәққидә пәрман чиқириду.

Һаҗи Мәнсур һоқуқни толуқ қолиға киргүзүп болғандин кейин, дөләтни чоңайтиш вә күчәйтишни планлайду. Чоң вә күчлүк дөләт болуш үчүн иман, илим вә күч лазим екәнлигини һис қилиду. Шуниң билән пүтүн дунуядики илим әһлилиригә чақириқ қилип, қайси саһаниң алимлири болсун, Әндәлусқа кәлсә, уларға жуқири мааш берип ишлитидиғанлиғини елан қилиду. Нәтиҗидә, Әндәлусқа һәрқайси җайлардин алимлар келишкә башлайду. Пүтүн илим-пән саһалирида вә диний мавзуларда кәң издиниш вә әсәрләрни йезиш үчүн толуқ шараит һазирлиниду. Шу вақитларда Әндәлустин чиққан һәр саһа алимлири интайин көп болиду.

Һаҗи Мәнсур шуниңдин кейин дүшмән дөләтләр билән он жиллиқ течлиқ келишими түзүп, дөләтни тәрәққий қилдуриду. Жигирмә жил ичидә Әндәлус хәлипилиги мислисиз дәриҗидә күчлиниду, андин дүшмән дөләтләр билән елишип, бурун Әндәлустин кетип қалған вилайәтләрни қайтурувалиду. Әндәлус хәлипилигиниң әң күчләнгән дәври Абдураһман Насир билән Һаҗи Мәнсурниң дәвирлири болиду. У чағда Алжир, Ливия, Маракәш қатарлиқ җайлар Әндәлус дөлитигә қошулиду.

Һаҗи Мәнсур пүтүн планлирини әмәлгә ашуруп болуп, Аллаһ тәалаға һәмдусана ейтиду. У бир күни бурунқи һәмралирини вә уларниң шу чағда дегән сөз-

лирини әсләйду. Шуниң билән уларға адәм әвәтип, уларни бурунқи өңкүрдин тепип келиду. Андин уларға өзини тонуштуриду, уларни убдан күтүвалиду, өз қәсиридә меһман қилиду. Шу әснада уларға: «Силәр бурун мәндин тиләкләрни тиләйдиған болған единлар шундақму? Мана мән бүгүн силәрниң шу чағдики тиләклириңларни орунлаймән» дәйду. Улар: «Жанаплири уни унтуп кәткәйла, биз чақчақ қилип дәп қойған едуқ» дәйду. Һажи Мәнсур: «Яқ, мән һәр иккиңларға тилигиңларни беримән» дәйду. Шуниң билән қәсир, бағ, пул вә хизмәтчи тиләймән дегинигә еғизидин чиққанларни толуқ буйрун бериду, «Мени ешәккә тәтүр миндүрүп сазайи қилсун» дегинини расттинла ешәккә тәтүр миндүрүп, «Бу каззап, буниңға һечким гәп қилмисун» дәп сазайи қилип шәһәрни айландуриду.

Ибрәт:

- Әли рәзийәллаһу Әнһу мундақ дегән: «Инсан бир жайни нишан қилип таш атса, уни чоқум тәккүзиду яки йеқинирақ йәргә болсиму йәткүзиду».
- Әлламә ибни Қәййим Жәвзи мундақ дегән: «Бир адәм тағниң алдида туруп, әшу тағни орнидин еливетишкә бәл бағлиса, еливетәләйду».
- Бу һаят «қилалаймән» дегүчиләр үчүн һазирланған майдандур.

ЙЕРИМ ЖИЛ ӨМРИҢИЗ ҚАЛҒАН БОЛСА НЕМӘ ҚИЛАТТИҢИЗ?

«Һәрким өзиниң әтә (қиямәт) үчүн немиләрни тәйярлиғанлиғиға қарап бақсун».

– Һәшир сүриси: 18-айәт.

Һәрқандақ инсанниң арзу-арманлири, роялқа чиқиришни планлиған ишлири болиду. Амма һәммила адәм арзу-арманлирини вә планлирини әмәлгә ашурушта жиддий болалмайду, әмәлий қәдәм алмайду. Шуңа бәзи кишиләр бир өмүр шерин хияллар билән яшап бу аләмдин кетип қалиду.

Навада биригә дохтурлар бир қанчә айлиқ өмри қалғанлиғини ейтса, у кишинң һаятта әмәлгә ашурмақчи болған ишлириниң муһимлирини қилишқа киришидиғанлиғи, дунияниң униң көзидә кичиклишип кетидиғанлиғи вә бурун һорунлуқтин яки қайсибир сәвәп билән кечиктүргән ишлирини қиливелишқа алдирайдиғанлиғи ениқ.

Сәудийә Әрәпстанда чиқидиған «Рияд» гезитиниң 16311-санида елан қилинған бир мақалидә, 2007-жили ишләнгән «bucket list» намлиқ фильмда, Америкида рак кесилигә гириптар болған икки киши тоғрилиқ тохталған болуп, униңда мундақ йезилған:

«Америкилиқ икки мәшһур киши рак кесили билән дохтурханида өзиниң ахирқи өмрини өткүзүвататти. Уларниң бири көп оқуған, көпни билидиған вә жуқури мәлуматлиқ инженер еди. У тарих пәниниң уста-

зи болушни арзу қилатти. Иккинчиси аилисидин вә өзиниң ялғуз қизидин танған, тәнһа яшайдиған миллионер. Бир күни әтигәндә инженер бу дунуядин айрилиштин бурун арзу қилған арманлирини тәпсилий йезип чиқиду вә бир қанчә дөләттә сәяһәттә болушни планлайду. Униң язғанлирини йенида ятқан миллионер оқуп чиқиду, ахириға өзиниң арзуси дунияниң әң гөзәл қизи билән учришиш екәнлигини қошуп қойиду. Андин у инженерни өзи планлиған ишлирини әмәлгә ашурушқа үндәйду, лекин инженер бу арзуниң әндиликтә әмәлгә ашмайдиғанлиғини ейтип, қәтъий унимайду. Миллионер уни қайил қилиш үчүн тиришип бақиду, у «Яқ» дегән сөзидин қайтмайду. Шуниң билән миллионер инженерға иккисиниң арзу-арманлирини әмәлгә ашуруш үчүн барлиқ байлиғини сәрип қилидиғанлиғини ейтиду вә уни қайил қилиду. Улар сәяһитини башлайду, дәсләптә Һиндистандики Тажмәһәлгә, андин Мисирдики Әһрамларға, Сәддичин сепилиға бариду, андин Африкиға бариду вә планлиған жайларниң һәммисини сәяһәт қилиду. Сәяһәт жәриянида инженер миллионерниң қизини зиярәт қилишқа үндәйду, амма миллионер бу пикирни қәтъий қобул қилмайду. Сәяһәтму ахирлишиду. Сәяһәттин қайтип келип, узун өтмәй инженер аләмдин өтиду. Миллионер ялғуз қалиду. У көп ойлинип инженерниң йүз-хатириси үчүн өзиниң ялғуз қизини издәп қоюш пикригә келиду. Шундақ қилип қизини зиярәт қилиду, уни бағриға бесип, дунияниң саадитини тунжа қетим һис қилғандәк болиду. Буниң билән өзиниң «дунияниң әң гөзәл қизи билән учришиштин» ибарәт арзусини әмәлгә ашуриду».

Һәммимизниң бир күни өлидиғанлиғимиз муқәррәр.

Шуңа биздиму бу аләмдин айрилиштин бурун әмәлгә ашурушимиз зөрүр болған ишлиримизниң тизимлиги болса бәк яхши болиду. Чүнки, күчлүк арзу-арман йол хәритисиниң орнида болуп, бизни һәрикәткә үндәйду. Арзу-арманға егә болушниң өзи бизни үмүт ичидә яшатқандин башқа, бир күн болсиму бурун әмәлгә ашурушқа бизни иштиридиған күчтур.

Шуңа арзу-арманлириңизни һәргиз кечиктүрмәң, әмәлгә ашурушқа тиришиң, худди йерим жил өмри қалған адәмдәк алдираң. Чүнки қанчилик өмриңиз қалғанлиғини билмәйсиз.

Бир мусулман адәм үчүн униң әң катта арзу-армини Аллаһ тәалани рази қилалиғидәк яхши әмәлләрни қилиштин ибарәт болуши лазим. Бу әқил вә динниң бирдәк тәливидур.

Бундақ гөзәл арзу-арманлирини әмәлгә ашуралмай, бу дунуядин кетип қалғанлар икки қетим қаттиқ пушайман қилиду.

Биринчиси сәкратқа чүшкәндә. Аллаһ тәала буниңдин агаһландуруп, мундақ дегән:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا
أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللهِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ. وَأَنْفِقُوا مِنْ مَا
رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ
فَأَصَّدَّقَ وَأَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ﴾

«Һәй, иман ейтқанлар! Пул-маллириңлар вә балилириңлар силәрни Аллаһни яд етиштин ғәпләттә қалдурмисун, кимки шундақ қилидекән, әйнә шундақлар зиян тарткучилардур. Силәр бешиңларға өлүм келип: «Һәй, Рәббим! Мениң әжилимни бир аз кечиктүргән болсаң, мән сәдиқә қилип яхшилардин болар едим»

дәп келиштин бурун, силәргә бәргәнлиримиздин бир қисмини сәдиқә қилиңлар».

Иккинчиси ахирәттә. Аллаһ тәала капирларниң ахирәттики һалини баян қилип, мундақ дегән:

﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لَا يُقْضَى عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا كَذَلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَفُورٍ. وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ﴾

«Куфрида чиң турувалғанларға кәлсәк, улар дозақ отиға мәһкүм болиду, уларниң (өлүм билән арам тепип қалмаслиғи үчүн) җанлири елинмайду, улардин азапму йеникитилмәйду, куфрида һәддидин ашқан һәрқандақ капирни әйнә шундақ җазалаймиз. Улар дозақта: «Рәббимиз! Бизни чиқиривәтсәң (дунияда) қилған әмәллиримиздин башқичә яхши әмәлләрни қиливалсақ» дәп ялвуруп товлайду. (Уларға дейилиду) «Силәргә вәз-нәсиһәт алидиған адәм вәз-нәсиһәт алалиғудәк бир өмүр вақит бәрмидуқму? Силәргә агаһландурғучи кәлдиғу? (Немишкә иман ейтмидиңлар?) әнди азапни тетиңлар, залимларға ярдәм бәргүчи йоқ».

Ибрәт:

- Арзу-арман йол хәритисигә охшайду, амма йолға чүшмигән адәм мәнзилигә баралмайду.
- Арзу-арман тәпәккур қилиш усулимизни вә униңға йетиш йолимизни бәлгүләйду.
- Арзу.арман бизгә нишанға қарап турмастин илгириләшниң һозурини яшитиду.
- Әгәр инсанлар өлидиған вақтини билсә, һечким арзу-арманлирини кечиктүрмигән болар еди.

НИШАНДИН СОВУТУШ ҺЕЙЛИСИ

«Пәқәт әшу шәйтан[44] силәрни өз достлиридин қорқутиду».

– Әл Имран сүриси: 175-айәт.

Инсан әқиллиқ мәхлуқ болғанлиғи үчүн, униң яхшилиққа иқтидари болғандәк, яманлиққа болған һейлилириму наһайити көптур. Инсанларниң һәммиси пәриштәдәк пак вә гунасиз туғулсиму, уларниң нурғуни жиртқучларға айлинип, инсан җинсиға зиянкәшлик қилиш йолини таллавалиду. Шуңа адәттә биз жиртқучлардин қачимиз, амма инсанлардин қачмаймиз. Чүнки, биз уларниң ичидики жиртқучлуқларни билмәймиз. Шуңа «Һайванниң алиси тешида, адәмниң алиси ичидә» дегән мақал қалдурулған.

Мәлумки, кишиләрниң роһийитигә һуҗум қилидиған, сәлбий вә начар сөзлири билән уларниң дилиға азар беридиған вә шәйтанниң әқлигә кәлмәйдиған һейлә-нәйрәңлири билән уларни мәхсәт-ғайилиридин адаштуридиғанлар шәйтан мисали жиртқуч инсанлар болуп, улар интайин зиянлиқтур. Шуңа сәлбий роһийәттики, шум инсанлардин жирақ туруш әлвәттә бехәтәр вә һекмәтлик иштур. Инсанларни тонушму алаһидә бир илим болуп, у парасәтниң бир түридур. «Инсанларни мәсчитләрдә әмәс, муамилидә тонуң»

[44] Бу йәрдики шәйтандин мусулманларниң роһини чүшириш үчүн, уларға Мәккә мушрикилириниң күчини мубалиғә қилип йәткүзгән Нуәйим ибни Мәсъуд дегән киши көздә тутулиду. («Тәпсири Җәлаләйн шәрһи» 1-том, 516-бәт).

дәйдиған һекмәт бар. Жуқарқиларниң эксичә, ижабий вә бәрикәтлик инсанларму көп болуп, улар өзлиридики ижабийлиқ, меһриванлиқ вә көйүмчанлиқтин ибарәт инсаний хислити билән адәмгә худди қуяштәк энергия берип, тоғра мәслиһәт бериду, йол көрситиду. Мундақ кишиләр билән һәмсөһбәт болған адәм өзини бәхитлик һис қилмай туралмайду.

Мәслиһәт селиш

Дин вә дунялиқ ишларда башқиларға мәслиһәт селиш вә ишларни кеңәш билән қилиш наһайити яхши. Мундақ қилиш динимизниң әмридур. Чүнки, Аллаһ тәала бизниң үлгимиз вә йолбашчимиз һәзрити Муһәммәт әләйһиссаламға ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾ «Ишта улар билән кеңәш»[45] дәп буйруш арқилиқ уни саһабилири билән бамәслиһәт иш қилишқа буйриған.

Мәслиһәтни кимгә селиш керәк?

Мәслиһәтни ишәнчилик вә биз мәслиһәт салмақчи болған мәсилини әтраплиқ билидиған кишиләргә селиш вә һәммила адәмгә салмаслиқ лазим. Шуңа мәслиһәтни мәслиһәт селишқа лайиқ кишиләргә селиш вә тола иккиләнмәслик лазим. ﴿فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾ Бир ишқа бәл бағлисаң, Аллаһқа тәвәккүл қилғин»[46] дегән айәт буниңға буйруйду.

Мәслиһәт салғандин кейин немә қилиш керәк?

Мәслиһәттин кейин истихарә қилиш әвзәлдур. Истихарә – Аллаһ тәаладин яхшилиқ сораш демәктур.

[45] Әл Имран сүриси: 159-айәт.
[46] Әл Имран сүриси: 159-айәт.

Бирәр ишниң хәйирлик болуш-болмаслиғи тоғрилиқ Аллаһ тәаладин мәнивий бешарәт елишни халиған Адәм икки рәкәт намаз оқуп, Аллаһ тәалаға дуа қилиду. Жабир Рәзийәллаһу Әнһудин ривайәт қилинидуки: Пәйғәмбәр әләйһиссалам бизгә истихарә қилишни худди Қуръан үгәткәндәк үгитәтти вә мундақ дәтти: «Силәр бирәр ишқа атланмақчи болғанда, икки рәкәт нәпли намаз оқуп болуп, мону дуани оқуңлар: ﴿اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيْرُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيْمِ فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلاَ أَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلاَ أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ اَللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرًا لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي وَ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ فَاقْدُرْهُ لِي وَيَسِّرْهُ لِي ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ اَللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّهُ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْنِي عَنْهُ وَاقْدُرْ لِيَ الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ رَضِّنِي بِهِ﴾

Һәй, Аллаһ! Сениң чәксиз илимиңгә сиғинип, сениңдин яхшилиқ сораймән, сениң қудритиңгә сиғинип, сениңдин күч-қуввәт тиләймән, сениң улуқ пәзлиңдин сораймән. Сән һәқиқәтән һәр нәрсигә қадирсән, мән ажизмән. Сән һәммини билисән, мән билмәймән. Сән пүтүн ғәйбләрни билгүчисән. Һәй, Аллаһ! Мениң бу ишим (һажитини ейтиду) мениң диним, дунялиғим вә ахирәтлигим үчүн һазирда вә келәчәктә яхши болидиғанлиғини билсәң, уни маңа тәғдир қилғин вә маңа уни асан қилғин, андин униңда маңа бәрикәт әта қилғин. Әгәр бу иш мениң диним, дунялиғим вә ахирәтлигим үчүн һазирда вә келәчәктә зиянлиқ болидиғанлиғини билсәң, уни мәндин жирақ қилғин вә мениму униңдин жирақ қилғин, нәдила болмисун маңа яхшилиқни несип қилғин. Андин мени униң билән мәмнун қилғин». Андин Аллаһтин һажитиңларни сораңлар»[47].

[47] Бухари ривайити.

Көп мәслиһәт селиш зиянлиқтур

Тәҗрибиләр шуни испатлидики, бирәр иш тоғрилиқ мәслиһәт салғиниңизда, әтрапиңиздикиләрдин, һәтта дост вә хизмәтдашлириңиздин 90% паиз киши сизни қилмақчи болған ишиңиздин совутидиған яки сизни бошаштуридиған тәклипләрни бериду. Уларниң бәзиси сәмимий болмиған һалда қоллап қойиду, бәзиси бу ишниң ақивити һәққидә вәһимиләрни сөзләйду, йәнә бәзиси бу ишниң қийинлиғини ейтип, сизни үмүтсизләндүрүшкә уруниду. Улар буни сизни яман көргәнликтин әмәс, пәқәт сизниң мувәппәқийитиңиз уларниң мағлубийити кәби билинип кәткәнликтин шундақ қилиду. Чүнки, уларму сизгә охшашла утуқ қазиниш үчүн тиришиватқан кишиләр әмәсму?!

Амма сиз мәслиһәт салған кишиләрниң 10% паизи сизгә шундақ күчлүк мәдәт беридуки, беғишлиған энергияси билән сизни дәс турғузиду вә мувәппәқийәткә йеқинлаштуриду. Мабада мошундақ иҗабий достлириңиз вә хизмәтдашлириңиз болса, шүкүр қилиңки, сиз һәқиқәтән тәләйлик екәнсиз.

Мәслиһәтниң қурбани болуп кәтмәң

Кишиләрни ғайисидин адаштуруш, қилмақчи болған ишидин совутуш бәзи инсанларниң һейлиси болуп, улар буни наһайити устилиқ билән қоллиниду. Шуңа уларниң һейлә-микирлиригә алдинип кәтмәслик лазим.

«Һаят әйнә шундақ» дегән китапта бир адәм мундақ бир қиссини баян қилиду: «Мән келәчиги бар, базири яхши бир тиҗарәтни башлимақчи болуп, бир қанчә кишигә мәслиһәт салдим. Улардин бири, бу ишниң келәчиги қараңғулуқ екәнлигини вә бундақ ишқа мәбләғ

селишниң яхши әмәслигини ейтип, мени совутти. Йәнә бири, өзиниң бу ишни таза билип кәтмәйдиғанлиғини, әң яхшиси алдирап қарар бәрмәслигимни ейтти. Йәнә бири, мениң у ишни қилалмайдиғанлиғимни ейтти. Шуниң билән каллам гаңгирап қалди вә тохтап қалдим. Бир қанчә айдин кейин қарисам, маңа бу ишниң келәчигиниң қараңғулуқ екәнлигини ейтип, мени униңдин совутқан достумниң шу ишни башлап, убданла йолға селивалғанлиғини көрдүм».

Стамбулда бир қериндишим өзиниң бешидин өткән мундақ бир қиссини сөзләп бәргән еди: «Буниңдин он нәччә жил илгири биз достлар билән бирликтә динимиз вә хәлқимиз үчүн мәнпийәтлик болған яхши бир ишни башлимақчи болуп, пешивалиримиздин бир устазға мәслиһәт салған едуқ. Устаз бу ишниң наһайити яхши екәнлигини билдүрүп болғандин кейин, униң башлинип болғанлиғини, қайта қилишниң вақитни исрап қилғанлиқ болидиғанлиғини ейтип, бизни униңдин совутти. Шуниң билән биз у ишни унтуп кәттуқ. Амма әпсуски, «башлинип болди» дейилгән бу иш һазирғичә роякқа чиқмиди.»

Йәнә бир қериндишимиз мундақ дәйду: «Биз диний илимлар саһасида әндила оқуш пүтирип, мәшһур чоң әсәрләрдин бирини уйғур тилиға тәрҗимә қилиш нийитигә келип, шу әсәр тәрҗимә қилинип болған яки болмиғанлиғини сүрүштә қилиш үчүн илмий хизмәт қиливатқан устазлар билән учраштуқ. Уларниң көп санлиғи бизни күчлүк қоллиди вә һазирғичә бу әсәрниң тәрҗимә қилинмиғанлиғини ейтти. Пәқәт бир-икки киши у әсәрниң тәрҗимә қилинип болғанлиғини вә йеқинда нәширдин чиқидиғанлиғини ейтти. Шуниң би-

лән биз башқа әсәрләргә тутуш қилдуқ. Әпсуски, буниңдин 16 жил илгири «нәширдин чиқиду» дейилгән шу әсәрниң нәшир қилинғанлиғини көрмидуқ. Арида уни сориған болдуқ. Алған җававимиз йәнә охшашла «Йеқинда чиқиду» дегәнликтин ибарәт болди».

Бундақ қиссиләр күндилик турмушимизда хелә учрап туриду, шуңа мәслиһәтни өзимиз ишәнч қилидиған, парасәтлик кишиләргә селишимиз вә уларниң сиртидики инсанларға шундақ мәхситимиз барлиғиниму демәслигимиз һекмәттур. Чүнки, һаятта яхши ишларни қоллайдиғанлар болғандәк, бузидиғанларму көптур.

Ибрәт:

- Мәслиһәт селиш билән истихарә қилиш динимизниң әмри вә сағлам иш қилишниң йолидур.
- Мәслиһәт ишәнчлик вә алим кишигә селиниду.
- Көргәнла адәмгә мәслиһәт селиш вә көп иккилиниш зиянлиқтур.

ХОШАЛЛИҚНИ ӨЗИҢИЗДИН ИЗДӘҢ

«Кимки шүкүр қилидекән, пәқәт өзи үчүн шүкүр қилған болиду».

– Луқман сүриси: 12-айәт.

Хошаллиқ инсанниң ичидин келидиған разимәнлик туйғуси болуп, уни миннәтдарлиқ роһи болған һәрқандақ адәм чиқиралайду. Шуңа хошаллиғимизниң мәнбәсини башқилардин әмәс, өзимиздин издишимиз лазим. Навада хошаллиғимизниң мәнбәсини әтрапимиздикиләргә бағлавалсақ, улардин ағриништин башқисиға еришәлмәймиз. Чүнки, хошаллиқни улар берәлмәйду.

Әгәр сиз әтрапиңиздики инсанлардин рази әмәс, һемишә улардин ағринипла жүридиған болсиңиз, билиңки, бу өз хошаллиғиңизни башқилардин күткәнлигиңиз вә саадәтниң мәнбәсини уларға бағлавалғанлиғиңиз сәвәвидиндур. Чүнки сиз башқиларниң өзиңизни хошал қилишни, Сизгә көңүл бөлүшини тәләп қиливатисиз. Демәк, мәсилә башқиларда әмәс, бәлки өзиңиздә вә хошаллиғиңизниң, ғәмкинлигиңизниң мәнбәси пәқәт өзиңиз екәнлигини унтуғанлиғиңизда болмақта.

Хошаллиқ наһайити яхши нәрсә. Чүнки, хошал жүридиған инсанларниң тени сақ, өзи бәхитлик, кәйпияти яхши болиду. Хошаллиқниң мевиси Аллаһқа шүкүр қилиш болуп, шундақ чағдики хошаллиқ һәқиқий хошаллиқтур. ﴿قُلْ بِفَضْلِ اللهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ﴾

«Ейтқинки, «улар Аллаһниң бу пәзли вә рәһмитидин хошал болсун, (бу) уларниң жиққан (мал-дуниялиридин) әлвәттә яхшидур».[48]

Дунияда һәрқандақ адәм хошаллиқ издәйду. Хошал болуш үчүн бәдәлләрни төләйду. Хошаллиқ издәп жапалиқ сәпәрләргә, қиммәт сәяһәтләргә чиқиду, һәтта бәзи инсанлар хошал болуш үчүн гунаһ-мәсийәтләрниму садир қилиду. Амма улар издигән хошаллиғини тапалмайду.

Хошаллиқ нәдә?

Бир күни Иблис шәйтанларға чоң бир зияпәт бериду, у зияпәт әснасида, шәйтанларни өзлириниң әшәддий дүшмини болған инсанниң әң қиммәтлик нәрсисиниң немә екәнлигини тепип чиқишқа буйруйду. Шәйтанлардин бири, «инсанниң әң қиммәтлик нәрсиси униң байлиғидур. Биз уни оғрилайли» дәйду.

Иблис: Яқ, бәлки униң байлиғини көпәйтәйли, шуниң билән униң мәсилилири көпәйсун, ғәмкинлиги ашсун, андин униң бәхитсизлигини көпәйтимиз» дәйду.

Йәнә бир шәйтан: «Әң яхшиси, биз инсанниң әқлини оғрилайли, чүнки әқли униңдики қиммәтлик байлиқтур» дәйду.

Иблис: «Яқ, униң әқлини оғрилисақ, у чағда у өзиниң бәхитсизлигини вә ғәм-әндишилирини қандақ һис қилалайду?» дәйду.

Йәнә бир шәйтан туруп, «Һәрқандақ инсанниң издәйдиған нәрсиси хошаллиқтур. Шуңа биз униң хошаллиғини оғрилайли» дәйду.

Иблис бу пикиргә мувапиқ келиду вә инсанниң хошаллиғини оғрилайду. Амма улар йәнә бир мәсилигә учрайду. У болсиму, оғрилиған бу хошаллиқни нәгә йошуруш еди.

Шәйтанлардин бири, «Уни инсан издәп тапалмайдиған жайға йошурайли, деңизниң теги бәк пинһан жай, шуңа уни деңизниң тегигә йошурайли» дәйду.

Йәнә бир шәйтан «Уни инсан баралмайдиған узақ жайларға апирип көмүп қояйли» дәйду.

Иблис бу пикирләрниң һечқайсисиға қошулмай мундақ дәйду:

«Инсан жирақларға баралайдиған тез сүръәтлик қатнаш қураллирини ижат қилалайду, деңизниң астиға шуңғуйдиған ғәввасларни тапалайду яки ясалайду. Уни бәрибир тепивалиду. Шуңа инсанниң хошаллиғини униң қәлбигә йошурайли. Чүнки, шундақ қилсақ, у хошаллиқни байлиқтин издәпму тапалмайду, нам-шөһрәттин издәпму тапалмайду, шәһвәттин издәпму тапалмайду. Амма у хошаллиқниң қәлбидә екәнлигини билмәйду вә у йәрни қәтъий издимәйду. Шуңа у хошаллиқни башқа йәрләрдин издәп бәхитсиз һаят кәчүриду».

Шәйтанлар Иблисниң бу дана пикрини аңлап чавак челишип кетиду вә униң әқлигә апирин оқушиду. Шу күндин бери инсан хошаллиқни өзигә әң йеқин болған қәлбидин әмәс, йоқ йәрләрдин издәйдиған болуп қалиду.

Ибрәт:

- Сиз өзиңизниң хошаллиғини яритидиған йеганә мәвжудатсиз.
- Саадәт берилмәйду, бәлки яритилиду.
- Аллаһқа шүкүр қилиш хошаллиқтур.

[48] Юнус сүриси: 58-айәт.

- Өзидики немәтләрни билиш хошаллиқтур.
- Меһир-муһәббәт хошаллиқтур.
- Бейишлаш хошаллиқтур.
- Жүрәктин күлүш хошаллиқтур.
- Хошал болуш яки ғәмкин болуш бизниң қара-римиздур.

УНТУШМУ БИР СӘНЪӘТ, УНИМУ ҮГИНИВЕЛИҢ!

«Әпу қилғин вә кәчүргин».

– Маидә сүриси: 13-айәт.

Сиз башқиларға өзрихаһлиқ ейтқан вақтиңизда уларниң көңлини рәнжитип қойғанлиғиңизниң бәдилини төләшкә урунған болисиз. Амма башқилар сизгә қилған яманлиғи үчүн сизгә өзрихалиқ ейтмиса, әһвал қандақ болмақчи?

Бу әһвалда, сизниң унтуш вә кәчүрүш сәнъитини үгинишиңиз зөрүр. Бу улар үчүн әмәс, бәлки сиз үчүндур.

Балилиқ чағлиримниң көп қисми күндүзи мәктәпкә берип, ахшими йошурун мәдрисидә қуръан ядлаш билән өтти. Буни һаятимниң әң мәнилик чағлири дәп ойлаймән. 80-жилларниң башлирида вәтинимизниң һәрқайси жайлиридики жамаә вә мәсжитләрниң ечилишқа башлиши һәммә кишини хошал қилғинидәк, мени вә савақдашлиримниму бәк хошал қилған еди. Чүнки, әнди биз жүмә намазлирини кичик өйләрдә мәхпий әмәс, чоң жамаәдә ашкарә оқуйдиған болған едуқ. Бир күни сәһәрдә дадам билән наһийәмизниң чоң жамаәсигә бамдат намизини оқушқа бардуқ. Бамдаттин кейин имам ахунум адити бойичә жамаәткә вәз-тәблиғ қилип бәрди. Жамаәт билән ашкарә намаз оқуш вә вәз-тәблиғ аңлаш дегәнләр биз үчүн бир йеңилиқ һесапланған болса керәк, пекир бәк һаяжанландим вә хошаллиғимни

ипадиләп шу күни жамаәгә берип келиш жәрянидики тәсиратимни яздим вә уни мәктәптә достлиримға оқуп бәрдим.

Әпсуски, у бир бәтлик тәсиратим синипта үстәлдә унтулуп қалған екән. Униң мәктәптә қалғанлиғини өзәмму билмәй қаптимән. Әтиси мени башқа бир синипниң муәллими Абдуқадир муәллим илмий мудирниң ишханисиға чақиртти. Һелиқи язмамни алдимға қойди вә маңа «Сениң дадаң әксийәтчи унсур екән. Немишкә дадаң билән жамаәгә бардиң? Саңа ким рухсәт қилди? Әгәр халисам бу язмаңни мәктәп рәһбәрлигигә тапшуримән, андин партия, һөкүмәт сән билән дадаңға қарита чарә көриду. Әгәр сән (тованамә) язсаң сүрүштә қилинмайду» дәп тәһдит салди. Мән бәк қорқуп кәттим. Әтә йезип келәй дегәнни билдүрүп аран қутулдум вә дәрһал өйгә қайтип, дадамға дедим.

Дадам мәсилини аңлап ойлинип қалди, андин «Һәй, қизил пачақ, оғри!» дәп муәллимгә қайип қоюп, мәктивимизниң илмий мудири Мәмтимин Бавдунниң өйигә баридиғанлиғини ейтип, өйдин чиқип кәтти. Мәмтимин Бавдун муәллим билән дадам тонуш һәм туққанчилиғиму бар еди. Дадам ахшими қайтип келип маңа: «Тованамә язмайсән, амма ундақ тәсиратларни йезип олтарма» деди. Әтиси мәктәпкә барсам һечким гәп қилмиди, у иш унтулуп кәткәндәк болуп қалди. Амма мән Абдуқадир муәллимни унтумидим, униңға бәк өч болуп кәттим, өчмәнлигим күндин-күнгә ешип манди. Бир күнләрдә у қизил пачақ муәллимдин өч елишниң йоллирини издигәнму болдум. Әқлимгә бир күн ахшими чиқип, арқисидин бешини таш билән йериветишниму ойлидим, һәтта униң велосипединиң

йелини чиқириветишниму ойлидим, амма униң биләнму аччиғим чиқматти. Андин «Яқ, мән убдан оқуп, мудир болсам, шу чағда аччиғимни алалаймән» дегәнни ойлап, шуни қарар қилдим. Амма мән узун өтмәй толуқсиз оттура мәктәпни пүтирипла Қуръанни пишиқлаш билән диний оқушқа кириштим. Шундақтиму Абдуқадир муәллимгә болған аччиғимни унтуп қалмидим. 1986-жили Мисирға оқушқа чиқип кәттим. Вәтәндики балилиғимни ойлисамла әшу иш есимгә келивелип, мени бәк қийниди. Чүнки мән Абдуқадир муәллимдин аччиғимни алалмиған едим. Бир күни Әзһәр билимгаһиниң синиплириниң бирдә тәпсир устазимиз: ﴿وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ . الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾

«Тәқвадарлар баяшәтчиликтиму, қийинчилиқтиму Аллаһ йолида пул-мал сәрип қилидиған, аччиғини басалайдиған, инсанларни әпу қилалайдиған кишиләрдур. Аллаһ (мошундақ) яхшилиқ қилғучиларни яхши көриду»[49] дегән айәтниң тәпсирини наһайити чүшинишлик қилип сөзләп бәрди. Сөзиниң ахирда «Әпу қилмаслиқ, адавәт сақлаш инсан үчүн еғир жүктур. Буниңдин қутулмиған адәм өзини азаплашни давамлаштурған болиду» деди. Шу чағда мәнму үстүмдики әшу жүктин қутулушқа бәл бағлидим, нәпсимгә еғир кәлсиму Абдуқадир муәллимни кәчүриветтим, андин өзәмниң йеникләп қалғанлиғимни һис қилдим, амма муәллимниң шу чағдики вақирашлирини вә чирай ипадисини һеликәм унтуп қалмидим.

[49] Әл Имран сүриси: 134-айәт.

Оқуғучилиқ чағлиримдин бери нәтиҗә яратқан затларниң вә мәшһур шәхсләрниң тәрҗимә һалини оқушқа қизиқаттим. Бир күни Американиң 34-рәиси Девид Эйзенхауэрниң тәрҗимә һалини оқуветип, униң балилиқ чағлиридин бери көксидә тошуп келиватқан вә һеч унталмиған бир адавитини қизиқип оқуп чиқтим. У өзиниң тәрҗимә һалида мундақ дәп язған екән: «Кичигимдин нәй челишни бәк яхши көрәттим, лекин аилимизниң йоқсуллуғи сәвәплик нәй елишқа күчүм йәтмәтти. Бәш яшта едим. Бир күни өйүмизниң нериқи мәһәллисидә кичик бир дуканда нәй көрүп қалдим. Шуниң билән иккиләнмәйла дуканчиниң алдиға берип нәйниң баһасини сориведим, мени мәнситмигән қияпәттә нәйниң икки доллар екәнлигини ейтти. Икки доллар у чағларда биздәк балилар үчүн чоң пул еди. Уни алалмидим. Амма бир күни чоқум елишни ойлап, өйдикиләр беридиған центларни хәшлимәй бир халтиға селип жиғишқа башлидим. Бир күни җасаритимни топлап, дуканчиниң йениға кирдим вә нәйни алидиғанлиғимни ейтип, халтамдики центларни төктүм. Дуканчи центларниң һәммисини санавалди. Андин гәп қилмай нәйни маңа узатти. Бәк хошал болдум вә нәйни елип, удул өйгә кәттим. Нәйниң хошаллиғи бир һәптигичә давам қилди. Андин бир ахшими һелиқи дуканға кириведим, дукканчи аялиға мән тоғрилиқ мәсхирә арилаш гәп қилишқа башлиди. Мән башқа нәрсиләргә қариған қияпәттә туруп униң гәплирини аңлап қалдим. У аялиға «Бу ахмақ шум, бир долларлиқ нәй үчүн бизгә бәш доллар берип кәтти. Зади бундақ намрат шумларниң каллиси ишлимәйду» дегән еди. У чағда қаттиқ аччиғим кәлди, мушлирим түрүлди, чишлирим ғучурлиди. Амма униңға күчүм йәтмәтти. Шуңа гәп қилмай өйгә кәттим. Йолда маңғач жиғлидим, ичимдә дуканчини тиллидим. Өйгә йетип келип нәйни сундуруп ташлидим. Дуканчиниң шу вақиттики сәт чирайини унтумаслиққа вә чоқум өч елишқа қәсәмяд қилдим. Балилиғимдики бу вақиәликкә нәччә он жил өткән болсиму, әшу чағдики нәпрәт вә интиқам оти мәндә унтулғини йоқ».

Әнди ойлап көрәйли, Девид Эйзенхауэр Америкиға рәис болуштин бурун Америка армиясиниң қомандани болуп, Япон урушиға вә башқа көплигән урушларға қатнашқан. Европида шималий Атлантик әһдә тәшкилатиниң әскәрлиригә қомандан болған вә сәпдашлириниң көз алдида җан үзгәнлигини көп қетим көргән. Нурғун көңүлсизликләрни баштин кәчүргән бири туруқлуқ, балилиқ чеғидики кичиккинә бир көңүлсизликни унталмиған вә өзигә яманлиқ қилған дуканчиниң үзини есидин чиқиралмиған.

Жуқарқи икки вақиәликтин немиләрни үгинимиз?

1. *Балиларниң әқлини аддий санашқа болмайдиғанлиғини үгинимиз. Чүнки, балилар өзлиригә қилинған яманлиқларни вә қопал муамилини һәргиз унтуп қалмайду, бәзи яманлиқларни өлгәнгә қәдәр унтумайду. Нурғун кишиләр кичик балиларни яманлиқни чүшәнмәйду вә унтуп кетиду, дәп ойлайду. Амма һәқиқәт шуки, балиларниң мейиси кона хатириләрни мәһкәм сақлайду, болупму өзлиригә яманлиқ қилған, начар муамилә қилған, тиллиған, пәс көргән, мәсхирә қилған адәмләрни қәтъий унтумайду.*

Унтуғақ кесили болуп қалған кишиләр бүгүн наштида немә йегәнлигини унтуп қалидекән, амма улар балилиқ чағлирини вә шу чағлардики вақиәликләрни унтуп қалмайдекән. Бу әһвал шуни испатлидики, инсанлар көп нәрсиләрни унтуп қелиши мүмкин, амма балилиқ чағлирини унтуп қалмайду, өзигә яхшилиқ қилғанларни унтуп кетиши мүмкин, амма яманлиқ қилғанларни унтуп қалмайду.

Шуңа балиларни чүшәнмәйду, билмәйду, һис қилмайду, дәп ойлап уларни мәнситмәслик интайин хаталиқтур. Әксичә, балилар биз ойлиғандин нәччә һәссә әқиллиқ вә һошиярдур. Шуңа балилар өзлиридики сап тәбиәт сайисида туққанлар вә йеқинлар арисидики яманлиқ чачидиған кишиләрни билиду, шуңа улардин қачиду. Амма ата-анилар буни бәк кечикип билип қалиду. Шуңа балилар достларни таллашта ата-аниларниң сөзини аңлиши, ата-аниларниңму туққанларниң вә йеқинларниң қандақ екәнлигини билиштә балиларниң жүригкини тиңшиши керәк. Чүнки, балилар ялған ейтмайду, уларниң сүзүк қәлбиму ялған ейтмайду.

1. *Унтуш вә кәчүрүшниң өзимиз үчүн зөрүр екәнлигини үгинимиз. Чүнки, ойлап бақайлики, әгәр биз бешимизға кәлгән барлиқ хапилиқларни, көңүлсизликләрни вә мусибәтләрни унтумисақ, әс-ядимиз өтмүшниң азаплирида болуп қалса, бизниң һалимиз қандақ болар?*

Көңлимиз өтмүшниң азаплиқ күнлири билән болуп қалғанда бизниң хошаллиниш вә раһәтлиниш үчүн пурситимиз қалмайду. Шуңа биз унтуш вә кәчүрүш арқилиқ үстимиздин бизни азаплиған бир жүкни елип ташлиған болимиз. Бу бизгә яманлиқ қилғанлар

үчүн қилинған шәпқәт әмәс, бәлки өзимизгә қилған шәпқитимиз һесаплиниду. Чүнки, пайдисини авал биз көримиз.

Шуму ениққи, мустәмликичиләрни вә уларниң салған жәвир-зулумлирини унтумаслиқ, пәрзәнтләрни залимларға қарши интиқамчи болуш, мустәмликичигә баш әгмәслик, зулумға вә һәқсизликкә қарши туруш қатарлиқ әхлақ-пәзиләт үстидә йетиштүрүш лазим.

Ибрәт:

- «Кичик вақтида үгиниш, ташқа мөр басқанға охшаштур» дегән һекмәт балилиқ әслимилиригиму мувапиқ келиду.
- Чүнки, һәр иккиси унтулмайду.
- Биз бирәвниң қилған яманлиғини унтуш вә уни кәчүрүш арқилиқ өзимизгә яхшилиқ қилған болимиз.
- Бизгә яманлиқ қилиш, яманлиқ қилғучи алған қарар болса, униң тәсири астида қелиш биз алидиған қарардур.

ЯХШИСИНИ КҮТҮҢ, ЧОҚУМ КӨРИСИЗ

«Силәр Аллаһниң рәһмитидин үмүтсизләнмәңлар».

– Зумәр сүриси: 53-айәт.

Хошаллиқ билән көңүлсизлик вақитлиқ һиссият болуп, у өзгирип туриду вә узун давам қилмайду, амма үмүтварлик өзгәрмәйдиған етиқат вә давамлишидиған хатиржәмликтур. Шуңа биз үмүтвар болғинимизда һемишә хошал турғанниң сиртида, тән сақлиқни сақлаш, келәчәкни капаләтләндүрүш, иҗтимаий мунасивәтләрни яхшилаш қатарлиқ көплигән пайдиларға еришимиз.

Тәббий тәтқиқатлар көплигән кесәлликләрниң адәмниң роһий һалити билән мунасивәтлик екәнлигини испатлап чиққан болуп, ундақ кесәлләр умумән роһий һалитиниң яхшилиниши билән сақийидекән. Роһий һаләтниң яхшилиниши үмүтварлиқ билән болидекән. Шуңа үмүтвар кишиләр оңайлиқчә кесәл болмайдекән, кесәл болғандиму сақийишқа болған күчлүк үмүт сайисида сақийип кетидекән.

Җазибийәт қануни тәкитләйдуки, бизниң һаяттики тәләйлиримиз вақиәликләргә болған көзқаришимиз вә үмүтварлиғимизға қарап йүксилидекән. Чүнки, үмүтвар вә иҗабий кишиләрниң тән сақлиғи яхши, өмри узун, турмуши бәхитлик болидекән. Ундақ кишиләр һаятниң қийинчилиқлирини вә мусибәтлирини әң аз тәсиргә учриған һалда, әң оңай йол билән бир тәрәп қилалайду.

Эйнштейн «Актив кишиләргә һәрқандақ қийинчилик үчүн чиқиш йоли көрүниду, амма пассив кишиләргә һәрқандақ чиқиш йолидиму қийинчилик көрүниду» дегән екән. Алимларниң йәкүнлишичә, бәхитсизлигимизниң 10%-ға һадисиләр сәвәп болса, 90%-ға бизниң һадисиләргә карита көзқаришимиз сәвәп болидекән.

Швецийдә елип берилгән тәтқиқатта инсанлардики үмүтварлиқ вә активлиқ төвәндики нәтиҗиләрни көрсәткән:

- *Үмүтвар вә актив кишиләрниң иммунитет күчи башқиларға қариғанда 40% жуқури болиду. Бу уларниң еғир күлпәтләргиму актив позиция билән муамилә қилидиғанлиғи вә әң яман әһвалдиму яхши күнләрниң келидиғанлиғиға болған үмүтварлиқ ичидә болидиғанлиғи йүзисидиндур.*
- *Улар истимал қиливатқан дора-дәрмәклиридин башқиларға қариғанда 30% артуқ мәнпийит алиду. Бу уларниң шипа тепишиға ишәнгәнлиги вә үмүтварлиғи йүзисидиндур.*
- *Уларда жүрәк кесилигә гириптар болуш нисбити башқиларға қариғанда 9% төвән болиду. Бу уларниң үмүтварлиқ сайисида кәйпиятини тәңшәп турғанлиғидиндур.*
- *Уларниң арисидин операция қилинғанлириниң 77% қайта дохтурға бармайду. Бу уларниң сақайғанлиғиға вә келәчәктики гөзәл күнләргә ишәнгәнлиги йүзисидиндур.*
- *Уларниң қан бесими өрләп кәтмәйду. Бу уларниң ғәм-әндишидин вә җиддийлишиштин сақланғанлиғи йүзисидиндур.*

- *Үмүтвар кишиләр башқиларға қариғанда узун өмүр көриду, оттура һесап билән уларниң өмри 85 жил әтрапида болиду.*

«Немә үчүн қойлар дохтурға бармайду» намлиқ китапта германиялик дохтур Райк Хамер һәққидә тохталған болуп, мәзкүр дохтур кесәлләрни писхикилиқ усуллар билән давалашта жигирминчи әсирдә жуқири шөһрәт қазанған екән. У рак кесилиниң ахирқи басқучиға берип қалған 6270 кишини писихикилиқ усулда давалиған болуп, улардин 6000 киши шу еғир кесили билән йәнә төрт жилдин көпирәк яшаш пурситигә еришкән[50].

Шәк қобул қилмайдиған реаллиқ шуки, һәрқандақ бир кесәлдики сақийишқа болған үмүтварлиқ вә активлиқ униң иммунитет күчини ашуриду, буниң эксичә кесәлдики үмүтсизлик вә пассивлиқ униң иммунитет күчини ажизлаштуриду. Чүнки, Аллаһ тәала һәдис Қуддусийда: «Бәндәм мән тоғрилиқ қандақ ойда болса, мәнму униңға шундақ муамилә қилимән, яхши ойда болса яхши, яман ойда болса яман болиду»[51] дегән.

Имам Бухари ибни Аббас Рәзийәллаһу Әнһумадин ривайәт қилидуки, Пәйғәмбәр әләйһиссалам бир күни сәралиқ бир әрәпниң кесилини йоқлап берип, униңға: «Һеч вақиәси йоқ, Аллаһ халиса сақийип қалисиз» дәйду. Буни аңлиған һелиқи сәралиқ әрәп: «Сән мени сақийисән дәватамсән? Яқ, бу чекигә йәткән қизитма, мәндәк қери адәмни қәбригә елип баридиған кесәлдур» дәйду. Шуниң билән Пәйғәмбәр әләйһиссалам

[50] «Фистиқ нәзирийәси» намлиқ әсәр, 186-бәт.
[51] Имам Тәбәраний ривайити.

униңға: «Шундақ болғай әмисә»[52] дәйду. Шуниң билән һелиқи адәм өлиду. Демәк, Аллаһ тәала бу адәмгә өзиниң қандақ қараштa болғанлиғиға қарап муамилә қилған. Әгәр бу адәм Аллаһ тәаланиң шипалиқ беришини үмүт қилип, актив позицийәдә болған болса, бәлки Пәйғәмбәр әләйһиссалам униң шипа тепишиға дуа қилған болар еди, шуниң билән униңға Аллаһ тәала шипалиқ бериши мүмкин еди.

Ибрәт:

- Үмүтварлиқ йошурун күч болуп, у бизниң реаллиққа актив қаришимизға мужәссәмләнгән.
- Сиз һәр заман яхши ойда болуң вә һәр нәрсиниң әң әвзилини күтүң. Чүнки сиз ахир өзиңиз күткән нәрсини таписиз.
- Үмүтварлиқ сизниң карариңиз, амма үмүтсизләндүрүш башқиларниң қарари, әң яхшиси сиз биринчисини таллаң, иккинчисини унтуп кетиң.

[52] Имам Бухари ривайити.

ЖАҺИЛЛИҚ ЯМАН ИШ ӘМӘС

«Аллаһниң нами билән қәсәмки, улар қуяшни оң йенимға, айни сол йенимға қоюп бәргән тәғдирдиму мән бу йолдин ваз кәчмәймән яки шу йолда һалак болимән».

– Һәдис шәрип.

Бу йәрдә көздә тутулған жаһиллиқ илим-мәрипәттин мәһрум қалған наданлиқ әмәс, бәлки өз мәвқиәсидә, әқидисидә, пикир-каришида вә өз ишида чиң туридиған қәтъийлик вә қайтмаслиқтур. Бу мәнидики жаһиллиқ һәммимиздә болушқа тегишлик гөзәл хисләттур. Чүнки, нәтижә қазанғанлар, ғәлибә қилғанлар вә планини әмәлгә ашурғанларниң һәммиси жаһиллиқ роһиға егә қайтмас кишиләрдур. Шуңа дәймизки:

- *Жаһиллиқ бизни өз мәйданимизда ахириға қәдәр мустәһкәм турғузидиған ирадидур.*
- *Жаһиллиқ һәммә адәм ваз кечишни тәләп қилғандиму өз планидин ваз кәчмәсликтур.*
- *Жаһиллиқ тосқунлуқлар вә қийинчилиқлар алдида арқиға қайтмаслиқтур.*
- *Жаһиллиқ көп қетим йеңилгән болсақму, бизни өзимизгә вә қудритимизгә ишәнгән һалда тутуп туридиған һаләттур.*
- *Жаһиллиқ қаршилиқлар вә дүшмәнликләр алдидики полаттәк ирадиниң көрүнгән йүзидур.*
- *Жаһиллиқ барлиқ чарә-тәдбирләр түгигән, әтраптикиләр ваз кечишкән үндәп турған вақиттики әң ахирқи қорғандур.*
- *Жаһиллиқ мустәбитләргә қарши әң үнүмлүк қуралдур.*
- *Жаһиллиқ өзигә болған ишәнчниң дәлилидур.*

ЖАҺИЛЛИҚ ВАЗ КЕЧИШТИН ЯХШИДУР

Жаһиллиқ ваз кечиштин, чүшүп бериштин вә қоюп бериштин әлвәттә яхшидур. Ваз кечишниң әң яман түри өз мәвқәсидин ваз кечиш, өзиниң маддий вә мәнивий һәққидин чүшүп бериш вә залимларға қоюп бериштур. Әждатлиримизни мустәмликичиләргә баш әгмәйдиған, уларниң һөкүмранлиғини вә мәдәнийитини қобул қилмайдиған, һәтта тилиниму яман көридиған қилған нәрсә, улардики жаһиллиқ роһидур. Мошу роһниң күчи билән бизниң динимиз, тилимиз вә миллий әнъәнилиримиз сақлинип кәлгән еди.

ЖАҺИЛЛИҚ ИЖАБИЙЛИҚМУ, СӘЛБИЙЛИКМУ?

Жаһилликқа ижабий яки сәлбий дәп баһа бериш кишиләрниң шу мәсилигә қарита мәвқәсигә бағлиқ болуп, бири уни өз ирадисидә чиң турғанлиқ дәп махтиса, йәнә бири тәрсалиқ дәп сөкиду. Амма биз зор нәтижиләрни қазиниш арқилиқ дуниявийлашқан мәшһур қоманданларниң вә катта шәхсләрниң тарихиға нәзәр салидиған болсақ, уларниң әң өткүр қурали жаһиллиқ роһи, ваз кәчмәслик ирадиси екәнлигини байқаймиз. Мәсилән: Галилео Галилей өз вақтида зиминниң өз оқида айлинидиғанлиғини елан қилғанда, чиркo бесимдарлири уни мәһкимигә чақирип, отта көйдүрүп

өлтүрүш билән тәһдит салғанда, у мәһкимидин чиқипла «Зимин һазирму айлинип туриду» дегән.

Сократ Грециядә яшларниң әқлини зәһәрлиди дегән төһмәт билән мәһкимигә чиқирилғанда, у пәлсәпәсидә чиң туруш бәдилигә өлүмни таллиған.

Ганди Һиндистанниң мустәқиллиги үчүн күрәш қилғанда, Англия даирилири уни он нәччә қетим түрмиләргә ташлап, өз давасидин ваз кечишкә зорлиған вә җисманий җазаларға учратқан чағлардиму, у өз мәвқәсидин қилчә кәйнигә қайтмиған, һәтта түрмидә ачлиқ елан қилиш дегәндәк усуллар билән өз давасини давамлаштурған. Инглизлар у түрмидә өлүп кәтсә, һиндистанлиқларниң қозғилишини тохтатқили болмайдиғанлиғини билип, уни түрмидин чиқиришқа мәҗбур болған. Ахири Һиндистан хәлқи өзиниң мустәқиллигини қолға алған.

Мәшһур шәхсләрниң мәвқәси һәргизму җаһиллиқ әмәс, бәлки мустәһкәм ирадә вә қайтмас роһтур. Өз мәвқәсидә чиң туруп, нәтиҗә қазанғанларниң әң каттиси вә әң улуғи һәзрити Муһәммәт әләйһиссаламдур. Мушриклар у затни мәвқәсидин вә ғайисидин ваз кәчтүрүш үчүн, әқлигә кәлгән усул-чариләрниң һәммисини қолланған, һәтта ғайисидин ваз кечиш бәдилигә байлиқ тилисә, пүтүн әрәпләрниң байлиғини топлап беришкә, мәнсәп тилисә өзлиригә падишаһ қилип тикләшкә вәдә бәргәндә, Пәйғәмбәр әләйһиссалам: «Аллаһниң нами билән қәсәмки, улар қуяшни оң йенимға, айни сол йенимға қоюп бәргән тәғдирдиму мән бу йолдин ваз кәчмәймән яки шу йолда һалак болимән» дегән.

Балиларниң җаһиллиғи әйип әмәс

Бәзи балиларниң җаһиллиғи ата-аниларни тақәт қилалмайдиған һаләткә кәлтүрүп қойиду, амма у яман иш әмәс. Чүнки, у балиларниң мустәқиллигиниң йетилгәнлигигә вә шәхсийитиниң күчлүклүгигә дәлилдур. «Әқиллиқ балиларниң ирадисини сундуруш вә уларни бойсунушқа мәҗбурлаш чоң хаталиқтур. Шуңа балиларниң өз райида чиң турувелишини әйиплимәслик вә униңдин рәнҗип кәтмәслик керәк. Чүнки балиңиз сиздин мустәқил инсандур, у сизниң нусхиңиз әмәс. Шуңа балиларниң тәрсалиғи тутқанда, уларға аччиқлашниң орниға улар билән сөзлишиш вә дәрдини аңлаш керәк. Шундақ қилғандила балиниң гәпкә унимайватқанлиғиниң сәвәвини билгили, андин чарисини қилғили болиду.

Нурғун кишиләр «итаәтчан бала» тәрбийәләш қойида болғанлиғи үчүн, гәпкә унайдиған, такалашмайдиған, шохлуқ қилмайдиған, жугач, мулайим балиларни әң әхлақлиқ балилар дәп санайду. Әмәлиятта мундақ балилар бир қисим кишиләрниң нәзәридә әхлақлиқ балилар саналсиму, яхши балилар болалмайду. Чүнки яхши балилар итаәттин бәкирәк тоғрисини қилидиған, мустәқил тәпәккүр қилалайдиған, өз шәхсийитини оттуриға қоялайдиған балилардур. Бизгә жугач, итаәтчан балилар әмәс, шәхсийити күчлүк, мустәқил тәпәккүр қилалайдиған балилар керәк.

Шуңа сиз җаһиллиқ қилип турувалидиған балиңизға қаттиқлиқ қилмаң, бәлки у кәлгүсидә сизгә вә миллитиңизгә шәрәп кәлтүридиған катта шәхслә рдин болуши мүмкин.

Ибрәт:

- Сиз өзиңиз тоғра дәп қариған ишта чиң туруң.
- Башқиларниң жаһиллиғиға қарши жаһиллиқ қилип турувалмаң.
- Башқиларни өз пикриңизгә кәлтүрүшкә тиришмаң.
- Вақиәниң бешида тәрсалиқтәк көрүнгән иш вақиәниң ахирида тәғдирләшкә тегишлик әзимәтлик болуп чиқиду.
- Итаәтчан балидин жаһил бала яхши. Чүнки, итаәтчан балиниң шәхсийити күчлүк болмиғанлиғи үчүн уни башқилар оңайла өзиниң пайдисиға қоллиналайду. Амма жаһил бала һәр заман мустәқил иш көрүш қабилийитигә егә.

МӘШҒУЛ БОЛҒАНЛИҚ ҚАЗАНҒАНЛИҚ ӘМӘС

«Вақит қиличқа охшайду, сән уни кәсмисәң, у сени кесиду».

– Әрәп мақал-тәмсили.

«Һәрқандақ нәрсиниң орнини вақит билән толтурувалғили болиду, амма өтүп кәткән вақитни һечқандақ нәрсә билән толдурғили болмайду».

– Гете.

Бүгүнки күндә һәммила адәм мәшғул, һәммила адәм алдираш, һәммила адәмниң вақти қис өтмәктә. «Вақтим йоқ» дегән сөзни күндилик һаятимизда наһайити көп аңлайдиған болдуқ, һәтта бу сөзни иш-оқити йоқ, бекар жүридиған кишиләрдинму аңлап туримиз. Нурғун достлиримизниң бош вақитлири көп болиду, чүнки уларниң алдираш ишлири йоқ, һәтта бәзилириниң һечбир иши йоқ, амма улар билән учришип қелип, «Көрүнмәйсизғу?» дәп сорисақ, «Алдираш» дәп қойиду.

Һәқиқәт шуки, мәшғул болғанлиқ қазанғанлиқ мәнисигә кәлмәйду, қазинишму һемишә мәшғул болушни тәләп қилмайду. Шуниңдәк, өзиңизни мәшғул дәп ойлишиңиз билән мәшғулийәт ичидә болушиңизниң арисида асман-зимин пәриқ бар. Чүнки, бәзи кишиләр һечбир әһмийити йоқ, дуниялиқ яки ахирәтлик қилчә пайдиси йоқ ишлар билән вақит өткүзгәнлигини иш вә мәшғулийәт дәп қарайду. Буниң әң ечинишлиқ болғини ижтимаий учур васитилирида беһөддә вақит өткүзидиған кишиләрму өзлирини «мәшғул» дәп қарайду.

«Вақтим йоқ» баһаниси

Әмәлиятта, һемишә «вақтим йоқ» дәйдиған кишиләрниң көп санлиғи вақит башқурушни билмәйдиған, ишларниң муһимлирини алдинқи орунда қоюшқа әһмийәт бәрмәйдиған кишиләрдур. Улар плансиз яшайду, әрзимәс мәшғулийәтлири билән өзлирини алдайду. Амма әқиллик кишиләр вақитни қәдирләйду вә бир минутму вақтиниң бекарға өтүп кетишигә йол қоймайду. Чүнки, улар өтүп кәткән һәрбир минут вә һәрбир саатниң униң өмридин бир парчини елип кетиватқанлиғини билиду.

Һәрбир инсанниң бу һаятта чоқум плани болуши, план болғандиму, узун муддәтлик вә қисқа муддәтлик дегәндәк конкрет план түзүлүши, униңдин башқа күнлүк, һәптилик, айлиқ, жиллиқ плани болуши вә һәр ахшими әтиси қилидиған ишниң планини қилмай ухлимаслиғи интайин зөрүр. Чүнки, қилидиған иш қанчилик ениқ вә планлиқ болса уни әмәлгә ашуруш шунчилик оңай вә тез болиду.

Плансиз инсан өлүк белиқтур

Нәтижә қазанғанларниң тәржимә һали билән тонушқанлар билидуки, уларниң әң чоң байлиғи вақит болуп, улар вақитни янчуғидики пулдинму бәк чиң тутқан вә кечини күндүзгә улап ишлигән. Шуңа аз вақит ичидә көп нәтижиләрни қолға кәлтүргән вә нәтижилири билән өзлириниң иккинчи өмрини яратқан.

«Вақтим барғу» һейлиси

Жуқарқиларниң әксичә, һәр ишқа «вақтим барғу» дәп муамилә қилидиған инсанларниң тилға алғидәк

төһписи яки бирәр әслимиси болмиған. Һәммә ишни әң ахирқи вақтида алдирап-тенәп қилидиған адәмләр һәқиқәтән өзини беһүдә азаплайдиған ахмақлардур. Мундақларниң қилған иши һемишә кәмтүк, чолта болиду, һәргиз ғәлибилик болмайду. Чүнки вақитқа риайә қилмайдиған адәм һәрқандақ бир ишқа «вақтим барғу» муамилисини қилип, башқа ишлар билән болуп қалиду. Нәтижидә қилидиған ишини кечиктүрүп қойиду, баридиған йеригә кечикип бариду. Бу арида көп изтирап чекиду, ишини алдирап-тенәп чала-пула қилиду. Амма вақитқа риайә қилидиған адәм һәрқандақ ишни вақтида ада қилиду, баридиған йеригә вақтида бариду, изтирап чәкмәйду, кечикип қелип, алақзадә болмайду, һәммә ишни тәмкинлик билән қилиду. Мундақ адәм һозур вә хатирҗәмлик ичидә болиду.

Вақит һәммә кишигә тәң берилгән немәттур

Гәрчә инсанлар күч-қувәттә, әқил-парасәттә вә тән сақлиғида пәриқлиқ болсиму, улар Аллаһ тәала әта қилған вақитқа егә болушта баравәрдур. Чүнки, вақит һәммә кишигә тәң берилгән болуп, бир жилдики 52 һәптә, бир кечә-күндүздики 24 саат һәммә кишиниң илкидә болиду. Амма падишағиму, пухрағиму, алимғиму, авамғиму охшаш берилгән бу вақит һәммила адәмдә мевә берәлмәйду. Чүнки, бәзи кишиләр униңдин толуқ пайдиланса, бәзилири азирақ пайдилиниду вә бәзилири қилчә пайдиланмай беһүдә өткүзүветиду. Планлиқ яшиған адәм вақиттин толуқ пайдиланған адәмдур. Мувәппәқийәтлик кишиләр өзлириниң 24 саатини 48 саатқа чиқирип ишлигән. Шуңа улар аз өмүр көргән болсиму көп нәтижиләрни қолға кәлтүргән.

Имам Ғәззалий, имам Нәвәвий қатарлиқ өлүмалар 50 жилдин аз яшиған. Амма қалдуруп кәткән әсәрлири та қияматқичә давам қилидиған катта әсәрләрдин болуп қалған. Бәзи өлүмаларниң қалдуруп кәткән әсәрлирини уларниң өмригә селиштурғанда, һәрбир күнигә 90 бәттин тоғра кәлгәнлири бар. Мәлумки, күнимиздә 90 бәтни бир күндә оқуп болалмайдиғанлар көп. Улар вақтини қәдирләш вә уни планлиқ ишлитиш арқилиқ өзлириниң өмригә өмүр қошқан кишиләрдур. Уларниң әксичә, бәзи кишиләр 100 жил яки униңдинму көп яшайду. Амма сүрүштүрүп көрсә, уларниң кейинкиләргә қалдурған һеч нәрсиси чиқмайду, тилға алғидәк бирәр нәрсә қалдуралмайду.

Вақит башқуруш һәққидә бәзи тәклипләр

1. Бурун йетип сәһәр туруң. Бу Аллаһ тәаланиң каинатта бәкитивәткән қануни болуп, униңға әмәл қилғанлар нәтиҗә қазиниш, тән сақлиғини сақлаш қатарлиқ нурғун тәрәптин пайда тапиду. Бу қанун билән зитлашқанлар һәр тәрәптин зиян тартиду. Реаллиқ буни испатлап турмақта. Бурун йетип сәһәр туруш нәтиҗә қазанғанларниң адитидур. Чүнки, ахшими вақтида ухлимай зайә қиливетилгән вақитниң бәдили әтики муһим мәшғулаттин чоқум төлиниду.
2. Әтигәнлик вақтиңизни зайә қиливәтмәң. Чүнки, әтигән зеһин очуқ вақит болғанлиқтин, әң муһим ишларни әтигәндә қиливелиш лазим. Әтигән орнидин турупла телефонға қараш вә иҗтимаий учур васитилирида вақит өткүзүш әң зиянлиқ иштур. Әгәр кәлгән учурларға қараш зөрүр болуп қалғанда, бәш минуттин он минутқичә қариветип, андин дәрһал муһим иш билән мәшғул болуш ақиланилиқтур.
3. Ухлаштин бурун телефонни өзиңиздин жирақлаштуруң. Чүнки, сиз ухлаймән дәп йотқанға телефон билән киргән вақтиңизда узунғичә ухлимайсиз, һәтта ухлалмайсиз. Шуңа йотқанға телефонсиз кирип, кәчлик зикирләрни оқуп, әгәр уларни билмисиңиз ихлас, фәләқ вә нас сүрилирини оқуп, йәнә билгән дуалириңизни оқуп ятсиңиз уйқиниң ләззитини алалайсиз. Әгәр җим ятсиңиз уйқиңиз кәлмәйдиған адитиңиз болса китап оқуң. Бу әң яхши чаридур.
4. Ухлайдиған вә туридиған саатиңиз еник бәлгүләнгән болсунки, һәргиз қалаймиқан болмисун. Чүнки, тәртиплик һаят кәчүрүш үчүн уйқа вә туруш саатлиримизму тәртиплик болуши лазим. Ахшими саат 11дин кейин қалмай ухлаш, әтигини намаз бамдаттин бурун туруш ғәлибилик кишиләрниң вә Аллаһ тәаланиң салиһ бәндилириниң адитидур. Чүнки, инсан бәдинидики биологиялик саат кәч саат 11дин башлап зәһәр тазилайду. Мәсилән: җигәрниң тазилиниш саати кәч саат 11дин кечә саат 3кичә давамлишиду, бу арилиқта бизниң чоқум ухлиған болушимиз шәрттур.
5. Нәтиҗә қазинишниң тактикисини үгинивелиң. Нәтиҗә қазинишниң тактикиси планлиқ вә изчил ишләштур. Чүнки, нәтиҗә көп ишләш яки көп вақит сәрип қилиш билән әмәс, бәлки планлиқ ишләш билән қолға келиду. Шундақ қилсиңиз бир күндә икки күнлүк ишни тамамлиған вә вақтиңизға вақит қошқан болисиз.

Ибрәт:

- Мәшғул болғанлиқ нәтиҗә қазанғанлиқ мәнисигә кәлмәйду, чүнки мәшғул болғанларниң һәммисила нәтиҗә қазинип кәтмәйду.
- Нәтиҗә қазиниш үчүнму һемишә мәшғул болуш шәрт әмәс, амма планлиқ қилиш шәрттур.
- Қазанғанлар еник план вә рошән йол хәритиси бойичә маңғанлар болуп, мәшғул болғанлар җувазда айланған чарвиларға охшайду. Чүнки, улар өмүр бойи шундақ мәшғул болуп туриду, амма һаятида һечқандақ өзгириш болмайду.

ҺАЯТИМИЗДА ХАТА КӨЗҚАРАШЛАРНИҢ НИСБИТИ

«Һәрқандақ адәм балиси хаталашқучидур. Хаталашқучиларниң әң яхшиси тәвбә қилғучилардур».

– Һәдис шәрип.

Хата көзқараштa болуш, һәтта хаталишиш әйип әмәс, амма қатмаллиқ вә өзгиришни қобул қилмаслиқ әйиптур. Бу һөкүм авам хәлққә чүшкәндәк, өлүмаларға, зиялиларға вә мутәпәккүрләргиму чүшиду. Чүнки, уларниң һәммиси инсан. Инсанлар әлвәттә хаталишиду. Муһим болғини өз хаталиғини тонуш вә өзигә аян болған тоғрини қобул қилиштур. Тоғрисини тепиш, хаталишиш, ғәлибә қилиш, мәғлуп болуш қатарлиқлар инсанниң бешидин өтүп туридиған ишлар болуп, буниңда һәммә милләт вә һәммә җәмийәт охшаштур.

Инсанлар өзлири яшиған заман вә җәмийәтниң мәһсуллиридур. Шуңа һәрбир җәмийәт әһлиниң мәйли тоғра яки хата болсун, ортақ пикир-қарашқа, бир хил етиқатқа вә охшаш қиммәт қарашқа егә болғанлиғи һәҗәплинәрлик әмәс. Чүнки, улар әҗдатлириға варислиқ қилиду вә әҗдатлириниң пикир-қарашлири вә етиқати гәрчә хата болсиму уни қоғдайду. Хата пикир-қарашларға вә батил әқидиләргә қарши чиққан адәм шу җәмийәт хәлқиниң дүшминигә айлиниду. Шуңа өзгәртиш үчүн оттуриға чиққанлар тарихтин бери чоң бәдәлләрни төлигән. Буларниң бешида пәйғәмбәрләр, андин ислаһатчилар келиду. Хата пикир-қараш вә ба-

тил етиқат җәмийәтниң һәммә саһалирида көрүлиду. Мәсилән: дин, тибабәт, җуғрапийә қатарлиқ көплигән саһаларда хата пикир-қарашлар вә батил етиқатлар йүз берип кәлгән. Хаталишиш вә езип кетиш адәттики инсанларғила хас әмәс, бәлки билимлик вә әқиллик кишиләрму хаталишиду вә азиду. Әгәр шундақ болмайдиған болса, Һиндистанда тибабәт вә пән-техника саһасида әң жуқури пәллигә йәткән тәббиий пән алимлири вә доктор, профессорлар Аллаһ тәалаға ибадәт қилишни қобул қилмай, калиға чоқунмиған болатти. Чүнки, һидайәт башқа, илим башқа нәрсидур.

1. Дин

Аллаһ тәаланиң дини әзәлдин бир болуп, Адәм әләйһиссаламдин башлап Муһәммәт әләйһиссаламға қәдәр кәлгән вәһийләрниң һәммиси бир хил болған болсиму, заманларниң өтүши, инсанларниң Аллаһ тәаланиң динидин жирақлишиши вә пәйғәмбәрләрниң тәлиматлириниң унтулуп кетиши сәвәплик, һәр хил хурапатлар дин нами билән қобул қилинғандин кейин, һәрбир қәвмниң өзигә хас дини болған. Шуниң билән улар батил динни әҗдатлиридин тапшуруп елип, униңға варислиқ қилидиған болди. Кейин Аллаһ тәаланиң ирадиси билән ахирқи пәйғәмбәр әвәтилип, инсанлар әслидики динға қайтишқа дәвәт қилинди. Ислам динининиң келиши билән һәрбир қәвм чоқунуп келиватқан динларниң батил динлар екәнлиги оттуриға чиқти. Буниң билән нурғун инсанлар бу тоғра динға қайтқан болсиму, йәнә нурғунлири өзлириниң батил динлирида қалди. Чүнки, улар өзгиришни халимиди.

3. Тибабәт

Буниңдин 200 жил илгири көп сандики медицина алимлири микробниң барлиғини инкар қилатти. Шуңа улар микроблардин сақлиниш үчүн дезинфекция қилишқа көңүл бөлмигән. Нәтиҗидә, ваба қатарлиқ жуқумлуқ кесәлликләрниң тарқилишиниң алдини алалмиған.

Тиббий мутәхәссислири бир заманларда «бала пәқәтла анининиң спермисидин төрүлиду» дәйдиған нәзәрийәни оттуриға қойған болса, кейинчә «бала пәқәтла атиниң спермисидин төрүлиду» дегән. XIX әсирниң башлиридин етиварән, улар «бала ата вә ана һәр иккилисиниң спермисидин төрилиду» дәйдиған болди. Бу дәл Қуръан кәрим бизгә буниңдин 14 әсир илгири бәргән хәвири еди. Инсанлар уни-буни дәп беқип, ахири Қуръан кәримдики һәқиқәтни тапқан болди. Қуръан кәримдә «Биз инсанни арилашма мәнийдин яраттуқ»[53] дәп җакаланған.

3. Җуғрапийә

Бурунқи инсанлар зиминни тавақтәк йейилған дәп қаратти. Улар зиминниң шар шәкиллик екәнлигигә қәтъий ишәнмәтти. Лекин илим-пән зиминниң шар шәкиллик екәнлигини испатлап чиққандин кейин, һәммә уни етирап қилидиған болди. Қуръан кәрим буниңға ишарәт қилип мундақ дегән: «Аллаһ асманларни вә зиминни һекмәт билән яратти. У кечини күндүзгә киргүзиду вә күндүзни кечигә киргүзиду. Күн билән айни (бәндилириниң мәнпийитигә) бойсундуруп бәрди, буларниң һәрбири муәййән вақитқичә өз орбитисида

[53] Инсан сүриси: 2-айәт.

айлинип туриду. Билиңларки, Аллаһ ғалиптур, наһайити мәғпирәт қилғучидур»[54].

Ибрәт:

- Хата көзқараштa болуш әйип әмәс, амма өзгиришни халимаслиқ вә қатмаллиқ әйиптур.
- Хаталишиш һәрқандқ илим-пәндә болғандәк, көзқараш вә етиқаттиму болиду.
- Умумлашқан хата чүшәнчиләрни түзитиш үчүн оттуриға чиққан адәм һәмминиң қаршилиғиға учрайду.
- Шәхсийләрдики хата пикир вә хата көзқарашларни бир күндә, һәтта бир саатта өзгәрткили болиду, иҗтимаийлашқан хата пикир вә хата көзқарашларни бир яки икки әвлатни алмаштуруш арқилиқла түзәткили болиду.

[54] Зумәр сүриси: 5-айәт.

ҚОРҚМАЙДИҒАН АДӘМ ТУҒУЛУП БАҚМИДИ

«Инсан аҗиз яритилған».

– Нисა сүриси: 28-айәт.

Қорқуш вә әндишә қилиш тәбиийдур. Амма қорқуш билән әндишиниң һөкүмранлиғи астида келиш тәбиий әмәс. Чүнки, қорқунуч, әндишә вә давамлиқ ғәмкин жүрүш һаятиңизниң бир қисмини мәшғул қилипла қалмастин, көңүл арамиңизни бузиду, тәпәккүриңизни чечиветиду. Ишәнмисиңиз, тор дуниясидин изләнсиңиз қорқунучниң вә ғәмкинликниң әқил, роһ вә тән сақлиғиға қанчилик зор хәтәрлик екәнлигини, жүрәкни аҗизлаштуруп, бәдәнниң иммунитет күчини төвәнлитидиғанлиғини билип қалисиз. Шуңа хатирҗәмлик әң катта немәтләрниң бири болуп, Аллаһ тәала өз вақтидики Қурәйш капирлириға бу немәтни әсләткән. «Қурәйшләргә оңайлаштурулғанлиғи – уларниң қишлиқ вә язлиқ сәпири оңайлаштурулғанлиғи (миннәтдарлиқ билдүрүш) үчүн, улар өзлирини ачлиқтин тойғузған, қорқунучтин хатирҗәм қилған бу өйниң (Кәәбә) Рәббигә ибадәт қилсун!»[55]

Әндишә қилишни тәләп қилидиған сәвәпләр билән әндишә қилишни тәләп қилмайдиған еһтималларниң пәрқини айривелиш керәк. Мәсилән: балилириңиздин бирәрсиниң хәтәргә учришиға сәвәп болидиған амил билән сизниң хизмитиңиздин айрилиш еһтималлиғиңиз оттурисида асман-зимин пәриқ бар. Сиз буниң

[55] Қурәйш сүриси.

пәрқини биливалғандин кейин, әмәлиятта әндишә қилишқа вә әнсирәшкә тегишлик ишларниң интайин азлиғини вә әндишә қилмисиму болидиған ишларниң наһайити көплүгини билисиз.

Франциядә елип берилған тәтқиқат нәтиҗисигә көрә, психика мутәхәссислири 24000 кишидин «Һаятиңизда учриған әң чоң мусибәт қайси?» дәп сориғанда, биринчи орунда «Хизмитимдин айрилип қелиш» дегән җавап, андин «Җорамдин ажриши кетиш», андин «Йеқин кишимниң вапати» дегән җавап кәлгән.

Буниңға охшиған әһваллар һаятимизда бир яки икки қетим болуши мүмкин болсиму, булар вақитлиқ мусибәт яки өткүнчи көңүлсизликләрдур. Амма бу ишлар үстидә көп ойлиниш, давамлиқ ғәм-әндишә қилиш һаятимизни набут қилишқа йетәрликтур. Шуниму унтумаслиқ керәкки, биз йүз бериду дәп қорққан вә әндишә қилған ишларниң 90% йүз бәрмәйду, йүз бәргән тәғдирдиму биз ойлиғандин йеник болиду.

Қорқуш вә әндишиниң инсан һаятиниң бир парчиси екәнлигини һечким инкар қилмайду. Лекин инсанларниң мусибәтләргә вә қийинчилиқларға тақабил туруш күчи пәриқлиқ болғанлиқтин, бәзи кишиләр болмиған вә болуш еһтимали төвән болған ишлар үчүнму өзини упритиду, көп ойлиниш, зиядә ғәм қилиш арқилиқ өзиниң тән саламәтлигигә зиян йәткүзиду. Мутәхәссисләрниң йәкүнлишичә, бизниң қорқунучлиримизниң 90%и еһтимал дәрижисидики қорқунучлар болуп, йүз бериш нисбити интайин аз яки һеч йүз бәрмәйдекән.

Корона заманида көрдуққи, корона вирусидин қаттиқ қорқуп кәткән кишиләрниң толиси қорқунуч сәвәплик кесәл болған болсиму, корона вируси билән жуқумлиниш нисбити йоқниң орнида болған. Шуңа йүз бериш еһтимали болған хапилиқлардин қорқуп тола ойлинишниң орниға униң тәдбирини елиш билән билллә ишларниң ақивитини Аллаһқа тапшуруш ақиланиликтур.

Ибрәт:

- Бизниң қорқунучлиримиз кичик ишлар үчүнму йоған сайиларни ташлайду.
- Қорқунучни 100% тосидиған рецепт йоқ, амма иҗабийлиқ вә тәҗрибиләр қорқунучлиримизниң 90%ни төвәнлитиду.
- Сизниң қорқидиғиниңиз келәчәктә йүз бериш еһтимали болған ишлардур. Әһвал шундақ турса, сиз немә үчүн техи болмиған, бәлки һеч болмайдиған ишларни ойлап, бүгүниңизни матәмгә айландурисиз?

МУНДАҚ КИШИЛӘРДИН ЖИРАҚ ТУРУҢ

«Пассив кишиләрдин жирақ туруң. Чүнки, улар һәрбир чарә үчүн мүшкүл тапалайду».

– Альберт Әйнштейн.

Биз күндилик һаятимизда мәғлубийәтчи, ялғанчи, гәп тошуғучи, ғевәтчи, совутқучи, тәнқитчи, һәсәтхор, һорун кишиләрдинму жирақ турушимиз керәк.

- *Мәғлубийәтчидин жирақ туруң. Чүнки, мәғлубийәтчи йәнә мәғлуп болушқа мәһкүмдур.*
- *Гәп тошуғучидин жирақ туруң, чүнки, у сизниң гепиңизниму тошуйду.*
- *Ялғанчидин жирақ туруң. Чүнки, у сизгиму ялған ейтиду.*
- *Совутқучидин жирақ туруң, чүнки, у сизни улуғвар ишлириңиздин совутиду.*
- *Тәнқитчидин жирақ туруң. Чүнки, у сизниң әйиплириңиздин башқисини көрмәйду.*
- *Һәсәтхордин жирақ туруң. Чүнки, у сиздикиләрниң йоқ болушини арзу қилиду.*
- *Һорун кишиләрдин жирақ туруң. Чүнки, улар сизгә пассивлиқни жүктүриду.*

Бәзиләр дейиши мүмкин, инсанларниң көп санлиғи жуқаркидәк турса, биз һәммила адәмдин қандақ жирақ туралаймиз?

Жавап шуки, гәрчә инсанларниң көп санлиғида жуқарқи илләтләр болсиму, йәнила арилишишқа әрзийдиған есил кишиләр аз әмәс. Шундақ кишиләр билән

һәмсөһбәт болушқа мувәппәқ болғанлар һәқиқәтән тәләйлик кишиләрдур. Шуңа инсанларни таллашқа әһмийәт бериш наһайити муһимдур. Әждатлиримиз «қазанниң қешиға барсаң қариси жуқар» дәйдиған һекмәтни қалдурған. Аллаһ тәала бизгә

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾

«Һәй, иман ейтқанлар! Аллаһтин қорқуңлар вә растчиллар билән биллә болуңлар» дәп әмир қилған.

Ривайәт қилинишичә, оттура әсирләрдә, Италияниң мәшһур әмәлдарлиридин бири шәһәр мәркизигә пәриштә билән шәйтанни тәсвирлигән икки чоң рәсим сиздуруш нийитигә келип, уста рәссамларни издәшкә башлайду. Әмәлдар шуниң билән Италияниң даңлиқ рәссамлиридин биригә интайин көп миқдарда һәқ төләш бәдилигә шундақ икки чоң рәсим сизип бериш тәкливини суниду. Рәссам бу тәклипни қобул қилип, авал пәриштәниң рәсимини сизмақчи болуп, наһайити пак, чирайлиқ бир сәбий балини тепип, шу балиға қарап туруп сизишни планлайду. Рәссам шәһәр вә йезиларни арилап жүрүш җәриянида, наһайити келишкән, чирайидин саадәт вә паклиқ чиқип туридиған бир балини учритип қалиду. Бала билән сөзлишип, ахири у балиниң аилисигә бариду вә униң ата-анисидин оғлиниң рәсимини сизиш үчүн рухсәт сорайду. Андин мәзкүр аилигә һәқ төләйдиғанлиғини ейтиду. Балиниң ата-аниси мувапиқ кәлгәндин кейин, у балиниң рәсимини наһайити чирайлиқ вә көркәм қилип сизип чиқиду. Барчә рәссамлар бу рәсимниң гөзәллигигә қайил болиду.

Рәссам әнди шәйтанниң рәсимини сизиш үчүн, шәйтанға охшатқили болидиған бирәр адәмни издәп көп жапа тартиду, амма тапалмайду. Аридин жигирмә жил

өтүп кетиду. Әмәлдар навада бу рәссам шәйтанниң рәсимини сизалмай өлүп кәтсә, ишимиз йерим йолда қаларму дәп әнсирәшкә башлайду. Шуниң билән әмәлдар рәссамни қисташқа башлайду вә тәләп қилған иш һәққидинму көп миқдарда һәқ беридиғанлиғиға вәдә қилип, уни алдиритиду. Рәссам көп баш қатуриду вә издәйду, түрмиләрни, қимар ойнилидиған, һарақ ичилидиған мәйнәт жайларни вә психик кесәллиридин бирәрси ярап қаларму дәп бәзи дохтурханиларни кезип чиқиду, амма шәйтанға охшайдиған бирини тапалмайду. Бир күни ахшими бир кочидин өтүп кетиватқинида, бир дога әхләтниң йенида һарақ шешисини ғажаватқан, бәкму көрүмсиз, үсти-беши интайин мәйнәт, кийимлири паскина бир адәмни учритип қалиду. Рәссам адәмниң йениға берип, униң рәсимини сизиш нийити барлиғини вә униңға көп миқдарда пул беридиғанлиғини ейтиду. Адәм тезла макул болиду. Рәссам адәмниң рәсимини сизишқа башлайду, адәм интайин паскина болғанлиқтин, униң сесиқ һидди рәссамни қаттиқ беарам қилиду. Лекин рәссам сәвирчанлиқ билән униң рәсимини сизишни давамлаштуриду. У рәсим сизиветип, адәмгә қариса, униң икки көзидин яш еқиватқан болуп, йүзини һөл qиливетиду. Рәссам һәйран келип, адәмдин «Немә болдиңиз? Тамака хумариңиз тутуп қалдиму яки һарақ ичкиңиз бармеди?» дәп сорайду. Адәм жиғидин өзини аран тутувалған һалда рәссамға қарап: «Әпәндим! Буниңдин жигирмә жил илгири сиз мениң балилиқ рәсимимни сизған едиңиз. У чағда мән шундақ пак вә чирайлиқ бала едим. Шуңа сиз мени пәриштигә охшатқан едиңиз. Мана әнди мән шәйтанға охшап қалдим. Әслидә мән әшу чирайлиқ, пак бала едим» дәйду вә үн селип жиғлап кетиду. Рәссам униң

һалиға қарап өзини тутуваләлмайду, иккиси бирликтә бирәр саат жиғлап олтуриду.

Һәммә адәм пәриштәдәк туғулиду

Аллаһ тәала һәммимизни пәриштигә охшаш қилип яратқан, лекин биз бәзидә өзимизни шәйтанларға охшитивалимиз. Анимиздин туғулғанда толиму пак вә сөйүмлүк бир бовақ болуп дунияға келимиз, амма бу дуниядин айрилишта көплиримиз өзимизниң пәриштәлик һалитимизни сақлап қалалмай, шәйтанларға өзгирип кетимиз. Һалбуки, Аллаһ тәала бизни туғулған вақтимиздики пак фитритимизни сақлап қелишқа уни өзгәртмәсликкә буйруйду. Йәни:

﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾

«(Һәй, Пәйғәмбәр!) сән тоғра динға Аллаһниң диниға йүзләнгинки, Аллаһ инсанларни шу дин билән яратқан. Аллаһниң яратқинини өзгәртишкә болмайду, бу топтоғра диндур, лекин инсанларниң көпинчиси (буни) билмәйду». Пәйғәмбәр әләйһиссалам мундақ дегән: «Һәрқандақ бала ислам фитритигә туғулиду, амма уни атааниси йәһүдий яки христиан вә яки мәҗуси қиливетиду».

Ибрәт:

- Пассив инсанлар тамакиға вә аста-аста өлтүридиған кесәлгә охшаш болуп, һаятиңизни өмүр бойи зәһәрләйду.
- Пассив инсанлар қатилдинму хәтәрликтур. Чүнки, улар инсанлардики роһни өлтүриду.
- Һәммә адәм пәриштә болуп туғулиду, амма һәммила адәм пәриштә һалитидә өлмәйду.

СИЗНИ ӨЛТҮРӘЛМИГӘН НӘРСӘ КҮЧЛҮК ҚИЛИДУ

«Алтунни от синайду, инсанни қийинчилиқ синайду. Қийинчилиқтин қорқмаң, у сизни күчләндүриду».

– Ибн Сина.

Қуруқ сөз, қуруқ төһмәт, әзийәт дегәндәк нәрсиләр адәмни әлвәттә беарам қилиду. Әң яман йери адәмниң ичигә көмүлгән бу дәрт-әләмләр әқилни бәнд қилидиған, паалийәтчанлиққа тосқунлуқ қилидиған пассив энергиягә айлиниду. Пассив энергия толиму зиянлиқ нәрсә болуп, бәзидә адәмни учрашқан һәрбир кишигә әзийәт йәткүзидиған вәһший мәхлуққа айландуруп қойиду. Бундақ адәм сиртта кишиләрдин алалмиған өчини пәрзәнтлиридин вә көпинчә аилидин алидиған турақсиз адәмгә айлинип қалиду. Шуңа аччиқ, дәрт-әләм вә пушайман дегәнләрни тошумаслиқ вә унтушқа тиришиш лазим. Әстә сақлаш бир немәт болса, бәзи чағларда дәрт-әләмләрни вә көңүлсизликләрни унтушму чоң немәттур.

Шу еникки, дәрт-әләм қанчилик күчлүк вә қанчилик қаттиқ болуп кәткән тәғдирдиму, у иман билән қуралланған кишиләргә нисбәтән йәнила ажиздур. Чүнки, иман һәммини йеңидиған күчтур.

Шуниму унтумаслиқ керәкки, дәрт-әләм мәнивий ағриқларниң әң яминидур. Шундақтиму, иманниң күчи вә өзимиздә униңға қарши яхши адәтләрни йетилдүрүш билән уни төвәнләткили болиду.

Әләмниң зийини нисбий болуп, уни мутләқ зиянлиқ дегили болмайду. Чүнки, худди алтун отта еритилип тавланғандәк, адәм дәрт-әләмләр жәриянида тавлинип чиқиду. Германиялик философ Фредрик «Сизни өлтүрәлмигән нәрсә күчлүк қилиду» дегән мәшһур сөзини бу сәвәптин қалдурған.

Кала тәмрәткиси вирусиниң уколини ижат қилған тиббий алим Эдвард Жейнер бир кишиниң «Мән кичик вақтимда кала тәмрәткиси вируси билән ағриған едим. Һазирғичә кесәл болуп бақмидим» дегәнлигини аңлап, өзи ижат қилған уколни тәҗрибә қилмақчи болиду. Шуниң билән сақ кишиләрдин бир қанчисиға өзи ижат қилған уколини салиду. Укол бу кишиләрни қизитип хелә беарам қилиду вә узунға қалмай һәммиси сақийиду. Шуниңдин кейин, Эдвард Жейнер уларниң һәр бирини айларчә күзитиду. Күзитиш нәтижисидә улардин һечбириниң бирәр вирус билән жуқумланмиғанлиғини ениқлап чиқиду. Андин шу тәҗрибисигә асаслинип, «Кесәл билән өлмигән адәм кесәлләргә тақабил туридиған күч һасил қилиду» дегән принципни оттуриға қойиду. Бу принципқа асаслинип дәймизки, бизни өлтүрәлмигән микроб бизниң кесәлгә тақабил туруш күчимизни ашурғандәк, қийин шараитлар, жапа-мәшәқәтләр вә мусибәтләр бизни чидамлиқ қилип, тавлап чиқиду. Чүнки, уларниң һәрбири бирәрдин микробниң орнида болуп, улар йә бизни жиқитиду яки күчлүк қилиду, ирадимизни күчәйтиду, бәдинимизни мәзмут қилиду, роһимизни қувәтләйду. Һәрбиримиз бешимизға кәлгән қи-йинчилиқлар вә жапа-мәшәқәтләрдин кейин техиму күчлүк, техиму чидамлиқ болуп чиққанлиғимизни әлвәттә билимиз. Чүнки Аллаһ тәала Қуръан кәримдә:

﴿وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ﴾ «Силәр өзәңлар үчүн пайдилиқ болған нәрсини яктурмай қелишиңлар, өзәңлар үчүн зиянлиқ болған нәрсини яктуруп қелишиңлар мумкин».

Шуңа сиз һәрбир қийинчилиқ алдида, һәтта һәрқанчә чоң қийинчиликқа яки чидиғусиз еғир мусибәтләргә учриған тәғдирдиму, «Сизни өлтүрәлмигән нәрсә күчлүк қилиду» дегән принцип бойичә иш көрсиңиз, әлвәттә сизгә гөзәл келәчәк қучақ ачиду. Чүнки, Аллаһ тәала Қуръан кәримдә: ﴿فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا . إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا﴾ «Әлвәттә һәрбир мүшкүллүк билән чоқум бир оңайлиқ бар. Һәқиқәтән һәрбир мүшкүллүк билән чоқум бир оңайлиқ бар» дегән.

Бурун бир қиссә оқуған едим. Бешимға кәлгән һәр қийинчиликта уни әсләп қойимән. Қиссә мундақ еди: Бир отунчи һәр күни орманға өзи билгән йол билән бери, отун кесип келидекән. Бир күни ойлап, өз-өзигә «Орманни мәндин яхши билидиған адәм йоққу дәймән, чүнки мән көзүмни теңип қойсиму тапалаймән» дәп пичирлайду. У ормандин қайтмақчи болуп турғанда, қаттиқ ямғур йеғип кетип, тағдин чүшкән қорам ташлар униң һәр күни берип келиватқан йолини тамамән тосувалиду. Отунчи дәрһал өйигә қайтмақчи болуп башқа бир йолға кириду вә у йолда езип кетип өйини тапалмайду. Отунчи орманлиқниң ичидә қаймуқуп қалғанлиқтин, өйиниң йолини қәтъий тапалмайду. Бу әснада у қаттиқ ачлиқ вә сусизлиқ тартиду, һәтта өлүп кәткили тас қалиду. Отунчи орманда бир қанчә күн айлинип жүргәндин кейин, узақ бир йәрдин түтүн чиқиватқанлиғини көрүп, шу тәрәпкә бариду вә өйини тапиду. Әслидә бу аялиниң униңға бәргән бәлгүси

екән. Отунчи бир қанчә күн ағрип йетип қалиду. Андин аста-аста өзигә келип, күнләрдин бери өйини тапалмай адишип жүргән жайлирини әсләйду вә күчини топлап әшу йеңи жайларға берип һечкимниң қоли тегип бақмиған яғачларни кесип, базарға апирип сетиш арқилиқ нурғун мал-дунияға егә болиду. Шуниң билән у бурунқи отунчилиқ турмушидин қутулуп, катта содигәрләрдин болуп қалиду. Демәк, бу адәмниң орманда езип кетип, өйини тепиш йолида тартқан ихтиярсиз жапалири бәдилигә, у орманда кесип түгитип болалмиғидәк дәрижидә көп яғачларға егә болған.

Отунчиниң баштин кәчүргән тәжрибиси һәқиқәтән қийин вә қаттиқ болған, амма еришкән мукапатиму тартқан жапалиридин нәччә һәссә катта вә көп болған.

Тәвсийәм шуки, сиз қандақла бир қийин ишқа йүзлиништин авал «Мени жиқиталмиған нәрсә күчләндүриду» дегәнни тәкрарлаң вә буни һәр дайим ейтип туруң, ятқанда вә турғанда, һәтта әйнәккә қарап туруп тәкрарлаң. Шундақ қилсиңиз униң гөзәл нәтижисини чоқум көрисиз.

Ибрәт:

- Дәрт-әләмләр микробқа охшайдуки, микроб йә бизни өлтүриду яки кесәлгә қарши күчүмизни ашуриду.
- «Сени өлтүрәлмигән нәрсә күчләндүриду» дегән принципқа ишәнгән чеғиңизда, келәчәктә уштумтут йүз беридиған һәрқандақ хәтәргә қарши қоғданған болисиз.
- Һаят узун бир фильмға охшаш болуп, нурғунлиған қийин таллашларни өз ичигә алиду, лекин һемишә у чидамлиқларниң ғәлибиси билән ахирлишиду.

ҺИССИЯТ ДҮШМӘНЛИРИДИН ЖИРАҚ ТУРУҢ!

«Яман дост билән яхши достниң мисали әтир сатқучи билән көрүк пүвлигүчигә охшаштур».

– Һәдис шәрип.

Әтрапиңиздикиләр йә сизгә бериду яки сиздин алиду. Актив кишиләр сизни нәтиҗә қазинишқа, йолуңизни давамлаштурушқа рәғбәтләндүрүш арқилиқ сизгә энергия бериду, амма пассив кишиләр роһиңизни чүшүрүш, ишиңиздин совутуш вә йолиңиздин тохтитишқа урунуш арқилиқ сиздикиләрни алиду. Инсанларниң иҗабий яки сәлбий сөзлири, жүрүш-турушлири әлвәттә сизгә тәсир көрсәтмәй қалмайду. Чүнки, биз иҗтимаий мәхлуқат болғанлиғимиз үчүн, әтрапимиздикиләрдин иҗабий яки сәлбий нәрсиләрни ихтиярсиз һалда қобул қилимиз, андин уни башқиларға беримиз.

Яхшилиқ адәттур

Биз қандақла бир ишни мәшиқ қилсақ шу иш бизниң кимлигимизниң бир парчисиға айлинип қалиду. Чүнки, бизниң йолбашчимиз һәзрити Муһәммәт әләйһиссалам: «Яхшилиқ адәттур» дәп көрсәткән болуп, буниң мәниси: Сиз яхши ишни қилишни мәшиқ қиливәрсиңиз, әшу яхшилиқ сизниң адитиңизгә айлинидудә, сиз яхши ишларни иккиләнмәстин, ихтиярсиз қилидиған болуп кетисиз, дегәнликтур.

Буниң эксичә, әгәр сиз тола ғәмкин болсиңиз, ғәмкинликни адәткә айландурувалисиздә, аддий вә кичик ишларғиму ғәмкин болидиған болуп қалисиз. Әгәр сиз тола аччиқлисиңиз, аччиқлашни адитиңизгә айландурувалисиздә, адәттики ишларғиму аччиқлайдиған болуп қалисиз. Әгәр сиз дәртлинивәрсиңиз, дәртлинишкә адәтлинип қалисиздә, адәттә башқилар дәртләнмәйдиған ишлар үчүнму дәртлинидиған болуп қалисиз.

Писхология илимида дәйдуки, инсан қандақ бир ишни мәшиқ қилса, шу ишта устилишиду. Әгәр сиз өзиңизни кесәл дәп қаривәрсиңиз кесәл болисиз. Әгәр өзиңизни хар-зәбун дәп қарисиңиз хар болисиз. Әгәр өзиңизни намрат дәп қарисиңиз намрат болисиз. Әгәр сиз дунияни қараңғулуқ дәп қарисиңиз, қуяш чақниған саттиму йоруқлуқни көрәлмәйсиз. Чүнки сиз өз тәпәккүриңизниң мәһсули. Шуңа һемишә актив болуң вә активлиқни тарқитиң.

Һәр нәрсиниң гөзәл тәрипигә қараң

Бир күни Әйса әләйһиссалам һәмралири билән кетивататти. Чирип кәткән вә чивинлар олишивалған бир өлүк иштни көриду. Саһабилар өлүк иштниң сесиқ пуриғидин бурунлирини йөгәп сәскәнгәндә, шу әснада Әйса әләйһиссалам һәмралириға:

«Қараңлар, униң чишлириға, чишлири мәрвайиттәк екән» дейиш арқилиқ уларға һәр нәрсиниң гөзәл тәрипигә қарашни вә иҗабий болушни үгәткән.

Инсанларни өзиңиз таллаң

Адәм достлиридин, арилишидиған кишилиридин вә учрашқан һәрбир кишидин иҗабий яки сәлбий җәһәттин

чоқум тәсират алмай қалмайду. Шуңа сиз бүгүндин башлап арилишидиған адәмлириңизни талланки, үмүтвар, ижабий энергиялик, тиришчан, ғайилик, дунияни гөзәл дәп қарайдиған, һәрбир қараңғулуқтин бирәр йочуқни көрәләйдиған инсанларға йеқинлишиң. Буларниң әксичә, үмүтсиз, сәлбий энергиялик, совутқучи, шум инсанлардин жирақ туруң!

Пәйғәмбәр әләйһиссалам: «Бирәв «инсанлар һалак болиду» десә, өзи һалак болиду» дейиш арқилиқ шум инсанлардин агаһландурған.

Ибрәт:

- Планлириңизни сизгә көйүнидиған, ишәнчилик кишиңизгила ейтиң.
- Сирлириңизни һечкимгә ейтмаң, һәммила адәмгә ишинип кәтмәң. Чүнки һәммила адәм сизгә көйүнмәйду.
- Киримиңизни, аилидики қийинчилиқлириңизни, ажиз тәрәплириңизни, көргән яман чүшиңизни һеч кимгә ейтмаң.

ҺЕЧКИМ СИЗНИ БАЛИҢИЗДӘК НАЗАРӘТ ҚИЛАЛМАЙДУ

«Силәрниң қилмайдиған ишни қилимиз дейишиңлар Аллаһниң дәргаһида немә дегән өч көрүлидиған иш!».

– Сәф сүриси: 3-айәт.

Балилиқ чағлиримда, мәктәпни көрүштин бурун анамниң қолида китапни көргән вә китап дегән мошу екәндә, дегән едим. Анам сәккиз балини қатарға қошуш, кийимлирини жуюш, тамақлирини бериш, чоңлирини мәктәпкә йолға селиш, кичиклирини беқиш дегәндәк, айиғи үзүлмәйдиған вә түгимәйдиған аилә мәшғулати билән туруқлуқ, кичиккинә бош вақти чиқсила қолиға китап алатти вә көңүл қоюп оқатти вә көп вақитларда бизгә үнлүк оқуп берәтти. Һәр жүмә күни әтигәндә Кәһф сүрисини оқушни қәтъий тәрк қилматти. Анам йәнә һечкимни тиллиматти, бирәрсимизни бир қетимму тиллап баққинини билмәймән. Хапа қилсақ қулиғимиздин тутуп әдәпләп қоятти, амма бизгә яки дадамға қәтъий еғизини бузматти. Дадам интайин принциплиқ вә адил адәм болуп, наһәқчиликкә қәтъий жим туралматти.

Сизму әлвәттә ата-аниңиздин буниңдинму гөзәл хатириләрни әслийәләйсиз. Ата-анимиз бизгә үгәткән вә биздә йетилдүргән қиммәт қарашлар уларниң «Уни қил, буни қилма» дегән буйруқлири яки тәлқинлири билән әмәс, бәлки өз әмәлияти билән сиңдүргәнлири еди.

Шуңа пәрзәнтлириңизниң алдида гөзәл әхлақ вә йүксәк қиммәт қараш билән иш көргиниңиз уларға

миңларчә нәсиһәт қилғиниңиздин яки йүзлигән тәрбийә китаплирини оқуп бәргиниңиздин әвзәл вә үнүмлүктур. Бир күни устазим вә оғли Абдураһман үчимиз жамаәгә иптарға кетип бараттуқ. Йол бойида бир челәк суни тәсликтә көтирип келиватқан бир бовайни көрүп қалдуқ. Шу тапта Абдураһман дәрһал бовайниң алдиға берип, челәкни қолидин алди вә көтирип маңди. Кейин биз жамаәгә йетип барғинимизда, устазим униңға: «Өзәңгә чүшлук болмай, йоған бир челәкни көтүривалдиңғу?» деведи, у «Дада сизму хошнимиз Тудахун бовайниң йоған бир тағар жүкини һарвудин елип өйигә әкирип бәргән едиңизғу?» деди. Устазим тәбәссүм қилди вә гәп қилмиди. Бәзидә әһвал буниң эксичә болиду. Мәсилән: сиз балилириңизниң көзидә бирәр яман ишни қилғиниңизда яки әхлаққа тәсир йәткүзидиған начар сөзни сөзлигиниңиздә, уларға йешил чирақ яндуруп бәргән болисиздә, улар уни нормал ишлар қатарида қобул қиливалиду. Аялини балилириниң алдида уридиған, тиллайдиған, харлайдиған адәмниң балилириму, аялини уридиған, тиллайдиған вә харлайдиған болуп чиқиду. Балилириға қаттиқ қоллуқ билән муамилә қилидиған адәм уларни кишиләргә шәпқәтсизлик билән муамилә қилидиған, кәлгүсидә балилирини уридиған атилардин қилип қойиду.

Шуңа балиларниң алдида хата иш қилиштин сақлиниш башлиғимизниң яки әл аләмниң алдида хата иш қилиштин еһтият қилғандин нәччә һәссә муһимдур. Чүнки балилириңиз сиздин ирсийәтнила әмәс, бәлки әхлақиңизни вә қиммәт қарашлириңизниму алиду. Биз хаталашмайдиған пәриштә әмәс. Шундақтиму,

бизниң бирәр хаталиғимиз вә бир еғиз яман сөзимиз балиларниң хатирисидин жуюлуп кәтмәйду, сақлинип қалиду. Күнләрниң биридә улар шундақ хаталиқни садир қилмақчи болғинида яки еғизини бузғинида, дадамму шундақ қилған дәйдудә, өзини һәқлиқ қилишқа тиришиду.

Сиз турмушиңизда әмәлийләштүрмигән һәрқандақ нәзәрийә вә һәрқандақ тәжрибә-савақ пайдисиздур. У сизгә яки башқиларға пайда бәрмәйду. Чүнки, мундақ қилиш дохтур буйриған дорини елип сақлап қоюп, йемигәндәкла иштур. Шуңа сиз һәр заман яхши ишларни қилиң, андин балилириңизға униң сәвәвини яки муһимлиғини дәп бериң.

Ибрәт:

- Алдида хата иш қилиштин еһтият қилишиңизға тегишлик шәхс балиңиздур.
- Үлгә болуш миңларчә нәсиһәттин яхшидур.
- Аялини харлайдиған вә көзгә илмайдиған адәм аяллирини өй сәрәмжанлири қатарида көридиған балиларни йетиштүрүп чиқиду.

УЛАР СИЗНИ ҚАНДАҚ БАҺАЛАЙДУ?

«Һечким сизни сизниң ижазитиңизсиз төвән көрәлмәйду. Өз қиммитиңизни бәлгүләйдиған киши өзиңиздур».

– Элеонора Рузвельт.

Инсанлар натонуш бирини көрүш биләнла дәсләпки он секунд ичидила баһалап болиду. Мәсилән: сиз өйиңиздин чиқиватқанда, сизгә натонуш бири йеқинлашти дәп, пәрәз қилайли. Уни жирақтин көрүш биләнла чирайиға, кийинишигә, меңишиға, гәп қилиш услубиға қарапла, сиздә униңға қарита көзқараш шәкиллинип болидудә, униңға шу асаста муамилә қилисиз. Чүнки, сиз уни тонумайсиз, һәтта бурун бирәр қетимму көрүп бақмидиңиз. Шуңа униңға йүзәки баһа бериштин башқа йолиңиз қалмайду. Инсанларниң мундақ тез баһа бериветиши тәбиий әһвалдур. Техас университетиниң устази доктор Диян Бери тунжа көрүш биләнла бирәвгә баһа бериветиш инсан характеридики әсли тәбиәт екәнлигини тәҗрибиләр билән испатлап чиққан. Униң қаришичә, көпинчә кишиләр башқиларниң чирай шәкли вә ташқи көрүнүшигә қарапла баһа бериветиштә өзлирини йетәрлик дәп ойлайдекән, һәтта хаталашмаймиз дәп етиқат қилидекән. Фильм ишләйдиғанларниң фильм қәһриманлирини вә ижабий персонажларни наһайити келишкән, шәкли гөзәл, кийиниши рәтлик, иш-һәрикәтлири дурус қилип чиқириши, амма сәлбий персонажларни чирайи көрүмсиз,

қорқунучлуқ, кийиниши рәтсиз вә иш-һәрикәтлири яман қилип чиқириши бу сәвәптин екән. Амма бу ашурувәткәнлик болуп, инсанларни бир көрүш биләнла баһалаш қәтъий тоғра әмәс. Чүнки бизда «һайванниң алиси тешида, инсанниң алиси ичидә» дәйдиған һекмәт бар.

Кишиләргә мундақ тез һөкүм қиливетишниң әң яман тәрипи шуки, нурғунлиримиз бирәвгә тунҗа қилған һөкүмимиздин йенишни халимаймиз, һәтта униң биз һөкүм қилғандәк әмәс екәнлигини испатлайдиған йүзләрчә дәлил-фактқа еришкән тәғдиримиздиму, бурун бәргән хата һөкүмимизни күчкә егә қилиш үчүн тиришимиз. Тохта, бир ениқлап бақайчу, бәлки у киши мән ойлиғандәк болмаслиғи мүмкин дегәнни әқлимизгә кәлтүрмәймиз.

Биз йәнә үчинчи бир шәхсниң бизгә йәткүзидиған тәйяр һөкүмигә асаслинип, кишиләргә һөкүм қиливетимиз. Көпинчә һалларда үчинчи шәхс бизгә хата һөкүмләрни йәткүзиду. Шуниң билән биз кишиләргә башқилар һазирлап бәргән тәйяр һөкүм бойичә муамилә қилимиз. Үчинчи шәхс бизгә мәйли ижабий, мәйли сәлбий һөкүмни елип кәлсун, бәрибир у бизниң кишиләргә һөкүм қилишимизда әлвәттә бизгә тәсир көрситиду. Аллаһ тәала бизни буниңдин агаһландуруп: «Әй, иман ейтқанлар! Әгәр силәргә бир пасиқ адәм бирәр хәвәр елип кәлсә, (ишниң теги-тәктини билмәстин) бирәр қәвмгә яманлиқ қилип қоюп, қилмишиңларға пушайман қилмаслиғиңлар үчүн, у хәвәрни ениқлап көрүңлар» дәп тәлим бәргән.

Қандақ қилғанда кишиләргә тоғра һөкүм қилғили болиду?

Бу соалға жавап бериштин илгири шуни сораймән:

- ***Сиз немә үчүн кишиләргә һөкүм қилмақчи болисиз? Бу сизниң һәққиңизму яки шундақ қилишқа буйрулғанму?***
- ***Аллаһниң бәндилирини баһалаш вә уларни синипларға айриш һәққини сизгә ким бәрди? Яки сиз Аллаһниң сақчисиму?***
- ***Әң яхшиси өзиңизниң әйиплирини издәш билән болуп, уни түзитишкә тиришиш әмәсму?***

Хәлипә Һишам ибни Абдуләзиз бир күни шу заманниң катта өлүмалиридин болған Әмәшкә хәт йезип, Осман ибни Аффан Рәзийәллаһу Әнһуниң яхшилиқлири билән Әли ибни Әбу Талиб Рәзийәллаһу Әнһуниң яманлиқлирини ейтип беришини тәләп қилиду. Әлламә Әмәш хәлипигә мундақ дәп жавап язиду: «Һәзрити Османниң йәр йүзидики жими хәлиқниң яхшилиқлириға тәң кәлгидәк көп яхшилиғи болған тәғдирдиму, униң сизгә қилчә пайдиси болмиғандәк, һәзрити Әлиниң йәр йүзидики жими хәлиқниң яманлиқлириға тәң кәлгидәк көп яманлиқлири болған тәғдирдиму, сизгә қилчә зийини йоқ. Шуңа сиз өзиңиз билән болуң».

Шундақтиму сиз бирәвни чоқум баһалимақчи болсиңиз төвәндики икки ишқа диққәт қилиң:

1. ***Биртәрәплимә қараштин халий болуң.***
2. ***Баһани өзиңизниң билиши вә узун вақитлиқ тәҗрибисигә тайинип бериң.***

Ибрәт:

- Көпинчимиз башқиларға он секунд ичидила һөкүм қиливетимиз. Андин уни «Парасәт» дәп пәдәзләп, өмримизниң ахириға қәдәр шуниңда чиң туримиз.
- Өзқарашлиримизниң нурғуни яки биз тәйяр һалити билән улар сизни қандақ баһалайду? Егә болған яки башқилар қуруп бәргән пикирләрдур.
- Башқиларниң әйивини издәшниң орниға өз әйиплирини издәш билән болғучиларға салам болсун! Өзиниң әйиплирини унтуп, башқиларниң әйиплири билән мәшул болғучиларға Аллаһниң ләннити болсун!

ӨМРИҢИЗНИ ҚАНДАҚ УЗИТАЛАЙСИЗ?

«Бирәвниң қалдурған излири униң иккинчи өмридур».

– Әрәп шаири Мутәнәббий.

Һәммимиз билимизки, һаят интайин қисқа, биз әқил-һошумизни тепип болғучилик йешимиз бир йәрләргә берип қалиду. Дуниядики әң қиммәтлик нәрсә өмримиздур. Өмримиз шунчилик қиммәтлик, һәтта минут, секундлири билән санақлиқ турсиму, көпинчимиз уни әһмийәтсиз ишлар билән зайә қиливетимиз. Һәммә адәм узун өмүр көрүшни арзу қилиду, амма интайин аз кишиләрла узун яшалайду, йәни өмрини бәрикәтлик вә мәнилик өткүзүп, әслигүдәк изларни қалдуруп кетәләйду. Әслидә муһим болғини узун өмүр көрүш әмәс, из қалдуруп, кейинкиләрниң қәлбидә яшаштур.

Һаятидин из қалдуруп кейинкиләрниң қәлб қатлирида өзлирини яшиталиған кишиләр һәқиқий яшиғанлардур. Из қалдуруш вә әвлатларниң қәлбидин орун елиш үчүн узун өмүр көрүш шәрт әмәс. Тарихимиздики әң мәшһур шәхсләрниң бири болған Султан Сутуқ Буғрахан 34 жил өмүр көргән. Йеқинқи заман уйғур тарихида чақниған юлтузлиримизниң арисида Әхмәтжан Қасимий 35, Абдухалиқ Уйғур 32, Мәмтили Тәвпиқ 36, Лутпулла Мутәллип 23 жил өмүр көргән. Ислам тарихиға қарайдиған болсақму, имам Шафиий 54, имам Нәвәвий 45, Муһәммәт Фатиһ 49 жил өмүр көргән. Амма уларниң нами һеч өлмигән вә намлири тарихқа оюлуп кәткән.

Биз өмримизни сан җәһәттин узарталмисақму, нәтиҗилиримиз билән узарталаймиз. Биз мәңгүлүк өмүр сүрәлмисәкму, бизгә берилгән шу өмүрдин әң яхши пайдилинип, уни мәңгүлүк қилалаймиз. Тарихта из қалдурған каттиларниң һәммиси адәттики кишиләргә охшашла чәклик өмүргә егә еди, амма улар қолға кәлтүргән нәтиҗиләр һәргизму адәттики ишлар әмәс. Муһим болғини сизниң уларға охшаш болушиңиз әмәс, бәлки күндилик вақтиңиз вә өмриңиз қандақ ишлар билән зайә болуп кетиватқанлиғини билишиңиздур.

Билимизки, өмүр Аллаһниң илкидә, уни өзи қандақ бәлгүлигән болса шундақ болиду. Биз өмүрни сан җәһәттин өзгәртәлмәймиз, амма мәна вә бәрикәт җәһәттин өзгәртәләймиз. Буниң мундақ икки йоли бар:

Биринчиси, сағлам турмуш усули бойичә яшаш, йәни тән сақлиғиға зиянлиқ болған яман адәтләрдин жирақ туруш, ахшими бурун йетип, сәһәр туруш, аз йәп, көп һәрикәт қилиш, өзимизни вә башқиларни хошал қилишқа әһмийәт бериш.

Иккинчиси, муһим вә пайдилиқ ишлар билән болуп, беһөддә ишлардин вә һәртүрлүк вақит исрап қилиштин жирақ туруш.

Гәрчә өмримиз илкимиздә болмисиму, уни қандақ қоллиниш бизниң илкимиздики иштур. Дунияға келиш бизниң ихтияримиз билән болмисиму, қандақ яшаш бизниң ихтияримиздики иштур. Шуңа һаятимизни мәңгү яшайдиғандәк паалийәтчан қилишму бизниң илкимиздә. Чүнки, Пәйғәмбәр әләйһиссалам: «Қиямәт қайим болған тәғдирдиму, қолуңлардики көчәтни тикиветиңлар» дегән.

Канадада елип берилгән тәтқиқатта дейилишичә, бир

адәмниң өмрини 80 жил дәп нәзәр қилғанда, у каривәт үстидә ойғақ өткүзидиған күндилик бир қанчә минутлуқ вақти униң өмридин йәттә жилни елип кетидекән. Әгәр у киши ухлашниң алдида зикир ейтиш, дуа қилиш, китап оқуш, өткән шу бир күнлүк һаяти һәққидә өз-өзидин һесап елиш дегәндәк мәшғулатлар билән болса, әшу йәттә жилни бекар өткүзмигән болиду.

Германиядә елип берилгән тәтқиқатта көрситилишичә, нормал өмүр көргән бир адәмниң 11 жил өмри телевизор көрүш билән өтүп кетидекән (интернет, янфон, ижтимаий таратқулар билән өтидиған вақтимизни қошқанда бу сан һәссиләп ешип кетиду). Бу һәқиқәтән чоң пажиә болуп, яш вақтимизда буни һис қилмаймиз, чүнки бизниң алдирашлиғимиз бизгә бу һәқтә ойлаш пурсити бәрмәйду. Амма яш илгирилигәнсири өмримизниң әң қиммәтлик чағлирини әрзимәс ишлар билән өткүзүвәткәнлигимизни билимиз.

Бир адәм 80 яшқа киргичә күндә сәккиз сааттин ухлиған болса, пүтүн өмриниң 27 жилини уйқа билән өткүзгән болидекән. Әгәр у күнигә сәккиз саат ухлашниң орниға йәттә саат ухлиса, бир жилда 365 саатни тежәп қалған болидекән. Бу пүтүн һаятиниң 40 ейиға тәң келидекән. Вақитни тежәш, уни әң пайдилиқ ишларға ишлитиш өмүрни узартишниң йоли вә даналарниң хислитидур. Ислам тарихида, қалдурған әсәрлириниң көплигидин, әсәрлири өмриниң һәрбир күнигә 90 бәттин тоғра келидиған әзимәтләр орун алған. Һазирқи замандиму шундақ әзимәтләр аз әмәс, мәсилән: Сириядә бир алим өзиниң 22 томлуқ чоң һәжимлик әсәрини һәр күни намаз бамдаттин кейинки икки саатлиқ вақиттин пайдилинип, 8 жилда йезип чиққанлиғини ейтқан.

Жуқарқиларниң әксичә, йәр йүзигә вә башқиларға жүк болуп яшашни өзигә рава көридиған, һорун, ғәйрәтсиз, нишансиз, плансиз һаят кәчүридиған инсанларму аз әмәс. Шуңа бундақлар тоғрилиқ алимлардин бири мундақ дегән екән: «Бәзиләрниң қәбрә тешиға, «30 яшта вапат болди, 60 яшта дәпнә қилинди, дәп йезип қоюш керәк». Чүнки, бундақ инсан өмриниң әң қиммәтлик чағлирини ғәпләт билән өткүзүвәткән.

Ибрәт:

- Сизгә тәғдир қилинған өмриңизни узарталмайсиз, амма уни нәтиҗилириңиз билән мәңгүләштүрәләйсиз.
- Дунияға келиш сизниң ихтияриңиздики иш әмәс, амма қандақ яшаш сизниң ихтияриңиздики иштур.
- Һаятиңиздин өтүп кәткән һәрбир күн сизниң бир парчиңизни елип кетиду. Чүнки, сиз, худди имам Һәсән Бәсрий ейтқандәк, вақиттин тәркип тапқан бир мәвҗудатсиз.

ҺӘСӘЛ ҺӘРИСИДИКИ ҚУРЪАН МӨҖҮЗИСИ

«Вәһийгә әгәшкән инсанлар һәсәл һәрисигә охшайду».

– Хатирәмдин.

Шәксизки, Қуръан кәрим дайимлиқ мөҗүзә болуп, һечким униңға охшаш бир китапни мәйданға кәлтүрәлмәйду. Бу Аллаһ тәала буниңдин 14 әсирдин көпирәк вақит илгири шу заманларда шеирийәт вә әдәбиятниң әң жуқури пәллисигә йәткән әрәпләргә қарита елан қилған муназиридур. Мөҗүзә – кишиләр охшишини мәйданға кәлтүрүштин аҗиз келидиған адәттин ташқири иш дегәнликтур. Қуръан кәримдә Нәһл (һәсәл һәриси) сүриси дегән 128 айәтлик бир сүрә бар. Бу сүриниң 69-айитидә Аллаһ тәала мундақ дегән:

﴿وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ (68) ثُمَّ كُلِي مِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِن بُطُونِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِّلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾

«Рәббиң һәсәл һәрисигә: «Тағларға, дәрәқләргә вә (кишиләр) тәйярлиған сандуқларға уга ясиғин, андин кейин, түрлүк мевиләрдин йегин, Рәббиң (саңа) оңайлаштуруп бәргән йолларда жүргин» дәп вәһий қилди. Униң қарнидин инсанларға шипа болидиған хилму-хил рәңлик ичимлик (һәсәл) чиқиду. Буниңдиму тәпәккүр қилидиған қәвм үчүн ибрәт бар».

Һәсәл һәриси миллионларчә жиллардин бери, Аллаһ тәала көрсәткән бу тәлиматтин қилчә чәтнимигән

һалда, өзигә хас программа вә хас тәбиәт билән һәрикәт қилип кәлмәктә.

Жуқарқи айәтләрниң «Тағларға, дәрәқләргә вә (кишиләр) тәйярлиған сандуқларға уга ясиғин» дегән қисмида, Аллаһ тәала һәсәл һәрилирини алди билән тағларға, дәрәқләргә, андин сандуқларға уга ясашқа буйриған. Илмий тәтқиқатлардин мәлум болушичә: Һәсәлниң әң яхшиси тағ һәсили, униңдин қалса дәрәқ һәсили, андин сандуқларға уга ясиған һәсәл һәрилириниң һәсәллири екән. Мана бу тәртип жуқарқи айәтниң рәт тәртиви билән тамамән мувапиқлашқан.

Жуқарқи айәттики [اتَّخِذِي، كُلِي، فَاسْلُكِي] «Уга ясиғин», «йегин», «жүргин» дегән сөзләр муәннәс (аяллиқ пеили) билән кәлгән болуп, һазирқи заманда елип берилгән илмий тәтқиқатларда, һәсәл һәрилириниң һәсәл ишләп чиқиридиғанлири, тазилиқчилири, қоғдиғучилири, сақчилири қатарлиқ барлиқ ишчилири чиши һәриләр екәнлиги испатланди. Бу йәрдә Аллаһ тәаланиң муәннәс пеили билән хитап қилиш арқилиқ сөзини чиши һәриләргә қаратқанлиғиниң һекмити оттуриға чиқиду.

Аллаһ тәала «униң қарнидин инсанларға шипа болидиған хилму-хил рәңлик ичимлик (һәсәл) чиқиду» дегән айәттә һәсәлниң инсанға шипалиқ екәнлиги һәққидә хәвәр бәргән. Һәсәлниң шипалиқ екәнлигини илмий тәтқиқатлар вә һаят тәҗрибилири испатлап кәлгән шәксиз һәқиқәттур. Һечким буниң әксини сөзлиәлмәйду.

«Уга ясиғин, андин кейин, түрлүк мевиләрдин йегин» дегән айәттә «пим» «андин кейин» дегән сөз ишлитилгән. Бу сөз иш-һәрикәтниң арқиму-арқа қилини-

диғанлиғини ипадиләйду. Йәни угини бехәтәр, пухта қурувалғандин кейин, андин мәшғулатни башлиғин дегәнни билдүриду. Қуръан кәрим мана мошундақ инчикә нуқтиларғиму сәл қаримиған. Чүнки у аләмләрниң Рәбби Аллаһниң сөзидур.

Илмий тәтқиқатлардин мәлум болушичә, һәсәл һәрисиниң аэропланға охшаш һавада өзигә хас йоли болғанниң сиртида, бешида өз угисини көрситип беридиған аппарати бар екән. Шуңа һәсәл һәриси угисидин нәччә километр жирақларға кәтсиму, йәнә угисини тепип келәләйдекән. Һәсәл һәрилири өз арилирида ишарәт тили билән сөзлишидекән. Karl Von Frisch әпәнди 1973-жили һәриләргә хас ишарәт тилини йәшкәнлик сәвәплик Нобель мукапатиға еришкән екән.

Һәрә көникиниң иссиқлиқ дәрижиси жил бойи 34 градуслуқ һаләттә туридиған болуп, һәриләр буни топлишиш вә қанат һәрикәтлирини ишқа селиш билән тәңпуңлаштуруп туридекән.

Һәсәл һәрилириниң хизмәтлири өз арисида тәхсимләнгән болуп, кичик һәриләр һәрә көникиниң ичидә вә чоңлири тешида ишләйдекән, уларниң йәнә ишик бақарлири вә һәрә көникиниң ичидики тазилиқ ишлириға мәсъуллири бар екән. Бир килограм һәсәл ишләп чиқириш үчүн йүз миңлиған һәрә миллионлиған чечәкләргә қонидекән.

Һәсәл һәрилиридики бу интизамчанлиқ нәдин кәлгән?

Шәксизки, һәсәл һәрилиридики бу мукәммәл интизамчанлиқ уларниң вәһийгә әгәшкәнлиги вә Аллаһ тәала буйриған бойичә иш көргәнлигидин кәлгән. Чүнки вәһийгә әгәшкәнләр һәргиз езип кәтмәйду, хаталашмайду. Шуңа пәйғәмбәрләр хаталиқлардин пак затлардур. Чүнки улар вәһийгә әгәшкән затлардур. Аллаһ тәала пәқәт икки түрлүк мәхлуқатқила вәһий қилған болуп, уларниң бири инсан, йәнә бири һәсәл һәрисидур. Демәк, вәһийгә әгәшкән инсан һәсәл һәрисигә охшаш гөзәл вә хуш пурақларни издәйду, башқиларғиму гөзәл, пак, хуш пурақларни бериду. Инсанларниң арисида әтрапида вә кишиләрдә гөзәлликнила көридиған вә шуни беридиған һәсәл һәриси характерлиқлириму, пәқәт сәтликнила көридиған вә зиянлиқ микробларни беридиған чивин характерлиқлириму бар.

Ибрәт:

- *
- *

ӨЗГӘРТМӘКЧИ БОЛҒИНИҢИЗ ДӘЛ ӨЗИҢИЗ БОЛУҢ

«Түнүгүн әқиллиқ едим, шуңа дунияни өзгәртишкә тиришаттим, бүгүн һекмәтлик болуп қалдим, шуңа өзәмни өзгәртишкә тиришиватимән».

Җалалиддин Румий.

Дунияда һәммә нәрсә өзгириду, гүл-гияһ, дәл-дәрәқ, деңиз-океан, һәтта тағларму өзгирип туриду, пәқәтла инсан өзгиришни халимайду. Инсан өзини тәрәққий қилдуруши үчүн, чоқум өзини әвзәлликкә қарап өзгәртишкә муһтаж. Һәммимиз өзгиришкә муһтаж туруқлуқ, нурғун кишиләр өзгиришни халимайду, өзини өзгәртиштин аҗиз келиду. Әгәр инсан өзини өзгәртмисә тәрәққий қилалмайду. Биз һемишә башқиларни тәнқитләшни вә өзгәртишни халаймиз, амма өзимизни унтуп қалимиз.

Биз өзимизни начар һаләттин яхши һаләткә, яхши һаләттин техиму яхши һаләткә өзгәртишкә муһтаж болуп туримиз. Әгәр биз өзимизни өзгәртмисәк әһвалимиз өзгәрмәйду. «Һәрқандақ бир қәвм өзини өзи өзгәртмигичә, Аллаһ уларниң һалини өзгәртмәйду». Пикир қарашлиримизниң вә чүшәнчимизниң өзгирип кетиши әйип әмәс, әйип болғини өз пикри хата болсиму, униңда чиң турувелиш, йеңиликни вә йеңилинишни қобул қилмаслиқтур. Җаһиллар билән тәқлидчиләрла өзгиришни халимайду.

Инсанларни вә дунияни өзгәртишкә урунуштин көрә өзимизни өзгәрткинимиз түзүк. Чүнки, өзгәртәләйдиғинимиз мошудур. Әгәр биз өзгәрсәк, җәмийәт өзгириду, дуния өзгириду. Әң авал бизниң мәсилиләр һәққидики чүшәнчимиз өзгириду, дуния қарашлиримиз өзгириду.

Шәхсләрниң өзгириши зөрүр болғандәк, җәмийәтниң вә милләтниң өзгиришиму наһайити муһимдур. Шәхсләрниң өзгиришигә көп вақит кәтмәйду, һәтта бир кечә-күндүздиму өзгирәләйду, амма җәмийәтниң вә милләтниң өзгириши үчүн бир қанчә әвлатниң йеңилиниши керәк болиду. Әгәр биз бир милләт сүпитидә Аллаһниң ярдимигә лайиқ болған бир милләт болуп өзгиришни халисақ, алди билән өзимизни өзгәртишимиз шәрт.

Худди еқин су илгириләп, даванларни ешип турғандәк, өзини өзгәртип турған кишиләрму тәрәққий қилалайду, амма өзини өзгәртмигәнләр худди тохтам судәк бир изида тохтап қалғанниң үстигә өзгирип турған заманға маслишалмайду.

Тарихлар пәқәтла өзгиришләрдин ибарәттур. Өзини өзгәртишни билгәнләр дунияни өзгәрткән. Җәмийәтни яки дунияни өзгәртмәкчи болған адәм авал өзини өзгәртиши лазим. Навада һәрбир адәм өзини өзгәртишкә көңүл бөлсә, җәмийәт өзгириду, дуния өзгириду.

Шуниң үчүн сиз худди Ганди дегәндәк, дунияда сиз көрмәкчи болған өзгириш өзиңиз болуң.

Ибрәт:

- Сиз өзиңизни өзгәртишкә бәл бағлиған вақиттин кейин дунияни өзгәртишкә һаҗәт болмайсиз.
- Шәхсләрниң өзгириши бир кечә-күндүз ичидиму

әмәлгә ашиду, амма җәмийәтниң вә милләтниң өзгириши үчүн бир қанчә әвлатниң өзгириши керәк болиду.

- Өзгириш шәхсләр вә җәмийәт үчүн оңай әмәс, амма бир изида тохтап қелиш, өтмүшниң қийинчилиқлирини тәкрарлаш дегәнликтур.

КИШИЛӘРДИН НЕМИЛӘРНИ ҮГИНӘЛӘЙСИЗ?

«Инсанлар алтун вә күмүчләргә охшаш мәдәнләрдур».

– Һәдис Шәриф.

Инсанларда һәрбириниң яман тәрәплири болғандәк яхши тәрәплириму, сәлбий тәрәплири болғандәк иҗабий тәрәплириму көп. Чүнки, һәрбир инсан бир аләм, һәрбир инсан бир җәвһәрдур. Шуңа һәрбир инсанда биз үгәнмәсликкә тегишлик нәрсиләр болғандәк, үгинишкә тегишлик қиммәтлик нәрсиләрму бар.

Мәйли билимлик яки билимсиз, мәйли диянәтлик яки диянәтсиз һәрқандақ бир инсандин чоқум үгинидиған нәрсилиримиз болиду. Пәйғәмбәр әләйһиссаламниң «Инсанлар алтун вә күмүчләргә охшаш мәдәнләрдур» дегән һәдиси ипадилигәндәк, инсанлар қиммәт җәһәттә бир-биридин пәриқлиқ болуп, худди мәдәнләрниң ичидә, жуқуриси алмас, алтун, төвини төмүр вә көмүрдәк һәр хиллири болғандәк, инсанларму яхшилиқ вә яманлиқта, пәзиләт вә рәзилликтә бир хил әмәс. Шуңа яхши вә есил инсанлардин яхшилиқни вә есилликни үгәнгинимиздәк, яман вә рәзил инсанларға қарап, уларға охшаш болуп қалмаслиқни үгинимиз. Өлүмалардин бири: «Әхлақни әхлақсизлардин үгәндим» дегән екән. Бу әхлақсиз кишиләргә қарап улардәк болуп қалмаслиғим үчүн, уларниң қилмишиниң эксичә иш көрүшни үгәндим, дегәнликтур.

Дунияда пүтүнләй яман инсан йоқ, бәлки әң начар

инсанниңму бирәр яхши тәрипи болиду. Балилиқ вақтимда бир хошнимиз һемишә мәс жүрүп, ибадәттә йоқ еди. Һәтта уни һейт намазлиридиму көрмәттуқ. У киши сәкратқа чүшкәндә бешида болдуқ. Мәсжитниң жамаәтлирини йениға чақирип, улардин дуа алған вә шаһадәт кәлимисини оқуп нәпәс үзгән еди. Кейин мән дадамға: «Бу хошнимизниң һечқандақ яхшилиғи йоқ еди, амма шаһадәт кәлимисини оқуп нәпәс үзди» дегинимдә, маңа: «Ундақ демә! У киши меһманни һөрмәтләтти, амма шаһадәт оқуп кәткәнлигини иман билән кәтти дегили болмас, чүнки, Аллаһ Пирәвинниң сәкраттики вақтида ейтқан шаһадитини қобул қилмиған. Аллаһ өзи рәһим қилғай» дегән еди.

Мән һаятимда нурғун кишиләрдин үгәндим, уларниң пәзиләтлирини вә хисләтлирини тәқлит қилишқа тириштим. Яхшилиқтин яки бирәр пәзиләттин несивиси йоқтәк көрүнгән кишиләрдинму нурғун яхши нәрсиләрни үгинивалдим. Қисқиси, мән китап оқуш яки жаһан кезиш арқилиқ нурғун нәсиләрни үгәнгәнсири өзәмниң толиму жаһил, надан екәнлигимни вә көп билимләрдин хәвәрсиз екәнлигимни һис қилимән. Шундақ, инсан өмриниң ахирғичә үгинишкә вә өзини йетиштүрүшкә муһтаж.

Сиз башқилардики гөзәл хисләтләрни байқаштин авал өзиңиздики сизни башқиларниң муһәббитигә сазавәр қилидиған гөзәл хисләтләрни вә пәзиләтләрни, шундақла башқиларниң яман көрүп келишиға сәвәп болуп қалидиған начар тәрәплириңизни байқишиңиз лазим. Уларни сизгә һечким дәп бәрмәйду, һәтта әң йеқин кишилириңизму дәп бәрмәйду, пәқәтла өзиңиз байқишиңиз лазим. Қисқиси, сиз башқилардики сәлбий вә ижабий сүпәтләрни тәкшүрүштин бурун өзиңиздикиләрни тәкшүрүшиңиз керәк. Шундақ қилсиңиз қалған өмриңиздә кишиләрниң муһәббитигә, ишәнчисигә вә һөрмитигә сазавәр бир һаятқа еришишиңиз мүмкин. Дунияда сөйүлүштин артуқ утуқ йоқ, униңдин чоң хошаллиқ йоқ.

Мән өзәмни хаталиқлири интайин көп, әйиплири тола, аччиғи яман, алдирақсан, тәнтәк бир адәм дәп қараймән. Бәзидә кишиләр мениң сиртқи көрүнүшүмгә вә яхшидәк көрүнгән тәрәплиримгә қарап, мени пәзиләтлик киши дәп ойлап келишидин әнсирәймән. Чүнки, һәрким өзини убдан билгәндәк, мәнму өзәмни билимән. Бәзидә өзәмни май бояқ рәсимгә охшитип қалимән. Чүнки, май бояқ рәсимни жирақтин көргән адәм бәкму мукәммәл сүрәттә көриду, амма йеқин келип синчилап қариғанда, униңдики әгри-бүгриликләрни вә әйипләрни көриду. Мән өзәмни вә әтрапимдикиләрни мукәммәллик нәмуниси әмәс, инсанлиқ нәмуниси дәп қараймән, чүнки, дунияда мукәммәл инсан йоқ. Һәммимиз инсан, һәммимизниң әйиплири вә нуқсанлири бар. Бу йәрдики бирла пәриқ шуки, бәзиләр өзиниң хаталиқлирини вә әйиплирини тонуп түзитиду, бәзиләр өз һалитини давамлаштуриду. Өзиниң камчилиқлирини вә хаталиқлирини түзитип туридиғанлар һәқиқәтән яхши кишиләрдур. Чүнки, пәйғәмбәр әләйһиссалам: «Һәрқандақ адәм хаталашқучидур, хаталашқучиларниң әң яхшиси түзәткүчиләрдур»[56] дәп көрсәткән.

Ибрәт:

- Дунияда мукәммәл инсан йоқ, амма һәрбир

[56] Имам тирмизи ривайити.

инсанда йоқ дегәндиму бирәр гөзәл хисләт бар. Сиз әшу хисләтни үгинишкә тиришиң.

- Һәммимиз май бояқ рәсимгә охшаймиз, уни жирақтин көргән адәм бәкму мукәммәл сүрәттә көриду, амма йеқин келип синчилап қариғанда, униңдики әгри-бүгриликләрни вә әйипләрни көриду.
- Сиз өзиңиздики начар тәрәпләрни байқашқа алдираң. Чүнки, уни сизгә өзиңиздин башқа һечким дәп бәрмәйду.
- Дунияда пүтүнләй яман инсан йоқ, бәлки һәрбир инсанда бирәр яхши хисләт яки пәзиләт тепилиду.

ИШИҢИЗ МУКӘММӘЛ БОЛСА ТӘНҚИТЧИЛӘРДИН ҚОРҚМАҢ!

«Аллаһ ишни вайиға йәткүзүп қилишиңларни яхши көриду».

– Һәдис Шәрип.

«Жиқилған йериңиздә ятмаң, орниңиздин туруп давамлиқ алға басқанда, мәғлубийәт утуқниң бир қәдими болуп қалиду».

– Нилсон Мандела.

Пәйғәмбәрләрниң йоли һәқ болғанлиғи вә қиливатқан дәвәтлириниң тоғра болғанлиғи үчүн улар кишиләрниң наразилиғи, тил-аһанәтлири вә дүшмәнликлиригә писәнт қилмай йолини давамлаштурған вә ахирида ғәлибә қилған еди. Өзи қиливатқан ишниң тоғрилиғиға ишәнгән адәм нә қаршилиқларға, нә тосқунлуқларға писәнт қилмайду вә йолини давамлаштуриду. Буниңға тарихтин нурғун мисаллар бар. Пәйғәмбиримиз Муһәммәт әләйһиссаламниң ислам дәвитигә өзиниң әң йеқин адәмлириму, әң йеқин туққанлириму қарши чиққан вә уларниң һәммиси уни дәвитидин ваз кечишкә чақирған. Амма Пәйғәмбәр әләйһиссалам уларниң барлиқ тәләплирини рәт қилип: «Аллаһниң нами билән қәсәмки, улар қуяшни оң йенимға, айни сол йенимға қоюп бәргән тәғдирдиму мән бу йолдин ваз кәчмәймән яки шу йолда һалак болимән» дегән.

Аллаһ тәала һәр ишни қетирқинип қилишқа буйруйду

Аллаһ тәала бизни дин вә дунялиқ қандақла бир ишни қилғанда, уни қетирқинип, ихлас қилип, вайиға йәткүзүп қилишқа буйруйду. Бу динимизниң ислам вә имандин кейинки үчинчи мәртивиси болуп, Қуръан кәримдә «еһсан» дәп атилиду. Шуңа әгәр сиз ишиңизни һейлә вә көз боямчилиқтин жирақ тутуп, пухта, мукәммәл ада қилсиңиз, сизгә қаритилған тәнқит вә сөз-чөчәкләрдин қилчә қорқуп қалмаң. Қорқидиғанлар ишини чала қилип қойған яки һейлә билән иш көргәнләрдур. Чүнки уларниң бир йәрләрдә қорқунучи бар, шуңа тәнқиттин қорқиду, өзлири һәққидә сөз-чөчәкләрниң тарқилишидин әнсирәйду. Амма сиз өзиңизгә вә қилған ишиңизға ишәнсиңиз һәргиз қорқмайсиз. Чүнки қорқуш ишәнчисизләргә хастур.

Униң үстигә сиз һәққидә тарқалған сөз-чөчәкләрниң һәммисини зиянлиқ дәвалмаң, униң ижабий тәрәплириниму көздин сақит қилмаң. Чүнки, у сөз-чөчәкләр сизниң пәзилитиңизни тәшвиқ қилиду, сизни хәлиққә тонутиду. Хатиржәм болуңки, тәнқитчиләр сизни жиқиталмайду, бәлки күчләндүриду.

Һечқандақ бир милләт тәнқитчиләрдин бириниң һәйкилини ясап баққан әмәс

Финландиялик мәшһур музыкант Жан Сибелиюс оқуғучилиридин бири өзиниң һәммидин бәк тәнқитчиләрдин қорқидиғанлиғини ейтқинида, униңға мундақ дегән: «Гәрчә башқиларниң тәнқит қилиши сени ғәмкин қилсиму, шуни билгинки, һечқандақ бир милләт тәнқитчиләрдин бириниң һәйкилини ясап баққан әмәс» Тоғра, инсанлар тәнқитчиләрниң һәйкилини

тикләп бақмиди, амма тәнқитчиләргә писәнт қилмай йолини давамлаштурғанларниң һәйкәллирини тиклиди вә уларни һөрмәтләп қәлб қатлирида муназириләрни йүксәлтти.

Бизниң қилишқа тегишлик ишимиз һәқиқәттин қечиш әмәс, бәлки униң билән йүзлишиштур. Шуңа биз өзимизгә ишинишимиз лазим.

Ибрәт:

- Аллаһ тәала һәрқандақ бир ишни қетирқинип, вайиға йәткүзүп қилидиған бәндисини яхши көриду.
- «Еһсан» йәни әмәл-ибадәтни қетирқинип қилиш динниң иман вә исламдин кейинки мәртивисидур.
- Қетирқинип қилған раваҗлиқ иштур.

ҚИЗЛАРНИҢ ЖИГИТЛИРИ ТОҒРИЛИҚ БИЛИШИ ЗӨРҮР БОЛҒАН ИШЛАР

«Диянити вә әхлақи силәрни қайил қилидиған қандақла бир киши қиз сорап кәлсә, уларни өйләндүрүңлар, болмиса чоң бузғунчилиқ терийсиләр».

– Һәдис шәрип.

Дунияда һечқандақ нәрсә көрүнгәндәк болмиғандәк, һечқандақ адәмму көрүнгәндәк әмәс. Шуңа адәмләрни тонуш оңай әмәс. Болупму өйлиниш алдидики қиз-жигитләрниң бир-бирини толуқ тоналиши бәси мүшкүл. Чүнки бу басқучта қиз-жигитләрниң һәрбири өзиниң гөзәл вә болидиған тәрәплирини көрситишкә, начар вә болмайдиған тәрәплирини йошурушқа тиришиду. Шуңа улар бир-бириниң ташқи көрүнүшини вә шу чағдики дуруслуғини көриду, амма бир-бириниң ички дуниясини вә әсли характерини тойдин кейин билиду. Шуңа қизлар жигитләр билән тонушқанда, һиссиятқа берилип кәтмәстин, әқилниң йол көрситишигә әгишиши лазим.

ҚИЗЛАРНИҢ БОЛМАҚЧИ БОЛҒАН ЖОРИСИ ҺӘҚҚИДӘ БИЛИШИ ЗӨРҮР БОЛҒАН ИШЛАР

2. Һиссият билән қарар қилмаң

Бир көрүш билән пәйда болған һиссиятқа берилип кәтмәң. Чүнки у муһәббәт әмәс, бәлки яқтуруп келиш болуп, у өзгирип туриду. Сиз болмақчи болған жориңизни тойдин бурун тонумайсиз, һәтта толуқ билимән дәп қанаәт қилған болсиңизму, тойдин кейин сиз билмигән һәқиқәтләр оттуриға чиқиду. Шу чағда сиз тонуған вә ишәнгән жориңизниң башқичә бир адәм екәнлигини билип қалисиз. Шу чағда өзиңизниң алдирап қарар бәргәнлигиңизни, ата-ана, қериндашлар вә достларниң сәмимий нәсиһәтлири бир-бирләп әқлиңиздин өтиду. Шуңа сиз һаятиңизниң шериги, яхши-яман күнләрдә таянчиңиз болидиған вә бир өмүр биллә өтидиған жориңизни таллашта һиссиятқа вә муһәббәткила тайинип иш көрмәң, чоңларниң, иш көргәнләрниң нәсиһәтлирини аңлаң, жүригиңизни тиңшаң. Авал истихарә қилиң. Истихарә – Аллаһ тааладин яхшилиқ сораш демәктур. Бирәр ишниң хәйирлик болуш-болмаслиғи тоғрилиқ Аллаһ тааладин мәнивий ишарәт елишни халиған адәм Аллаһ үчүн намаз оқуймән дәп нийәт қилип, икки рәкәт намаз оқуйду, андин Аллаһ таалаға дуа қилип тилигини сорайду. Сиз таллимақчи болған жориңиз тоғрилиқ Аллаһ тааладин шундақ мәнивий ишарәт алсиңиз болиду. Бир қанчә күн шундақ истихарә қилғандин кейин, Аллаһ таала халиса сизгә жориңиз тоғрилиқ ишарәт бериду. Сиз бу ишарәтни көңлиңизниң йәнила бурунқидәк униңға тартиши яки совуши арқилиқ билисиз.

2. Әхлақи начар диндарға ишәнмәң

Сиз таллайдиған жигит қәлби Аллаһ таалаға бағланған, ибадәтлирини жайида қилидиған, өзи растчил, муамилиси дурус, ишчан болса йетиду. Өйи, көп пули, машиниси болмисиму, иши болса йетәрликтур. Шуңа сиз әхлақсиз диндардин һәзәр әйләң. Әхлақи начар диндар сахта диндардур. Чүнки, һәқиқий диндар адәм әхлақлиқ болиду. Әпсуски, биздә бирәр адәмни махти-

са яки бирәр жигитни тонуштурмакчи болса, уни «Бәш намизи жайида, тәқвадар» дәп сүпәтләйдиған адәт умумлишип кәткән. Әслидә буниму хата дегили болмайду, чүнки намаз оқуйдиған тәқвадар адәм Рәббини тонуған, униң йолида маңған, мәсъулийәтчан адәмдур. Чүнки тәқвадар адәм мәсъулийәтчан болиду. Амма көрүватимизки, намаз оқуғанларниң һәммисила яхши адәм болуп кетәлмигән. Уларниң ибадәтлири улардики мәсъулийәтсизлик, вәдисидә турмаслик, алдамчилиқ дегәндәк начар әхлақни түзитәлмигән. Шуңа дәймизки, бир адәмни яхши дейиш вә бир жигитни тәқвадар дәп тонуштуруш үчүн униң намизи вә ибадәтлири купайә қилмайду. Униң әхлақиму гөзәл болуши шәрттур. Чүнки, Пәйғәмбәр әләйһиссалам «Бири силәрдин қиз сорап кәлсә, әгәр униң дини вә әхлақи силәрни қайил қилса, қизиңларни униңға өйләндүрүңлар» дәп көрсәткән.

3. Романтик муһәббәткә ишәнмәң

Биз уйғурлар өзиниң муһәббитини сөз билән ипадиләштин бәкирәк әмәлияти вә муамилиси билән ипадиләйдиған бир хәлиқ. Чүнки биздики романтик муһәббәт чәт әл фильмлиридикигә вә чәт әлликләргә охшаш сөз билән әмәс, бәлки әмәлият вә һис қилдуруш билән ипадилиниду. Шуңа биздә бирәв жорисини женидин бәк яхши көрсиму, «Сизни яхши көримән» дегән гәпни қилмайду, тоғриси қилалмайду. Чүнки уни дейиштин уйилиду. Буниң эксичә, чәт әлләрдә, болупму Америка, Канада, Австралия, Европа, Түркийә, Оттура Азия қатарлиқ жайларда «Сизни яхши көримән» дегән сөзни наһайити көп аңлаймиз. Һәммидин көп қизлар аңлайду. Бу сөзни чин көңлидин яхши көргән

яки яхши көрмигән кишиләрму қиливериду. Бу сөз шу қәдәр көп ишлитилидуки, бирәр чәт әл тилини үгәнмәкчи болған адәм авал шу тилдики «Сизни яхши көримән» дегән сөзни үгиниду.

Уйғур жигитлири өзиниң муһәббитини сөз билән ипадиләштин уйилидиған бир жәмийәттә вә шундақ аилиләрдә йетилгәнлиги сәвәплик, уларму бу сөзгә нақис келиду, һәтта бу сөзни қилмайду. Қизлар уларниң кам сөзлүгигә қарап, уларда меһир-муһәббәт дәйдиған нәрсә йоқ охшайду, дәп қелиши мүмкин. Амма улар у қәдәр сәмимий жигитләрки, улардики меһир-муһәббәт көзлиридики уятчанлиқтин, әхлақидики силиқлиқтин, қәлбидики көйүмчанлиқтин вә муамилисидики дуруслуқтин «Мана мән!» дәп чиқип туриду. Гәрчә улар «Сизни яхши көримән» дегән сөзни демисиму, садақити вә күтүлмигәндә тәғдим қилидиған һәдийәлири билән «Сизни яхши көримән» дегәнни зиядиси билән ипадиләләйду

Шуңа уйғур қизлири башқа милләт жигитлириниң шерин-шекәр сөзлиригә вә учрашқан һәммила қизға раһәт ейталайдиған «Сизни яхши көримән» дегән мода сөзигә ишинип кәтмәслиги, өзигә жор таллашта уйғур, мусулман, мәсъулийәтчан, ишчан, ата-анисиға вападар жигитни таллашқа алаһидә әһмийәт бериши лазим. Чүнки, сиз үчүн өз миллитиңиз һәммидин яхши, һәтта өз миллитиниң жигитлири меһир-муһәббәт, пул-мал вә мәсъулийәт жәһәттә башқа милләтниң жигитлиридин төвән турған тәғдирдиму йәнила өзиниң миллитиниң жигитлири яхши. Сәудийә Әрәпстан, Түркийә қатарлиқ дөләтләрдә башқа милләт билән турмуш қурған уйғурларниң трагедиялири ибрәт елишқа йетәр-

ликтур. Уларниң һечбири ахирқи һаятида бәхитлик болалмиған. Бу һәқтә ечинишлиқ қиссәләр бар.

4. Ериңиз һемишә сизгә маслишалмайду

Әрләр аялларниң әксичә көп сөзләшни яхши көрмәйду, мәйли өйдә яки сиртта көп сөзләштин зерикиду. Улар бирлиригә дәртлирини ейтипму кәтмәйду. Амма аяллар көп сөзләшни вә көп аңлашни яхши көриду. Шуңа саатлап телефонда сөзлишипму һерип қалмайду. Әрләр мәхсәтлик сөзләйду, аяллар мәхсәтсизму сөзләйду.

Шуңа улар сөзлигили амрақ. Рәсмий болмиған статистикиларға асасланғанда, аял бир күндә тәхминән 24000 кәлимә сөзләйдекән. Әрләр бу санниң тәң йеримини, йәни 12000 кәлимә сөзләйдекән. Шуңа әр сиртта тирикчилик йолида сөзләш арқилиқ бу 12000 сөзни түгитип болуп өйигә қайтқанда, аял ери билән параңлишишни күтүп олтарған болиду. Чүнки у 24000 кәлимини өйдә телефонда сөзлишипму түгитип болалмайду.

Шуңа йеңи өйләнгән қизлар жигитини тойдин бурунқидәк униңға маслишип, көп сөзләп бәрмигинигә қарап, жигитини өзгирип қалди яки мени яхши көрмәйдиған болуп қалди, дәп ойлап қалмаслиғи лазим. Чүнки жигитниң тойдин бурунки сиз билән маслишиши вақитлиқ җәриян, тойдин кейинки кам сөзлүги униң әсли характеридур. Шуңа уни әйиплимәслигиңиз вә яман гуманда болмаслиғиңиз лазим. Аилини бәхитлик һалда давамлаштуруш үчүн әр-аял иккилиси бир-бириниң характерини чүшиниши вә бир-биригә қарита әпучан болуши лазим.

5. Тойдин илгирики басқучни унтуп кетиң

Сиз тойдин кейин көп нәрсә күтүп кәтмәң. Чүнки, бурун тәсәввур қилғанлириңиз яки сизгә берилгән вәдиләр тойдин кейин толуқ әмәлгә ешип болалмаслиғи яки әмәлгә ешиши вақитқа еһтияҗлиқ болуши мүмкин. Тойдин илгәрки басқуч билән тойдин кейинки басқуч бир-биригә охшимайду. Қиз-жигитләр тойдин илгири Ләйли – Мәҗнун, Пәрһад – Шерин вә Ғерип – Сәнәмдур. Амма тойдин кейин һәммиси нормал инсан болуп қалиду. Чүнки, арманға йәтти, мәхсәт орунланди. Жуқарқи ашиқ-мәшуқлар навада бир-бири билән өйлинәлигән болса уларниң қиссилири бүгүнкидәк сақлинип қалмиған вә тилларда дастан болмиған болатти. Улар сөйгинигә еришәлмигәнлиги үчүнла уларниң муһәббәт дастанлири йезилған вә дунияға таралған, амма улардәк муһәббәтлишип той қилғанларниң һечқандақ дастани болмиған. Чүнки, у чағда муһәббәт ғайисигә йетиш билән бесиқип қалған. Шуңа муһәббәт башқа, турмуш башқа нәрсидур.

Қизлар буни яхши билиши вә тойдин кейинму тойдин бурунқисини күтүп турмушини бәхитсизликкә елип бармаслиғи лазим. Бу реаллиқни қобул қилиш дегәнликтур.

6. Гормонларниң һөкүм қилидиғанлиғини унтумаң

Немә үчүн тойдин бурунқи муһәббәт, әгәр уни бар дәп пәрәз қилғанда, тойдин кейин суслишип қалиду? Чүнки, мутәхәссисләрниң билдүрүшичә, муһәббәт мейидә химиялик өзгириш пәйда қилидиған болуп, у тойдин кейин өзиниң тәбиий һалитигә қайтиду, андин жилларниң өтүши билән йәнә башқа химиялик өзгиришләрни баштин кәчүриду. Аялниң қосақ көтүрүши

вә анилиқ гормонлири униң роһиға вә бәдинигә тәсир көрситиду. Әйни вақитта әрниң дадиллиқ басқучи униңдики гормонларда өзгириш пәйда қилип, уни техиму сәвирчан вә мәсъулийәтчан қиливетиду.

Шуңа әр-аяллар өз арисидики бурунқи муһәббәтниң суслишип қалғанлиғини бир-биригә дөңгәштин сақлиниши вә реалллиқни қобул қилишқа һазир болуши лазим.

7. Баравәрлик давасини қилмаң

Әр билән аял оттурисида баравәрлик дәйдиған нәрсә йоқ, амма адаләт бар. Чүнки улар баравәр яритилмиди вә баравәрликкә буйрулмиди, амма адаләтлик болушқа буйрулди. Гәрчә аилә әр-аял һәр иккисиниң тиришчанлиғи билән қурулған болсиму, униң мәсъули әрдур. Шуңа сиз һәргиз баравәрлик даваси қилмаң вә аилини башқуримән дәп турувалмаң. Чүнки, һәрқандақ бир муәссәсәни башқуридиған бирәр башлиқниң болуши тәбиий зөрүрийәт болғандәк, аилә муәссәсәсини башқуруш үчүнму бир башлиқниң болуши зөрүр.

Аллаһ тәала Қуръан кәримдә: ﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ﴾

«Әрләр аялларниң һамийлиридур»[57] дәп көрсәткән. Бу айәткә асасән, әрниң аилини қоғдаш вә башқуруштин ибарәт мәсъулийити бар. Амма әр бу һоқуқни тоғра ишлитишкә буйрулған. Һоқуқидин пайдилинип өзини ғожайин, аялини хизмәтчи орнида көрүп, уни һәдәп харлайдиған, уруп тиллайдиған әр һәқиқәтән надан вә аңсиз әрдур.

Әр аилидә йеганә қарар егисиму әмәс, қарар әр-аял иккисиниң ортақ һәққидур. Амма аял Аллаһ тәалаға

[57] Ниса сүриси. 34-айәт.

асийлиқ болмайдиған, тоғра вә һәққаний ишларда ериға бойсунушқа буйрулғандәк, әр аилиниң мәсъулийитини үстигә елишқа буйрулған.

Ибрәт:

- Әр әрдур, Аял аялдур. Чоң хаталиқ улар һәммә ишта бирликкә келәләйду дәп ойлаштур.
- Ашиқ-мәшуқларниң қиссәлири уларниң арманлириға йетәлмигәнлиги үчүнла тилларда дастан болған.
- Һәқиқий муһәббәт тойдин кейинки муһәббәттур.

ОҒУЛЛАРНИҢ ЖОР ТАЛЛИШИДА БИЛИШИ ЗӨРҮР БОЛҒАН ИШЛАР

«Диянәтликни таллиғин, шундақ қилмисаң зиян тартисән».

– Һәдис шәрип.

Турмуш қуруш дегәнлик һаятиниң ахирға қәдәр давам қилидиған бир муәссәсәни қуруп чиқиш дегәнлик болуп, уни пухта вә мәһкәм қуруп чиқиш үчүн, униң асаслиқ түврүклири болған әр билән аялни тоғра таллашқа тоғра келиду. Чүнки, аилә муәссәсәсиниң бәхитсаадити вә ахирғичә давамлишиши шу икки шәхсниң тоғра таллинишиға бағлиқтур.

Турмуш қурушта әрниң тоғра таллиниши қанчилик муһим болса аялниң тоғра таллинишиму шунчилик муһимдур. Чүнки, инсанлар көрүнгәндәк әмәс. Уларни толуқ тонуш вә көңүлни тиндуруш үчүн сүрүштүрүш билән бир вақитта динимизниң бу һәқтә бәлгүлигән принциплириға әмәл қилиш лазим.

Оғулларниң жор таллаш принципи

Пәйғәмбәр әләйһиссалам турмуш қурғучиниң өз жорисини қандақ таллиши һәққидә тәлим берип: «Кишиләр аялларни төрт нәрсигә қарап таллайду, униң байлиғиға, чирайиға, нәсәбигә вә униң диянитигә. Сән әң авал диянәтлик болғинини таллиғин, шундақ қилсаң пайда таписән»[58] дегән.

[58] Бухари ривайити.

Пәйғәмбәр әләйһиссалам бу һәдистә, кишиләрниң биргә турмуш қурмақчи болған аяллардин тәләп қилишида умум болған төрт хил сүпәтни баян қилип, ахирида, диянәтни авал таллап, уни биринчи орунда қоюшниң лазим екәнлигини тәкитләйду.

Бәзи кишиләр жориси болидиған аялни таллашта, униң диянити вә әхлақиниң қандақ болушидин қәтьий нәзәр, дунияниң қийинчилиқлириға тақабил турушта ярдәмчи болуп қалар дегән үмүт билән униң байлиғинила көздә тутиду.

Бәзи кишиләр аялниң мәнсиви вә җәмийәттики орнини көзләп, униң диянити вә әхлақиниң қандақ болушидин қәтъий нәзәр, униң билән турмуш қуриду.

Бәзи кишиләр әң авал, аялниң диянитини асас қилған һалда уни таллайду. Пәйғәмбәр әләйһиссаламниң тәвсийәси мана мошу.

«Диянәтлик» дегән сүпәт жуқарқи үч сүпәт билән биллә тепилса техиму яхши, әгәр башқиси болмисиму, диянәт өзи ялғузла жуқарқи сүпәтләрниң һәммисидин ешип чүшиду, әлвәттә.

Пәйғәмбәр әләйһиссалам кишиләрни аялниң диянитидин хәвәрсиз һалда, униң ихтисадиға яки гөзәллигигә яки нәсәбигә яки җәмийәттики абройиға берилипла, униң билән турмуш қурушниң палакитидин агаһландуруп мундақ дәйду: «Кимки аялни униң абройини көзләп таллайдекән, у хорлуқтин башқа нәрсигә еришәлмәйду. Кимки уни, униң ихтисадини көзләп таллайдекән, у пекирлиқтин башқисиға еришәлмәйду. Кимки униң нәсәбини көзләп таллайдекән, у пәқәт рәзилликтин башқисиға еришәлмәйду. Кимки аялни, көзини намарәмгә тикилип қараштин, әвритини һарам-

дин сақлашни мәхсәт қилған һалда, униң диянитини дәп алидекән, Аллаһ тәала һәр иккисигә бәрикәт әта қилиду»[59].

Йәнә бир һәдистә мундақ дейилгән: «Аялларни уларниң чирайинила көзләп алмаңлар. Уларниң гөзәллиги, уларниң силәрни көзигә илмаслиғиға сәвәп болуши мүмкин. Уларни, уларниң байлиғини көзләп алмаңлар, байлиғи уларни һәддидин ашуруп қоюши мүмкин. Лекин уларни диянитини көзләп елиңлар. Диянәтлик болған, қара тәнлик дедәк, дияниті болмиған һур гөзәлдин әлвәттә әвзәлдур»[60].

Ислам дини кишиләрни аялларниң гөзәллигидин, байлиғидин вә абройидин пайдилиништин тосимайду. Бәлки уларни бәзи аяллардики ақивәтсиз, вақитлиқ гөзәлликкә, мал дунияға вә давами йоқ абройға қизиқип кетип, уларниң диянитиниң қандақ болушиға қаримай, улар билән турмуш қуруш арқилиқ, өзлирини вақитлиқ мәнпийитләрниң әсиригә айландуруп қоймаслиғи, бәлки әң асаслиқ һәм мәңгүлүк болған диянәтни көздә тутқан һалда, өзлирини маддий вә мәнивий җәһәтләрдин жуқури сәвийәгә көтиришини мәхсәт қилиду.

Әмәлиятта, аялниң ихтисадини, гөзәллигини яки җәмийәттики абройинила көзләп, униң диянитиниң қандақ болушиға қаримастин қурулған турмуш, кишини давамсиз, вақитлиқ нәрсиләргә қул қилған болиду. Бундақ киши өзиниң саадитини вә хатирҗәмлигини вақитлиқ ләззәтләр арисида өзгирип туридиған һаваю-һәвәсләрниң сиртмиғиға асқан болиду. Турмушта у һәргизму хатирҗәмлик һис қилалмайду. Чүнки, диянәтсиз гөзәл аял мәғрур вә һакавур келиду. Диянәтсиз бай аял һәддини билмәйдиған, чоңчи келиду. Диянәтсиз алий нәсәблик вә абройлуқ аял тәкәббур келиду. Амма диянәтлик аял кәмтар, итаәтчан, есил, әхлақлиқ, сәвиртақәтлик келиду. Әгәр у, гөзәл җамалға, байлиққа, абройға егә аял болған тәғдирдиму, өзи диянәтлик болғачқа, өз һәддини билидиған, һемишә бир хил туридиған, есил, пәзиләтлик келиду. Шуңа диянәт жуқарқи үч хил сүпәтни бесип чүшиду.

[59] Тәбәраний ривайити.
[60] Ибни Маҗә ривайити.

XI әсирдә өткән улуқ философ алим Йүсүп Хас Һаҗип дунияға даңлиқ әсәри «Қутадғу биликтә» мундақ дәп язған:

Десә ким өйлинәй, әй әрләр беши,
Алар шу төрт хилдин бирини у киши,
Бири бай хотунни алмақ истәр,
У бирси чирайлиқ үчүн көз тикәр,
Йәнә бирси есил нәсәблик тиләр,
Улуғлуқ етиға қувани жүрәр.
Бирси истәр нәпис тәқвадарни,
Уни тапса бағлар аңа карини,
Буларниң убдинини ейтай мән саңа,
Алур болсаң қулақ сал маңа,
Бай хотунға интилгүчи җан,
Әсир болма аңа әй алим инсан,
Гөзәлни тилигән әй әр яхшиси,
Уни алсаң яғар әлниң күлкиси.
Әй әсли бүҗүккә интилгүчи сән,
Өмрүңни хар әтмә буниң билән.
Ериң тәқва болса у, есил болур,
Қалған үч нәрсиму унда тепилур.

Һеким сән бир тәқва хотун истигил,
У болса, болур бу төрт шәртиму бил.

Йүсүп Хас Һаҗипму жуқарқи бейитлирида, Пәйғәмбәр әләйһиссаламниң бу тоғрисида ейтқан һәдислириниң һәқ екәнлигини тәкитләйду. Ислам дининиң бу тоғрисидики принципи күндин-күнгә инсанларниң нәзәридә һәқиқәткә айланмақта. Җәмийитимиз вә пүтүн инсанлар җәмийитидә тәкрарлинип кәлгән тәҗрибиләрму, бу принципниң интайин тоғра екәнлигини испатлап кәлмәктә.

Үлгилик аялниң образи

Ислам нәзәридики үлгилик аялниң образини төвәндики һәдистә көримиз: Пәйғәмбәр әләйһиссалам «Қандақ аял әң үлгилик яхши аял санилиду?», дегән соалға мундақ дәп җавап бәргән: «Ери қариса хошал қилалайдиған, бирәр ишқа буйриса орунлайдиған, өзи яқтурмайдиған иштиму ериниң һөрмитини қилип, униң билән қаршилашмайдиған, ериниң аманитини һәр һаләттә сақлалайдиған аял әң үлгилик аялдур»[61].

Имам Ғәззалий «Иһяу улумиддин» намлиқ әсиридә, Әсма исимлиқ бир аялниң, қизиниң той күнидә униңға қилған нәсиһәтлирини баян қилиду.

Әсма қизиға мундақ дегән: «Һәй, қизим! Сән өсүп йетилгән угандин айрилип, саңа тонушлуқ болмиған өйгә вә сән биргә болуп көрмигән достниң йениға кетип барисән! Қизим, ериңдин көп нәрсә сорима, сәндин зерикип қалиду. Униңдин жирақлашма, сени унтуп кетиду. У саңа йеқинлашса, сәнму йеқинлашқин, сәндин жирақлашса, сәнму жирақлашқин. Униң абройини вә иппитини сақлиғин. У сәндин пәқәт хушпурақнила пурисун, пәқәт гөзәл сөзнила аңлисун вә гөзәлликләрнила көрсун»[62].

[61] Нәсаий ривайити.

Сиз һәқиқий диндар қизни таллаң

Диндарлиқ мусулманчә кийиниш яки көп ибадәт қилиш билән өлчәнмәйду, бәлки дуруслуқ вә әхлақ билән өлчиниду. Һәқиқий диндар инсан чоқум гөзәл әхлақлиқ болиду. Шуңа әхлақи начар диндар сахта диндардур. Шу сәвәптин һечкимни униң ибадәтлиригә қарап яхши адәм яки яман адәм дегили болмайду. Чүнки, Пәйғәмбәр әләйһиссаламниң заманидики мунапиқларму намаз оқатти вә ибадәтләрни орунлатти. Күнүмиздиму мәсҗитләрдә пәриштә сүпәтлик, аилисидә залим, сода-сетиқ ишлирида қоймичи қилиқлиқ инсанлар наһайити көптур. Инсанларниң яхши-яманлиғини өлчәйдиған нәрсә әхлақтур. Гөзәл әхлақлиқ инсанлар нәдә болса яхши инсанлардур.

Диндарлиқ дегән немә?

Диндар – қәлби Аллаһ тәалаға бағланған, ибадәтлири җайида, динниң көрсәтмилиригә әмәл қилидиған, әхлақи гөзәл, муамилиси дурус, ичи билән теши бир хил болған адәмдур.

Әхлақ дегән немә?

Әхлақ – инсанниң роһида йәрлишип, адәткә айлинип кәткән қилиқлар болуп, адәмниң иш-һәрикити, гәп-сөзи, идеяси, мүҗәз-хулқи, муамилиси, башқилар билән болған мунасивити, урпи-адити қатарлиқларни өлчәмләштүрүп қелипқа салидиған мизандур.

[62] «احياء علوم الدين» (Диний илимларни риваҗландуруш)» намлиқ әсәр, 4 том, 163-бәт.

Гөзәл әхлақ дегән немә?

Гөзәл әхлақ – һәр ишта тоғра, адаләтлик, растчил болуш, өзини Аллаһ тәаланиң күзитип туридиғанлиғини есидин чиқармаслиқ, вәдигә вапа қилиш, аманәткә ишәнчлик, сөйгү-вапалиқ, иман-етиқатлиқ болуш, аилисидикиләргә меһриван, ата-аниға вападар, уруқ-туққанларға көйүмчан, хошниларға әпучан, һайванларға рәһимдил болуш. Мәйли дунияліқ болсун, мәйли ахирәтлик болсун өз вәзиписини билиш вә өз вақтида орунлаш. Хаталиғини дадил етирап қилиш, әдәплик, җасарәтлик, сехи, мәрт, пакиз, мәдәнийәтлик, көксиқарни кәң болуш, һәр ишта һәқиқәтни көзләш, өзигә ишиниш, өзигә йөлиниш, вижданлиқ, ғурурлуқ болуш, номусини сақлашни билиш, вәтәнгә, хәлиққә вә пүтүн инсанларға мәнпийәтлик болуш вә башқилар.

Гөзәл әхлақ динниң ғайиси вә җәннәткә киришниң капалитидур

Пәйғәмбәр әләйһиссалам: «Мән пәқәт гөзәл әхлақларни толуқлаш үчүнла әвәтилдим»[63] дегән. Динниң ғайиси әхлақтур. Шуңа әхлақ ибадәттин муһимдур. Чүнки ибадәтниң асаслиқ вәзиписи вә бу арқилиқ йәтмәкчи болған нишан әхлақни ислаһ қилиш вә инсанларни Аллаһ тәаланиң буйруғини бойичә яшайдиған қилип чиқиштин ибарәттур. Навада ибадәт бу вәзиписини ада қилалмиса, униң тәнтәрбийә һәрикәтлиридин пәрқи болмай қалиду.

Пәйғәмбәр әләйһиссалам йәнә: «Инсанларни җәннәткә киргүзидиған ишларниң әң көпи тәқвалиқ билән яхши әхлақтур»[64] дәп көрсәткән.

[63] Имам Бухари ривайити.
[64] Имам Тирмизи, ибн Маҗә ривайити.

Көп оқуғанға алданмаң

Қизларниң оқуған, динни вә дунияни тоғра чүшәнгән болуши муһим. Чүнки, улар Кәлгүси әвлатларниң анилири вә милләтниң тунҗа муәллимлири болғанлиғи үчүн билимлик болғини яхши, амма шәрт әмәс. Шәрт болғини дин вә әхлақтур.

Җор таллашта қизларниң мәйли динда яки пәндә көп оқуған болуши әмәс, бәлки һәқиқий диндар вә гөзәл әхлақлиқ болуши шәрттур. Навада диндарлиғи, гөзәл әхлақи болғанниң үстигә илмиму болса, яки қарий Қуръан дегәндәк артуқчилиғи болса техиму яхши. Бу чағда нур үстигә нур болған болиду. Навада диний яки пәнний билими болмисиму, өзи диндар, гөзәл әхлақлиқ болса йетәрликтур. Көрүватимизки, көп оқуған вә алий дипломларни алған бәзи қизлар йә диндарлиқта йоқ йә гөзәл әхлақта йоқ вә яки аилә ишлирида – тамақ етиштә, пакизлиқта, өйни түзәштүрүштә, ерини күтүштә, қейинана билән қейинатисиға һөрмәт көрситиштә йоқ. Улар шундақ йетәрсиз туруқлуқ, өзини оқумушлуқ катта киши дәп санайду, амма һечкимни мәмнун қилалмайду. Шуңа жигитләрниң һаяҗанланмаслиғи, қизларниң унваниға, атиғиға вә кийинишигә алдинип кәтмәслиги лазим.

Қизларниң аилә тәрбийәсигә қараң

Аилә тәрбийәси һәрқандақ пәрзәнт үчүн интайин муһим болуп, болупму қизлар үчүн болмиса болмайдиған зөрүрийәттур. Аилисидә исламий тәрбийә алған вә өзини шу йолда йетиштүргән қизлар өзлирини вә келин болуп барған аилиләрни бәхитлик қилалайду.

Аилидә диний тәрбийәниң йоқлуғи яки камлиғи

қизларниң бәхит-саадитигә сәлбий тәсир көрситидиған нуқсанлиқтур. Чүнки, бир аилидә һәқиқий диний тәрбийә болса, униң пайдиси шу аилидин йетишип чиққан балиларниң өзи үчүнла әмәс, бәлки улар яшиған мәһәллә, юрт вә җәмийәт үчүнму ортақ болиду. Аилидики диний тәрбийә, балиларниң иптидаий тәрбийәси болуп, өзлиригә диний тәрбийәни өзләштүргән қиз-жигитләр аилиниң шәрипини вә номусини қоғдашниң нәқәдәр муқәддәс вә улуқ вәзипә екәнлигини тонуйду. Нәтиҗидә, қуруқ сөзләрдин вә ялған төһмәтләрдин сақлиниш үчүн болсиму, ятлар билән бенормал алақә қурмайду. Қизлар аилисидин рухсәтсиз халиған җайға кәтмәйду, ят әрләр билән биргә жүрмәйду. Чүнки ислам тәрбийәсиниң тәқәззаси бу хил йолсиз алақиләрни рәт қилиду вә мәнъий қилиду.

Шуңа қизларни таллашта уларниң аилисини тәкшүрүш, аилә тәрбийәсиниң қайси дәриҗидә екәнлигигә қараш керәк. Ата-анисини һөрмәтләйдиған, уларниң гепидин чиқмайдиған, итаәтчан қизлар еринимму мәмнун қилалайду, кейинчә пәрзәнтлиринимму яхши тәбийәләләйду. Әксичә, ата-анисини көзгә илмайдиған, өз бешимчи иш қилидиған қизлар еринимму көзгә илмайду, пәрзәнтлиригиму яхши ана болалмайду.

Авал қизни көрүң

Ислам дининиң шәриәт қануни бойичә, әрләрниң намәрәм аялларға тикилип қариши вә аялларниңму намәрәм әрләргә тикилип қарши мәнъий қилинған мәсилидур.

Амма биргә турмуш қурмақчи болған оғул-қизлар бир-бирини көрүши лазим. Әбу Һурәйрә Рәзийәллаһу

Әнһу ривайәт қилған бир һәдистә мундақ кәлгән: «Пәйғәмбәр әләйһиссалам турмуш қурмақчи болған бир адәмдин, сән уни (йәни өйләнмәкчи болған аялни) көрдүңму? дәп сориғанда, у адәм яқ, көрмидим дәп җавап бәрди. Андин пәйғәмбәр әләйһиссалам униңға, авал берип уни көргин дәп буйриди»[65]. Йәнә бир һәдистә: «Бириңлар өйләнмәкчи болғинида, алмақчи болған аялни имканқәдәр көрсун»[66] дәп кәлгән.

Өйләнмәкчи болған қиз-жигитләрниң учришиши, параңлишиши, шу арқилиқ бир-бирини йеқиндин тонуши яхшидур. Амма улар учришишта иккиси ялғуз қалмаслиғи, қизниң йенида ача-сиңиллиридин бирәрси болуши шәрттур.

Ибрәт:

- Җор таллаш дегәнлик өзиниң тәғдирини таллаш дегәнликтур. Шуңа униңға сәл қарашқа болмайду.
- Қизларниң гөзәллиги уларниң әдәплигидин келиду. Әдәп-әхлақниң мәнбәси диндур.
- Аилә тәрбийәси қизлар үчүн алий мәктәптин жуқури билимдур.

[65] Муслим ривайити.
[66] Әһмәд ривайити.

ПУРСӘТ ВӘ ҺЕКМӘТ

«Пурсәт һәммә адәмниң ишигини қақиду, лекин һәммила адәм униңға ишигини ачмайду».

– Ғәрип һекмәтлиридин.

Пурсәт – бирәр ишни бәҗириш үчүн әң қолайлиқ болған вақит вә пәйт дегәнлик болуп, вақит билән пәйт һемишә келип туриду, амма нурғун кишиләр пайдисиз өткүзиветиду.

Һекмәт – һәрбир ишни өз җайида вә өз вақтида тоғра шәкилдә орунлаш дегәнлик болуп, һекмәтлик кишиләр тоғра иш қилиду вә тоғра гәп қилиду.

Өзимизни йетиштүрүшимиз үчүн алдимизға нурғунлиған пурсәтләр чиқип туриду. Пурсәтләр көпинчә вақитларда көрүмсиз вә диққитимизни қозғимайдиған шәкилдә келиду. Шуңа биз уларға анчә диққәт қилип кәтмәймиз. Әслидә бизгә кәлгән һәрбир мувәппәқийәтсизлик вә һәрбир келишмәслик өзимизни йетиштүрүшимиз үчүн сунулған пурсәтләр болуп, пайдилинишни билсәк зиянни пайдиға айландуралаймиз.

Пурсәтни ғәнимәт билиш үчүн һекмәт керәк. Пурсәттин һекмәтлик пайдилиниш һәққидә көплигән ибрәтлик қиссәләр бар.

Һиҗрийәниң 8-жили (630 м) Пәйғәмбәр әләйһиссаламниң йетәкчилигидә он миң кишилик ислам қошуни Мәккә Мукәррәмә шәһирини азат қилиш үчүн атлиниду. Шу чағда Пәйғәмбәр әләйһиссалам ислам қошунининң қоманданлирини Мәккә хәлқигә: «Кимки

өз өйигә киривалса яки Әбу Суфянниң өйигә киривалса аман қалиду» дәп елан қилишқа буйруйду. Пәйғәмбәр әләйһиссаламниң бу һекмәтлик тәдбири сайисида Мәккә Мукәррәмә шәһири течлиқ билән азат болиду, уруш вә қан төкүш дегәнләр болмайду. Чүнки, Әбу Суфян Мәккиниң ақсақили вә у җайдики мушрик күчлириниң қомандани болуп, у Мәккә азат болуштин бир қанчә күн бурунла иман ейтқан еди. Пәйғәмбәр әләйһиссаламниң Әбу Суфянға бу катта илтипатни қилғанлиғи униң қол астидики мушрик күчлирини вә барлиқ Мәккә хәлқини қайил қилған. Шуниң билән ислам қошуниға һечким қурал тәңлимигән вә һәммә уларни қарши алған.

Бу қиссидә, җәмийәттә һөрмити вә нопузи бар кишиләрниң қәдир-қимметини қилиш арқилиқ хәлиқниң көңлини утуш, андин уларни көзләнгән мәхсәт-муддиасиға хизмәт қилдуруш ипадилиниду.

XX әсирниң башлирида Европида Африкиға мәбләғ селиш сәпәрвәрлиги овҗиға чиққан болуп, шу чағда голландиялик бир бай бар пулиға җәнубий Африкидин бепаян бир зиминни сетивалиду, андин у җайни катта деханчилиқ мәйданиға айландурмақчи болиду. Амма сетивалғандин кейин у җайниң һеч нәрсә үнмәйдиған вә илан-чаянлар билән тошуп кәткән бир җай екәнлигини байқайду.

Шуниң билән у адәм немә қилишини билмәй, чоңқур ойлиниду. Ахир у җайдики илан-чаянлардин пайдилинип зәһәр қайтуридиған тәбиий дориларни ясашни планлайду вә шу план бойичә иш көрүп аз вақит ичидә дуния бойичә әң чоң зәһәрлик вакцина заводини қуруп чиқиду.

Бу қиссидә, йеңилгәндә болди қилмаслиқ вә һәрқандақ бир мусибәтниң иҗабий тәрәплирини издәштин ибарәт актив роһ йорутуп берилгән. Чүнки адәм зиянға бой әгмигән вә мәсилиниң иҗабий тәрипигә қариған. Нәтиҗидә, илан-чаянлиқ зиминда зәһәрлик вакцина заводини қуруш арқилиқ зиянни пайдиға айландурған.

Бир бала скрипка челиш мусабиқисигә қатнашқан болуп, мәшһур йәттә музыкант билән бәслишиду. Шу арида балиниң қолидики скрипкиниң бир тари үзүлүп кетиду, амма бала чандурмай челишни давамлаштуриду, иккинчисиму үзүлүп кетиду, бала қалған икки тари билән челишни давамлаштуриду. Гәрчә тариларниң арқа-арқидин үзүлүп кетиши сәвәплик скрипка тәләпкә лайиқ челинмиған болсиму, баһалаш гурупписидикиләр балиниң тиришчанлиғи вә қайтмас роһиға апирин оқуп, униңға әң жуқури баһа бериду.

Бу қиссидә, урунуштин тохтап қалмаслиқ, йеңилгәнгә тән бәрмәсликтин ибарәт иҗабий роһ йорутуп берилгән. Навада бу бала тариниң үзүлүп кәткәнлиги сәвәплик тохтап қалған болса ғәлибә қазиналмиған болатти.

Дейл Карнеги «Инсанларға қандақ тәсир көрситәләйсиз?» намлиқ әсәридә өзи қилмақчи болған ишқа башқиларни қандақ қайил қилғили болидиғанлиғи һәққидә мундақ бир қиссини баян қилған: «Дехан оғли билән бирликтә бир калини еғилға әкирәлмәйду. Улар калини арқисидин күчлүк иштириду, кала болса тақаришип, маңмай турувалиду. Шу әснада деханниң аяли өйиниң деризисидин уларни көриду вә гәп қилмай қолиға бир сиқим бедини елип чиқип, калиниң алдида маңиду. Бу чағда кала аялниң арқисидин еғилға кириду».

Бу қиссидә, өзимиз қилмақчи яки қилдурмақчи болған ишқа башқиларни күч билән әмәс, бәлки силиқ вә җәлип қиларлиқ услуб билән қайил қилиштин ибарәт һекмәткә ишарәт қилинған.

Дейл Карнеги йәнә башқиларға әһмийәт бериш вә қәдрини көтириш арқилиқ уларни өзимизгә хизмәт қилдурғили болидиғанлиғи һәққидә бир қиссини баян қилған болуп, бир аялниң һәрхил гүлләр терилгән беғи бар екән. Амма мәһәллиниң балилири һәр күни дегидәк у аялни беарам қилидекән. Беғиға кирип гүлләрни бузуп ташлайдекән. Аял балиларға алди билән чирайлиқ нәсиһәт қилған, кейин қаттиқ сөзму қилған, һәтта сақчиға әризә қилған болсиму, балиларни гүлләрни бузуштин тохтиталмайду. Аял шуниң билән балиларниң әң бәңваши вә һәммигә гепи өтидиған бирини чақирип келип, униңға бағни қоғдаш вәзиписини тапшуруп, мәһәллиниң балилириға башлиқ қилип сайлайду. Шуниңдин кейин һечқандақ бала баққа киришкә петиналмайдиған вә һәммәйлән биллә бағни қоғдайдиған болуп кетиду.

Бу қиссидә, башқиларниң қәдрини көтириш вә уларға алаһидә әһмийәт бериш арқилиқ уларни өзимиз планлиған ишқа хизмәт қилдуруштин ибарәт һекмәт йорутуп берилгән.

Бир писхолог пәм-парасәт билән башқиларни қандақ йолға киргүзгили болидиғанлиғи һәққидә мундақ бир қиссини баян қилған. Бир адәм һәр күни чүш вақтида бирәр саат қәйлулә қилидекән (ухлайдекән), амма мәһәллиниң балилири шу вақитларда һелиқи адәмниң өйи бар кочида бир кона челәкни тепип ойнайдекән. Бу сәвәптин адәм қаттиқ беарам болуп ухлалмайдекән.

Адәм бу мәсилини һәл қилиш үчүн баш қатуруп һәр-хил чариләрни ойлап чиқидекән. «Қолумға бир таяқ елип уларни қорқутуп қоғлавәтсәм қайта кәлмәсму? Яқ, ундақ қилсам улар мән билән зитлишип, мени техиму раһәтсиз қилиши мүмкин. Яки уларға чирай-лиқ гәп қилип ялвурсам вә «Балилирим, мени раһәт-сиз қилмаңлар» десәм боларму? Яқ, у чағда мени ажиз санап техиму һәддидин ешиши мүмкин. Яки сақчиға мәлум қилип тарқитивәтсәм боларму? Яқ, у чағда улар мәндин өч алиду вә беарам қилишни тохтатмайду». Адәм уни ойлап, буни ойлап, ахир бир қарарға келиду вә сиртқа чиқип балиларға мундақ дәйду: «Балилирим! Силәр бәк яхши ойнидиңлар. Әгәр силәр һәр күни мошундақ челәк тепип бәрсәңлар, мән силәргә бәш сом пул беримән» дәйду. Балилар хошал болиду вә шундақ қилидиғанлиғини билдүриду. Әтиси келип йәнә челәк тепип ойнайду. Бовай бәш сом бериду, балилар бәк хошал болиду. Балилар әтиси йәнә келип ойнайду. Бовай чиқип: «Балилирим! Бүгүн пулум аз қапту, силәр-гә буниңдин кейин икки сом берәләймән» дәпту. Балилар хуш яқмиғандәк қияпәттә «Мәйли әнди» дәп оюнни давамлаштуриду. Әтиси бовай чиқип «Балилирим! Әнди пул йоқ, силәргә буниңдин кейин пул берәлмәйдиған болдум» дәйду. Балилар аччиқлинип: «Биз немишкә бекарға челәк тәпкидәкмиз? Болди, тәпмәймиз» дәп қейидап кетип қалиду вә қайта һеч кәлмәйду.

Бу қиссидә, һәрқандақ бир иш маддий мәнпийәткә бағланғанда һаяжан вә ихласниң йоқилидиғанлиғи ипадилиниду.

Ибрәт:

- Бәзидә бирәр қиссә миң нәсиһәттин яхшидур.
- Қиссә баян қилиш инсанлар арисида тәжрибә-савақларни йөткәшниң әң кедимий васитилиридин биридур.
- * Қиссә арқилиқ йорутуп берилгән мәзмун әстә сақлаш үчүн қолайлиқтур.

МУВӘППӘҚИЙӘТЛИК ИШЛАРНИ АДӘТКӘ АЙЛАНДУРУВЕЛИҢ

«Яхшилиқ – адәттур».

– Һәдис шәрип.

Нормалда инсанлар Қандақла бир ишни башлаш үчүн бирәр сәвәпкә вә бирәр түрткигә, мувәппәқийәтлик ишларни давамлаштуруш үчүн күнлүк адәткә муһтаж болиду. Утуқ қазанғанларниң һәммиси өзлирини утуққа елип барған барлиқ ишлирини күнлүк адәткә Айландурувәткән болуп, күндилик ишлирини һис қилмастин яки ойлап олтармастин, өзлүгидин қилатти. Чүнки уларниң ишлири йейиш, ичиш вә ухлашқа охшаш күндүлүк адитигә айлинип кәткәнликтин, улар өзлирини алаһидә чоң ишларни қиливатимән дәп ойлимиған.

Сиз өзиңизидә әшундақ мувәппәқийәтлик адәтләрни йетилдүрүвалған вақтиңизда, сиздин башқа һәммә адәм сизниң қисқа вақит ичидә қолға кәлтүргән нәтиҗилириңизгә һәйран қалиду. Рәһмәтлик устазим Муһәммәт Қурбан қариһаҗим һәр күни бамдаттин бурун жигирмә рәкәт тәһәҗҗуд намизини оқатти, бамдат намизидин кейин икки парә Қуръан оқуп болуп андин нашта қилатти, шуниңдин кейин амбулаториядики ишиға маңатти. У киши бу адити сайисида өзини алаһидә пәриқлиқ иш қилғандәк һис қилматти, башқа инсанларға охшаш күндә сәккиз саат ишләтти.

Сириялик бир алимниң сәһәрлири саат төрт билән

алтә арисида һәр күни икки саатти ишләш арқилиқ сәккиз жилда 22 том китап язғанлиғини аңлап һәйран қалған едим. Амма һәрқандақ чоң ишниму адәткә айландурувалғандин кейин аз вақитта пүтәргили болидекән.

Пекир Қазақстанда институтта муәллим болуп ишлигән чағлиримда һәптидә бир мақалә йезип, шу йәрдики «Уйғур авази» вә «Йеңи һаят» гезитлириға беришни, андин Сәудийә Әрәпстан радиоси Түркистан бөлүмидә иш башлиғандин кейин, һәр күни бир мақалә йезишни адәт қиливалған едим. Һазирғичә язған мақалилиримниң сани 1500дин ашиду, улардин таллап алтә том мақалилар топлими нәшир қилинди. Амма мән өзәмни алаһидә чоң иш қилғандәк яки көп ишларни бәҗиривәткәндәк һис қилип бақмидим. Чүнки, бу иш мениң күндилик адитимгә айлинип кәткәнликтин, уни ойлимастин вә һис қилмастин қилип келиватимән.

Бәзи статистикилар шуни йәкүнлидики, өйдә қоллинидиған тән һәрикәт велосипедини сетивалғанларниң 10% уни икки һәптидин артуқ ишләтмәйдекән, 90%и болса бирәр һәптиму давамлаштурмайдекән. Мәнму өз вақтида шундақ велосипедтин бирни сетивалған вә икки һәптидин көпирәк ишлитип, андин өйдә сақлиған едим. Демәк, мән күнлүк мақалә йезиш адитимни 30 жил давамлаштурдум, амма тән һәрикәт велосипедини ишлитишни 30 күн давамлаштуралмидим.

Инсанлар немә үчүн өзигә пайдилиқ ишларни давамлаштуралмайду?

Җавап: Чүнки биз у ишларни күндилик адитимизгә айландуралмиған. Шуңа у ишлар йейиш, ичиш вә ух-

лаш дегәндәк бизниң һеч ойлимастин, һәтта һис қилмастин давамлаштуридиған күндилик ишлиримиз қатаридин орун алалмиған. Биз қилмақчи болған һәрқандақ бир ишни адәткә айландурмиғанлиғимиз үчүн, һәр қетим у ишни қилип болғандин кейинла бурунқи һалитимизгә қайтимиз. Уни қайтидин башлаш үчүн йәнә жәриян кетиду. Бәзидә қаттиқ һаяжанлинип кетимиз. Шуниң билән бирәр тәнһәрикәтни қилишқа яки бирәр чәт әл тилини үгинишкә бәл бағлаймиз, амма бирәр һәптидин кейин биздики һаяжан йоқилидудә, у ишларни тохтитип қойимиз, андин аста-аста унтуп кетимиз. Бу әшу ишларни адәткә айландурмиғанлиқтин болиду.

Бундақ ирадисизлик вә бошаңлиқ инсан тәбиитиниң бир парчиси болуп, бундақ һаләтләр биз бәл бағлиған һәрбир ишта йүз берип туриду, һәтта дөләтләрму нурғун қарарларни алиду, амма һәммини ижра қилип кетәлмәйду. Пәйғәмбәр әләйһиссалам инсан тәбиитидики бу ажизлиқни баян қилип, мундақ дегән: «Һәрбир ишниң һаяжини вә һәрбир һаяжанниң бепәрвалиғи болиду»[67]. Мана бу инсан тәбиитидур.

Шуңа ишларни давамлаштурушниң әң яхши чариси һаяжандин, бепәрвалиқтин жирақ болуп, аз-аздин болсиму давамлиқ қилиш вә бизни ғәлибигә елип баридиған һәрбир ишни адәт һалитигә кәлтүрүштин ибарәттур. Пәйғәмбәр әләйһиссалам «Аллаһқа әң йеқимлиқ келидиған әмәл аз болсиму давамлашқинидур» дәп көрсәткән. Бу һәдис бизни дин вә дунияліқ мувәппәқийәтләргә вә гөзәл нәтижиләргә елип баридиған ишларни қилишқа адәтлинишниң зөрүрлигини үгитиду.

[67] Имам Әһмәд ривайити.

Ибрәт:

- Сиз бирәр ишни башлаш үчүн ирадигә, утуқ қазиниш үчүн күнлүк адәткә муһтаж болисиз.
- *Бирәр ишни қириқ күн тохтатмай қилсиңиз чоқум уни адәт һалитигә кәлтүрәләйсиз.
- Мувәппәқийәтлик кишиләр қиливатқан ишлирини алаһидә чоң билип кәтмәйду, чүнки уларниң ғәлибилири күндүлүк адитигә айлинип кәткән.

МУВӘППӘҚИЙӘТНИҢ СИРИ

«Мувәппәқийәтниң сири мәғлубийәттин қорқмаслиқ вә қайта-қайта урунуштин чарчимаслиқтур».

– Пауло Коело.

Мувәппәқийәт қазинишниң сирлири вә мувәппәқийәтлик инсанниң қандақ болидиғанлиғи һәққидә һәрким өзиниң тәҗрибисини ейтип берәләйду. Бу мавзуда он адәм пикир баян қилса, он хил көзқараш яки тәҗрибә оттуриға чиқиду. Чүнки, һәммә адәмниң охшаш болмиған тәҗрибә-савақлири болиду. Амма һечким ихтилап қилмайдиған вә һәрқандақ бир мувәппәқийәтлик инсанда болидиған хисләтләр өзигә ишиниш, конкерт план түзүш, вақитни чиң тутуш, пурсәтни қолдин бәрмәслик, ишиға ихлас қилиш, ваз кәчмәслик қатарлиқлардур.

Жуқарқи хисләтләргә егә болған һәрқандақ адәм әмәлгә ашурмақчи болған ишида чоқум ғәлибә қилиду. Гәрчә бәзи кишиләр тәҗрибисиниң йетәрсизлиги вә сәвийәсиниң йетилип болалмиғанлиғи сәвәплик ишниң бешида аз-тола қийналсиму, улар изчил давамлаштуруш, ваз кәчмәслик арқилиқ өзини мувәппәқийәткә елип баралайду.

Һәрқандақ бир ишни әмәлгә ашуруш үчүн төрт чоң стратегия болуши керәк, улар төвәндикичә:

1. Нишан еник, план конкрет, иш программиси рошән болуши

Буларсиз мәхсәткә йәткили болмайду. Чүнки, нәгә

беришини билмәй йолға чиққан адәм һечбир йәргә баралмиғандәк, плансиз вә программисиз иш қилған адәмму мувәппәқийәт қазиналмайду. Шуңа алди билән нишанимизни бәлгүлишимиз, андин шу нишанға қандақ йетишни планлишимиз, андин ишни программимиз бойичә давамлаштурушимиз лазим. Нишан қанчилик еник, план қанчилик конкрет, иш программиси қанчилик рошән болса, мувәппәқийәткә шунчилик тез еришкили болиду.

Мувәппәқийәтлик адәм билән мувәппәқийәтсиз адәмниң пәрқи шуки, алдинқиси мәлум бир нишанни көзләп, планлиқ һалда илгириләйду, иккинчиси болса нишансиз, плансиз вә бепәрвалиқ билән иш көриду. Нишансиз маңған адәм қәдәмдә бир жиқилип маңған адәмгә охшаштур.

﴿أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًّا عَلَى وَجْهِهِ أَهْدَى أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيًّا عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾

«Өзичә жиқилип туруп маңған адәмниң йоли тоғриму яки қәддини рус тутуп түз йолда маңған адәмниң йолиму?»[68].

2. Вақит башқуруш вә мувәппәқийәт адитини йетилдүрүш

Һәммимиз вақитниң қислиғидин дәртлинимиз, биз һемишә «вақтим йоқ» дәп қойимиз. Амма һәқиқәт шуки, көпинчә кишиләр плансиз яшайду. Вақитниң қимметини билмәйду, шуниң билән күндүлүк һаятини бирәр нәтиҗисиз ахирлаштуриду. Шуңа биз вақиттин планлиқ пайдилинишқа әһмийәт беришимиз лазим.

[68] Мүлк сүриси: 22-айәт.

«Һаятиңизни мәнилик өткүзүң» намлиқ әсәримниң «Мувәппәқийәткә әмәс, мувәппәқийәт қазиниш адитини йетилдүрүшкә тиришиң» дегән бабида, мувәппәқийәт үчүн мувәппәқийәт қазиниш адитини йетилдүрүшниң нәқәдәр зөрүрлүги һәққидә тохталған.

Умумән ейтқанда, дунияда катта мувәппәқийәтләрни қазанған мәшһур шәхсләрниң һаяти һәққидә издәнгән адәм уларниң умумән өзидә мувәппәқийәт қазиниш адитини йетилдүргәнлигини вә ишни кичиктин башлиғанлиғини байқайду. Чүнки мувәппәқийәт нәтиҗиниң қанчилик екәнлигигә әмәс, давамлаштурушқа, ахирқи нишанға әмәс, һаятимизниң ахириға қәдәр давамлишидиған мувәппәқийәт қазиниш адитини йетилдүрүшкә мунасивәтлик иштур.

3. Пурсәт үчүн тәйяр туруш

Бу келәчәккә һәқиқий рәвиштә интилишни, һәр заман һошияр вә ойғақ турушни тәләп қилиду. Чүнки, һәрқандақ инсанға туюқсиз келидиған нурғун пурсәтләр болиду, бәзи кишиләр униңдин убдан пайдилиниду, амма көп санлиқ кишиләр туйуқсиз кәлгән пурсәтләрдин өзини қачуруш сәвәплик һеч пайдилиналмайду. Пурсәт адәттә адәмни җәлип қиларлик сүрәттә кәлмәйду, шуңа нурғун кишиләр алдиға кәлгән пурсәтләргә диққәт қилмайду. Пурсәт көпинчә һалларда һәммә адәмниң ишигини қақиду, лекин һәммила адәм ишигини ачмайду, шуниң билән кәлгән пурсәт кетип қалиду.

Пекир Қазақстанда институтта оқутқучилиқ қиливатқан пәйтлиримдә кәспимни бәк сөйәттим, әслидә муәллимликтин ибарәт бу шәрәплик хизмәткә ашиқ

едим. Шуңа хизмитимни көңүл бөлүп қилаттим. Амма йәнә бир тәрәптин йезишни бәк яхши көрәттим. Һәр күни әтигән саат 8:30дин кәч саат 5:30ғичә мәктәптә дәрис өтүштин башқа мәктәпниң адәмни зериктүридиған көп жиғинлириға қатнишип өйгә ахшими аран йетип келәттим. Шуңа йезиш үчүн пурситим аз, вақтим интайин қис еди. Пәқәтла ахшамлири язаттим. Бәзидә йерим кечигичә ухлиматтим. Шу чағларда Аллаһ тәалаға сиғинип, маңа йезиш үчүн кәң пурсәт, көп вақит беришини тиләттим. Кейинчә, ойлимиған йәрдин Сәудийә Әрәпстан радиоси тәркивидики Түркистан бөлүмини тәрәққий қилдуруш үчүн иқтидарлиқ яшларға еһтияҗлиқ екәнлиги тоғрилиқ хәвәрләрни аңлидим. Амма униңға анчә көңүл бөлүп кәтмигән болсамму, хизмәтдишим вә сәпдишим Абдуләһәд Учқун маңа телефон қилип, мән тоғрилиқ Сәудийә Әрәпстан һөкүмитигә мураҗиәт қилидиғанлиғини, әгәр мақул десәм, мени вә аиләмни һөкүмәт өзи елип кетидиғанлиғини ейтқандин кейин, униңға қизиққан болдум. Шундақ қилип, дөләтниң чақириғи билән муәллимлик хизмитимни ташлап, диктор болуш үчүн Сәудийә Әрәпстанға кәттим.

Сәудийә Әрәпстан радиосида маңа йезиш вә тәрҗимә қилиш үчүн йетәрлик пурсәт вә кәң вақит болди. Бир тәрәптин радиоға программа тәйярлисам, йәнә бир тәрәптин йезишни давамлаштуруш нәтиҗисидә, нурғун китаплирим вә мақалилирим йоруқ көрди. Шу чағда билдимки, Аллаһ тәала мениң тилигимни қобул қилған вә вақиттин ибарәт мән әң зор еһтияҗлиқ болған нәрсини маңа толуғи билән бәргән екән.

4. Өзигә ишиниш вә мәғлубийәттин қорқмаслиқ

Алимларниң дейишичә, мәғлубийәт мувәппәқийәтниң асаси вә мувәппәқийәт қазиниш йолидики тәҗрибидур. Әпсуски, нурғун кишиләрниң өзиниң қудритигә вә шу ишни қилалайдиғанлиғиға ишәнмәйду, шуңа улар тунҗа қетимлиқ мәғлубийәт биләнла у иштин ваз кечиду, қайта тәҗрибә қилип беқишни халимайду. Мувәппәқийәтлик кишиләрниң әң асаслиқ алаһидилиги ирадисидин ваз кәчмәслик вә чиң турушутур.

Томас Эдисон лампочкиниң қилини кәши қилиш йолида 261 қетим мувәппәқийәтсизликкә учриған болсиму, ваз кәчмигән вә ахир бу ишта мувәппәқийәт қазанған.

Қедимий автомобиль «Фордниң» иҗаткари Генри Форд мәзкүр автомобильниң моторини ясаш үчүн төрт жил тәҗрибә қилған, түзәштин, бузуштин һеч зерикмигән, аялидин башқа һәммә адәм уни бу сараңлиқтин ваз кечишкә үндигән болсиму, у мотор ясаш ирадисидин қилчә ваз кәчмәй ахир мувәппәқийәт қазанған.

Жуқарқи төрт стратегия сизниң қилмақчи болған ишиңизда мувәппәқийәт қазинишиңизға кепиллик қилиду. Кәспиңиз вә ишләйдиған орниңизниң қандақ болушидин қәтъий нәзәр мошу стратегия бойичә һәрикәт қилсиңиз мувәппәқийәт сизгә йеқинлап келиду.

Шуңа сиз арзу-арманлириңизни әмәлгә ашуридиған пурсәт кәлгәнгә қәдәр униңдин һәргиз ваз кәчмәң. Чүнки, у бүгүн сизниң илкиңиздә болған әң қиммәтлик нәрсиңиздур.

Ибрәт:

- Мувәппәқийәтлик инсан өзини ғәлибигә ериштүрүшкә кепиллик қилидиған яхши адәтләргә егә болған инсандур.
- Өзигә ишиниш, конкрет план түзүш, вақитни чиң тутуш, пурсәтни қолдин бәрмәслик, ишиға ихлас қилиш, ваз кәчмәслик қатарлиқ хисләтләр һәрқандақ бир ишта мувәппәқийәт қазинишқа капаләтлик қилалайду.
- Һәрбир инсанға нурғунлиған пурсәтләр келиду, бәзиси униңдин убдан пайдилиниду, нурғуни униңдин бир убдан қачиду, шуңа пурсәтләр кетип қалиду.

АҚИЛЛАРЧӘ КӘЧҮРҮМ СОРАШНИ БИЛӘМСИЗ?

«Хаталашқучиларниң әң яхшиси тәвбә қилғучилардур».

– Һәдис шәрип.

Хаталишиш әйип әмәс, кәчүрүм соримаслиқ әйиптур

Инсан үчүн өз хаталиғини етирап қилиш вә бирәвдин кәчүрүм сораш интайин еғир келидиған иштур. Чүнки у иқрар, чүшүп бериш вә қарши тәрәпниң һәққини етирап қилишни өз ичигә алиду. Шуңа нурғун кишиләр өз хаталиғини тонуған туруқлуқ етирап қилишни халимайду, бирәвни рәнҗитип қойғанлиғи сәвәплик виждан азави чекидую, кәчүрүм сорап виждинини раһәтләндүрүшкә көңли унимайду. Демәк, инсанларда «Кәчүрүң!» дейәлмәслик кризиси бәк еғир. Һалбуки, өз хаталиғини етирап қилиш вә кәчүрүм сораш әң пәзиләтлик әмәлдур.

Пәйғәмбәр әләйһиссалам буни ипадиләп: «Һәрқандақ адәм хаталишиду, хаталашқучиларниң әң яхшиси тәвбә қилғучилардур»[69] дәп көрсәткән. Һәдисниң мәниси шуки, инсанлар һемишә тоғра иш қилмайду, көп вақитларда хаталишиду, улар билип-билмәй бир-бирини рәнҗитип қойиду. Бу чағда, хаталашқучиниң өз хаталиғини тонуп, қарши тәрәптин кәчүрүм сориши лазим. Кәчүрүм сораш һәргизму өзини чүшәргәнлик

[69] Имам Тирмизи ривайити.

әмәс, бәлки өзиниң пәзилитини җарий қилдуруш арқилиқ мәртивә қазанғанлиқтур.

Һәдистики «хаталашқучиларниң әң яхшиси тәвбә қилғучилардур» дегән сөз өзиниң хаталиғини тонуп, камчилиғини етирап қилип, қарши тәрәптин кәчүрүм сориған адәмниң әң пәзиләтлик адәм екәнлигини көрситиду. Чүнки, һәдистики «тәвбә» дегән сөз қарши тәрәптин өз гунаһини тиләш дегәнликтур. Хаталиқ икки түрлүк болуп, бири Аллаһ тааланиң әмир-пәрманлириға хилаплиқ қилиштур. Буниң тәвбиси өз гунасиға пушайман қилиш, қайта садир қилмаслиққа бәл бағлаш вә уни тохтитиш билән болиду. Йәнә бири, инсанларға қарита садир қилинған хаталиқ, яманлиқ, уқушмаслиқ қатарлиқларниң тәвбиси жуқарқи үч иш билән бирликтә қарши тәрәптин кәчүрүм сораш вә уни рази қилиш билән болиду.

Ақилларчә кәчүрүм сораш қандақ болиду?

Пекир Сәудийә Әрәпстан радиоси Түркистан бөлүмидә ишләватқан күнлиримниң бирилә, авғанстанлиқ бир хизмәтдишим Сәудийә Әрәпстанлиқ аппарат башқурғучи яш билән гәп талишип қалди. Сәудийә Әрәпстанлиқ яш өзиниң Сәудийә Әрәпстан граждинлиқ кибриси билән хизмәтдишимни һақарәтлиди, һәтта униңға тәһдит салди. Радиониң мудири шу күни әһвалдин вақип болуп, авал бизни ишханисиға чақирип, әмәлий җариянни сориди. Андин һелиқи яшни чақирип, униңдин «Сениң чәт әллик хизмәтдишиңни һақарәтлигәнлигиң вә униңға тәһдит салғанлиғиң растму?» дәп сориведи, у «Һә-ә» дәп бешини чайқиди. Мудир арқидинла униңға: «Сән хизмәттин һайдалдиң» деди.

Яш «Һөрмәтлик мудир тохтап туруң, сөзүмни давалай» деди вә мудирниң көзигә қарап қол бағлап турди. Мудир «Ейтә!» деди. Яш «Һөрмәтлик мудир! Мән хаталаштим, хизмәтдишимға һәқсизлик қилдим. Мән бу иштә өзәмни ақлимаймән, чүнки мән җазаға лайиқ. Әгәр җазалисиңиз бу сизниң һәққиңиз, әгәр кәчүрсиңиз бу сизниң есиллиғиңиздур» деди. Мудир ойлинип қалди, андин «Кәчүридиған адәм мән әмәс, бәлки авған хизмәтдишиңдур. Әгәр у сени кәчүрсә, мәнму бу қетим сени кәчүрдүм» деди. Мудирниң гепи түгимәстинла авғанстанлиқ хизмәтдишим өзиниң кәчүргәнлигини, у яшниң хизмитидин һайдалмаслиғини тәләп қилидиғанлиғини ейтти. Шуниң билән мудирниң чирайида тәбәссүм пәйда болди. Улар иккиси қучақлишип көрүшти. Демәк, бу яш кәчүрүм сораш арқилиқ өзиниң хизмитини сақлап қалалиди.

Пеқир шу күни ақилларчә кәчүрүм сорашниң нәқәдәр яхши, нәқәдәр мәсилини һәл қилғучи, нәқәдәр пайдилиқ екәнлигини биливалдим.

1995-жилниң бир ахшими «Әл Җәзирә» телевизор канилини көрүп олтираттим. Униңда дунияни зил-зилигә кәлтүргән ечинишлиқ бир хәвәрни көрдүм. Хәвәрдә ейтилишичә, шу күни Америкиниң Оклахома штатида террорлуқ вақиәси йүз бәргән болуп, униңда 168 адәм һаятидин айрилған, арисида 16 нәпәр нариседиму бар екән. Вақиә йүз бәргәндин кейин, Американиң барлиқ тәшвиқат васитилири мусулманларни асассиз һалда қарилиған болуп, һәммә адәм мусулманларни әйипләшкә башлиған вә Америкида мусулманларниң мәжутлуғи тәһдит астида қалған еди, һәтта бәзи радикал күчләр мусулманларниң иш орунлириға от қоюштәк ашқунлиқларни садир қилған. Бу әһвал бирәр жилға йеқин давамлашти.

Кейин йәнә «Әл Җәзирә» қаналида Оклахома штатиниң һакими шу чағдики террорлуқ җинайитини қилғучиниң ашкариланғанлиғини вә униң бурун Ирақ урушиға қатнашқан америлиқ Т.Макфай исимлиқ әскәр екәнлигини елан қилди. Шу чағда һаким риясәтчиниң: «Немә үчүн җинайәтчи оттуриға чиқмай туруп һәммила адәм мусулманларни әйипләшкә алдирап кәтти?» дегән соалиға: «Мәнму шундақ ойлиғандим. Лекин тәтқиқатлар пүтүн америкилиқлар хаталашқандәк мениңму хаталашқанлиғимни испатлиди, мусулманларни бегуна әйипләптимиз. Шуңа мән Оклахома штатиниң һакими болуш сүпитим билән барлиқ мусулманлардин кәчүрүм сораймән. Уларға буниңдин кейин бундақ һәқсизлик қилинмайдиғанлиғиға вәдә беримән» деди. Кейинки хәвәрләрдин егәллишимчә, бу адәм өзиниң хаталиғини дадил етирап қилғанлиғи вә барлиқ мусулманлардин кәчүрүм сориғанлиғи сәвәптинму билмидим, кишиләрниң зор һөрмитигә вә Оклахомадики мусулманларниң қаттиқ қоллишиға еришкән.

Чүнки, һакимниң иҗтимаий таратқуларда өз хаталиғини дадил етирап қилиштәк әдәбий җасарити һәркимни тәсирләндүргән. У адәмниң «Мусулманларниң арисида радикал күчләрниң барлиғи яки бурунқи тәҗрибилиримиз сәвәплик уларни алдирап қарилиған болушимиз мүмкин» дегән асаста баянат елан қилиши мүмкин еди. Лекин у хаталиғини етирап қилиш вә кәчүрүм сораш арқилиқ өзиниң шөһритини ашурди. Чүнки бу адәм авал өз хаталиғини дадил етирап қилди, андин мусулманлардин ашкарә кәчүрүм сориди, андин

мундақ һәқсизликни қайта садир қилмайдиғанлиғиға вәдә бәрди.

Етирап қилиш вә кәчүрүм сораш әйнә шундақ дадил вә ашкарә болуши лазим. Шундақ қилғанда бузулған ишларни оңшиғили, қалған көңүлләрни алғили болиду. Әпсуски, биздә өз хаталиғини етирап қилиш вә кәчүрүм сораш интайин аз. Етирап қилғандиму алдинқисидин кам болмиған хаталиқ билән етирап қилимиз. Чүнки, хаталиғимизни етирап қилимиз, амма шу хаталиқни садир қилғанлиғимизға бирәр сәвәп яки өзрә тепишқа урунимиз. Шуниң билән «Кәчүрүң, амма мени шундақ қилишқа сиз мәҗбурлидиңиз» яки «Әслидә палани иш шундақ болмиған болса мән хаталашматтим» дегәнгә охшаш гәпни қошуп қойимиз. Бу әмәлиятта етирап яки кәчүрүм сораш әмәс, пәқәтла өзини ақлашқа урунуштур. Шуңа сәмимий болушимиз керәкки, өзимизни, Аллаһни вә башқиларни алдашқа урунмаслиқ лазим.

Кәчүрүм сораш сизни жуқури көтүриду

Өз хаталиғини тонуп, қарши тәрәптин кәчүрүм сориған адәм һәргизму өзини чүшүргән болмайду, әксичә, униң мәртивиси һәссиләп көтүрүлиду. Адәм әләйһиссалам өз хаталиғини етирап қилип, гунаһиға тәвбә қилғанлиғи үчүн у Аллаһ тәаланиң мәғпиритигә вә муһәббитигә наил болған болса, Иблис өз гунаһини етирап қилмиғанлиғи вә тәвбә қилмиғанлиғи сәвәплик Аллаһ тәаланиң рәһмитидин қоғланди болған.

Инсанларға карита садир қилған хаталиғини тонуп, кәчүрүм сораш бабида Әбу Зәр Рәзийәллаһу әң гөзәл үлгидур. Имам Бухари ривайәт қилған бир һәдистә мун-

дақ дейилгән: «Бир күни Әбу Зәр Рәзийәллаһу Әнһу Билал Рәзийәллаһу Әнһу билән жедәллишип келип, Әбу Зәр Рәзийәллаһу Әнһу Билал Рәзийәллаһу Әнһуни «Қара хотунниң балиси» дәп ақарәтлигән. Пәйғәмбәр әләйһиссалам буни аңлап қаттиқ аччиқланған вә Әбу Зәргә: «Уни аниси сәвәплик әйиплидиңму? Сән жаһилийәтниң қалдуқлиридин қутулуп болалмиған адәм екәнсән» дегән. Буни аңлиған Әбу Зәр қилғиниға қаттиқ пушайман қилип, Пәйғәмбәр әләйһиссаламға: «Я Рәсулуллаһ! Мән хаталишиптимән. Мән үчүн Аллаһтин мәғпирәт тилигәйла» дәп өтүнгән вә дәрһал Билал Рәзийәллаһу Әнһуниң алдиға берип, бешини йәргә қоюп туруп, «Мениң йүзүмгә дәссимисәң, бешимни көтүрмәймән» дегән. Бу чағда Билал Рәзийәллаһу Әнһу: «Мән Аллаһқа сәждә қилған йүзгә һәргиз дәссимәймән. Қериндишим, орнуңдин тур! Сени кәчүрдүм» дегән вә иккиси қучақлишип қаттиқ жиғлап кәткән»[70]. Әбу Зәр Рәзийәллаһу Әнһу өз хаталиғини тонуп, кәчүрүм сориғанлиғи үчүн униң мәртивиси төвәнләп кәткини йоқ, әксичә, униң мәртивиси техиму жуқури көтүрүлгән вә та қиямәткичә кишиләрниң қәлбидә гөзәл үлгә болуп қалған.

Кәчүрүм сораш хаталиқниң һәҗимигә мунасип болуши лазим

Тәвбә пүтүн гунаһларни йоққа чиқириш үчүн йетәрлик болғандәк, кәчүрүм сораш жилларниң хаталиғини бир анда өчүрүп ташлашқа йетәрликтур. Кәчүрүм сораш шиҗаәтлик, мәрт, дадил инсанларниң хислитидур. Кәчүрүм сораш садир қилинған хаталиқниң һәҗимигә қарап төвәндикидәк үч түрлүк болиду:

[70] Имам Бухари ривайити.

1. *Кичик вә аддий хаталиқлар үчүн «Кәчүрүң» дәп әпу сораш йетәрликтур.*
2. *Хаталиқ чоң яки көп болғанда, кәчүрүм сораш билән биллә өз хаталиғини етирап қилиш вә уни өз үстигә елиш лазим. Бу чағда өзи бузғанлирини оңшашқа, учратқан зиянни төләшкә вәдә бериду. Навада қарши тәрәп җөриңиз яки ата-аниңизға охшаш қиммәтлик кишиңиз болғанда, кәчүрүм вә етирап билән бирликтә буниңдин кейин мундақ хаталиқни қайта садир қилмайдиғанлиқизни билдүрүп, уларниң көңлини тиндурисиз.*
3. *Хаталиқ бәк чоң болғанлиғи үчүн қарши тәрәп кәчүрүшни рәт қилған чағда, алдиңизда бирла йол қалған болиду. У болсиму, инсанларниң оттурисида өз хаталиғиңизни дадил ейтип, қарши тәрәпкә йелинип кәчүрүм сораштур.*

Балиларға кәчүрүм сораш мәдәнийитини үгитиш зөрүр

Ата-аниларниң балилириға иман, ислам вә әхлақ үгәткәндәк, хаталиқ садир қилғанда дадил етирап қилиш вә кәчүрүм сораштин ибарәт гөзәл әхлақниму үгитиш толиму муһимдур. Бундақ қилиш уларни кәлгүсидә чоң хаталиқларға чүшүп келиштин, һәтта җинаий қилмшлардин қоғдап келиши мүмкин. Чүнки өз хаталиғини дадил етирап қилишни вә кәчүрүм сорашни адәт қиливалған балиларниң хаталиқлардин сақлиниш нисбити жуқури болиду.

Балиларниң өз хаталиғини етирап қилидиған вә қарши тәрәптин кәчүрүм сораштин иккиләнмәйдиған болуп чиқиши ата-аниларға бағлиқтур. Чүнки улар ата-анисида барни алиду, йоқни алалмайду. Шуңа ата-ана болғучилар балилири үчүн болсиму бир-биридин кәчүрүм сорашни, кәчүрүшни вә өз хаталиқлирини дадил етирап қилишни аилиниң муһим әхлақлиридин биригә айландуруши керәк.

Қени әнди, новәт сиздә! Һазирниң өзидә сиздин көңли қалған бир достиңиздин яки бир йеқиниңиздин кәчүрүм сораң. Алди билән җориңиздин қайсибир өтүп кәткән хаталиғиңиз үчүн кәчүрүм сораң. Шу чағда өзиңизни вә башқиларни хошал қилишниң қанчилик оңай екәнлигини билип қалисиз.

Ибрәт:

- Ақилларчә кәчүрүм сорашни билгән вақтиңизда қилалмайдиған ишиңиз қалмайду. Чүнки сиз у чағда қарши тәрәпни өзиңизгә путүнләй қайил қиливалған болисиз.
- Толуқ кәчүрүм сораш кәчүрүм, етирап вә вәдә қатарлиқларни өз ичигә алған болиду.
- «Кәчүрүң» дегән сөз инсанийәт ижат қилған әң күчлүк сөз болуп, уни ейтиш билән бир ләһзә ичидә жилларниң хаталиғини өчүрүвәткили болиду.

ЙЕҢИ ЖИЛҒА ҚАНДАҚ ҚАРАЙСИЗ?

«Өмүр – атқан оқ».

– Уйғур хәлқ мақал-тәмсиллири.

Йеңи жилдики хошаллиқ

Нурғун кишиләр йеңи жил киргәнлиги мунасивити билән хошаллиниду, хошаллиқ тәнтәниси қилишиду, бәзиси байрам қилишиду. Һәрқандақ бир вақитта хошал болуш һәрбир инсанниң һәққи. Амма йеңи жил мунасивити билән хошал болушқа тегишлик иш дәл Аллаһ тәаланиң бизгә өмүр берип, тенимизни сақ қилип, бизни мошу йеңи жилға йәткүзгәнлигидур. Буниңға хошал болуш бизниң һәққимиз болғандәк Аллаһ тәалаға шүкүр қилиш бизниң борчимиздур. Чүнки, өмүрни вә хошаллиқни ата қилған зат Аллаһ тәаладур.

Йеңи жилда қилидиған ишлар

Йеңи жилда һәрбир мусулман адәмниң қилишқа тегишлик иши Аллаһ тәалаға шүкүр қилиш билән биргә өзидин өзи һесап елишидур. Чүнки әслидә йеңи жилниң киргәнлиги бир тәрәптин бизниң сақ-саламәт мошу күнгичә яшиғанлиғимизға хошал болуш болса, йәнә бир тәрәптин өтүп кәткән бир жил ичидә Аллаһ тәалани рази қилғидәк вә өзимизни хошал қилғидәк қандақ яхши әмәлләрни қилдуқ, бу жил ичидә қандақ яман ишларни қилдуқ вә қандақ камчилиқларни садир қилдуқ? Буларни әқлимиздин бир-бирләп өткүзүп, яхши қилған ишлиримиз үчүн хошаллинип Аллаһ тәалаға шүкүр қилишимиз, яман қилған ишлиримиз үчүн тәвбә қилип, Аллаһ тәаланиң рәхмитини үмүт қилишимиз лазим. Чүнки йеңи жил кирди дегәнлик, өмримиздин бир жил қисқарди, әҗилимиз бир жил йеқинлашти дегәнликтур.

- ***Йеңи жил әслидә хошаллиқ әмәс, бәлки гәмкинлик, өзини силкиш, гәпләттин ойғиниш пәйтидур.***
- ***Йеңи жил өтүп кәткән жил яки жилларни гәпләт билән өткүзүвәткән болсақ, алдимиздики жилларни мәнилик вә нәтиҗилик өткүзүш үчүн бәл бағлаш пәйтидур.***
- ***Йеңи жил өтүп кәткән жил яки жилларда Аллаһ тәалани рази қилғидәк, инсанларни мәмнун қилғидәк, виждинимизни раһәтләндүргидәк яхши ишларни қилалмиған болсақ, алдимиздики жилларда бу ишларни қолдин бәрмәслик үчүн өзимизгә өзимиз вәдә бериш пәйтидур.***
- ***Йеңи жил өтүп кәткән жил яки жилларда аилимиздикиләрниң, хизмәтдашларниң, хошниларниң вә уруқ-туққанларниң қәдрини билмигән вә уларға унтулмас хошаллиқларни тәғдим қилалмиған болсақ, алдимиздики жилларда бу ишларни вуҗутқа чиқириш үчүн нийәт қилиш пәйтидур.***
- ***Йеңи жил өзимиздин өзимиз һесап алидиған вә өзимизгә баһа беридиған вақиттур. Әгәр биз өзимиздин өзимиз һесап елип, камчил тәрәплиримизни толуқлап, гуналиримизға тәвбә***

қилип турсақ, бизниң жүкимиз йеникләшип қалиду. Аллаһ тааланиң алдида һесап беришимизму оңайлишиду.

Өмүр атқан оқ

Әҗдатлиримиз вақитниң вә өмүрниң қиммитини вә униң интайин қисқилиғини билгәнликтин, «Өмүр атқан оқ» дегән һекмәтни қалдурған екән. Демисиму, исламниң дәсләпки чағлиридики үлгилик мусулманлар вақитниң, өмүрниң қәдрини наһайити яхши билгән болуп, өмриниң һечбир саатиниң мәнисиз, соваплиқ әмәлсиз өтүп кетишигә қәтъий рази болматти. Бурунқи үлгилик затлардин Һәсән Бәсри «Бизниң аримиздики кишиләр өзиниң өмрини вә вақтини алтун-күмүчтинму қиммәтлик билиду» дегән.

Йеңи жил байриминиң келип чиқиши

Йеңи жил байрими Әйса әләйһиссалам туғулған жилни қутлаш үчүн христианлар йолға қойған диний байрам. Униң паалийити христианларниң бир-биригә соғиларни тәғдим қилиш, йешил дәрәқни тикләш, аилә бойичә хошаллиқ тәнтәниси қилиш, Новел Папаниң тәхлидини ясаш билән болиду. Бу байрам Кристмас дәп атилиду. Әйса әләйһиссаламниң туғулған вақти еник әмәс, амма христианларниң Европидики Прустант мәзһиби билән Католик мәзһиби 25-декабрьни қарарлаштурған болса, шәрқтики Ортудокс мәзһиби январьниң 7-күнини қарарлаштурған.

Миладиниң 220-жилиға кәлгүчилик христианларда бу адәт йоқ еди. Шу жили христиан алимлири Әйса әләйһиссаламни миладиниң 29-жили 25-март күни

дарға есип өлтүрүлгән дәп қарарлаштурған, кейинки христиан алимлири Әйса әләйһиссаламни милади 33-жили 3-апрель күни дарға есилған дәп қарарлаштурған. Тарихта тунҗа қетим XIV әсирдә Константин императориниң заманида, императорлуқ 25-декабрьни Әйса әләйһиссаламниң туғулған күнини хатириләш байрими дәп бәкиткән.

Йеңи жилға қандақ қарайсиз?

Чүнки римлиқлар христиан динини қобул қилиштин бурун һәр жили 25-декабрь күнидә «Қуяш илаһи» санилидиған «Бол инфиктосниң» туғулған күнини хатириләтти. Улар христиан динини қобул қилғандин кейин, бу адәтни христиан диниға киргүзгән, андин жилларниң өтүши билән бу адәт христиан дининиң әң әһмийәтлик диний байрамлиридин бири болуп қалған.

Йеңи жил байрими бизниң әмәс

Пәйғәмбәр әләйһиссалам мусулманларни башқа диндикиләрниң диний адәтлирини дораштин тосап: «Мушрикларға охшап қелиштин сақлиниңлар» дегән. Бу һәдисниң мәниси: Мәйли қайси динда болмисун, мусулман әмәсләрни дориманлар, уларниң қилғанлирини қилмаңлар, уларға өзәңларни охшатмаңлар дегәнлик болуп, мушрикларғила хас әмәс. Һәдистә «мушрик» сөзиниңла тилға елинғанлиғи авалқи мусулманлар әслидә мушриклар аилисидин келип чиққанлиғи, мушриклик муһитида өсүп чоң болғанлиғи вә уларниң көпирәк мушриклар билән учришип қалидиғанлиғи сәвәптин болса керәк.

Ибрәт:

- Өмриңизниң қиммитини билсиңиз һәр күниңиз байрамдур.
- Өмриңиздин өткән һәрбир дәқиқә сизни қәбригә йеқинлаштуриду.
- Иккинчи өмүрни яритиш һәрбир инсанниң қолидики иштур.

БӘЗИ ГУМАНЛАР ДӨТЛҮКТУР

«Гумандин сақлиниңлар, чүнки гуманхорлуқ әң чоң ялғанчиликтур».

– Һәдис шәрип.

Аллаһ тәала Қуръан кәримдә:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ﴾

«Һәй, иман ейтқанлар! (бир-бириңлар һәққидә) гуман қилиштин сақлиниңлар. Чүнки бәзи гуманлар гунаһтур» дәп көрсәткән. Артуқчә гуман қилиш, хата ойда болуш вә орунсиз әйипләшкә алдираш гунаһ болғанниң сиртида дөтлүк екән. Нурғун кишиләр һаятида мошундақ дөтлүкләрни баштин кәчүрүши мүмкин. Өзәмму буниңдин мустәсна әмәс. Төвәндә бешимдин өткән икки вақиәликни һекайә қилип өтимән.

Биринчиси, балилиқ вақтимда дадам акамға мәндин бәкирәк көңүл бөләтти, пул бәргәндә униңға көпирәк берәтти, һемишә силиқ муамилә қилатти. Һалбуки, акам дадамға өгәй еди. Мән дадамдин рәнжип қалаттим. Ичимдә «Дадам мени яхши көрмәйдекән» дәп ойлаттим, дадамниң акам билән иккимизгә айрим муамилә қилишидин бәкму зарлинаттим. Бир қетим әмәс, һемишә шундақ қилатти. Бир күни анамға дәрдимни төктүм вә жиғлап туруп: «Дадам немишкә маңа өчлүк қилиду?» дедим. Анам «Дадаң саңа өч әмәс, бекар гәп қилма» деди. Шу күни анам мениң бу гепимни дадамға йәткүзгән екән, дадам мени чақирди вә бешимни силап

туруп: «Балам, сән мени хата чүшинип қапсән, мән сени яхши көримән. Амма акаңға алаһидә көңүл бөлгәнлигим раст. Чүнки, у житим, униң дадиси йоқ, бойни қисилип қалса боламду?» деди. Мән шу чағда өзәмниң расттинла дөтлүк қилғанлиғимни чүшәндим вә разимәнлик билән дадамға қарап йешимни сүрттүм. Шу тапта дадамға өзрә ейтқум кәлди, амма хиҗил болуп һечнәрсә дәләлмидим, дадамға толуқ қайил болдум, униңға болған һөрмитим һәссиләп ашти. Чүнки, дадамниң қилғини бир пәзиләт еди. У житимниң бешини силашниң нәқәдәр катта ибадәт екәнлигини биләттекән.

Иккинчиси, мән Қазақстанда муәллим болуп ишләватқан күнлиримниң биридә, һәр күни чүштә муәллимләргә тамақ беридиған қазақ аялидин қаттиқ рәнҗип қалдим вә униңға бир қанчә күн гәп қилмидим. Вақиәлик мундақ болған еди: Бир күни чүшлүктә муәллимләр мәктәпниң арамханисида сендвич йәватантти. Мәнму кирдим вә ашпәз аялниң алдиға бардим. Амма аял: «Йүсүп! Саңа бүгүн тамақ бәрмәймән, хапа болмай сирттин әкирип йегин» дәп мени қайтурувәтти. Сәвәвини билмидим. Қаттиқ аччиғим кәлди вә ашпәз аялға өч болуп кәттим. Шуниң билән бир қанчә күн у аял бар йәргә йолимидим. Ичимдә «Бу аял немишкә маңа шундақ қилиду? У мени бәк һөрмәтләттиғу, бүгүн немә болди әнди?» дәп ойлаттим. Бир қанчә күндин кейин, мәктәпниң коридорида аял мени тосувелип, гәпкә тутти. «Йүсүп! Сән мәндин рәнҗип қалдиңму? Қарапму қоймайсәнғу» деди. Мәнму аччиғим билән: «Һә-ә, рәнҗип қалдим, өзиңизму билидекәнсиздә мени рәнҗитип қойғиниңизни» дедим. «Һә, шу ишни

дәмсән? Товва, сән мени хата чүшинипсән, саңа көйүнгәнлигимдин шундақ қилғандим. Чүнки муәллимләр йәп олтарған сендвич колбасадин қилинған еди, колбасаниң немидин ясилидиғанлиғини сән билисәнғу. Шуңа у күни түрк муәллимләрму кәлмигән еди. Олтарғанларниң һәммиси бизниңкиләр еди. Буни у чағда саңа чүшәндүрүш әпсиз болди, шу арида сән чиқип кәттиң» деди. Шуниң билән у аялға болған нәпритим бир дәмдила йоқап кәтти вә қайтидин һөрмитим қозғалди. Чүнки колбаса умумән чошқа гөшидин ясилатти. Оттура Азияниң адәмлири униңға үгинип кәткән. Шуңа улар уни бемалал йәйду, пәқәт һидайәт тапқан вә намаз оқуйдиған кишиләрла уни йейиштин еһтият қилиду.

Ибрәт:

- Тола гуман қилиш гуна болғандәк, бәзи гуманлар дөтлүктур. Шуңа, гуманға тайинип, кишиләргә һөкүм қиливетиштин яки уларға яманлиқ қилип қоюштин сақлиниш лазим.
- Бирәв һәққидики гуманиңиз қанчилик күчлүк болуп кәткән тәғдирдиму, униң сиз ойлиғандәк болмаслиқ еһтималиға орун беришиңиз лазим.
- Сизниң шәхсий ойлиғанлириңиз вә ишәнгәнлириңиз қил сиғмайдиған һәқиқәт әмәс, шуңа һәқиқәт билән ой-пикриңиз арилишип кәткән чағда зиян тартидиғини сиз болисиз.

ҚАНДАҚ ҚИЛҒАНДА ТОҒРА ҚАРАР ҚИЛАЛАЙСИЗ?

«Миң өлчәп, бир кәс».

– Уйғур хәлиқ мақал-тәмсиллири.

Һаятимиз һәрхил таллашлар билән толған болуп, тоғрисини таллап, қарар қилиш үчүн чоқум маһарәт кетиду. Бу йәрдики маһарәт қарар қилмақчи болған ишниң характерини убдан билиш, қарардин келип чиқидиған пайда-зиянни мөлчәрләш, еһтияж билән риғбәтниң пәрқини айриш, өз имканийитиниң чәк-чегарисини билиш қатарлиқлардур.

Тоғра қарар қилишимиз үчүн бизгә ярдәмчи болидиған ишлар төвәндикичә:

1. Нишаниңизни бәлгүләвелиң

Нәгә баридиғанлиғини билиш компасқа охшаш болуп, маңидиған йолиңизни таллишиңизға ярдәмчи болиду. Навада сиз икки ишниң бирини таллашта гаңгирап қалған болсиңиз, бу сизниң нишаниңизни яки асаслиқ мәхсәтни билмигәнлигиңиздин болиду. Мәсилән: Сиз бүгүн чүштә немә йейишни таллимақчи болғанда, тамақ йейиштики мәхситиңиз тән сақлиңизни сақлашму яки пәқәтла ләззәтлинишму? Товарлириңизға баһа бәлгүлимәкчи болғиниңизда, херидарларниң байлар тәбиқисидин болушини алдинқи орунда қоямсиз яки нормал инсанларниму? Буларни билгиниңиздә сизниң қилмақчи болған карариңиз техиму еник вә рошән болған болиду.

2. Йетәрлик мәлумат топлаң

Бирәр иш һәққидә тоғра қарар қилиш үчүн сиздә шу ишқа мунасивәтлик чоқум толуқ мәлумат болуши лазим. Мәлумат болғандиму еник вә илмий болуши керәкки, көп кишиләрниң қилғанлиғи яки көп елан берилгәнлиги вә нурғун кишиләрниң махтиғанлиғи үчүн әмәс, шу ишниң мунасип болуп-болмаслиғиға қарап қарар қилиш керәк.

3. Йезивелиң

Қилмақчи болған ишниң ижабий вә сәлбий тәрәплирини тәпсилий йезип чиқиш сизниң тоғра қарар чиқиришиңизға ярдәмчи болиду. Чүнки, сиз ишниң болидиған вә болмайдиған тәрәплирини еник язғиниңизда таллаш оңайлишиду. Көп таллашлар арисида гаңгирап қелиштин сақланғили болиду вә хата қарар қилиш нисбити аз болиду.

4. Қарарниң чарчитип қоюшидин сақлиниң

Бу һәқтики тәтқиқатлар бирәр ишни қарар қилалмай узун вақит һәпилишишниң зеһинни чарчитип, тоғра қарар қилиш күчини азайтиветидиғанлиғини байқиған. Чүнки инсан һерип қалған вақтида ишниң алди-кәйнини көп ойлап кәтмәйла, оңай қарар қиливетиду. Мәсилән: сиз бир күн кәчкичә зеһний әмгәк билән қаттиқ ишләп, кәчтә өйгә һарғин пети кәлгиниңиздә, пәрзәнтлириңиз сиздин нормалда сиз ойнашқа рухсәт қилмайдиған оюнларни ойнашни тәләп қилип турувалса, пәқәт зеһниңизни раһәтләндүрүш вә уларниң тәливидин қутулуш үчүнла рухсәт қилисиз. Андин узун өтмәй бу қарарниң хаталиғини билисиз.

5. Һиссиятқа берилмәң

Адәм һаяжанланған чағда һиссиятқа көпирәк берилгән болиду. Шуңа мундақ чағда әқилниң йол көрситишигә пурсәт бериш лазим. Ундақ болмиғанда тоғра қарар қилғили болмайду. Чүнки, биз бирәр иштин яки нәрсидин қаттиқ тәсирләнгән яки һаяжанланған чеғимизда әқилгә мухалип қарарларни қилишимиз мүмкин. Шуңа ислам қанунида қази (сотчи) ғәзәпләнгән һалитидә һөкүм чиқириштин мәнъий қилиниду. Ғәзәптин әқилни йоқатқили тас қалған адәмниң тәлқини һесап қилинмайду. Чүнки у чағда әқил ишниң сиртида қалған болиду.

6. Қарардин кейин иккиләнмәң

Бирәр ишни қилишқа қарар қилип болғандин кейин, уни башлаш келиду. У чағда мәзкүр қарарниң тоғра-хаталиғини ойлап олтириш беһудлиқтур вә вақит исрапчилиғидур. Шуңа қарар қилип болғандин кейин зеһнимизни шу қарарни ижра қилишқа беғишлишимиз лазим. Чүнки, Аллаһ тәала Қуръан кәримдә:

﴿فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾

«Бир ишқа бәл бағлисаң, Аллаһқа тәвәккүл қилғин» дәп көрсәткән.

Еһтияжиңиз билән риғбитиңизни айривелиң

Һәр заман еһтияжни қандуруш риғбәтни әмәлгә ашуруштин зөрүр болиду. Чүнки, еһтияжни шараит бәлгүләйду, амма риғбәтни өзимиз бәлгүләймиз. Мәсилән: Сиз өзиңизни дунуядики он байниң бири дәп пәрәз қилиң. Бир күни сиз өзиңизниң шәхсий аэроплани

бир қақас сәһрада чүшүп кәтти, сиз болсиңиз өлүмдин қутулуп қалдиңиз, амма күнниң пижғирим иссиғида бир жутум суға зар болдиңиз. Мабада су тапалмисиңиз уссузлуқтин өлидиғанлиғиңиз қаш билән кирпикниң арисидики бир иш болуп қалди. Шу чағда сиз бир шишә үчүн пүтүн байлиғиңизни беришкә рази боламсиз? Мениңчә қилчә иккиләнмәй берисиз. Чүнки, у чағда сизниң байлиғиңиз шу бир шишә сучилик муһим әмәс.

Бу сизниң байлиғиңизниң қиммитини йоқатқанлиғидин яки бир шишә суниң шундақ қиммәтлишип кәткәнлигидин әмәс, бәлки еһтияж йүзисидиндур. Бундақ шараитта қарар қилишни кечиктүрүш чоң хаталиқ болиду.

Бу мисалдин қарарлиримизға еһтияж вә шараитниң қандақ тәсир көрситидиғанлиғини көрүвелишқа болиду.

Хата қарар қилиштин сақлиниң

Биз көп вақитларда хата қарарларни қилип қойимиз. Бу бизниң еһтияж, риғбәт вә имканийәтләрниң пәрқини айралмиғанлиғимиздин болиду. Һәммимиз имканийитимизниң сиртидики ишларниму әмәлгә ашурушқа риғбәтлинимиз, амма биз шу ишларға растинла еһтияжлиқму? Яқ, бәзисигә еһтияжлиқ, бәзисигә риғбитимиз бар. Шуңа хата қарар қилмаслиқ үчүн еһтияжимиз билән риғбитимизниң пәрқини айривелишимиз лазим.

Хата қарар қилишимизниң йәнә бир сәвәви аччиғимиз келип қалғанда яки бәк алдираш вақитта яки үмүтсизләнгәндә қилған қаримиздур. Шуңа мундақ вақитларда қарар қилиштин сақлиниш лазим.

Хуласә калам, һәрқандақ бир ишта тоғра вә сағлам

қарар қилиш үчүн, һиссияттин, бир тәрәплимиликтин вә сиртқи тәсирләрдин сақлиниш лазим.

Муһим қарарларни чарчап қалғанда яки алдирап турғанда қилмаслиқ лазим. Бир оқуғучиниң мудирдин тәләп қилидиған йоллуқ бир тәливи бар болуп, оқуғучи муәллимидин қандақ қилса мудирни мақул кәлтүргили болидиғанлиғини сориғанда, муәллим оқуғучиға: «Мудир чарчиған, қосиғи ечип кәткән вә өйигә беришқа алдирап турған чағда униңға тәливиңни тәғдим қил» дәйду. Оқуғучи: «Қайси вақитта әң мунасип?» дәп сорайду. Муәллим: «Мудир иштин чүшкили турғанда» дәп жавап бериду. Нәтиҗидә, оқуғучи шундақ қилиду вә расттинла мудирни мақул кәлтүриду.

Ибрәт:

- Һиссият, шәхсий еһтияж, шараит қатарлиқлар бизниң күндилик қарарлиримизға тәсир көрситиду.
- Хата қарар қилип, өзиңизгә маламәт қилмай десиңиз, қарар қилмақчи болған ишниң характерини, иҗабий вә сәлбий тәрәплирини толуқ үгиниң, андин жүригиңизни тиңшаң вә истихарә қилиң.
- Алдирап турған яки ғәзәпләнгән, чарчап кәткән яки иккилинип турған вақтиңизда қарар қилмаң.

КИШИЛӘР СИЗНИ НЕМӘ ҮЧҮН ЯХШИ КӨРИДУ ВӘ НЕМӘ ҮЧҮН ЯМАН КӨРИДУ

«Аллаһ бирәр бәндисини яхши көрсә Жибрилни асман әһлигә жакалашқа буйруйду, андин Асман әһлигә зимин әһлигә жакалайду, шуниң билән улар у бәндини яхши көриду».

– Һәдис шәрип.

Һаятимизда шундақ есил кишиләр барки, улардин қәтъий беһаҗәт болғили болмайду. Уларниң барлиғи билән хошаллиққа толимиз, уларниң сөһбитигә тоймаймиз, улар билән қанғичә күләләймиз. Уларни һаятимиздин чиқиришқа яки улар билән қаршилишишқа көңлимиз унимайду. Чүнки, улар қәлбимизгә һозур, көңлимизгә арам, роһимизға мәдәт беғишлайду.

Уларниң мундақ болуши тасадипийлиқ әмәс, бәлки өзлиридики есил хисләт вә гөзәл әхлақтин болуп, шу сәвәптин улар кишиләрниң қәлбидин чоңқур орун алған вә сөйгүсигә лайиқ болған.

Уларниң әһвалини мулаһизә қилғинимизда, төвәндикиләрни көримиз:

- ***Улар кишиләргә хошаллиқ беғишлашни билиду. Шуңа уларни көрүш билән диллар яйрайду, чирайларда хошаллиқ җилвә қилиду.***
- ***Улар мусибәтләрни вә қийинчилиқларни чоңайтивәтмәйду. Шуңа уларниң һозурида болғиниңизда дунияниң қийинчилиқлири түгәп кәтти дәп ойлап қалисиз.***

- *Улар һечқандақ бир мөмүнгә адавәт қилмайду, һечкимгә яманлиқ тилимәйду, тонушқан һәрқандақ адәм билән гөзәл бир садақәт һекайисини башлайду.*
- *Улар сизгә байлиғиңиз, мәнсивиңиз яки абройиңиз үчүн әмәс, пәқәт өзиңизни, шәхсийитиңизни яхши көридиғанлиғини һис қилдуриду.*
- *Улар актив роһийәткә егә кишиләр болуп, саламни вә тонушушни авал өзи башлайду, сизгә алаһидә көңүл бөлиду.*
- *Улар шундақ әқил-парасәтлик кишиләрки, һәрбир адәмгә шу адәм арзу қилғандәк муамилә қилиду.*
- *Улар аз сөзләп, көп аңлап беришни яхши көриду, өзи тоғрилиқ көп сөзлимәйду, башқилардин дәртләнмәйду, сөзләватқан кишигә пүтүн диққити билән қулақ салиду.*
- *Улар гәрчә өзи башқичә көзқарашта болсиму, сизгә өз көзқаришини теңишқа яки уни мудапиә қилишқа урунмайду.*
- *Улар кишиләргә жуқуридин бақмайду, өзини башқилардин пәриқлиқ көрситиштин вә махтиништин сақлиниду.*
- *Улар интайин қийин шараитта болсиму, һаятни сөйиду, һечқандақ қийинчилиғи яки дәрди йоқ адәмдәк күләләйду.*
- *Улар дәртмәнниң дәрдини тиңшайду, тәсәлли беришкә вә йол көрситишкә қилчә бехиллиқ қилмайду.*
- *Улар миннәтдарлиқ туйғуси билән яшайду, шуңа һәрқандақ һаләттә Аллаһ тәалаға шүкүр қилиду, инсанлардин көргән азирақ яхшилиқниму қайтурмай қалмайду.*
- *Улар вақитқа риайә қилиду, вақитни алтун-күмүчтинму қиммәтлик билиду. Шуңа улар өзиниң вә башқиларниң вақтини исрап қилишни халимайду.*
- *Улар вәдигә вапа қилишни иманниң қатаридин санайду, шуңа улар һәрқандақ һаләттә вәдисигә вапа қилиду.*
- *Улар һәркимгә тәбәссум қилиду, әң начар һалитидиму тәбәссүмгә бехиллиқ қилмайду.*
- *Улар чоң-кичик, бай, кәмбәғәл, тәқва-пасиқ дәп айримай, һәрқандақ адәмгә көңүл бөлиду. Шуңа улар һәммә адәмниң сөйгүсигә вә һөрмитигә сазавәр болиду.*
- *Улар һәрқандақ қийинчилиқтин дәртлинишниң орниға униң чарисини издәйду.*
- *Улар ғевәт қилмайду, гәп тошимайду, ялған ейтмайду, төһмәт қилмайду.*

Кишиләрниң сөйгүсигә еришәй десиңиз...

Жуқарқи есил хисләтләргә егә болған һәрқандақ адәм әлвәттә кишиләрниң сөйгүсигә еришиду. Навада мән билән сизму бу хисләтләргә егә болсақ әлвәттә бизму беһажәт болғили болмайдиған вә сөйүлгән инсанлардин болуп қалимиз. Бундақ болуш үчүн авал шу хисләтләрни үгиниш, андин мәшиқ қилиш, андин адәт һалиға кәлтүрүш тәләп қилиниду. Шундақ қилғанда жуқарқи хисләтләр бизниң шәхсийитимизгә айлиниду.

Кишиләрниң нәпритигә учрай десиңиз...

Жуқарқи есил хисләтләрниң әксини қилиш кишиләрниң нәпритигә учрашқа, йәклинишкә вә ялғуз қелишқа йетәрликтур.

Чүнки инсанлар төвәндики илләтләргә егә адәмни яхши көрмәйду:

- ***Инсанлар өзи тоғрилиқ көп сөзләйдиған адәмни яхши көрмәйду.***
- ***Инсанлар өзини чоң тутидиған, башқиларға жуқиридин бақидиған адәмни яхши көрмәйду.***
- ***Инсанлар башқиларға гәп қилиш пурсити бәрмәйдиған, уларниң сөзлиригә қулақ салмайдиған адәмни яхши көрмәйду.***
- ***Инсанлар кишиләрниң гевитини қилидиған, әйивини ачидиған адәмни яхши көрмәйду.***
- ***Инсанлар қапиғини түрүпла жүридиған, хуш чирай ачмаслиқни җиддийлик дәп билидиған адәмни яхши көрмәйду.***
- ***Инсанлар тәнқиткә амрақ, үмүтсизлик чачидиған, шумлиқ тиләйдиған адәмни яхши көрмәйду.***
- ***Инсанлар кишиләргә уларниң нәсәби, абройи вә байлиғиға қарап муамилә қилидиған адәмни яхши көрмәйду.***
- ***Инсанлар гуманхор, от қуйруқ, ялғанчи, вәдисидә турмайдиған адәмни яхши көрмәйду. Гәрчә у пәйғәмбәр болған тәғдирдиму...***

﴿وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ﴾

«Әгәр қопал, бағри қаттиқ болған болсаң,

әлвәттә улар сениң әтрапиңдин тарқилип кетәтти»[71].

- ***Бәзи өлүмалар инсанларни ваба инсанлар, дава инсанлар вә һава инсанлар дәп үчкә айрийду.***
- ***Ваба инсанлар – шумлуғидин қутулғили болмайдиған сәлбий инсанлардур.***
- ***Дава инсанлар – кишиләргә мәнпийәтлик болған иҗабий инсанлардур.***
- ***Һава инсанлар – қәтъий беһаҗәт болғили болмайдиған бебаһа инсанлардур.***

Ибрәт:

- Биз камаләткә йәткили болмайдиғанлиғини билгән чеғимизда камаләткә йеқинлашқан болимиз.
- Яхши көрүшниң сәвәви болғандәк, яман көрүшниңму сәвәви болиду. Әқиллиқ адәм алдинкисини чиң тутуп кейинкисидин қутулиду.
- Һәқиқий мөмүн адәм һәммә адәмгә гөзәл әхлақ билән муамилә қилиду.

[71] Әл Имран сүриси: 159-айәт.

АКТИВЛИҚ ВӘ ПАССИВЛИҚ

«Қиямәт қайим болуп қалсиму қолуңлардики көчәтни тикиветиңлар».

– Һәдис шәрип.

Писхология мутәхәссислириниң йәкүнлишичә, «Қилалаймән» дәйдиған адәмләр умумән актив вә иҗабий кишиләр болуп, улар һаятида аддий болсиму гөзәл ишларни қилип, из қалдуралайдекән. Амма «Қилалмаймән» дәйдиған инсанлар умумән пассив вә сәлбий инсанлар болуп, улар өзлиридики қабилийәтниң мәйданға чиқишиға, талантниң бих урушиға тосқунлуқ қилидекән. Нәтиҗидә, өзидики Аллаһ тәала әта қилған җәвһәрләрни ачмайла, гөргә елип кетидекән.

«Мән бу ишни бежирәлмәймән», «Мәндә бундақ чоң ишларни қилалайдиған қабилийәт йоқ», «Мән қилалмаймән», «Мән паланлардәк иқтидарлиқ әмәс» вә «Мениң болғиним мошу» дегәнгә охшиған сәлбий қанаәт нурғунлиған талантларни өлтүрүп ташлайдиған рәһимсиз қатилдур.

Аллаһ тәала инсанларға һәрхил қабилийәт, талантларни вә алаһидиликләрни әта қилған болуп, бирилдә болмиғини йәнә бирилдә болиду.

Һәрбир инсанниң өзигә хас қабилийити вә таланти болиду. Әпсуски, нурғун кишиләр өзлиридики сәлбий қанаәт сәвәплик нә қабилийитини, нә талантини оттуриға чиқиралмай, өзигә вә башқиларғиму мәнпийәт йәткүзәлмәй аләмдин кетип қалиду.

Пәйғәмбиримиз активлиқ вә иҗабийлиқниң үлгисидур

Пәйғәмбәр әләйһиссалам активлиқ вә иҗабийлиқ бабида саһабилиригә әң яхши үлгә еди. Аллаһ тәала қандақла бир ишни пәриз қилса, Пәйғәмбәр әләйһиссалам уни орунлиғучилириниң тунҗиси еди, Аллаһ тәала қандақла бир ишни чәклисә, Пәйғәмбәр әләйһиссалам уни тәрк әткүчиләрниң авалқиси еди.

Саһабилирини активлиққа вә иҗабийлиққа үндәтти, Аллаһ тәаладин Фирдәвс җәннитини тиләшкә буйратти. Мәлумки, инсанлар өзлиридики арзу-тиләкләрниң жуқури вә төвәнлик дәриҗисигә қарап тиришчанлиқ көрситиду. Фирдәвс җәннитини тәләп қилған киши адәттики җәннәтни тәләп қилған кишидин бәкирәк әмәл қилиду. Шуңа саһабиләр Пәйғәмбәр әләйһиссаламдин «Әмәлләрниң әң әвзили қайси?», «Аллаһқа әң йеқимлиқ ибадәт қайси?», «Қандақ қилсақ Аллаһниң муһәббитигә еришимиз?» дегәнгә охшиған соалларни көп соратти.

Пәйғәмбәр әләйһиссалам иманни баян қилип: «Иман йәтмиш нәччә шахчә болуп, жуқириси, «Аллаһтин башқа һәқиқий илаһ йоқтур» дегән шаһадәт кәлимиси, төвини йолдики әзийәтни еливетиштур»[72] дәп көрсәткән. Бу һәдистә имандин саналған нәрсә йолда кишиләр путлишидиған нәрсини еливетиштики пейил әмәс, бәлки әшу пейилни қилдурған роһтур, йәни инсанлардин зиян-зәхмәтләрни тосуш вә уларға яхшилиқ тиләштин ибарәт гөзәл роһ иманниң жүмлисидин сանилиду. Пәйғәмбәр әләйһиссалам бу һәдистә йолда кишиләргә тақишидиған нәрсиләрни еливетиштәк ки-

[72] Имам Муслим ривайити.

чиккинә бир иҗабийликни, аддий бир активлиқни иманниң қатаридин саниған. Аллаһ тәаланиң актив вә иҗабий кишиләргә беридиған мукапатини дунияниң бир қанчә тилла алтуниға қияс қилғили болмайду, уни бәндиниң тәсәввур қилалиши мумкин әмәс, чүнки бәндә сәмимий нийәт билән қилған аддийла бир әмәл Аллаһ тәаланиң нәзәридә һәргиз аддий әмәс.

﴿وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى﴾

«Аллаһниң дәргаһидики мукапат һәммидин яхшидур вә мәңгүлүктур»[73]. Аллаһ тәала бәндиниң гөзәл нийитигә вә есил хислитигә қарап мукапат бериду. Ишниң чоң, кичиклиги муһим әмәс, муһим болғини яхши ишларни қилишта актив вә иҗабий болуштур. Жуқарқи һәдистин йәнә динниң ғайисиниң Аллаһ тәалаға иман ейтиш билән мәхлуқатқа яхшилиқ қилишқа мәркәзлишидиғанлиғини чүшинивелиш қийин әмәс.

Актив вә иҗабий кишиләргә мукапат

Өткән заманда, бир падишаһ хәлқини синаш үчүн, йоған бир ташни адәмләр көп өтидиған бир йолниң оттурисиға қойдуруп, униңға йеқин бир дәрәқниң кәйнидә назарәтчиләрни орунлаштуруп қойған екән. Шу шәһәрниң мәшһур байлиридин бири һелиқи йолдин өтүп кетиветип, бу ташни көрүпту вә «Буни йол оттурисиға қандақ наәһли қойғанду, һә?» дәп тиллап қоюп өтүп кетипту. Андин бенакарлиқта ишләйдиған бир адәм йолдин өтүветип, «Қандақ қамлашмиған иш бу?» дәп ғудуңшип қоюпту. Андин йәнә бир қанчә яш йолдин өтүп кетиветип, «Бу қандақ қилғиниду?» дәп аччиқлинип кетип қапту. Андин бир дехан келип,

[73] Қәсәс сүриси: 60-айәт.

ташни көрүп лам-җим демәйла ташни йөткәвәтмәкчи болуп тутуш қипту, амма күчи йәтмигәчкә йолдин өткәнләрдин ярдәм сорап, ташни йөткәветипту. Ташниң астиға қариса бир сандуқ турғидәкмиш. Дехан сандуқни ечип көрсә, ичидә бир қанчә тилла алтун билән бир парчә хәт чиқипту. Хәттә: «Падишадин бу ташни йолдин еливәткән әзимәткә салам, бу һәрқандақ бир мүшкүлдин дәртлинишниң орниға, уни һәл қилишқа тиришқан һәрбир актив инсанға берилгән мукапаттур» дәп йезилған екән.

Һаятимизда нурғунлиған кризисларға учрап туримиз. Әгәр биз дәртлинишниң орниға актив вә иҗабий болуп, мәсилини һәл қилиш тәрәпдари болсақ, нурғунлиған қийинчилиқларни наһайити оңайла һәл қилип кетәләймиз. Биз адәттә нурғун ишларни көзимиздә чоңайтиветимиз, андин өзимизни расттинла чоң мүшкүлатқа йолуққандәк ойлап дәртлинип кетимиз. Әгәр актив болуп, һәр ишниң яхши тәрипини ойлап иш көрсәк, нурғунлиған жүкимизни йеникләтәләймиз.

Актив энергия мувәппәқийәтниң капалитидур

Кувәйттә чиқидиған «Әл мужтәмә» журналиниң 2012-жили 13-апрель санида елан қилинған «Фордниң ғәлибиси» дегән бир мақалида мундақ дәп йезилған: «Әң қедимий автомобиль «Фордниң» иҗаткари Генри Форд әслидә бир электр энергия ширкитидә ишләйдиған аддий бир ишчи еди. У күндә 11 саат ишләш бәдилигә һәптидә 11 доллар иш һәққи алатти. Генри күнлүк 11 саатлиқ жапалиқ әмгәктин кейин, өйигә қайтип келип, өйиниң арқисидики кичиккинә кәписигә киривелип йеңи бир мотор ясаш йолида йерим кечигичә ишләтти.

Генриниң ата-аниси униң кечә ухлимай қиливатқан бу ишлирини әһмийәтсиз ишлар дәп қаратти вә Генриниң чоң ишларни қолға кәлтүрүшигә ишәнч қилматти. Һәммә униңға күләтти, достлириму уни мәсхирә қилатти. Пәқәт униң аяли униңға ишәнч қилатти вә униң кәлгүсидә катта бир ишни әмәлгә ашуридиғанлиғидин шәкләнмәтти. Шуңа у ериға һемишә мәдәт берәтти, ишини давамлаштурушқа риғбәтләндүрәтти. Кечилири униң билән биллә шу кичиккинә кәписидә униңға һәмра болатти. Қиш күнлири кечилири соғдин қоллири титрәп туруп, ериға жин чириғини тутуп берәтти, ериға ярдәм қилиштин қәтъий зерикип қалматти. Шу сәвәптин болса керәк, Генри һаятиниң ахириға қәдәр аялини махтатти вә униңға болған чоңқур сөйгүсини изһар қилатти».

Томас Эдисон лампочкиниң қилини кәшип қилиш үчүн 40 миң бәтликтин артуқ хатирә язған. Лампочкиниң қилини ясашта бәш миң қетим мувәппәқийәтсизликкә учриған. Лампочка бүгүнки күндә һечбир һәйран қаларлиқ иш әмәс. Амма 1880-жилдин бурун, электр чириғи техи умумйүзлүк ишлитилмигән болуп, шу чағда май нурлуқ чирақлар әң мода болди. Униң үчүн наһайити зор күч сәрип қилишқа вә издинишкә тоғра келиду. Бәзи алимлар уни бир сараң дәп мәсхирә қилди, бәзиләр уни қуруқ лап етиватиду, ухлимай чүш көрүватиду дәп мазақ қилди. Йәнә бир қанчә алимлар математика арқилиқ униң бу тәтқиқати мувәппәқийәт қазиналмайду, дәп испатлапму бәрди. Лекин Эдисон баштин ахир толуп ташқан ишәнч билән синақ қилди.

У кечә-күндүз тохтимай пүтүн зеһнини лампочка қилини тәҗрибә қилишқа сәрип қилди, пәқәт өсүмлүк

түридин 6000 хилдин артуқни тәҗрибә қилди. Униң тәҗрибә хатириси 200дин ашиду, җәми 400 миң бәттин артуқ болуп, мошуниңғила илгири-кейин болуп үч жилдин артуқ вақит кетиду. 1880-жилниң алдинқи йеримиғичә, Эдисонниң лампочка қили синиғи йәнила һечқандақ нәтиҗигә еришәлмәйду. Амма у һармай-талмай тәҗрибә қилиш арқилиқ ахири лампочкиниң қилини ясап чиқишта мувәппәқийәт қазиниду.

Жуқарқи ғәлибиләр «Мән қилалаймән» дәп чишини чишләп чиң туруш нәтиҗисидә мәйданға кәлгән болуп, «Қилалаймән» дәп орнидин турған адәмгә Аллаһ тәаланиң ярдәм қилидиғанлиғида шәк йоқ.

БИЗНИҢ ӨЙДИКИ 20 ҚАИДӘ

«Күчлүк мөмүн аҗиз мөмүндин яхши вә Аллаһқа әң йеқимлиқтур».

– Һәдис шәрип.

Биз 1991-жили бир қанчә савақдаш бирликтә Түркийәдә тунжа қетим зиярәттә болған чеғимизда, зиярәт қилған мәктәп вә ятақханиларда йезип чаплап қоюлған қаидә-йосунларни көрүп һаяжанланған едуқ. Чүнки биз вәтәндә мундақ қаидә-йосунларни йезилған һалда көрмәттуқ, пәқәт йезилмиған қаидә-йосунлар бойичә ағзаки аңлап билгәнчә әмәл қилаттуқ. Амма Түркийәдә көргәнлиримиз наһайити ихчам вә чүшинишлик қилип йезилған қаидә-йосунлар болуп, дәрисханиниң ишигигә дәрисханиға мунасивәтлик қаидә-йосунлар, китапханиниң ишигигә китапханиға мунасивәтлик қаидә-йосунлар, ятақханиниң ишигигә ятақханиға мунасивәтлик қаидә-йосунлар, тамақханиниң ишигигә тамақханиға мунасивәтлик қаидә-йосунлар, һаҗәтханиниң ишигигә һаҗәтханиға мунасивәтлик қаидә-йосунлар йезилған екән. Оқуғучилар бу қаидә-йосунларниң әмәл қилиш үчүн йезип, есип қоюлғанлиғини убдан билгәчкә, униңға толуқ әмәл қилидекән. Шуңа, улар интайин интизамчан, тәртиплик, пакиз жүридекән, уларниң синиплири, ятақлири вә башқа жайлириму шунчилик бәк рәтлик вә пакиз туридекән. Мән бу ишлардин интайин тәсирләнгән едим. Биз шу қетимқи Түркийә зияритидин кейин Мисирға қайтип

кәлгинимиздә, мәнму өзәмгә хас қаидә-йосунларни йезип, ятиғимниң бешиға чаплап қойған едим. Бу өзәмгә өзәм һайдақчи болушим үчүн еди. Кейинчә турмуш қурғандин кейинму шундақ қилишни қисмән давамлаштуралиған болдум. Пәрзәнтлирим болғандин кейин, мундақ қаидә-йосунларни әһвалимизға вә шараитимизға қарап көпәйтип, йезип чаплайдиған болдум. Биз аилимиздә мундақ қилишниң пайдисини хелә көрдуқ.

Балиларни тәрбийәләш аилидики әң асаслиқ мәҗбурийәт болуп, бу мәҗбурийәтни ада қилишта арқа-арқидин буйруқларни чүшүрүш яки балиларни уруш, тиллаш вә қорқутуш ишқа яримайду. Пәқәт балилар қайил болидиған вә һәр заман есидә тутидиған қаидә-йосунлар болуши лазим.

Биз бир қанчә жилдин бери өйдә бәзи қаидә-йосунларни йолға қойған болуп, аилимиздә күчимизниң йетишичә әмәл қилип кәлгән едуқ. Бүгүн олтирип бу қаидә-йосунларни оқурмәнлиримниң һозуриға сунушни мувапиқ көрдүм. Улар төвәндикичә:

1. ***Әтигәндә орнимиздин турған һаман***

   ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ﴾

   Бизни уйқа билән өлтүргәндин кейин тирилдүргән Аллаһқа шүкри, һәммимиз Аллаһниң дәргаһиға қайтимиз»[74] дән Аллаһ тәалаға һәмдусана ейтимиз.

2. ***Намаз бамдатни вақтида оқуймиз, намаздин кейинки тәсбиһләрни, әтигәнлик зикир вә дуаларни толуқ оқуймиз.***

[74] Имам Бухари ривайити.

3. *Әтигәнлик наштини вақтида қилимиз, нашта қилмай өйдин қәтъий айрилмаймиз.*
4. *Өйдә бир-биримизгә авазимизни көтирип, вақирап вә аччиқлинип гәп қилмаймиз. Хусусән, әр-аяллар ба-лиларниң алдида җедәл қилишмаймиз.*
5. *Ата-анимиз билән гәп талашмаймиз, буйруғини баш үстигә дәп қобул қилимиз. Хаталашқан йәрлири болса айрим сөһбәтлишип, қайил қилишқа тиришимиз.*
6. *Сизниң мәктәптики әлачилиғиңиз беваситә өзиңизгә мунасивәтлик иш болуп, сиз ата-аниңиз яки қериндашлириңиз үчүн оқуп бәрмәйсиз. Буни ениқ билишиңиз керәк.*
7. *Алий мәктәпләрдин алған дипломлар сизниң һаятта мувәппәқийәт қазинишиңизға кепиллик қилалмайду. Шуңа тохтимастин өзиңизни тәрәққий қилдурушқа вә көп нәрсиләрни үгинишкә муһтаҗсиз.*
8. *8. Һаят толиму гөзәл вә толиму яхши нәрсиләр билән толған болуп, гөзәл бир һаятқа егә болуш үчүн көп тиришчанлиқ көрситиш вә җападин қәтъий қорқмаслиқ керәк.*
9. *Аилидә һәрбир шәхс өз мәсъулийитини, мәҗбурийитини тонуши вә толуқ ада қилиши керәк. Һәрким өз ятиғини рәтлик вә пакиз тутушқа мәсъул. Тамақ етиш, дәстиханни расланш, уни жиғиш, қача-қучиларни жуюш, кир жуюш, кийимләргә дәзмал селиш, өй сүпириш дегәндәк ишларда һәммәйлән һәмкарлишимиз. Бу ишларда әр-аял, оғул-қизниң пәриқи йоқ.*

10. *Чүшлүк вә кәчлик тамақлар дәл саатида дәстиханға қоюлиду, кечикип қалғанлар җазалиниду.*
11. *Балиларниң ятақ өйигә компьютер, янфон қатарлиқ җиһазларни елип киришигә болмайду, үгиниш қилиш әснасида телевизор көрүшкә болмайду.*
12. *Аилә әзалири кәч саат ондин он бирғичә ухлап болуш.*
13. *Кәч қалғанлар җазалиниду.*
14. *Чипси қатарлиқ зиянлиқ нәрсиләрни йейишкә вә һәр түрлүк газлиқ ичимликләрни ичишкә болмайду.*
15. *Бир һәптидә бирәр қетимдин артуқ сирттин тамақ йемәслик.*
16. *Аилидә хаталиқ садир қилғанлар өз хаталиғини етирап қилип кәчүрүм сориса, уларға кайишқа вә хаталиғини йүзигә селишқа болмайду. Һәптидә яки икки һәптидә бир қетим аилә мәҗлиси уюштуруп, аилидә сақлинип кәлгән мәсилиләрни һәл қилимиз. Бәзи ишлар һәққидә мәслиһәтлишимиз. Мәҗлистә чоң-кичик һәммә өз пикрини баян қилиду.*
17. *Әқиллик телефон ишлитишкә чәк қоюлиду, күнигә бәш саттин артуқ ишләткәнләр җазалиниду. Азирақ болсиму Қуръан оқуш вә түрлүк китапларни оқушни күндилик һаятимизниң бир қисмиға айландуримиз, намазларни вақтида оқуймиз.*
18. *Һәр һәптә җүмә күни әтигәндә аилә әзалири топлишип олтуруп, авал Кәһф сүрисини, ан-*

дин бирәр китапни новәт билән оқушни чоқум давамлаштуримиз, һәтта сәпәр үстидә болсақму тәрк әтмәймиз.

19. *Исрапчилиққа қәтъий қарши туримиз, ешип қалған тамақни тоңлатқуда сақлап йәймиз, қачида ешип қалған бирәр қошуқ тамақ болсиму, қетип кәткән парчә нан болсиму һәргиз ташливәтмәймиз.*
20. *Ахшими йетиштин бурун*

[بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي، وَبِكَ أرفَعُهُ، إِنْ أَمْسَكْتَ نَفْسِي فَارْحَمْهَا، وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِيْنَ]

«Әй, пәрвәрдигарим! Сениң намиң билән өзәмни йәргә қойдум вә намиң билән орнумдин туримән, әгәр җенимни алмақчи болсаң униңға рәһим қилғин, әгәр уни маңа қайта әта қилмақчи болсаң, уни үлгилик бәндилириңни сақлайдиған инайитиң билән сақлиғин»[75] дегән дуани оқуймиз.

Жуқарқи қаидә-йосунларниң бирәрсигә әмәл қилмиғанлар төвәндики жазаларниң бирәрси билән жазалиниду:

1. *Әқиллиқ телефон, айпад, компьютер қатарлиқ җиһазлиридин толуқ бир күн мәһрум қилиниду.*
2. *Бир қанчә күн өйдин сиртқа чиқмайду (мәктәпкә бериш буниңдин мустәсна).*
3. *Хираҗитидин кесилиду (миқдарини ата-ана бәлгүләйду).*
4. *Ялғуз ханиға бир қанчә саат солап қоюлиду (йенида китап, телефон, компьютер, айпад қатарлиқлар болмайду).*

[75] Имам Бухари ривайити.

ИРАДИНИ ҺЕЧКИМ ЙЕҢӘЛМӘЙДУ

«Сән ирадилик Пәйғәмбәрләрдәк чидамлиқ болғин».

Әһқаф сүриси: 35-айәт.

Мувәппәқийәт яшқа бағлиқ әмәс

Конилар «Әқил яшта әмәс, башта» дегән һекмәтни қалдурған екән. Демисиму, дунияви мәшһур әсәрләрни қалдуруп кәткән алимларниң нурғуни, йеши чоңийип қалғанда оқушни башлиған вә көплигән иҗаткарлар иҗадийәтлирини ахирқи өмүрлиридә оттуриға чиқарған екән. Мәсилән:

- *Һәнәфий мәзһипиниң катта өлүмалиридин имам Қудурий қириқ яштин ашқанда оқушни башлиған вә Һәнәфий фиқһисида өчмәс әсәрләрни қалдурған.*
- *Имам ибни Һәзм жигирмә алтә йешида оқушни башлиған болуп, жигирмидин артуқ қиммәтлик әсәрләрни язған.*
- *Өлүмаларниң султани дәп аталған алим Иззуддин ибни Салам йеши чоңийип қалғанда оқушни башлап, ислам дуниясида унтулмас әсәрләрни қалдурған.*
- *Әзһәр билимгаһиниң шәйхуләзһәрлик мақамиға чиққан әлламә Халид Әзһәрий чоң яшта оқушқа башлиған вә оқуш оқутуш ишлирида көплигән хизмәтләрни қилған.*
- *Мисирниң мәшһур муптилиридин Әбу Абдуллаһ*

әл Умәвий Әйши хелә чоңийип қалғанда оқушқа башлиған екән.

- *Сократниң музыка таланти сәксән йешидин кейин оттуриға чиққан екән.*
- *Коламбус Американи кәшип қилған тунҗа сәпиридә әллик яштин ашқан екән.*
- *Галилео Айниң йөнилишини кәшип қилғанда йәтмиш үч яшта екән.*
- *Александр Филинбин пенициллинни иҗат қилғанда йеши әлликкә йеқинлашқан екән.*
- *Волтер, Ньютон, Спинсер, Талиранд вә Томас Җеферсон қатарлиқ алимларниң һәммиси чоң яшта оқушқа башлиған болуп, өмридә инсанийәт үчүн нурғунлиған иҗадийәтләрни яратқан екән.*

Мәйиплик мувәппәқийәт үчүн тосалғу әмәс

- *Алтә чоң мәшһур һәдис алимлиридин бири болған имам Тирмизи әма еди. Амма у әстә тутушта вә аңлиғанлирини тоғра шәкилдә ривайәт қилишта мисал қилинатти. Имам Тирмизи өзи тоғрилиқ мундақ дегән: «Катта алимлардин бири мени синап беқиш үчүн тонулмиған һәдистин бирини сориведи, мән у һәдисни баштин ахириға қәдәр толуқ оқуп бериведим. У бу саһада сәндин артуқ бирини көрүп бақмидим деди».*
- *Табиин өлүмалиридин Сәид ибни Мусәййәбниң бир көзи көрмәтти. Лекин у билиминиң моллуғи билән «өлүмаларниң өлүмаси» дәп тонулған.*
- *Таһа Һүсәйин кичик вақтида көзлири тутулуп қалған болуп, униң бу һалити әрәп әдәбиятиниң маһири болуп тонулушиға вә 1973-жили Нобель мукапитиға еришишигә тосалғу болалмиған.*

- *Американиң 32-президенти Франклин Рузвельт кичик вақтида бир көзидин айрилған болсиму, униң бу һалити Америкиға үч қетим арқа-арқидин президент болушиға тосалғу болалмиған.*
- *Гамас һәрикитиниң қурғучиси Әһмәд Ясинниң бәдини пүтүнләй паләч еди. Амма у һазирқи замандики әң чоң ислам һәрикити Гамасни қуруп чиқип, Палестинини Израилниң жутуп кетишидин қоғдиған.*
- *Сәудийә әрәпстанлиқ иҗаткар Муһәннәд Әбудийә қатнаш һадисиси сәвәплик икки көзидин айрилған вә бир пути кесиветилгәндин кейинму, йәнә 22 иҗадийәтниң патент һоқуқини қолиға кәлтүргән.*
- *Намратлиқ мувәппәқийәткә тосалғу әмәс*
- *Қуръан кәримдин қалса әң ишәнчилик китап «Сәһиһул бухариниң» муәллипи имам Бухари атисидин кичик қалған житим еди.*
- *Имам Әһмәд ибни Һәнбәл вә имам Шафиий кәмбәғәл вә житим еди.*
- *Тәпсир, һәдис вә фиқһи илимлиридә толған катта өлүмаларниң толиси йоқсул аилиләрдин келип чиққан болуп, уларниң йоқсуллуғи илим тәһсил қилишиға тосалғу болалмиған.*

Ибрәт:

- Ирадини тосалайдиған һечқандақ күч йоқтур.
- Ғәлибиниң йолиға һечқачан паяндаз селинмиған.
- Нәтиҗә қазанғанларниң һәммиси шараити толуқ әмәс кишиләр еди.

«МУМКИН ӘМӘС» ДЕГӘН СӨЗНИ ЛУҒИТИҢИЗДИН ЧИҚИРИП ТАШЛАҢ!

«Қийин иш йоқ аләмдә, көңүл қойған адәмгә».

– Уйғур хәлиқ мақал-тәмсиллири.

Сиз бирәр ишни вужутқа чиқиришқа болған ихтидариңизға вә қабилийитиңизгә ишәнгән вақтиңизда, сизгә у ишниң миңларчә йоллири ечилиду, амма сиз арқиға созған вә қилалмаймән дәп қариған вақтиңизда, сиз әшу иштин ваз кечиш үчүн миңларчә өзриләрни яритисиз. Худди Черчиль дегәндәк «Қилалаймән десиңизму раст, қилалмаймән десиңизму расттур». Чүнки, «қилалмаймән» дейиш «қилмаймән» яки «қилишни халимаймән» дегәнликтур.

Аллаһ тәала бу ишниң қанунийитини баян қилип мундақ дегән: ﴿إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا﴾ Әлвәттә һәрбир мүшкүллүк билән чоқум бир оңайлиқ бар»[76]. Мүмкин әмәс дейилгән ишларни вужутқа чиқирип, тарихқа қәйт қилинған әзимәтләрниң иш-излириға қарайдиған болсақ, уларниң «мүмкин әмәс» дегән сөзигә қәтъий ишәнмигәнлигини көримиз. Улар әң авал башқилар «мүмкин әмәс», «қилғили болмайду» дегән ишларниң мүмкин вә қилғили болидиған ишлар екәнлигигә ишәнгән, әтрапидикиләрниму шуниңға ишәндүргән кишиләрдур. Бу худди Пәйғәмбәр әләйһиссаламниң дүшмәнгә қарши Мәдинә шәһириниң әтрапиға хәндәк колаватқанда, саһабилириға уларниң келәчәктә Рим вә Иран империяторлуқлириниң ғәзнилиригә егә болидиғанлиғиға вәдә қилип, уларни шуниңға ишәндүргәнлигигә вә әмәлиятта узунға қалмай бу вәдиниң әмәлгә ашқанлиғиға охшайду.

[76] Инширaһ сүриси: 5-айәт.

Ислам қомандани Муһәммәт Фатиһниң Стамбулни елиштин ибарәт шу заманларда мүмкин әмәс дәп қаралған ишни әмәлгә ашурғанлиғиға вә Томас Эдисонниң лампочкиниң қилини тепип чиқиштин ибарәт һәммила адәм мүмкин әмәс дәп қариған, һәтта математикларму униң қәтъий мүмкин әмәслигини математикилиқ йоллар билән испатлап бәргән ишни вужутқа чиқарғанлиғи пәқәтла «Мүмкин әмәс» дегән сөзгә ишәнмигәнликниң нәтижисидур.

Мүмкин әмәсләрни мүмкин қилиш үчүн алди билән ижабий сөзләрни ишлитишкә адәтлиниш зөрүр. Чүнки сөзниң инсанға беридиған тәсири наһайити чоң болуп, ижабий сөзләр инсанларни вә улардики қабилийәтләрни яшатқандәк, сәлбий сөзләр уларни вә қабилийәтләрни өлтүрүп ташлайду. Бу бирәв бирәр зор қийинчилиққа дуч кәлгән яки бирәр мусибәткә учриған чағда, бирәр сәмимий достниң: «Бу қанчилик әһвал еди? Уни чоқум йеңип кәткили болиду» яки «буниңдин чоң мусибәткә учримиғанлиғимиз үчүн Аллаһқа шүкүр қилайли! Чүнки дунияда буниңдин еғир вә чоң мусибәтләр келип туриду» дегәнгә охшиған ижабий сөзлири у кишини бирдинла йеникләткән вә униң мәнивийитини көтәргәнгә, бәзиләрниң: «Раст шундақ болдиму? Апла, бәк чатақ бопту жуму» яки «Әнди бу мусибәттә қандақму қиларсән?» дегәнгә охшиған сәлбий вә зәһәрлик сөзлири у кишини техиму ғәм-қайғуға

патурғанға охшайду. Чүнки, иҗабий сөзләрниң адәмниң писихик һалитини яхшилаштики ролини вә сәлбий сөзләрниң буниң эксичә екәнлигини һечким инкар қилалмайду.

Пәйғәмбәр әләйһиссалам мунддақ дегән: «Силәр кесәл йоқлап барғанда, униң узун өмүр көридиғанлиғини ейтиңлар. Бу сөзүңлар әҗәлни қайтуралмайду, амма кесәлниң һалитини яхшилайду»[77].

Ибрәт:

- Дунияда мүмкин болмайдиған иш йоқ, амма һазирғичә билип болалмиған аҗиз нуқтилар бар.
- Тәпәккуриңиз иҗабий болуп, нәтиҗилириңиз өз көзиңиздә кичик көрүнгәнсири у нәтиҗиләр башқиларниң көзидә тағдәк көрүнүшкә башлайду.
- Қамуслардин бирәр сөзни чиқирип ташлашқа тоғра кәлсә, у дәл «мүмкин әмәс» дегән сөздур.

77 Имам Тирмизи ривайити.

ЭНЕРГИЯ ЖУКУМЛУКТУР

«Һәй, иман ейтқанлар! Аллаһтин қорқуңлар вә растчиллар билән биллә болуңлар».

Тәвбә сүриси: 119-айәт.

Әҗдатлар ейтқан һекмәтләрниң һечбири бекарға ейтилған әмәс. «Өрүк өрүкни көрүп ала болур» дегән сөзму шуларниң җүмлисидиндур. Бу сөзни нәгә қойсақ қоялаймиз. Биз бу сөздин йолға чиқип, актив энергиялик инсанлар билән арилашқан адәмгә улардин актив энергия жуқиду, пассив энергиялик инсанлар билән арилашқан адәмгә улардин пассив энергия жуқиду десәк, һәргиз хата болмайду. Чүнки, һаятимизда актив энергиялик иҗабий инсанларниң мәвҗут болғанлиғи биз үчүн немәт болғандәк, пассив энергиялик сәлбий инсанларниң болғанлиғи ваба вә шумлуқтур.

Аллаһ тәала Қуръан кәримдә: «Һәй, иман ейтқанлар! Аллаһтин қорқуңлар вә растчиллар билән биллә болуңлар»[78] дәп көрсәткән. Пәйғәмбәр әләйһиссалам: «Инсан өзи арилашқан адимигә охшайду, шуңа арилишидиған адимиңларни яхши таллаңлар»[79] дегән. Америкилиқ язғучи Джеймис Роһн «Инсан өзи әң көп арилашқан бәш инсанниң жиғиндисидур» дегән екән. Чүнки, инсан өзи арилашқан кишилиридин аңлиқ, аңсиз һалда көп нәрсиләрни қобул қилиду, иҗабий кишиләрдин иҗабийлиқни, сәлбий кишиләрдин сәл-

78 Тәвбә сүриси: 119-айәт.
79 Имам әбу Давуд, Тирмизи ривайити.

бийликни қобул қилиду. Шуңа иҗабий, үлгилик кишиләр билән арилишиш биз үчүн пайдилиқтур.

Һаятиңиздики инсанларни әгләктин өткүзүң

Көңлиңиз беарам, өзиңиз үмүтсиз, күнлириңиз ғәмкин, роһиңиз чүшкүн, ишлириңиз нәтиҗисиз өтүватқан болса, өзиңизни тәкшүрүп көрүң вә һаятиңиздики достларни, арилишидиған кишиләрни көздин кәчүрүң, сизгә энергия бериватқан кишиләрни әгләктин өткүзүң, андин пассив энергиялик кишиләрни һаятиңиздин чиқириң, актив энергиялик кишиләрни чиң тутуң, улар билән достлуғиңизни вә мунасивитиңизни күчәйтиң, шундақ қилсиңиз актив энергиягә егә болисиз.

Иҗабий кишиләр билән арилашсиңиз:

- ***Улар роһиңизни йеңилап туриду,***
- ***Улар сизгә илһам берип туриду,***
- ***Улар сизгә қийинчилиқларға әмәс, һәл қилиш чарисиға әһмийәт беришни үгитиду,***
- ***Улар сизгә актив энергия бериду,***
- ***Улар сизни жуқириға көтүриду,***
- ***Улар сизниң хошаллиғиңизни ашуриду,***
- ***Улар сизниң һаятқа болған көзқаришиңизни йеңилайду,***
- ***Улар сизниң өз ишәнчиңизни күчләндүриду.***

Сәлбий кишиләр билән арилашсиңиз:

- ***Улар сизниң ғәмкинлигиңизни вә үмүтсизлигиңизни ашуриду,***
- ***Улар сизниң энергияңизни емиду,***
- ***Улар сизниң чариләр билән болушниң орниға қийинчилиқлар билән келишиңизға сәвәп болиду.***
- ***Улар сизниң вақтиңизни оғрилайду,***
- ***Улар сизни төвәнгә тартиду,***
- ***Улар сизниң роһиңизни зәһәрләйду,***
- ***Улар сизни ғәмкин қилиду.***

Иҗабий инсанларниң бизгә қошидиғанлири билән сәлбий инсанларниң биздин алидиғанлирини санап түгәткили болмайду. Сизниң күнлириңиз мәйли яхши өткән болсун яки начар өткән болсун, униңда һаятиңиздики инсанларниң чоқум тәсири бар. Шуни унтумаңки, сиз халимиған бирси сизниң һаятиңиздин орун алалмайду, сәлбий инсанлар өзлириниң пассив энергиясини сизгә мәҗбурлап таңалмайду, бу пәқәт сиз йол қойғанда болиду. Шуңа сиз уларға йол қоймаң, уларни һаятиңизға йолатмаң.

МӨҖҮЗИЛӘР ҺӘРИКӘТКӘ ӨТКӘНЛӘРГӘ КЕЛИДУ

«Һәрикәттә бәрикәт бар».

– **Түрк мақал-тәмсиллири.**

Өзгириш Аллаһ тәала бәкитиватқан тәбиәт қануни болуп, һәммә өзгириду, әтрапимизға қарайдиған болсақ, һәммә нәрсиниң өзгәргәнлигини көримиз. Адәмләр өзгириду, тәбиәт өзгириду, һәтта жансиз жисимларму вақитниң өтүши билән өзгириду, пәқәтла инсан өзгиришни халимайду. Чүнки, у өзиниң раһәт муһитини тәрк етишкә унимайду. «Көнгән яманму көйгәнму» дегәндәк, өзи көнүп қалған адәтлиридин айрилалмайду. Навада инсанлар өзгәрсә дуния өзгирәтти, әһвал өзгирәтти, һәтта хәритиләрму өзгирәтти.

Биз көп вақитларда ичидә болуватқан раһәтлик муһитимизни тәрк етишни халимиғанлиқтин, һәммә адәтлинип қалған «кечикип қалдимдин» ибарәт әрзән сөзни ейтип қойимиз.

Әпсуски, көпинчимиз «кечикип қалдим», «болмайватиду», «қилалмаймән» дегәнгә охшаш сөзләр билән өзимизгә тәсәлли берип, новәттики муһим ишлиримиздин ваз кечимиз яки уларни кечиктүримиз. Әслидә биз һечқандақ ишқа кечикип қалмидуқ. Чүнки жан тәндә болған муддәт ичидә биздә вақит бар, пурсәт бар вә үмүт бар. Атқан һәрбир таң бизгә пурсәтләрни сунуду, биз һәр күни йеңидин туғулимиз. Шуңа һечқандақ иш үчүн кечикип қалған болмаймиз.

Һәсәл һәриси бир грамм һәсәл үчүн гүл-чечәкләр арисида 7000дин көп қетим учидекән. Мәһсулатини аз көрүп һәсәл бериштин ваз кәчмәйдекән, кечикипму қалмайдекән. Шуңа униң мәһсулати һәммила йәрдә қиммәтлик екән. Биз һемишә гунаһни вақитқа артип қоймақчи болимиз. Бу өзимизгә өзимиз қилған чоң һәқсизлиқтур.

Әслидә һәр хил баһаниләрни тепип, өзимизгә тәсәлли беришниң орниға дәрһал һәрикәткә өтүп әҗир қилсақ, Аллаһ тәаланиң ярдими бизни қоршайду, көплигән гөзәл ишларни өзимиз туймастин вужутқа чиқиралаймиз.

Өзини өзгәртишкә, бирәр нәтиҗә қазинишқа интилмигән инсан су үстидики өлүк белиққа охшаш һаятниң боран-чапқунлири ичидә гаңгирап жүриду. Алдимизда икки йол бар. Бири, өзимиз таллавалған раһәтлик муһиттин айрилишқа көзимиз қиймай, орнимиздин мидирлимаслиқ, йәнә бири, һәрикәткә өтүп, өзгәртиш мүмкин болған ишларни өзгәртиш вә қолумиздин кәлгән нәтиҗини яритиштур.

Мөҗүзиләр орнидин турушни халимайдиған, баһаниләрниң арқисиға сиғинип һәрикәткә өтмигәнләргә кәлмәйду, чүнки мөҗүзиләр орнидин турған вә һәрикәткә өткәнләргә келиду.

Ибрәт:

- Өз ихтияри билән өзгәрмигәнләрни һаят өзи халиған тәрәпкә өзгәртиду.
- Һәрикәткә айланмиған план һәрқанчә яхши түзүлгән болсиму ишқа ярамайду.
- Һаятта бирәр плани болмиған инсанлар тирик жүргини билән уларниң мурдидин қилчә пәрқи йоқтур.

БИЗ ПУШАЙМАН ҚИЛИДИҒАН 20 ИШ

«Адәм сүкүт қилғиниға пушайман қилмайду, лекин бәзи сөзлири үчүн чоқум пушайман қилиду».

– Әрәп мақал-тәмсиллиридин.

Пушайман қилиш инсан характериниң бир парчиси болуп, һәммә адәмниң пушайман қилидиған ишлири болиду, болупму биздин садир болған вә оңшиғили болмайдиған ишлиримиз үчүн һәммимиз пушайман қилимиз. Пушайман қилмайдиған адәм тепилмайду. Пушайман қилиш әйип әмәс. Чүнки атимиз Адәм әләйһиссаламму өз хаталиғиға пушайман қилған вә Аллаһ тәалаға илтиҗа қилип дуа қилған.

﴿رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾

«Һәй, Рәббимиз! Биз өзимизгә өзимиз зулум қилдуқ, әгәр сән бизгә мәғпирәт қилмисаң, бизгә рәһим қилмисаң, биз чоқум зиян тартқучилардин болуп қалимиз»[80].

Кашки, биздиму компьютерниң CTR+Z кнопкисидәк кнопка болса еди, барлиқ хаталиқлиримизни вә оңшиғили болмайдиған һамақәтликлиримизни кнопкиға бирни уруш билән өчирип ташлиған болсақ. Биз тарихимизни қайтуруп келәлмәймиз, һамақәтликлиримизни өчүрәлмәймиз, қилмишлиримизни йоқ қилалмаймиз, пәқәтла рәһим-шәпқәтлик егимизгә илтиҗа қилип тәвбә қилиш арқилиқ униң кәчүрүмигә еришәләймиз. Шәксизки, тәвбә бизгә берилгән әң зор немәт вә чиқиш йолидур. «Тәвбә гунаһни йәр, сәдиқә балани йәр» дәп

[80] Әраф сүриси: 23-айәт.

әҗдатлиримиз бекарға ейтмиған. Чүнки, Пәйғәмбәр әләйһиссалам: «Гунасиға тәвбә қилған адәм гуна қилмиғанға охшаштур»[81] дәп көрсәткән.

Шуни биливелиш керәкки, қилмиш икки түрлүк болиду. Бири, Алла тәаланиң «Қил» вә «Қилма» буйруғиға хилаплиқ қилиш болуп, у: ﴿الذُّنُوب﴾ «Гунаһлар» дәп атилиду. Йәнә бири, мәхлуқатқа қарита садир қилинған қилмиш болуп, у: ﴿السَّيِّئَات﴾ «Яманлиқлар» дәп атилиду. Гунаһларни Аллаһ тәала өзи беваситә мәғпирәт қилиду. ﴿إِنَّ اللهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾ «Аллаһ һәқиқәтән (тәвбә қилған кишиләрниң) барлиқ гуналирини мәғпирәт қилиду»[82]. Амма яманлиқларни яманлиқ қилинғучилар кәчүргәндин кейин, андин Аллаһ тәала мәғпирәт қилиду.

﴿فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

«Кимки зулум қилғандин кейин тәвбә қилса вә (бузғанлирини) түзәтсә, Аллаһ һәқиқәтән униң тәвбисини қобул қилиду»[83] дегән айәт буниңға ишарәт қилиду.

﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ﴾

«Яхши ишлар арқилиқ яман ишлар жуюлиду»[84] дегән айәт бирәвгә яманлиқ қилғандин кейин, униңға яхшилиқ қилип, разилиғини елиш арқилиқ яманлиқни жуйғили болидиғанлиғиға ишарәт қилиду.

[81] Ибни Маҗә ривайити.
[82] Зумәр сүриси: 53-айәт.
[83] Маидә сүриси: 39-айәт.
[84] Һуд сүриси: 114-айәт.

Биз пушайман қилидиған ишлар

Көпинчимиз алдимиздики он-жигирмә яки оттуз жилдин кейин пушайман қилидиған ишлар төвәндикичә:

1. Ата-анимиз билән көпирәк биллә болалмиғанлиғимизға пушайман қилимиз.
2. Тапавитимизниң қандақ болушидин қәтъий нәзәр ихтисатчан болмиғанлиғимизға пушайман қилимиз.
3. Биз қиммитини билмәй, қолдин бәргән пурсәтләр үчүн пушайман қилимиз.
4. Йетәрлик дәрижидә оқумиғанлиғимизға, көп нәрсиләрни үгәнмигәнлигимизгә пушайман қилимиз.
5. Вақтимизниң көп қисмини пәрзәнтлиримиз билән өткүзмигәнлигимизгә пушайман қилимиз.
6. Арзу-арманлиримизни әмәлгә ашурушни кечиктүргәнлигимизгә пушайман қилимиз.
7. Халап-халимай бирәвниң көңлини рәнҗитип қойғанлиғимизға пушайман қилимиз.
8. Өзимиз халимиған ишқа «Яқ» дәләлмигәнлигимизгә пушайман қилимиз.
9. Һаятимизниң планини башқиларниң қолиға тутқузғанлиғимизға пушайман қилимиз.
10. Хаталиғини билип туруп, давамлаштурған ишлар үчүн пушайман қилимиз.
11. Бурун батиллиғини билмәй, әқидә қилған ишлар үчүн пушайман қилимиз.
12. Яшлиғимизда қиммитини билмигән пурсәт вә шараитлар үчүн пушайман қилимиз.
13. Ата-анимизни рәнҗиткән яки пәрзәнтлиримизни хиҗаләттә қойған һәрбир қилмишимизға пушайман қилимиз.

14. Кишиләргә өзимизни әрзитиш үчүн кийивалған маскилар үчүн пушайман қилимиз.
15. Биз әмәл қилмиған һәрбир нәсиһәт яки мәслиһәт үчүн пушайман қилимиз.
16. Йерим йолда ваз кәчкән планлиримиз үчүн пушайман қилимиз.
17. Аҗизларға күчимизни көрсәткәнлигимизгә пушайман қилимиз.
18. Аилидики муһәббәтниң қиммитини билмигән һәрбир дәқиқимиз үчүн пушайман қилимиз.
19. Аддий ишлар сәвәплик җоримизни яки пәрзәнтлиримизни рәнҗиткәнлигимизгә пушайман қилимиз.
20. Арқимизда бирәр катта иш яки бирәр гөзәл әсәр қалдурмай бу дуния билән хошлашмақчи болғанлиғимизға пушайман қилимиз.

Пурсәт кетип келиштин бурун жуқарқи ишларни убдан ойлап, һәр бириге җавап тепишқа тиришиң!

Инсан өлүштин қорқмайду, бәлки арқисида өзини әслигидәк бирәр әсәр қалдуралмаслиғидин қорқиду. Чүнки қорқидиған нәрсә яшинип келиш яки өлүм әмәс, бәлки дунияға кәлмигәндәкла йоқап кетиштур. Шуңа һаятиңиздин из қалдурушқа алдираң!

Ибрәт:

- Пушайманлириңизни йезип чиқиш үчүн кеөишиңизни күтмәң.
- Инсанларниң хаталиқлири вә һамақәтликлири һәр хил болсиму, һәммисиниң пушаймини бир хилдур.
- Биз келәчәктә пушайман қилидиған ишлар һазир қилишқа иккилинип жүргән ишлиримиздур.

МУВӘППӘҚИЙӘТ КҮНДИЛИК АДӘТКӘ МУҺТАЖДУР

«Көйгән яманму, көнгәнму?».

Уйғур хәлиқ мақал-тәмсиллиридин.

«Мувәппәқийәткә еришкән кишиләрниң һәммиси өзлиридә мувәппәқийәтниң адәтлирини йетиштүргән кишиләрдур. Шуңа улар нурғунлиған катта ишларни вә зор нәтижиләрни өзлири һис қилмастин, һәтта ойлапму олтармастин қолға кәлтүргән. Чүнки улар әшу катта ишларни өзлириниң күндилик адәтлиригә айландурувалған.

Навада, сизму өзиңиздә мувәппәқийәтниң адәтлирини йетилдүрәлисиңиз, сиздин садир болидиған ишларниң һәммиси бирәрдин мувәппәқийәт, бирәрдин ғәлибә, бирәрдин утуқ болуп оттуриға чиқиду.

Күндилик адәтниң қандақ пайдиси бар?

Күндилик адәт планларни әмәлгә ашуруш, өзини йетилдүрүш вә мувәппәқийәт қазиниш үчүн наһайити муһимдур. Буниңдин башқа, күндилик адәт интизамлиқ болушқа, планлиқ иш қилишқа, роһий вә җисманий сағламлиққа, ишларни өз вақтида қилишқа, қабилийәтни ашурушқа, вақитни планлиқ башқурушқа, өзимизгә вә аилимизгә көңүл бөлүшкә, пул-мални вә вақитни тежәшкә вә аз вақитта көп нәтижиләрни қолға кәлтүрүшкә капаләтлик қилиду.

Алмута шәһиридә йеши йәтмиштин ашқан бир

акимиз бар. Мени һәммә адәм тез маңиду, дәйду, амма мән у киши йол маңса арқисидин йетишәлмәй қалимән. Униң тән сақлиғи вә бәдән лаяқити һәйран қалдурарлиқ дәриҗидә яхши. Буниң сирини сориғинимда, ахшими бурун йетип, әтигән сәһәр туруш вә намаз бамдаттин кейин бир саат меңиш екәнлигини сөзләп бәрди. Бу киши нәччә он жиллардин бери шу адити бойичә иш қилидекән.

Сириялик бир алимниң һәр күни сәһәр вақти саат төрттин алтигичә икки саат йезишни адәт қиливалғанлиғини вә шундақ йезип, сәккиз жилда 22 томлуқ чоң әсәр язғанлиғини оқуп қаттиқ тәсирләнгән едим.

Адәм өзидә мувәппәқийәтниң адәтлирини йетилдүрүвалғандин кейин, мувәппәқийәт өзлүгидин кәлгәндәкла һис қилдурмастин һасил болидекән. Пекир өзәмни алсам, йезишқа қәдәм қойғинимға оттуз жилдин ешипту. Һәр күни қисқа болсиму бирәр нәрсә йезишни адәт қиливалғанмән. Һазирға қәдәр 32 парчә китап, икки миң парчидин көпирәк мақалә йезип елан қилдим. Мән бу ишларни күндилик хизмәт саатлиридин вақит чиқирип, ахшамлири телевизорға яки иҗтимаий таратқуларға кетидиған вақитлиримни сәрип қилип, қолға кәлтүрдүм. 10 томлуқ «Тәпсир җәвһәрлири» күндилик радио аңлитишиға 15 минутлуқ тәпсир программиси тәйярлаш адитимниң мевиси һесаплиниду. Пекир 5218 бәтлик бу тәпсирни тәйярлаш үчүн, күндилик хизмитимни, аилә ишлиримни вә арам елишимни қурбан қилмидим, пәқәтла һәр күни мәлум вақтимни чиқардим, халас. Адәт дегән әйнә шундақ сехирлик вә бәрикәтлик нәрсә екән. Шуңа өзимизгә пайдилиқ ишларни адәт һалиға кәлтүрүшкә тиришишимиз лазим.

Немә үчүн өзимизгә пайдилиқ ишларни давамлаштуралмаймиз?

Өзимизгә вә тән сақлиғимизға пайдилиқ болған ишларни узун вақит давамлаштуралмай, оттура йолда ташлап қоюшимизниң сәвәви у ишларниң күндилик адитимизгә айлиналмиғанлиғидиндур. Мәсилән: көпинчимиз ахшими бурун йетип, сәһәр турушниң тән сақлимизни сақлаш, бәрикәт тепиш, ишлиримизда риваж тепиш үчүн муһим екәнлигини аңлиғанда, һаяжанлинимиз вә бир-икки күн бурун йетип, сәһәр туримиз. Биздики һаяжанниң түгиши билән йәнә буруңқи һалитимизгә қайтивалимиз. Бәдән чиниқтурушниң муһимлиғини аңлиған яки оқуған вақтимизда, һәр күни бирәр саат меңишқа бәл бағлаймиз яки чиниқиш сайманлиридин бирини сетивалимиз, амма уни бирәр һәптидин көп давамлаштуралмай ташлаветимиз. Чәт әл тили үгинишниң пайдилирини аңлиғанда, бирәр тил үгитишкә бәл бағлап китапларни сетивалимиз, һәтта курсларға қатнишимиз, амма икки һәптә давамлаштуралмай ташлаветимиз. Чүнки, биз бу ишларни адәт һалитигә кәлтүрәлмидуқ. Әгәр жуқарқи ишлар бизниң күндилик адитимизгә айлинип кәткән болса, биз ойлимастин, өзимизни зорлимастин вә һечбир қийин көрмәстин давамлаштуруп кетәлигән болаттуқ.

Адәтни қандақ йетилдүримиз?

Давамлаштурмақчи болған һәрқандақ бир ишни һаяжандин жирақ, бошаңлиқтин вә һорунлуқтин хали туруп, әң аз дегәндә 21 күн чидап давамлаштуруш, шу ишни адәт һалиға кәлтүрүшниң йолидур. Сиз қандақла бир ишни адәт һалиға кәлтүргән вақтиңизда, сиз у

ишни ихтиярсиз һалда өзлигиңиздин қиливеридиған болуп қалисиз. Нәтиҗидә, нурғун катта ишларни вә зор мувәппәқийәтләрни һечқандақ жапа-мәшәқәт һис қилмайла қолға кәлтүрәләйсиз.

Балилиқ чағлиримда ян кочидики хошнимиз Давут Ахун төмүрчиниң болқа тутқан қолиға һәйран қалаттим. Чүнки маңа униң әшу қоли том вә михта көрүнәтти. Бир қолида тутувалған болқини мән икки қолум билән көтүрәлмәттим. Һаятимда мәхсус бәдән чиниқтурған нурғун спортчиларни көрдүм, амма Давут Ахун төмүрчиниң қолидәк күчлүк қолни көрмидим. Төмүрчиниң өз һүнири арқилиқ қолини күчләндүрүшни нийәт қилмиғанлиғи, һәтта ойлапму бақмиғанлиғи ениқ. Амма униң болқа көтириши күндилик адитигә айланған. Шуниң билән униң болқа тутқан қоли күчлинип маңған. Башқа ишларму буниңға охшайду. Мәсилән: күндә бир бәт Қуръан ядлашни давамлаштурсиңиз, бу сизниң адитиңизгә айлинип кетидудә, өзиңиз һис қилмай Қуръанни толуқ ядлап кетәләйсиз. Чүнки, сиз ядлашқа устилашқансири оңайлишип маңиду, сизгә қилчә еғир кәлмәйду. Күндә чәт әл тилидин бир қанчә сөз үгинишни давамлаштурсиңиз, бу сизниң адитиңизгә айлинип кетиду. Нәтиҗидә, бир қанчә ай ичидә шу тилда көп ишлитилидиған муһим сөзләрни билип қалисиз. Шуниңдәк, бирәр күндә бир қанчә бәт китап оқушни үзмәй давамлаштурсиңиз, күндилик китап оқуш сизниң адитиңизгә айлинип кетиду. Бу арқилиқ билимсәвийәңиз ашиду, көп нәрсиләрни вә ишларни биливалисиз.

Унтумаңки, һәрқандақ иш ирадә вә изчиллиқ тәләп қилиду. Сиз һәммидин авал өзиңиздә өмүр бойи қалидиған адәтни йетилдүрүшкә тиришиң!

Йетилдүрүш зөрүр болған 7 адәт

1. Әтигәнлик вәзипә

Бүгүнниң ишлирини ахшамдин планлап, сәһәр турушқа саатни тәңшәймиз, андин кечә саат 11дә ухлап болимиз. Чүнки, бәдинимиздики биологиялик саат кечә саат 11дин 3кичә жигәрдин зәһәр тазилаш билән болиду. Зәһәрниң тазилиниши үчүн мошу вақит ичидә бизниң ухлиған болушимиз шәрт.

Намаз бамдаттин бурун, һечболмиғанда йерим саат бурун орнимиздин туримиз, яхши арам алғанлиғимиз вә әзайимизниң сақлиғи үчүн, «Әлһәмдулиллаһ!» дәп, чин қәлбимиздин Аллаһ тәалаға шүкүр қилимиз. Бу бизниң бир күнлүк ишимизниң нәтижилик болуши, роһимизниң үстүн вә көңлимизниң хошал туруши үчүн йетәрликтур.

Андин қанчә рәкәт оқалисақ шунчилик тәһәжжуд намизи оқуймиз, бу арида бир-икки стакан иссиқ суни аз-аздин ичимиз. Намаз бамдатни оқуп болғандин кейин, әтигәнлик зикирләрни ейтимиз, Қуръан кәримдин бир қанчә бәт оқуп дуа қилимиз.

2. Бәдән чиниқтуруш

Бәдән чиниқтурушниң тән саламәтлик үчүн қанчилик зор пайдилиқ екәнлигини сөзләп олтурушниң һаҗити йоқ. Бәдән чиниқтурушниң һәммә яштики кишиләр қилалайдиған әң оңай түри очуқ һавада меңиштур. Һәр күни әйни вақитта бир саат, аз дегәндә йерим саат меңиш шу күнлүк ишларни хошаллиқ вә көтирәңгү роһ билән қилишимиз үчүн наһайити пайдилиқтур.

3. Сағлам ғизалиниш

Йәйдиған, ичидиғанлиримизниң бәдәнниң тәләплиригә мунасип келидиған, җисимға энергия берәләйдиған сағлам болуши, наштини кечиктүрмәй убдан қилиш, чүштә қувәтлик йейиш, ахшими аз йейиш, кечиси қәтъий йемәслик, мүмкинқәдәр сирттин тамақ йемәслик барлиқ тиббий мутәхәссислириниң бирдәк тәвсийәси болуп кәлмәктә.

Шәксизки, ашханилардин тамақ йейишниң вә тез тамақларни буйрутушниң орниға өй тамиғини йейиш һәм тән сақлиғимиз һәм ихтисатчанлиқ үчүн әң яхшидур.

4. Конкрет план түзүш

Күндилик план түзүш узун муддәтлик чоң планларни бөлүп орунлаш үчүн наһайити яхши чаридур. Күндилик ишларни вә кичик планларни йолида елип баралиған адәм чоң планларни әлвәттә әмәлгә ашуралайду. Чүнки һәрқандақ чоң ишлар кичигидин башлиниду.

5. Вақит җәдвилигә риайә қилиш

Ишларни тәртиви бойичә қилиш, әң муһимлирини муһимирақлириниң алдиға қоюш, муһимлирини муһим әмәслириниң алдиға қоюш мувәппәқийәт қазинишниң йолидур. Күндилик җәдвәл бойичә рәтлик иш қилишниң пайдиси наһайити көптур. Аддийси, вақитни теҗәш, көп ишларни бәҗириш, җиддийлишиштин сақлиниш үчүн наһайити пайдилиқтур.

6. Йеңи нәрсиләрни үгиниш

Тохталсиз үгиниш тохталсиз илгириләшниң йолидур. Һәр күни йеңи-йеңи нәрсиләрни үгиниш бизниң упуғимизни кәңәйтиду, билимимизни ашуриду вә бизни һаятлиқни техиму яхши чүшинишкә елип бариду.

Көп китап оқуш, яхши лекцияләрни тиңшаш, вәз-

нәсиһәт сорунлириға қатнишиш, диний вә иҗтимаий паалийәтләргә һазир болуш көп нәрсиләрни биливелишимиз үчүн бирәрдин пурсәт.

7. Күндилик тәпәккүр

Тәпәккүр қилиш әқилни ачиду. Худди пичақ билигәнсири иштиклигәнгә охшаш әқилму ишләткәнсири күчлиниду. Динимизда тәпәккүр қилиш ибадәт санилиду. Тәпәккүр әқилгә хитап қилидиған, әқилни алаһидә қәдирләйдиған вә әқилниң мәнтиқигә һөрмәт қилидиған бир илмий диндур. Иман тоғра тәпәккүрниң мәһсулидур.

Тәпәккүр қилиш арқилиқ тоғра қарар чиқарғили, өзимизниң мувәппәқийәтлирини баһалиғили, камчилиғимизни көрүвалғили болиду.

Һәр ахшими ятқан вақтимизда, бүгүн қандақ яхши ишларни қилғанлиғимиз, қолға кәлтүргән нәтиҗилиримиз вә планлиған болсақму қилалмиған ишлиримиз үстидә тәпәккүр қилиш вә этики ишларниң планини түзүш толиму яхши адәттур.

Ибрәт:

- Бирәр ишни башлаш үчүн ирадигә, уни давамлаштуруш үчүн адәткә муһтаж болимиз.
- Бирәр яхши ишни адәт һалиға кәлтүрүш үчүн көп болғанда 40 күн, аз дегәндә 21 күнгә муһтаҗмиз.
- Мувәппәқийәт қазанғанлар өзлирини катта ишларни қилғандәк һис қилмайду, чүнки уларниң мувәппәқийити күндилик кичик адәтләргә айлинип қалған.

МУАМИЛӘ ПРИНЦИПИ

«Дин – муамилидур».

– Әрәп һекмәтлиридин.

Инсан үч тәрәп билән алақидар болуп, биринчиси, Аллаһ тәала билән, иккинчиси, өзи билән, үчинчиси, башқилар билән болиду.

Пәйғәмбәр әләйһиссалам буни баян қилип мундақ дегән:

[اتَّقِ الله حيثما كنتَ، وأتْبِع
السَّيِّئَةَ الحسَنَةَ تَمْحُها، وخالِقِ الناسَ بخلُقٍ حسن]

«Нәдила болсаң Аллаһтин қорққин, яманлиқни яхшилиқ билән өчәргин, кишиләргә гөзәл әхлақ билән муамилә қилғин»[85].

Бу һәдис ләвзи қисқа, мәзмуни мол һәдисләрдин болуп, Пәйғәмбәр әләйһиссалам бунинда инсанниң Аллаһ тәала билән болған, өзи билән болған вә башқилар билән болған алақисиниң принципини баян қилған. Бизниң Аллаһ тәала билән болған муамилимиз тәқвалиқ үстигә қурулиду. Бу Аллаһ тәаладин әйминиш, униң һәмишә биз билән биллә екәнлигини, гәп-сөзлиримизни, иш-һәрикәтлиримизни күзитип туридиғанлиғини, һәтта ойлиғанлиримизниму билип туридиғанлиғини естин чиқармиған һалда иш көрүш билән болиду.

Чүнки, Аллаһ тәала илми вә қудрити билән һәмишә биз билән биллидур. ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ﴾

[85] Имам Тирмизи ривайити.

«Силәр қәйәрдә болсаңлар, у силәр билән биллидур»[86] дегән айәт буни тәкитләйду.

Сиз Аллаһ тәаланиң һәмишә сиз билән биллә екәнлигигә, яхши-яман һәммә ишиңизни көрүп вә билип туридиғанлиғиға, униңға асасән сиздин һесап алидиғанлиғиға шәксиз ишәнгән вақтиңизда иманниң әң төвән дәрижисини һасил қилған болисиз. Сиз мәйли күндүздә яки кечидә болуң, мәйли адәм бар йәрдә яки һечким йоқ йәрдә болуң, Аллаһ тәаланиң сизни күзитип туридиғанлиғини, һәрикитиңизни көрүп, сөзлириңизни аңлап туридиғанлиғини һис қилғиниңизда гуна қилиштин қорқисиз. Чүнки, у чағда сиз сизгә қарап турған заттин һая қилисиз. Буниң өзи сизниң иманиңизниң испатидур.

1. ***Бизниң өзимиз билән болған муамилимиз нәпсимизни паклаш үстигә қурулиду. Бу яхши әмәлләрни көп қилиш арқилиқ гуналиримизни вә яманлиқлиримизни жуюп туруш билән болиду.*** ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ﴾ ***«Яхши ишлар арқилиқ яман ишлар жуюлиду»[87] дегән айәт буниңға ишарәт қилиду. Гунани вә яманлиқни қилип болуп тәвбә қилип қоюш биләнла иш түгимәйду, бәлки яхши ишларни қилиш тәләп қилиниду.***

Нәпсини паклаш дегән әйипләрдин қутулуш вә гуналарни жуюш дегәнлик болуп, нәпсини паклашта мувәппәқийәт қазанған адәм мурадиға йәткән болиду. Бу Аллаһ тәала әң узун қәсәм билән тәкитлигән

[86] Һәдид сүриси: 4-айәт.
[87] Һуд сүриси: 114-айәт.

мәсилидур[88]. Аллаһ тәала пәриштиләргә әқил, һайванларға нәпс әта қилған болса, инсанларға һәм әқил һәм нәпис әта қилған. Инсан бу иккиси билән Аллаһ тәаланиң емтиһаниға салаһийәтлик болған вә синақ дунийасиға әвәтилгән. Аллаһ тәала бизгә әта қилған нәпс сайисида биз бир қетим сәвир қилиш билән, йәнә бир қетим шүкүр қилиш билән Аллаһ тәалаға йеқинлиқ һасил қилимиз. Чүнки, иманниң йерими сәвир, йерими шүкүрдур. Бу иккиси билән иманимиз толуқлиниду. Навада бизни гунаға буйруйдиған нәпсимиз болмиған болса, биз бу икки хисләтни һасил қилалмиған болаттуқ.

2. ***Бизниң башқилар билән болған муамилимиз гөзәл әхлақ үстигә қурулиду. Бирәвниң гөзәл әхлақи униң иманниң камиллиғини көрситиду. Чүнки, пәйғәмбәр әләйһиссаламниң «Имани әң камил адәм әң әхлақлиқ адәмдур»[89] дегән сөзи буни тәкитләйду. Гөзәл әхлақ кишиләргә адил, рәһимдил вә дурус болушни тәләп қилиду.***

Диндарлиқ билән әхлақ оттурисида зич мунасивәт болуп, әхлақ динниң ядроси вә униң ғайисидур. Пәйғәмбәр әләйһиссалам буни чүшәндүрүп, «Мән пәқәт гөзәл әхлақларни умумлаштуруш үчүнла әвәтилдим»[90] дәп көрсәткән.

Жуқарқи үч тәрәплимә алақә биздин сәмимийликни вә активлиқни тәләп қилиду.

[88] Шәмс сүрисигә қараң.
[89] Имам Тирмизи ривайити.
[90] Имам Бухари ривайити.

Ибрәт:

- Аллаһ тәалаға тәқвалиқ қилиш, нәпсимизни паклаш, кишиләргә гөзәл әхлақ билән муамилә қилиш иманниң камиллиғиниң аламитидур.
- Гөзәл әхлақ исламниң ғайиси вә җәннәткә киришниң капалитидур.
- Нәпс бәзи инсанларни пәриштиләрниң мәртивисигә көтәрсә, бәзисини һайван дәриҗисигә чүшүрүп қойиду.

НОРМАЛ КҮЛКӘ САҒЛАМЛИҚНИҢ ДӘЛИЛИДУР

«Һәқиқәтән күлдүргәнму, жиғлатқанму Аллаһтур».

– Нәҗм сүриси: 43-айәт.

Нормал күлкә хошаллиқниң әлчиси, меһир-муһәббәтниң түрткиси вә сағламлиқниң дәлилидур. Мәлумки, сағламлиқ бәдәнниң кесәлдин сақ болушила әмәс, бәлки сағламлиқ – пикир, һиссият, бәдән вә роһ қатарлиқ төрт нәрсиниң тәңпуңлуқ ичидә болған һалитидур. Күлкә инсанни башқа җанлиқлардин айрип туридиған алаһидә сүпәтләрниң бири болуп, у инсанниң гөзәллигигә гөзәллик қошиду, кишиләрниң сөйгүсигә лайиқ қилиду. Чүнки, инсанлар тәбәссүм қилидиған, очуқ чирай, йеқимлиқ кишиләрни яхши көриду. Әлламә Қуртуби ﴿وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ﴾ «Һәқиқәтән күлдүргәнму, жиғлатқанму Аллаһтур»[91] дегән айәт тоғрилиқ мундақ дегән: «Аллаһ барчә җанлиқларниң арисидин пәқәт инсаннила күлидиған вә жиғлайдиған қилип яратқан. Чүнки башқа җанлиқларда күлүш вә жиғлаш хусусийити йоқтур. Маймун күлиду, жиғлимайду, төгә жиғлайду, күлмәйду, дейилиду». Чүнки, күлкә вә жиға инсан әқлиниң вақиәликләргә қарита инкас қайтуришидин келидиған нәрсә, амма башқа җанлиқларда әқил болмиғанлиғи үчүн, улар Аллаһ яратқан фитрити бойичә иш көриду.

[91] Нәҗм сүриси: 43-айәт.

Күлкә йеқилғуға охшаш һарарити билән һаятимизға энергия беридиған вә уни һәрикәтләндүрүп туридиған сехирлик нәрсидур. Сиз һаятниң қийинчилиқлириға вә рәһимсизлигигә һәр қетим күлгиниңиздә униң үстидин ғәлибә қилғанлиғиңизни вә қәтъий тәслим болмайдиғанлиғиңизни елан қилған болисиз. Күлүп туридиған инсан өзигә ишинидиған инсандур.

Күлкә-чақчақ көңүлни раһәтләндүрииду, дәрт-әләмләрни унтулдуриду. Амма динимизда һәрқандақ бир ишниң чәк-чеграси болғинидәк, күлкә-чақчақниңму чәк-чеграси бар. Инсанийәтниң иптихарлиқ үлгиси, гөзәл әхлақниң нәмуниси һәзрити Муһәммәт әләйһиссаламму күләтти, чақчақ қилатти, бу арқилиқ сөһбәтдашлириниң кәйпиятини көтирәтти. Амма униң күлкә-чақчақлири гөзәл мәниләрни, алий мәхсәтләрни, есил пәзиләтләрни өз ичигә алғандәк, саһабилиригә тәсәлли беришниму өз ичигә алған еди. Шуңа Пәйғәмбәр әләйһиссаламниң күлкисиму тәрбийәдин вә йол көрситиштин хали әмәс еди. У зат саһабилиригә һәр ишта оттура һаллиқни сақлашни үгәткәндәк, күлкә-чақчақтиму нормал болушни үгәткән еди. Бу һәқтә: «Һәй, Әбу Һурәйрә! Аз күлгин, чүнки көп күлүш қәлбни өлтүриду»[92] дегән. Өлүмалар һәдистики «Қәлбни өлтүридиған күлүшни» дунияliқтин болған амәтлиригә көрәңләп қаһқаһлап күлүш, дәп шәрһлигән.

Күлкә һәр қандақ вақитта мубаһтур, амма бирлирини мәсхирә қилип күлүш һарамдур. Чүнки, инсанларни мәсхирә қилиш капирларниң қилиғидур. Қуръан кәрим уларни әйипләп мундақ дегән:

﴿إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ﴾

[92] Ибни Мажә ривайити, Әлбаний «Һәсән» дәп баһалиған һәдис.

«Капирлар һәқиқәтән мөмүнләрни (мәсхирә қилип) күләтти»[93].

Пәйғәмбәр әләйһиссалам әң жапалиқ күнләрдиму вә қийин вақитлардиму саһабилиригә тәбәссүм қилатти, бәзи чағларда күлсә еғиз чишлири көрүнүп қалатти. Учрашқан һәрқандақ адәмгә тәбәссүм билән қизғин муамилә қилатти. Һәтта өзигә қарита әдәпсизлик қилғанларғиму күлүп қоятти. Имам Бухари вә Муслим ривайәт қилған бир һәдистә келишичә, бир күни Пәйғәмбәр әләйһиссалам кетивататти, тосаттин бир сәралиқ әрәп чиқип келип, «Һәй, Муһәммәт! Аллаһниң мелидин маңиму бәрмәмсән?» дәп Рәсулуллаһниң яқисини қаттиқ тартип, бойнини қизартиветиду. Амма пәйғәмбәр әләйһиссалам күлүп қойиду вә униңға бир нәрсә беришни буйруйду.

Инсанниң саадити бешиға кәлгән қаттиқ күнләргә вә һәр хил көңүлсизликләргә қарита ижабий болушиға бағлиқтур. Чүнки писхология мутәхәссислириниң испатлишичә, бешимизға келидиған келишмәсликләрниң 10 пайизи илкимиздә болмиған сәвәпләрдин кәлсә, 90 пайизи бизниң әшу келишмәсликкә қарита көзқаришимиздин келидекән. Йәнә бизниң әң чоң хаталиғимиз хошаллиқ, һозурлуқ вә саадәтлик ләһзилиримиздин һис қилмайла тез өтүп кетимиз, амма дәрт-әләмлик, ғәм-қайғулуқ чағлиримизни пүтүн вужудимиз вә барлиқ һис-туйғумиз билән яшаймиз.

Инсанлар тәбәссүм қилғанда өзинила әмәс, әтрапидиләрниң һәммисини хошал қилиду, уларға раһәт вә һозурлуқ бир муһитини һазирлиған болиду. Буниң өзи ибадәт даирисигә кириду. Чүнки, Пәйғәмбәр әләйһис-

[93] Мутәффифийн сүриси: 29-айәт.

салам: «Бирәр мусулманға тәбәссүм қилиш сәдиқидур»[94] дәп көрсәткән. Жәрир ибни Абдуллаһ Рәзийәллаһу Әнһу мундақ дегән: «Мән мусулман болғандин бери Рәсулуллаһ маңа һәмишә тәбәссүм билән қаратти, мән уни дайим тәбәссүм қилған һалитидә көрәттим»[95].

Илмий тәтқиқатларниң испатлишичә, һемишә күлүп туридиған инсанларниң башқиларни қайил қилиш вә уларни өзигә жәлип қилиш күчи алаһидә жуқури болидекән. Күләләйдиғанлар өзиниң сағламлиғини намайән қилип турғанлардур. Шуңа сиз һаятиңиздики хошаллиқ ләһзилириңизни әсләң, күлкилик чағлириңизни издәң, чин қәлбиңиздин күлүң, һәтта қийинчилиқлириңиз үчүнму күлүң. Шундақ қилсиңиз роһиңиз һәр дайим орғуп туриду. Әрәпләрдә «Сиз һаятқа күлсиңиз, һаятму сизгә күлиду» дәйдиған һекмәт бар. Дунияда тәбәссүм қилишқа чами йәтмәйдиған пекир, униңдин беһажәт болалайдиған бай йоқтур.

Ибрәт:

- Кишиләргә тәғдим қилалайдиған әң чатта һәдийә уларға чин қәлбтин тәбәссүм қилиштур.
- Тәбәссүм пекирларму, барларму һажәт болидиған сәдиқидур.
- Кишиләргә тәбәссүм қилиш һеч қандақ чиқим тәләп қилмайдиған, амма уларниң диллирида өчмәс изларни қалдуридиған нәрсидур.

[94] Имам Тирмизи ривайити, Әлбаний «Сәһиһ» дәп баһалиған һәдис.
[95] Имам Муслим ривайити.

ӘҢ ТӘЛӘЙЛИК ИНСАН

«Өзи хатирҗәм, тени сақ вә күнлүк йемәк-ичмиги бар һалда таң атқузған адәм гоя дунияниң барчә немәтлиригә егә болған болиду».

– Һәдис шәрип.

Дуниядики әң тәләйлик инсан ким?

Сиз буниңға жавап бериштин авал илкиңиздики қиммәтлик нәрсиләргә, һаятиңиздики гөзәл шәйиләргә вә өзиңиздики артуқчилиқларға бир нәзәр ағдуруң.

- ***Сизниң башқиларға қариғанда тәләйлик тәрәплириңиз интайин көп. Кесип ейтишқа болидуки, сизниң мошу дунияда болғанлиғиңиз вә мошу күнгә қәдәр йетип кәлгәнлигиңиз әң тәләйлик тәрипиңиздур. Чүнки сиз аниңизниң балаятқусиға төкүлгән спермидики 65 миллион жанлиқтин һаят келишқа талланған йеганә бирисиз.***
- ***Сиз аниңизниң бойидин ажрап кетиш яки мәйип туғулуштәк, һәр жили 15 миллион төрәлминиң бешиға келидиған тәләйсизликтин сақлинип қалғансиз.***
- ***Сиз өзиниң бовақлиғини яшалмай, бу аләмдин көз жумған тәләйсиз бовақлардин әмәссиз.***
- ***Икки көзиңиз сағлам болғанлиғи үчүн тәбиәтниң гөзәлликлирини, ата-аниңизни вә барлиқ***

яхши көргәнлириңизни көрәләйсиз. Һалбуки, дунияда 12 миллион адәм көрәлмәйду.

- ***Пут-қолиңиз сақ болғанлиғи үчүн маңалайсиз, жүгрәләйсиз, муһим болғини өзиңизниң һаҗитидин өзиңиз чиқалайсиз.***
- ***Сиз әркин нәпәс алалайсиз, рәис әзалириңиз ишләп туриду, бәдиниңиз микробларни өзлүгидин өлтүрүш арқилиқ тән сақлиғиңизни қоғдап туриду.***
- ***Әтигәндә орниңизни туралайсиз, йеңи күнниң һозурини яшалайсиз.***
- ***Сиздә нурғунлиған қиммәтлик немәтләр бар. Сиз шу қәдәр байки, икки көзиңизниң бирини миллион долларға бәрмәйсиз.***
- ***Сизниң Пирәвндәк һоқуқиңиз, Карундәк пулиңиз болмисиму улардин әвзәл турмушта яшаватисиз. Чүнки улар сиздә болған ток, пән-техника, телефон, интернет, автомобиль, һава тәңшигүч қатарлиқ немәтләрдин мәһрум еди.***
- ***Ислам дунисиниң әң шөһрәтлик падишаси Һарун Рәшид ағриқ тохтитиш дориси болмиғанлиқтин, чиши ағрип кечә-кечиләп ухлалмиған екән.***
- ***Хәлипә Сулайман ибни Абдулмәлик Бағдаттин һәҗ сәпириғә чиқип, икки ай йол маңған екән.***
- ***Өтмүшләрдә Түркистан топрақлиридин һәҗгә атланған әҗдатлиримиз арисидин алтә ай йол жүрүп, Карақурум тағлиридин ешиш җәрянида домулап кетиш вә қарақчиларниң қолида өлүш дегәндәк хәтәрләрдин сақлинип қалғанлири аран Һәрәмгә баралаттекән.***

Мустәқил вәтиниңиз вә паспортиңиз болғанлиғи алаһидә катта немәттур. Бу иккисиниң немәт екәнлигини мусапирлиқ кочилирида тәнтирәп жүргәнләрдин башқиларниң билиши мүмкин әмәс.

Сиз әң тәләйлик инсан

Бизниң әң чоң хаталиғимиз өзимиздики сансизлиған немәтләрни болушқа тегишлик нәрсиләр дәп қарап, уларниң қиммитини һис қилмаслиғимиздур. Немәтни һис қилиш үчүн униңдин айрилиш лазим әмәс. Әпсуски, нурғун кишиләр өзидики немәтләрниң қәдригә пәқәт шу немәтләрниң бирәрсидин айрилип қалғандин кейинла йетиду. Көрүш немитидин айрилип қалған яки униңдин мәһрум яритилған кишиләрниң тәбиәтниң гөзәллигини көрүшкә қанчилик бәк тәлпүнидиғанлиғини көзи сақ кишиләр билмәйду. Шуниңдәк, икки путиға тайинип маңалмайдиған кишиләрниң дәрдини маңалайдиғанлар билмәйду. Оксигенлик нәпәслиниватқан бемарларниң әркин нәпәс елишқа қанчилик зор тәшна екәнлигини өпкиси сақ кишиләр билмәйду.

Аллаһ тәала сизгә әта қилған бой, чирай, рәң, әқил, илим, аилә, җор, пәрзәнт, пул-мал қатарлиқларға рази болуп, өзиңизни әң тәләйлик вә һәммә кишидин артуқ дәп қанаәт қилған вақтиңизда сиз расттинла дуниядики әң бәхитлик адәм болалайсиз. Чүнки, әң тәләйлик вә әң бәхитлик адәм қанаәт қилидиған адәмдур. Пәйғәмбәр әләйһиссалам: «Өзи хатирҗәм, тени сақ вә күнлүк йемәк-ичмиги бар һалда таң атқузған адәм гоя дунияниң барчә немәтлиригә егә болған болиду»[96] дәп көрсәткән. Йәнә бир һәдистә: «Төрткә егә болған адәм

[96] Имам Бухари ривайити.

бәхитлик адәмдур. Улар: яхши жор, кәңри өй, яхши хошна вә яхши улақ»[97] дәп кәлгән.

Саадәт өзиңиздә

Бәхит-саадәтни вә һозур-һалавәтни сиртқи сәвәпләрдин издигәнләр адреста хата кәткәнләрдур. Чүнки, саадәт өзимиздә, уни өзимиздин издишимиз керәк. Психология алимлири «Бәхит-саадәтниң тунжа қәдими уни қарар қилиштур» дәп қарайду. Рус мутәпәккури Толстой: «Биз көпинчә вақитларда бәхит-саадәт йенимизда турсиму, көзимиздики көз әйнәкни издигәндәк уни башқа йәрдин издәп жүримиз» дегән екән. Саадәтни сирттин импорт қилғили болмайду, у пәқәт кишиниң ичидин келиду. Уни мал-дуниядин, һоқуқ-мәнсәптин издәватқанларни қумлуқтин су издәватқан кишиләр дейишкә болиду.

Ейтилишичә, бир әр аялиға тәһдит селип, «Мән сени бәхитсиз қиливетимән» дәпту. Аяли күлүмсирәп туруп: «Сән мени бәхитсиз қилалмайсән. Чүнки мәндики бәхит-саадәтни сән бәргән әмәс, һәмдә у сениң яки барлиқ инсанларниң илкидики нәрсиму әмәс. У пәқәтла мениң қәлбимдидур. Қәлбимгә Аллаһтин башқа һечким егә болалмайду. Шуңа сән мени бәхитсиз қилалмайсән» дәпту.

Иман вә яхши әмәл бәхит-саадәтниң ачқучидур

Аллаһ тәала Қуръан кәримдә:

﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً ۖ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

[97] Имам һаким ривайити, Әлбаний «Сәһиһ» дәп баһалиған һәдис.

«Әр-аял мөмүнләрдин кимки яхши әмәлләрни қилса, биз уни әлвәттә убдан яшитимиз вә әлвәттә уларниң мукапитини қилған әмәллириниң әң яхшиси бойичә беримиз»[98] дәйду. Айәттики «убдан яшитимиз» дегәндики мәхсәт көп мал-дуния беримиз, турмушини паравән қилип беримиз яки жуқури мәнсәпкә eриштүримиз, дегәнлик болмастин, бәлки бәхит-саадәт вә һозур-һалавәт ичидә яшитимиз дегәнликтур. Чүнки көп байлиғи бар болсиму, жуқури мәнсәплик болсиму, һозур-һалавәтсиз яшиған адәмни бәхитлик дегили болмайду. Айәттин мәлумки, бу немәт мөмүнләргә хас немәт болуп, бу униң өз әмәлидин һасил қилған хошаллиғи вә Рәббиниң өзидин рази екәнлигини һис қилған вақиттики саадитидур. Иман болмиған қәлб мундақ саадәтни һәргиз һис қилалмайду.

Ибрәт:

- Өзимиздики алаһидиликләрни вә немәтләрни адәттики ишлар қатарида саниған вақтимизда, аддий вә әһмийәтсиз нәрсиләрни нишан қилип, арқисидин жүгирәймиз.
- Биз бәхит-саадәтни сиртқи сәвәпләргә бағлаванған вақтимизда, бәхитсизлик йолини таллаванған болимиз.
- Өзимизни мошу аләмниң бир парчиси дәп ишәнгән вақтимиздила, бу аләмдики ролимизға ишинимиз.
- Нурғунлиримиз төгә үстидә туруп, төгә издәймиз.

[98] Нәһл сүриси, 97-айәт.

20/80 ҚАНУНИЙИТИ

«Мувәппәқийәтниң асаси немә қилмақчи екәнликни билиштур».

Роберт Колер.

Һаятниң алдирашчилиғи вә яшашниң тәләплири һәммила адәмни мәшғул қилип қоймақта. Кишиләрниң вақти, энергияси чечилип кетиватқан мошу дәвирдә аз вақит ичидә аз тиришчанлиқ билән көп пайдиға вә чоң үнүмгә еришишни халимайдиған адәм болмиса керәк.

Бәзи тәҗрибиләр шуни испатлидики, әгәр биз қилмақчи болған һәрбир ишниң қанунийитини яхши билип, мукәммәл план билән қилидиған болсақ, артуқ вақит вә көп күч сәрип қилмайла пүтәргили болидекән. Аз вақит вә аз күч сәрип қилип, көп пайдиға вә чоң үнүмгә еришиш үчүн активчанлиқ керәк. Активчанлиқ ишни чала қилип қоймиған һалда, уни аз күч билән тез пүтириш дегәнликтур. Бундақ қилиш үчүн көп вақит вә көп күч сәрип қилип, аз үнүм вә аз пайда көрүштин ибарәт начар адәттин дәрһал қутулуш тәләп қилиниду.

Алимлар дәйдуки, әрзимәйдиған ишлар үчүн күч вә вақит сәрип қилиш исрапчиликтур. Шуңа бир қараш биләнла овниң овлашқа әрзийдиған яки әрзимәйдиғанлиғини биливалидиған илпиздәк болуш керәк.

20/80 ҚАНУНИЙИТИ ВӘ ВАҚИТ БАШҚУРУШ

1897-жили италиялик мәшһур ихтисатшунас Вильфридо Парито «20/80 қанунийити» дегән китапни язған. У 20/80 қанунийитини кәшип қилған болуп, бу қанунийәт шуни көрситидуки, қандақла бир шәхсниң яки җәмийәтниң 80% кирими аранла 20% ишлигәндин келидекән. Дөләтләрниң кириминиң 80%му 20% йәтмәйдиған ишләп чиқириш мәнбәлиридин келидекән. Шуниңдәк, һәрқандақ бир милләтниң ичидики 20% байлар қалған 80% пухраға тәсир көрситидекән. Санаәтләшкән дөләтләрниң 20% зимин байлиғиниң 80% ишлитишкә қадир екән. Йәнә хәлиқаралиқ ширкәтләрдин 20% базар содисини монополия қилишқа қадир екән. (Дора ширкәтлири, талла базарлири дегәнгә охшаш).

Мәзкур китапта мундақ дәп йезилған: «20/80 қанунийитини һәрбир киши өз турмушида, ишида вә кәспидә әмәлийләштүридиған болса зайә болуп кетиватқан көп вақтини вә күчини тежәп қалайду. Нормалда һәрқандақ адәмниң 80% кирими 20%дин көп күч яки вақит сәрип қилинмиған ишлардин келиду. Бу дегәнлик сизниң бир кечә-күндүздики 24 саатиңиз ичидә бош вақтиңиз интайин көптур. Шундақ туруқлуқ нурғун кишиләр бош вақтимиз йоқ дәп дәртлиниду, кимдин сорисиңиз «Вақтим йоқ» дәйду. Амма униң 80% вақтиниң әқиллик телефон, телевизор, түгимәс параңлар билән зайә болуп кетиватқанлиғини һис қилмайду.

Ойлап көридиған болсақ, биз кәсипкә, хизмәткә яки қандақла бир ишқа атиған вақтимизниң көп қисмида шу иш билән болмаймиз, униңға пәқәт 20% яки 30%чилик вақтимизни вә күчимизни ишлитимиз, қалған вақтимиз қуруқ гәп вә беһөддә ишлар билән өтүп кетиду.

Әгәр сиз аз вақит ичидә, аз җапа билән мувәппәқийәт қазанмақчи болсиңиз, яки паалийәт даириңизни кәңәйтип, бош вақитлириңиздин пайдиланмақчи болсиңиз, һаятиңизда 20%ниң паалийәтчанлиғини ашуруң вә 80%ни униңға әгәштүрүң»[99].

Аз ишләп көп үнүмгә еришиң

Мәзкүр китапта йәнә мундақ дәйду: «Чоң пайдилар җапалиқ ишләш вә көп вақит сәрип қилиштин келиду, дәйдиған қараш тоғра әмәс. Әксичә, чоң пайдилар аз вақит вә аз күч сәрип қилип, планлиқ вә изчил иш қилиштин келиду. Чүнки, планлиқ вә изчил давамлашқан ишлар һәр заман мувәппәқийәтлик болиду. Һайванатлар дуниясиға қарайдиған болсақму, жирткучлар овни аз вақитта вә аз күч билән овлаш үчүн уни күзитиду. Бәзидә овни қоғлаветип, туюқсиз тохтап қалиду вә қоғлаштин ваз кечиду. Бу овниң бунчилик вақит вә күч сәрип қилишқа әрзигидәк әмәслигидин болиду. Демәк, жирткучларму аз җапа билән аз вақит ичидә чоң пайда елиш үчүн тиришиду»[100].

Пекир өзәмни алсам, Қазақстанда оқутқучилиқ қиливатқан чағлиримда күндүзи сәккиз саат дәрис өткәндин кейин, ахшамлири өйдә аз дегәндә алтә саат издиниш вә йезиш билән шуғуллинаттим. Бу җәриянда «Намаз оқушниң қаидә-тәртиплири», «Закат әһкамлири», «Роза әһкамлири», «Дуа вә униң әһмийити» қатарлиқ китаплиримни рояпқа чиқириш билән бир вақитта Қазақстанниң җумһурийәтлик гезитлиридин «Уйғур авази», «Йеңи һаят», қазақчә «Шафағат нур»

[99] Нـطрйـة алфстк, 213-бәт.
[100] Нـطрйـة алфстк, 219-бәт.

гезитлириға үзмәй мақалә язаттим, аилиниң ишлирини вә башқа ишларни алдин планлаш билән елип бараттим. Нәтиҗидә, мәктәптики дәрслирим, өйдики издиниш вә йезиш ишлирим, шундақла аиләмниң ишлири өз йолида җүрүшүп туратти. Кейин Сәудийә Әрәпстан хәлиқара радиоси Түркистан бөлүмигә бөлүм башлиғи вә диктор болуп ишлигән күнлиримдиму, Түркистан бөлүмидә мән билән ишләйдиған 20 кишиниң йоқлимини елиш, ишлирини тәкшүрүш, күндилик хәвәр вә программиларни тәйярлап авазға елиш, аңлитишқа риясәтчилик қилиш қатарлиқ хизмәтлирим икки саатта түгәтти, қалған төрт саат вақтимни өзәмниң издиниш вә йезиш ишлириға аҗритаттим. Өйдиму аз дегәндә бәш саат ишләттим.

Аз вақит вә аз күч сәрип қилип үнүм қазиниш әйнә шундақ планлиқ иш қилиш вә вақитни янчуғимиздики пулдин нәччә һәссә қиммәтлик билиш билән болидекән.

Үч минутта немә қилғили болиду?

Бири мундақ дәйду: «Дадам зәргәрлик қилидиған адәм болуп, шу қәдәр бехил едики, алтунни қизитиш вә тазилаш дегәндәк ишларда чаң-тозаңларниң чүшүши үчүн йәргә аппақ рәхтни салатти, андин иш түгигәндә путини һөл қилип, рәхтниң үстигә тәкши дәссәп чиқатти. Рәхт үстигә чүшкән алтун тозаңлири дадамниң путиға чаплишатти, андин дадам уларни диққәт билән жиғип чиқатти. Дадам мошундақ қилиш арқилиқ бир қанчә грамм алтун жиғивалатти».

Бизниң һаятимизда әшу алтун тозаңлиридин қиммәт болған минутлиримиз, саатлиримиз вә күнлиримиз беһөддә өтүп кетиду. Һәммимиз вақитниң қислиғи вә

ишимизниң көплүгидин дәртлинимиз. Күндилик мәшғулийитимиз қанчилик көп болған тәғдирдиму, биз йәнила өмримизниң алтундин қиммәтлик дәқиқилирини вә саатлирини зайә қиливетимиз. Йол ишарәтлиридә тохташ, қатнаш күтүш, очредьта туруш, аилиниң сода ишлирини қилиш үчүн чиқиш қатарлиқ ишларда әң қиммәтлик вақитлиримиз зайә болуп кетиду. Әшу вақитлардин пайдилиниш йәнила бизниң илкимиздә болуп, уни зикир, тәсбиһ, дуа вә тәпәккур билән өткүзәләймиз.

Үч минутта қилғили болидиған ишлар

- ***Үч минутта үч бәт Қуръан оқуғили болиду.***
- ***Үч минутта төрт-бәш айәт ядлавалғили болиду.***
- ***Үч минутта Аллаһ тәалаға һәмдусана, тәсбиһ, тәһсин вә тәкбир ейтқили болиду.***
- ***Үч минутта пәйғәмбиримизгә он қетим дуруд ейтқили болиду.***
- ***Үч минутта ихчам вә сәмимий дуа қилғили болиду.***
- ***Үч минутта йүз қетим истиғпар ейтқили болиду.***
- ***Үч минутта өзимиздики немәтләрниң бир қисмини санап чиққили болиду.***
- ***Үч минутта бирәр дуани яки бирәр һекмәтни ядлавалғили болиду.***
- ***Үч минутта җоримизға туюқсиз телефон қилип, хошал қиливәткили болиду.***
- ***Үч минутта бирәр достимизға яки туққинимизға телефон қилип, әһваллашқили болиду.***

- ***Үч минутта кесәлликтин йетип қалған бирәр тонушимизға телефон қилип, һал сориғили болиду.***
- ***Үч минутта өйниң ишлиридин бирәр ишни қиливәткили болиду.***
- ***Үч минутта җоримиз билән мәзмунлуқ сөһбәтләшкили болиду.***
- ***Үч минутта пәрзәнтлиримиздин бирәрсиниң дәрдини аңлиғили болиду.***
- ***Үч минутта сақал-бурутни тәңшигили болиду.***
- ***Үч минутта өзимиз ишләткән қачини жуювәткили болиду.***
- ***Үч минутта бүгүн немә ишларни қилғанлиғимизни ойлап чиққили болиду.***
- ***Үч минутта әтиниң планини түзгили болиду.***

Ибрәт:

- Өзиңиздә 20%ни сәрип қилип, 80%ни мувәппәқийәт қазиниш адитини йетилдүрүвелиң.
- 100% вақтиңизни сәрип қилип, 100% мувәппәқийәт қазинишни таллаш сизни машина адәмгә айландуруп қойиду вә сизниң мувәппәқийәтлириңизниң һалавитини көрүшиңизгиму пурсәт бәрмәйду.
- 20/80 қанунийитигә әмәл қилиш сизгә һәм мувәппәқийәтни һәм униң һалавитини тетиш пурситини бериду.

ГӘП-СӨЗИҢИЗГӘ ДИҚҚӘТ ҚИЛИҢ

«Ойнап сөзлисәңму, ойлап сөзлә».

– Уйғур хәлиқ мақал-тәмсиллири.

Аллаһ тәала Қуръан кәримдә: ﴿وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا﴾ «Өзәң билмәйдиған нәрсигә әгәшмә. Чүнки қулақ, көз, дил қатарлиқларниң һәммиси сораққа тартилиду»[101] дәп тәлим бәргән. Өз көзимиз билән көрмигән вә растчил гувачилар арқилиқ испатланмиған һәр қандақ ишни «Билимән», «Шундақ» дәп сөзләш һесавини берип болғили болмайдиған дәрижидики еғир мәсъулийәттур. Әгәр шундақ болмиса чоң бөһтан чаплиғанлиқ болиду. Еғиздин чиққан һәрбир сөзниң Аллаһ тәаланиң дәргаһида һесави бар. Бәзидә бир кәлимә сөз җәннәткә еришишкә сәвәп болуп қалса, бәзидә бирәр еғиз сөз дозақ әһли болуп қелишқа сәвәп болуп қалиду. Сөзниң мәсъулийити вә сориғи бар. Пәйғәмбәр әләйһиссалам «Инсан өзи һис қилмастин шундақ бир сөзни ейтидуки, униң йәтмиш жил дозақта қелишиға сәвәп болиду» дегән.

Әбу Зәр Рәзийәллаһу Әнһуниң аччиқта өзини туталмай Билал Рәзийәллаһу Әнһуни «Қара хотунниң балиси» дәп қойғанлиғи үчүн Пәйғәмбәр әләйһиссаламниң ғәзәптин чирайи өзгирип кәткән вә Әбу Зәрни «Сән җаһилийәтниң илләтлиридин қутулуп болалмиған адәм

[101] Исра сүриси: 36-айәт.

екәнсән» дәп әйиплигән. Әбу Зәр қаттиқ пушайман қилип, бу хаталиғидин өзрә тиләш үчүн өзиниң мубарәк йүзини Билалниң тапини астиға қоймақчи болған. Айишә Рәзийәллаһу Әнһу йолда кетип барған бир адәмни көрүп: «Қарисила маву адәм һәҗәп пака екән» дәп қойғанлиғи сәвәплик Пәйғәмбәр әләйһиссалам униңға қаттиқ аччиқлинип, сиз униң ғевитини қилдиңиз, дәрһал тәвбә қилиң» дегән. Мусулманлар әйнә шундақ һошияр вә мәсъулийәтчан болған. Улар шундақ еһтият қилатти, Аллаһ тәаладин шундақ қорқатти. Әнди бизгә немә болди? Мусулманларниң ғемини йәп, улардики хата йөнилишләргә түзитиш бериш үчүн баш қатурған өлумаларни, хәлқимиз үчүн хизмәт қилип келиватқан, вәтәнниң давасини қилип келиватқан кишиләрни өзиниң дитиға яқмиғанлиғи үчүнла һәр хил һақарәтләр билән тиллиса, буниң сориғи йоқму? Аллаһ тәала буни билмәмду? Һесавини соримамду? Йәнә келип, тарихтин бери адәм тиллайдиғанлар, кишиләргә ақарәт қилидиғанлар, яхшиларни сөкидиғанлар азғунлуқниң вәкиллири болуп кәлгән болса, чирайлиқ нәсиһәт қилидиғанлар, сәвирчанлиқ қилидиғанлар вә өзини тутувалидиғанлар иман вә һидайәтниң вәкиллири болуп кәлгән.

Төһмәт

Инсанийәт тарихини оқуң. Чүнки дуния яритилғандин бери пәйғәмбәрләрни, ислаһ қилғучиларни тиллиғанлар пәқәт азғунлар тәбиқисидикиләр болуп кәлди. Пирәвн Муса әләйһиссаламни «Гепиниму уқтуралмайдиған пәс адәм» дегән болса, Муса әләйһиссалам «Мән саңа Рәббимниң әлчисимән» дәп чирайлиқ җавап

бәргән. Өз вақтида һәқиқәтниң дүшмәнлири болуп оттуриға чиққан Әбу Ләһәб вә Әбужәһл қатарлиқлар инсанийәтниң иптихарлиқ үлгиси, барлиқ яхши ишларниң нәмуниси вә гөзәл әхлақниң абидиси болған Муһәммәт әләйһиссаламни «мәҗнун», «сеһигәр», «ялғанчи» дегән қәбиһ сөзләр билән ақарәтлигән. «Мәҗнун» дегән сараң, әқли йоқ дегәнлик болиду. Амма пәйғәмбәр әләйһиссалам улардин һеч бирини тиллимиған. Капирлар инсанийәтниң үлгилири болған улуқ саһабиларниму диндин азғанлар, әқилсизләр, ялаңтөшләр дегәндәк ақарәтләр билән ақарәтлигән. Амма улар «Силәргә һидайәт тиләймиз» дәп йолини давамлаштурған. Ахири шулар ғәлибә қилған.

Ғевәт

Ғевәт қилиш бирәвниң гөшини йегәндинму бәк жиркинишлик, Аллаһ тәалаға әң яман көрилидиған, хәтири интайин чоң болған еғир гунадур. Нурғун аяллар, һәтта әрләрму ғевәтниң бу қәдәр хәтәрлик илләт екәнлигини һис қилмаслиғи мүмкин. Гәп қилмақ оңай, амма униң һесавини бәрмәк қийин. Сөз еғиздин чиқмаста адәм уни башқурған билән, еғиздин чиқип кәткән сөз адәмни башқуриду. Җүмлидин, ғевәт, шикайәтму еғиз яки йезиқ арқилиқ тарайдиған бузғунчилиқ характеридики сөз-чөчәк, иғва, питнә-пасат болуп, у инсанийәт дуниясини булғап, мәнавийәтни зәһәрләйдиған алвасти маһийәтлик кесәл – мәнивий рактур.

Ғевәт дегән немә?

Пәйғәмбәр әләйһиссалам ғевәтни тонуштуруш, униңдин тосуш вә униң яманлиғини баян қилиш үчүн

бир күни саһабилардин: «Ғевәтниң немә екәнлигини биләмсиләр?» дәп сорайду. Саһабилар: «Аллаһ вә униң пәйғәмбири яхширақ билиду» дейишиду. Шу вақитта Пәйғәмбәр әләйһиссалам уларға: «Ғевәт дегән бирәв һәққидә яман көридиған сөзләрни қилиштур» дәйду. Саһабилардин бири орнидин туруп, «Бирәв һәққидә ейтқанлирим раст болсичу?» дәп сорайду. Пәйғәмбәр әләйһиссалам униңға җавап берип: «Униң һәққидә ейтқанлириң раст болса, униң ғевитини қилған болисән, навада униң һәққидә ейтқанлириң ялған болса, униңға қара чаплиған болисән»[102] дәйду.

Бирәвниң чирай-шәкли, қияпити, нәсәби, миллити, әхлақи, жүрүш-туруши вә униң өзигә мунасивәтлик болған һәрқандақ нәрсә һәққидә ейтилған яман сөзләр ғевәт категориясигә кириду.

Аллаһ тәала Қуръан кәримдә: ﴿وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ йәни «Бир-бириңларниң ғевитини қилмаңлар, силәрниң бириңлар өлгән қериндишиниң гөшини йейишни яқтурамду? Уни әлвәттә яман көрисиләр. Ундақта Аллаһтин қорқуңлар»[103] дәп тәвсийә қилған. Бу айәттә ғевәт қилишниң гунасиниң еғирлиғи бирәвниң гөшини йегәнгә охшитилған. Әһвал мундақ екән, инсан пайдисиз гәп-сөздин, хусусән ғевәт-шикайәттин сақлиниши, сөз қилишта сәмимий, еһтиятчан болуп, еғизидин чиқиватқан һәр бир сөзниң әдәплик, илмий йосунда болушиға етибар бериши, қилсиму, қилмисиму болидиған артуқ сөзләрни қилмаслиғи лазим.

Бир һәдистә: «Кимки бирәр мусулманниң әйипини

---

[102] Имам Муслим ривайити.

[103] Һуҗурат сүриси: 12-айәт.

издәйдекән, Аллаһ униң әйипини ачиду. Аллаһ бирәвниң әйивини ачса, уни өз өйидила рәсва қилиду»[104] дәп кәлгән.

Тор қәһриманлиғи

Заманимизда өзиниң салаһийитини ашкарә қилишқа петиналмайдиған, һәтта дадиси қойған исми билән оттуриға чиқишқиму җүръәт қилалмайдиған пәрдә арқисидики тор қәһриманлири көпийип кәтти. Улар тоху җүрәк тор лалмилири болуп, бизниң ким екәнлигимизни билмигәндин кейин һечким бизгә чеқилалмайду, бездин һесап алалмайду, дәп еғизини қоюветиду, улуқ вәтинимизниң ғемини йәватқан кишиләрни, хәлқимизниң дилиға иман вә илимни йәрләштүрүш йолида җапа чекиватқан өлүмаларни халиғанчә ақарәтләйду. Уларға төһмәтләрни яғдуриду, қолидин кәлгән яманлиқларниң һәммини иккиләнмәстин қилиду.

Тоғра, уларниң ким екәнлигини инсанлар билмәйду, амма уларни Аллаһ тәаламу билмәмду? Яратқан зат уларниң бу намәртләрчә қилған ақарәтлирини билмәмду? Улар исмини вә кимлигини йошуруш билән Аллаһ тәалани алдап кетәләмду? Өзини Аллаһ тәаладинму йошуруп қалаламду? Уларда зәрричилик иман яки азирақ болсиму виждан болса, қилған һәрбир сөз, язған һәрбир кәлимә үчүн һесап беридиған күндин қорққан болатти.

Ибрәт:

- Сөзниң мәсъулийити еғирдур. Шуңа һәрбир сөзни ойлап қилиш вә пушайман қилип қалидиған гәпләрни қилиштин сақлиниш лазим.

[104] Имам Тирмизи ривайити.

- Бәзидә бирәвниң бирәр еғиз сөзи униң җәннити яки дозиғи болушини бәлгүләп қойиду.
- Еғиздин чиққан һәрбир сөзниң йезилип, хатирилинип туридиғанлиғиға ишәнгән адәм еғизиға егә болушни билиду.

10/90 ҚАНУНИЙИТИ

«Мөмүн адәмниң иши һәқиқәтән һәйран қаларлиқтур. Чүнки, униң һәрбир ишида униңға яхшилиқ бар. Бу пәқәт мөмүнләргила хастур. У бирәр пайдиға еришсә шүкүр қилиду, бу униң үчүн яхшилиқтур, зиянға учриса сәвир қилиду, буму униң үчүн яхшилиқтур».

– Һәдис шәрип.

Лавзи мундақ дегән екән: «Ой-пикирлириңизгә диққәт қилиң, чүнки улар кейинчә сөзләргә айлиниду. Сөзлириңизгә диққәт қилиң, чүнки улар иш-һәрикәткә айлиниду. Иш-һәрикәтлириңизгә диққәт қилиң, чүнки улар адәткә айлиниду. Адәтлириңизгә диққәт қилиң, чүнки улар характерға айлиниду. Характериңизға диққәт қилиң, чүнки характер тәғдириңизгә айлиниду».

Стевин Кови мундақ дәйду: «Һаятимизниң йүздә онини ихтияримиз сиртида болған ишлар тәшкил қилса, йүздә тохсинини бешимизға кәлгән ишларға тутқан позициямиз тәшкил қилиду. «Йәни бизниң контролимиз сиртида бешимизға келидиған миңларчә көңүлсизликләр һаятимизниң пәқәтла он пайизини егиләйдекән, амма һаятимизниң йүздә тохсән проценти бизниң контролимизда болуп, бешимизға кәлгән ишларға қандақ муамилә қилиш, қандақ бир тәрәп қилиш бизгә бағлиқ екән. Чүнки турмушимизда йүз бәргән аддий бир көңүлсизликни чоңайтмайла аддий усулда һәл қиливетиш яки уни чоңайтип, киризис һалиға

кәлтүрүш бизниң ихтияримиздики иш болуп, бу бизниң таллишимизға бағлиқтур. Шуңа бәзи кишиләр бешиға кәлгән көңүлсизликләрни һәрқанчә чоң болсиму қәтъий чоңайтиветмәйду, дәрһал һәл қиливетиду, күн бойи мейисини униң билән мәшғул қилмайду. Йәнә бәзи кишиләр барки, улар аддий бир келишмәслик яки бирәр көңүлсизлик сәвәплик өзиниң вә йенидикиләрниң һаятини зәһәргә айландуриду. Аддий бир мәсилини һәл қилғили болмайдиған дәрижидики чоң мүшкүлгә айландурувалиду, күнләрчә, һәтта айларчә шу мәсилә билән мейисини мәшғул қилиду.

Бешимизға кәлгән ишларниң вә биз учриған көңүлсизликләрниң һәҗими вә даириси бизниң шу ишларға вә шу көңүлсизликләргә қарита тутқан позициямизгә қарап әқлимизни мәшғул қилиду. Биз чоңайтсақ мейимиздә чоң йәрни мәшғул қилиду, биз аддийлаштурсақ мейимизни көп мәшғул қилмайду. Шуңа бешимизға кәлгән һәрқандақ келишмәсликкә аһ уруп кәтмәстин, «Буниңдинму чоң хапилиқ кәлгән болса қандақ қилар едим» дегәнни ойлаш бизниң нервимизни течландуриду, балаға сәвир қилиш, нemәткә шүкүр қилиш еңимизни өстүриду.

Гәп-сөзләр пичақтин кәскин, көзләр кин вә аччиқтин қизирип кәткән, қәлбләр рәһим-шәпқәттин хали қалған бу заманда әң ақиланә иш туюқсиз йүз беридиған сәлбий һадисиләргә иҗабий муамилә қилиш маһаритини өстүрүш болса керәк. Чүнки, өзини тутувелиш, ишниң алди-кәйнини убдан ойлаш, әқиланә тәпәккүр қилиш маһарәт тәләп қилидиған иштур.

Актив болуң, һәргиз пассив болмаң

Вақиәликләргә қандақ позиция билдүрүш һәрбир адәмниң актив яки пассивлиғиға бағлиқ иш болуп, актив кишиләр чарә издәйду, пассив кишиләр болса мүшкүлат ичидин мүшкүллүк издәйду. Аллаһ тәала пәйғәмбәр әләйһиссаламға һәдис Қудисийда «Бәндәм маңа қандақ қараштa болса, мән униңға шундақ муамилидә болимән»[105] дегән. Буниң мәниси: Әгәр сиз Аллаһ тәала маңа ярдәм қилиду, тиләклиримни бериду, бу қийинчилиқ һәл болиду, тиришчанлиғимни зайә қиливәтмәйду, әмәлимниң әҗрини бериду, дәп ойлисиңиз, сиз шуниңға еришисиз, Аллаһ тәала сизниң үмүтиңизни һәргиз йәрдә қоймайду. Әгәр әксичә ойлисиңиз, ишлар көпинчә сиз ойлиғандәк болиду.

Имам Бухари Ибни Аббас Рәзийәллаһу Әнһумадин ривайәт қилидуки, Пәйғәмбәр әләйһиссалам бир күни бир сәралиқ әрәпниң кесилини йоқлап берип, униңға: ***«Һеч вәқәси йоқ, Аллаһ халиса сақийип қалисиз»*** дәйду. Буни аңлиған һелиқи сәралиқ әрәп: «Сән мени сақийисән дәватамсән? Яқ, бу чекигә йәткән қизитма, мәндәк қери адәмни қәбригә елип баридиған кесәлдур» дәйду.

Шуниң билән пәйғәмбәр әләйһиссалам униңға: ***«Шундақ болғай әмисә»***[106] дәйду. Шуниң билән һелиқи адәм өлиду. Демәк, Аллаһ тәала бу адәмгә өзиниң қандақ қараштa болғанлиғиға қарап муамилә қилған. Әгәр бу адәм Аллаһ тәаланиң шипалиқ беришини үмүт қилип, иҗабий болған болса, бәлки Пәйғәмбәр әләйһиссалам униң шипа тепишиға дуа қилған болар еди, шуниң билән шипалиқ тепиши мүмкин еди.

[105] Имам Бухари вә Муслим ривайити.
[106] Имам Бухари ривайити.

Психикимизни контроль қилиш үчүн немә қилиш керәк?

Көңүлсизликләргә қарита психикимизни контроль қилиш вә мәсилини әң аддий усул билән һәл қилиш үчүн төвәндикиләрни қилишимиз лазим:

1. ***Биз контроль қилалмиған сәлбий әһвалларни аччиқ, ғәзәп вә йәңгилтәклик билән әмәс, бәлки соғуқ қанлиқ билән һәл қилиш чарисини тепиш.***
2. ***Һәл қилиш үчүн тапқан чарә-тәдбирләрни рәт билән тизиш, андин өзимиз ишәнчә қилидиған кишиләрниң мәслиһитини елиш.***
3. ***3. Һәл қилиш җәриянида һаяҗанлиништин, аччиқлиништин вә тит-тит болуштин сақлиниш.***
4. ***Бурунму бундақ хапилиқлардин бир қанчисини әқиланилиқ билән һәл қилип кетәлигәнлигимизни әскә елиш вә бәзи көңүлсизликләрниң нәтиҗидә биз үчүн пайдилиқ болуп чиққанлиғиниму унтумаслиқ.***
5. ***Һаятимизда анчә әһмийити йоқ кишиләрниң бизгә қарита көзқарашлириға вә гәп-сөзлиригә қулақ салмаслиқ. Кишиләрниң қандақ гәп қилғанлиғидин бәкирәк, у гәпни кимниң қилғанлиғиға қараш.***
6. ***Болған вақиәликни шу вақиәдә болған кишидин беваситә аңлимай туруп, позиция билдүрмәслик вә һәрикәткә өтмәслик.***
7. ***Роһий бесимни йеңиш усуллири тоғрилиқ техиму көп билимләргә егә болуш вә бу билимләрни ишлитишни адәт һалиға кәлтүрүш.***

8. ***Гәрчә бешимизға келидиған ишларниң йүздә они бизниң контролимиз сиртида болсиму, у ишларға қандақ позициядә болуш бизниң контролимизда екәнлигини унтумаслиқ.***
9. ***Өзимизни ялғуз вә чарисиз һис қилмаслиқ. Чүнки, биз Аллаһ тәала билән болған вақтимизда күчлүк, униңдин жирақлишип қалғанда аҗиз бәндимиз.***

Ибрәт:

- Мүшкүлатларни өз һәҗимидин зиядә чоңайтиветиш тән сақлиқни набут қилиш бәдилигә садир қилинған қилмиштур.
- «Күчлүк мөмүн аҗиз мөмүндин яхши вә Аллаһқа әң йеқимлиқтур»[107] дегән һәдистики «күчлүк мөмүн» бәдини күчлүк, имани күчлүк, ирадиси күчлүк болғанниң сиртида, бала-мусибәт пәйтидә өзини тутувалидиған шәхсийити күчлүк мөмүнни көрситиду.
- Актив энергиялик инсанлар хуш пурақ гүлләргә охшаш әтрапидикиләргә хошаллиқ, һозур вә саадәт бериғишлайду.

[107] Имнам Муслим ривайити.

40 МӘШЪӘЛ

2. Саадәт бериғишлаштин келиду

Мәйли ғәрипниң яки шәриқниң болсун, дунияниң философлири қедимдин та һазирғичә көп нәрсиләрдә ихтилаплашқан, һәтта Аллаһниң мәвжутлуғидиму ихтилаплашқан, амма бирла нәрсидә һәммиси бирликкә кәлгән, у болсиму, «Бәхит-саадәт бериғишлаштин келиду».

Бир бай бар болуп, у хошал болуш үчүн һәммини қилип бақиду, Һәрәмгә бариду, пул тарқитиду, сәяһәт қилиду, амма һечбир хошаллиқ һис қилалмайду. Бир күни йеқин достлиридин бири униңға: «Адаш, сени һеч хошал қилғили болмиди, дарилетамдики житим балиларни зиярәт қилсақ қандақ дәйсән? Бәлки хошал болуп қаларсән» дәйду. Бай мақул келиду вә балиларға кийим-кечәк, оюнчуқ вә мевә-чевә қатарлиқларни елип бариду. У апарғанлирини балиларға тарқитип берип, қайтай дәп турғинида, бир бала байниң алдиға келип синчилап қарап туриду. Бай: «Оғлум, бирәр һаҗитиң барму?» дәйду, бала «Як, таға, һаҗитимизни сиз рава қилдиңиз, қиямәт күни Аллаһниң алдида (бу адәм бизгә яхшилиқ қилған еди) дәп гувалиқ бериш үчүн йүзиңизни тонувалай дегән едим» дәйду. Бай ихтиярсиз жиғлап кетиду. Андин «Мән еришкән мошу бир ләһзилик саадәт үчүн пүтүн байлиғимни беришкә тәйяр едим» дәйду.

2. Хилвәт йә сизни Аллаһқа көтүриду яки азгалға ташлайду

Аллаһ тәала Қуръан кәримдә:

﴿وَاذْكُر رَّبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً﴾

«Рәббиңни йелинған вә қорққан һалда ичиңдә яд әткин» дәйду. Инсан хилвәттә Аллаһ тәала билән болуш, униңға йелиниш вә сәмимий мунажат қилиш арқилиқ униңға йеқинлиқ һасил қилиду.

Йәнә бәзи инсанлар хилвәттә болғанлирида гунаһ қилип, Аллаһ тәалаға асийлиқ қилиду, улар қилмишлирини инсанлардин йошуриду, амма Аллаһ тәаладин йошурмайду. Чүнки улар Аллаһ тәаланиң җазалишидин қорқушниң орниға, инсанларниң әйиплишидин қорқиду. Түркийәдә бир гәп бар, «Бу хәлиқниң икки Тәңриси бар, бири яратқан Аллаһ, йәнә бири әл аләм Тәңрисидур» дәйду. Пәйғәмбәр әләйһиссалам бир күни саһабилириға: «Мән силәргә қиямәт күни Тиһамә теғидәк катта әмәлләр билән кәлгән болсиму, әмәллири пүтүнләй бекар болуп кетидиғанларни ейтип берәйму?» дәйду. Саһабилар: «Ейтип бәргәйла я Рәсулулла! Улар қандақ кишиләркина?» дәйду. Пәйғәмбәр әләйһиссалам: «Улар силәрдин вә араңлардики кишиләрдур. Улар силәр билән ибадәт қилиду, ялғуз қалғанда болса һарам ишларни қилиду»[108] дәйду.

3. Һарамдин һозур издигән кишигә һозур һарам болиду

Бәзи кишиләр башқиларни қақти-соқти қилип, һәққини йәп, оңай йол билән пул тапмақчи болиду, йәнә бәзиси башқиларниң әйивини издәш билән һозурланмақчи болиду. Улар болса Қуръан кәримниң «Вәйлун» билән башланған икки сүрисидә «Вай, уларниң һалиға!» дегән қаттиқ кайиш билән ләнъәт қилинған адәмләрниң дәл өзи болуп, бири, башқиларниң пул-мелини йәвалған, йәнә бири, кишиләрниң абройини төккән.

[108] Имам Бухари ривайити.

Һарам дейилгән һаман көпинчимизниң әқлигә йемәк-ичмәктики һарам келиду. Аллаһ тәала чәклигән қилмишларниң һәммиси һарам категориясигә кириду. Башқиларниң пул-мелини оғрилаш, алдап еливелиш, наһәқ йәвелиш, абройини төкүш, төһмәт қилиш, содисини бузуш, маддий яки мәнивий тәрәптин зиян йәткүзүш қатарлиқ яманлиқларниң һәммиси шәриәт аталғусида һарамдур. Һарам ишни қилған адәмниң ибадәтлири қобул болмайду, дуаси иҗабәт болмайду, көңли арам тапмайду. Чүнки у Аллаһ тәаладин вә униң рәһмитидин жирақлишип кәткәнлиги үчүн, униңдин һозур, хатирҗәмлик вә саадәт тартип елиниду.

4. Дунийадики әң чоң түрмә адәмниң чоң мейиси

Өзини йеңилап турмиған вә өзиниң қатмал пикир вә көз қаришидин чиқип кетәлмигән адәм нәгила барса мәһбустур. Шуңа сиз өзиңизни йеңилашни вә өзгәртишни халисиңиз, оқуң, үгиниң, тиришиң. Үгәнмисиңиз, тиришмисиңиз, сизниң түрмигә қамалған мәһбустин немә пәрқиңиз бар?

Бундақ мәһбуслуқтин қутулушниң бирла йоли оқуш вә үгиништур. Алимлар ейтидуки, әқил оқуштин тохтап қалғинида, униң өсүшиму тохтайду. Шуңа қанчилик көп оқусиңиз әқлиңиз шунчилик ашиду. Дунияда шундақ инсанлар барки, жилларниң өтүши, йешиниң

чоңийиши биләнму уларниң әқли бир хил туриду, ашмайду, өсмәйду. Улар бир қанчә жилдин кейинму шу пети туриду. Чүнки улар оқуштин тохтап қелиш билән уларниң тәпәккүр қилиш, мулаһизә қилиш вә чүшиниш каналлири тақилип қалған, буниңға әгишип уларниң әқлиму бир изида тохтап қалған. Дунияда һәммә нәрсә өзгирип туриду, пәқәт инсанла өзгиришни халимайду. Чүнки, инсан раһәт муһиттин айрилип қелиштин қорқиду.

5. Тәсәввур қилғили болған ишларниң һәммиси вужутқа чиқарғили болидиған ишлардур

Қилғили болмайдиған яки вужутқа чиқмайдиған ишларни инсан тәсәввурму қилалмайду. Айға чиқиш, аэроплан ясаш, телевизорни ижат қилиш қатарлиқларниң һәммиси тәсәввурниң мәһсулидур. Қуръан кәрим тәсәввур вә тәпәккүр қилишни ибадәт санайду. Аллаһ тәаланиң Яратқучи екәнлигини етирап қилмайдиғанларға Қуръан кәрим тәсәввур вә тәпәккүр мәнтиқисини үгитип мундақ дегән: ﴿خلقوا من غير شيء أم هم الخالقون﴾

«Улар Яратқучисиз яритилдиму яки улар яратқучиларму?» ﴿قُلْ أَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللَّهُ﴾

«Силәр биләмсиләр яки Аллаһму?»[109].

Һаятимизда тәсәввурниң шу қәдәр зор әһмийити барки, бир нәрсини тәсәввур қилиш уни вужутқа чиқиришниң алдинқи қәдимидур. Шуңа алимлар һәрқандақ нәрсә икки қетим яритилиду, бири, тәсәввурда, йәнә бири, әмәлиятта, дәп қарайду. VIII әсирдә әндәлуслуқ алим Аббас ибни Фирнас аэроплан нәзәрийәсини

[109] Тур сүриси: 35-айәт.

оттуриға селип вә бу һәқтә китап язған тунжа шәхс болуп тарихқа қәйт қилинған.

6. Һаятта әң ночи адәм муһим адәмдур

Һаятта мәшһур адәм болғандин көрә, муһим адәм болған яхшидур. Чүнки муһим адәм Аллаһ тәаланиң вә хәлиқниң нәзиридә қиммәтлик адәмдур. У болмиса болмайдиған, бирәр күн болмиса ишлар өз йолида маңмайдиған адәмдур. Мошундақ адәмләр дунияни гүлләндүриду, милләтни яшнитиду. Бундақ адәмләр аләмдин кәтсиму, уларниң нами кәтмәйду, төһпилири унтулмайду. Чүнки улар өзлириниң иккинчи өмрини яритип қоюп кәткән болиду.

Уларниң тамамән эксичә, дунияда шундақ адәмләр барки, уларниң барлиғи билән йоқлуғиниң һечбир пәрқи йоқ, болса билинмәйду, йоқап кәтсә соралмайду. Чүнки уларниң дунияға яки әтрапидики кишиләрниң һаятиға қошқан һечқандақ нәрсиси йоқ, уларниң зиминға жүк болуштин башқа һечбир иши йоқ. Шуңа алимлардин бири «Бәзи кишиләрниң қәбригә оттуз яшта вапат болди, 60 яшта дәпнә қилинди» дәп йезип қоюш керәк дегән екән.

7. Мөмүн мөмүнниң әйнигидур

Пәйғәмбиримиз һәзрити Муһәммәт сәлләллаһу әләйһи вәсәллам «Мөмүн мөмүнниң әйнигидур» йәни әйнәк униңға қариған кишиниң чирайини әйнән көрситип бәргәндәк, мөмүн адәмму өзиниң мөмүн қериндишиниң яхши-яман тәрәплирини, әвзәлликлирини вә әйиплирини сәмимий көрситип бериду, дәп көрсәткән. Пәйғәмбиримизниң сөзи бизгә көп нәрсиләрни үгитиду.

Биринчидин, әйнәк чирайлиқниму, сәтниму өз әйни көрситип бериду. Шуңа бирәвгә униң әйиплирини вә камчилиқлирини ейтқанда, униң пәзиләтлирини вә артуқчилиқлириниму ейтиш лазим. Чүнки әйнәк һәр иккисини дәп бериду. Иккинчидин, әйнәк бизниң сәт вә ярашмиған тәрәплиримизни бизгә әзийәт бәрмәстин, бизни рәсва қилмастин, дилимизни ағритмастин көрситип бериду. Шуңа бирәвгә нәсиһәт қилмақчи болғанда, у кишигә ялғуз жайда қилиш керәкки, һәргизму кишиләрниң алдида нәсиһәт қилмаслиқ лазим. Бундақ қилғанда у кишигә әзийәт болиду, көңли ағрийду. Чүнки әйнәк әзийәт бәрмәй, көңлини ағритмай, силиқ дәп бериду.

Нәсиһәт қилиш һәрбир мусулман үчүн пәриз. Нәсиһәтни тәрк етиш гуна. Бурунқи һалак қилинған қәвмләрниң гунаси яманлиқларни көрүп туруп тосмиғанлиғи еди. ﴿كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَن مُّنكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾

«Улар өзлири қилған яман ишлардин бир-бирини тосматти. Уларниң қилмишлири немә дегән яман!»[110]. Бәзиләр нәсиһәт исми астида кишиләргә һуҗум қилиду, абройини төкмәкчи болиду. Бу нәсиһәт әмәс, дүшмәнликтур. Чүнки, бирәвгә қилинмақчи болған нәсиһәт ялғуз жайда шу кишиниң өзигә қилиниду.

8. Аллаһ тәвбә билән пәқәтла өзиниң һәққидин өтиду, қул һәққидин әмәс

Һәқ икки түрлүк болиду. Бири, Аллаһниң «Қил» вә «Қилма» дегән һәққи. Шуңа Аллаһниң бу һәққигә хилаплиқ қилғанлар, йәни пәриз, важипларни орунли-

[110] Маидә сүриси: 79-айәт.

миған, һарам ишларни қилғанлар, әгәр сәмимий тәвбә қилса Аллаһ чоқум уларниң гуналирини мәғпирәт қилиду. ﴿ان الله يغفر الذنوب جميعا﴾ «Аллаһ барлиқ гунаһларни мәғпирәт қилиду»[111] дегән айәт буни көрситиду. Чүнки ﴿الذنب﴾ лаһниң һәққигә қарита садир қилинған гу-наһни ипадиләйду. Амма қул һәққигә қарита садир қилинған қилмишлар ﴿السيئة﴾ дәп атилиду. Уни бәндә кәчүрмигүчә Аллаһ кәчүрмәйду.

﴿فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ﴾

«Кимки һәқсизлиқ қилғандин кейин тәвбә қилидекән вә бузғанлирини оңшайдекән, Аллаһ уни мәғпирәт қилиду»[112] дегән айәт буниңға ишарәт қилиду.

Бирлириниң пул-мелини қақти-соқти қилип, бирлириниң абройини төкүп, бирлириниң дилиға азар берип, бирлириниң ишини бузуп, бирлириниң аилисини вәйран қилип, андин тәвбә қилдим дәп, миң қетим һәҗ қилсиму, жил бойи Һәрәмдин чиқмай етикап қилсиму, кечилири қиямда туруп, күндүзлири роза тутсиму, Аллаһ тәала ундақ кишиниң гунасидин өтмәйду. Пәйғәмбәр әләйһиссалам бир күни саһабилиридин: «Кимниң қуруқ қол қалғучи екәнлигини биләмсиләр?» дәп сориғанда, саһабилар: «Һечқандақ мал-мүлки болмиған кишини қуруқ қол қалғучи киши, дәймиз» дәйду. Бу вақитта Пәйғәмбәр әләйһиссалам: «Қиямәт күни бирәв намаз, закат вә роза билән келиду. Амма у бирини тиллиған, биригә төһмәт чаплиған, бириниң мелини йәвалған, бириниң қенини төккән, бирини урған болуп, бу сәвәптин униң яхшилиқлири шуларға елип берилиду.

[111] Зумәр сүриси: 53-айәт.
[112] Маидә сүриси: 39-айәт.

Униң яхшилиқлири түгисә, уларниң гуналири униңға артилиду. Андин у дозаққа ташлиниду. Мана бу, мениң үммитимниң қуруқ қол қалғучисидур»[113] дегән.

9. Гунани йөгәш, қилмишни паш қилиш лазим

Гуна Аллаһ тәаланиң һәққигә қарита садир қилинған қилмишларни көрситиду, у «الذنب» дәп атилиду. Яманлиқ мәхлуқатқа қарши садир қилинған қилмишларни көрситиду. У «السيئة» дәп атиатилиду. Динимиз бизни гуналарни йөгәшкә, амма қилмишларни вә жинайәтләрни паш қилишқа буйруйду. Гуна – мәсийәтни мәйли сиз садир қилған болуң яки башқиси садир қилған болсун, уни йөгәш лазим. Чүнки, гуна қилип, уни башқиларға дегән бәндини Аллаһ тәала яхши көрмигәндәк, башқилар садир қилған гуна-мәсийәтләрни ашкарилиған вә яйған бәндини техиму яхши көрмәйду вә униңға ләнъәт қилиду. Шуңа Аллаһ тәаланиң һәққигә тәәллуқ болған гуна-мәсийәтләрдин қайси бирини садир қилған яки башқисиниң садир қилғанлиғини көргән яки билгән адәм уни чоқум йөгиши лазим.

﴿إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾

Мөмүнләр үстидә яман сөзләрниң тарқилишини яқтуридиған адәмләр, шәксизки, дуния вә ахирәттә қийниғучи азапқа қалиду»[114] дегән айәт буни тәләп қилиду. Пәйғәмбәр әләйһиссалам: «Бир адәм қандақла бир адәмниң гунасини йөгисә, Аллаһ қиямәт күни униң гунасини йөгәйду»[115] дәп көрсәткән.

---

[113] Нур сүриси: 19-айәт.
[114] Имам Муслим ривайити.
[115] Имам Муслим ривайити.

Қилмишларни паш қилиш лазим

Бәндиләрниң һәқ-һоқуқиға тәәллуқ болған қилмишларни вә жинайәтләрни паш қилиш вә һәқ-һоқуқларниң жайиға қайтишиға ярдәм қилиш ибадәттур. Чүнки, һәқ-һоқуқларни қоғдаш, зулумға вә һәқсизликкә қарши туруш динимиз тәләп қилған иштур. Шуңа бирәвниң инсанларға қарита қилмишлирини йошуруш уларға қилмишта шерик турғанлиқтур.

﴿لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظُلِمَ﴾

Аллаһ зулумға учриған кишиниң (залим үстидин қилған шикайитидин) башқа (һәрқандақ бир кишиниң) яман сөзни ашкарилишини яқтурмайду»[116] дегән айәт биздин буни тәләп қилиду. Бу айәт зулумға яки қандақла бир һәқсизликкә учриған яки уни көргән кишиниң сүкүт қилмаслиғи вә қилмишни ашкарилиши керәкликини ипадиләйду.

10. Бәзи кишиләр Аллаһқа вә қиямәт күнигә имани бар туруқлуқ, имани йоқ кишиләрдәк яшайду

Нормалда инсанлар камера бар йоллардики қизил ишарәттин өтүп кетиштин қорқиду, шуңа билип туруп һәргиз өтмәйду. Чүнки улар жаза келидиғанлиғини билиду. Амма бәзи кишиләр ахирәттә сориғи барлиғини билип туруп, Аллаһ қойған чәк-чегаридин оңайла өтүп кетиду. Улар Аллаһтин қорқмамду яки ахирәткә ишәнмәмду, буни билгили болмайду. Ахирәткә имани бар киши әгәр һесап беридиғанлиғиға һәқиқий ишәнсә, Аллаһ тәала қойған чәк-чегаридин һәргиз өтүп кәтмәйду.

Инсанларниң бундақ қилиши ахирәткә шәк кәлтүр-

---

[116] Ниса сүриси: 148-айәт.

гәнликтин яки динниң һәқиқитини билмигәнликтин болса керәк. Чүнки ахирәтниң болидиғанлиғиға чин ишәнмигән адәм бәлки болмайдиғанду, дәп өзини алдиши мүмкин, йәнә бири «Нурғун ибадәтлирим вә яхши ишлирим болғандекин, Аллаһ бу қилмишлиримни кәчүриветәр», дәп хата чүшәнчидә болуши мүмкин.

11. Дүшмәнлириңиз қанчилик көп болса өзиңизниң шунчилик әһмийәтлик дәп билсиңиз болиду

Аллаһ тәала бирәвниң қәдир-қиммитини көтүрүшни, нам-нишанини жуқури қилишни ирадә қилса, униңға абройини чүширишкә урунидиған һәсәтхорларни вә өз йеқинлиридин болған дүшмәнләрни пәйда қилип бериду. Андин улар өзлириниң пәс қилмишлири билән

﴿وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنسِ وَالْجِنِّ﴾

у кишиниң абройини техиму көтүриду. «Инсан вә җинларниң шәйтанлирини һәрбир Пәйғәмбәргә дүшмән қилдуқ»[117]. ﴿وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِينَ﴾ Һәр бир пәйғәмбәргә гунакарларниң ичидин дүшмәнләрни қилдуқ»[118]. Гуна-мәсийәттин пак, һеч кимгә яманлиқ қилмиған әшу пәйғәмбәрләрниң дүшмәнлири болған йәрдә, биздәк гуна-мәсийәттин вә хаталиқлардин хали болалмайдиған бәндиләрниң дүшмәнлири, һәсәтхорлири вә абройиға тил тәккүзгүчилириниң болуши қәдир-қиммәтниң бәлгүсидур. Чүнки азғунлуқ патқақлириға патқан яки барлиғи билән йоқлуғиниң һечбир пәрқи йоқ кишиләргә һечким дүшмән болмайду вә һәсәт қилмайду.

[117] Әнъам сүриси: 1120-айәт.
[118] Фурқан сүриси: 31-айәт.

12. Меһир-шәпқәтниң баһаси йоқ

Европиниң қиш күнлириниң биридә, қолида татлиқ-турумларни көтиривалған он яшлиқ бир бала мәлум бир аилә қорасиниң ишигини чекип туруп, айлинип кетиду вә йәргә жиқилиду. Ишикни ачқан аял балини көтирип өйигә әкириду вә сафаниң үстидә ятқузиду. Бир аздин кейин бала һошиға келип, оң мәңзидә меңи бар бир аялни көрүп, уни анисиға охшитип қалиду. Андин аял униңға бир стакан қетиқ суниду. Қетиқни ичип болған бала өйдин айрилиш алдида, өзигә тәғдим қилинған қетиқниң баһасини сорайду. Аял күлүп туруп «Чиқивәргин оғлум, меһир-шәпқәтниң баһаси йоқ» дәйду. Әслидә бу бала дадисидин кичик қалған вә наһайити кәмбәғәлликтә чоң болған болуп, аниси өйдә пиширип бәргән татлиқ-турумларни кочиларда, аилә қоралирида сетип, турмушини қамдатти. У күни татлиқ-турумлирини саталмиған, қаттиқ соғ вә ачлиқ сәвәплик айлинип кетип жиқилған еди. Кейинчә бу бала медицинида оқуп, дохтур болиду. Нәччә он жиллардин кейин тез қутқузуш керәк болған бир бемар униң дохтурханисиға елип келиниду. Дохтур бемарниң оң мәңзидики мәңни көрүпла балилиқ чеғидики әшу унтулмас вақиәликни есигә алиду. Кейин бемарниң кимлигини тәкшүрәп, униң әшу аял екәнлигини ениқлап чиқиду. Андин бемарни өзи бир қоллуқ давалайду. Дохтурханидин чиқидиған вақитта бемарға бир конверт келиду. Бемар ичидә «Бу дохтурханида икки айдин артуқ яттим, униң үстигә суғуртам йоқ, қанчә пул чиққанду?» дегән әндишә билән конвертни ачиду. Амма конвертта талон әмәс, «Бир стакан қетиқ билән төлинип болди» дегән хәт бар еди. Бемар буни чүшинәл-

мәй ойлинип қалған пәйттә һелиқи дохтур кириду вә күлүп туруп, «Меһир-шәпқәтниң баһаси йоқ» дәйду. Бемар бир ишни хатирилигәндәк болуп, дохтурға синчилап қарайду. Дохтур: «Бу гәпни сиз дегән едиңиз» дәйду вә өзини тонуштуриду. Шуниң билән бемар һәйранлиқтин кетип қалиду. Оттуз жил бурун Европиниң қәһритан қиш күнлиридә татлиқ-турум сетип жүргән кәмбәғәл бала әндиликтә чоң бир дохтурханиниң ғожайини болуп қалған еди.

13. ҺАРАМДИН САҚЛИНИШ ҺАРАМҒА ЧҮШҮП БОЛҒАНДИН КЕЙИН ҚУТУЛУШТИН НӘЧЧӘ ҺӘССӘ ОҢАЙДУР

Һарам мәйли йемәк-ичмәктә болсун, мәйли гәп-сөздә вә иш-һәрикәттә болсун, Аллаһ тәала қәтъий чәклигән ишларни көрситиду. Һарамға йеқинлишип қалған адәмниң униңға чүшүп келиши оңайлишип қалиду. Шуңа һарамдин жирақ туруш тәвсийә қилиниду. Имам Әбу Һамид Ғәззалий буни мундақ бир мисал билән чүшәндүргән: «Бир көчәтни тикип болуп, арқидинла жулуш наһайити оңай, бир күндин кейин жулуш бир аз қийин, бир һәптидин кейин жулуш хелә қийин, амма бир жилдин кейин жулуш мүмкин әмәс». Чүнки һарамдин қол үзмигән адәм униңға көнүп қалиду, көнүп қалған һәрқандақ иш адәткә айлинип қалиду. Адәтни ташлимақ оңайға тохтимайду. «Көнгән яманму көйгәнму» дегән мана мошу. Шуңа һәрқандақ бир яманлиқтин дәрһал қол үзүш нәтижә етивари билән яхши, қутулуш җәһәттинму оңай.

14. ҺАЛАЛДИН ЙЕСИҢИЗМУ, ҺАРАМДИН ЙЕСИҢИЗМУ СИЗГӘ ТӘҒДИР ҚИЛИНҒАН РИЗҚИҢИЗНИ ЙӘЙСИЗ

Бир жигит Кәәбидә: «Һәй, тоғра йолда маңғанларниң

ярдәмчиси болған Рәббим! Һәй, һарамдин сақланғучиларниң ярдәмчиси болған Рәббим! Саңа чәксиз һәмдусана ейтимән» дегән дуани қайта-қайта тәкрарлиди. Жигитниң дуасини аңлап турған бир киши униңдин бир хил дуани мундақ көп тәкрарлашниң сәвәвини сорайду. Жигит һекайиисини башлап мундақ дәйду: «Униңдин бир қанчә жил илгири мошу Кәәбиниң алдида бир һәмян алтун тепивалған едим. Көңлүмдә бу алтунларни дәсмайә қилип, бирәр иш башлавалсам, кейинчә пул тапқанда шунчилик алтунни сәдиқә қиливәтсәм боларму, дәп ойлидим. Андин өзәмниң болмиған алтунларни елишниң һарам екәнлигини әскә алдим, болупму Кәәбиниң алдида мундақ қилишниң қәтъий тоғра әмәслигини ойлап йәттим. Шу әснада бир адәм һәмянини жүтүрүп қойғанлиғини елан қилғили турди. Мән иккиләнмәйла адәмни чақирдим вә һәмянни сүпәтләп беришини соридим, адәм һәмянниң ичидә миң тилла алтун барлиғини ейтти, санап бақсам шундақ чиқти. Шуниң билән һелиқи адәм маңа 30 тилла алтун бәрди. Мән алтунни елип, жиллардин бери алғум кәлгән бир қулни сақ 30 тилла алтунға сетивалдим. Қул яхши чиқти. Икки жилдин кейин қул билән кетип барсам, бир қанчә адәм бизгә қарап келивататтти, қул маңа: «Ғожайин! Сиз яхши адәм екәнсиз, бу кәлгәнләр дадамниң адәмлири болиду, мени алғили кәлгән гәп. Дадам падишаһ еди, мән сизгә буни демигәндим. Шуңа сиз мени әрзән сатмаң. 30 миң тиллаға сатимән дәп чиң туруң» деди. Мәнму сақ 30 миң тиллаға саттим. Андин шу пул билән тижарәт қилдим. Көп вақит өтмәй жамаәт мени өйләп қоюшни қарар қилип, бир қизни көрсәтти. Қизму, мәнму бир-биримизни яритип қалдуқ.

Шуниң билән тойимиз болди. Бир күни аялимниң бохчиси ичидә маңа тонушлуқ бир һәмянни көрүп қелип, аялимдин сориведим, аялим: «Бу һәмян дадам рәмәтликниң мениң той ишлирим үчүн қалдурған байлиғи еди, ичидә 970 тилла алтун бар. Әслидә 1000 тилла екән. Һәмян жүтүп кәткәндә тепип бәргән жигиткә 30 тиллани беривәткән екән› деди. Әслидә бу алтунлар мениң ризқим екән, һарам йолдин алған болсамму мошу ризқимни алған болар екәнмән, амма Аллаһ маңа уни һалал йолдин бәрди. Мән әнди Аллаһқа һәмдусана ейтмисам боламду?»

15. Кишиләрниң һөкүмлири һечнемини өзгәртәлмәйду, амма сизниң һөкүмиңиз өзгәртиду

Өзиңиз тоғра йолда болсиңиз вә таллиғиниңизға қанаитиңиз толуқ болса, башқиларниң сиз тоғрилиқ дегәнлириниң һечбир әһмийити йоқтур. Шуңа өзиңиз тоғра билгән йолда меңиң вә таллиған ишңиздин ваз кәчмәң. Имам Таһави тағиси имам Мазинда оқатти. Бир күни имам Мазин униңға: «Сән оқуп алим болалмайсән, Аллаһ билән қәсәмки, сән һечнемә болалмайсән» дегән еди. Имам Таһави оқуп катта алим болди, «Әқидәтут тәһавийә», «Әһкамул қуръан» қатарлиқ мәшһур әсәрләрни йезип чиққан вә ислам дуниясида катта алимлар қатариға өткән. У тағисини әсләп: «Тағам һаят болған болса, қилған әшу қәсими үчүн капарәт бериши керәк еди» дегән.

Томас Эдисонниң лампочка қилини тәҗрибә қилиш җәриянида учриған мувәппәқийәтсизликлирини көргәнләр уни мәсхирә қилған, бәзиләр уни қуруқ лап етиватиду, ухлимай чүш көрүватиду, дәп мазақ қилған.

Һәтта бәзи алимлар математика арқилиқ униң бу тәтқиқати мувәппәқийәт қазиналмайду, дәп испатлапму бәргән. Лекин Эдисон баштин-ахир толуп ташқан ишәнч билән синақ қилиш нәтиҗисидә мувәппәқийәт қазанған.

«Форд» автомобилиниң иҗаткари Генри Форд мәлум бир электр энергия ширкитидә аддий ишчи еди. У күндә 11 саат ишләш бәдилигә һәптидә 11 доллар иш һәққи алатти. Генри һәр күни җапалиқ әмгәктин кейин, өйиниң арқисидики кичиккинә кәписигә киривелип, мотор ясаш үчүн йерим кечигичә ишләтти. Генриниң ата-аниси униң бу ишлирини әһмийәтсиз дәп қаратти вә униң чоң ишларни қолға кәлтүрүшигә ишәнмәтти. Достлириму мәсхирә қилатти. Пәқәт аяли униңға ишинәтти. Генри Форд 1893-жили өзи ясиған автомобильни һайдап кочиға чиққанда кишиләр өз көзлиригә ишәнмәй қалған еди.

16. Һәсәтхорлар еғир бәдәлләрни төләп болсиму вәзиписини өтәйду

Һәсәт – башқиларниң илкидә болғанниң йоқ болушини арзу қилиш дегәнлик болуп, һәсәтхорлуқ өч-адавәттинму күчлүк болған интайин қәбиһ роһий һаләттур. У қәлбниң зәйипләшкәнлигиниң, әхлақниң нольға чүшүп қалғанлиғиниң вә етиқатсизлиқниң ипадисидур. Һәсәтхор адәм башқиларниң мал-мүлүк, һоқуқмәнсәп, илим-һекмәт қатарлиқ диний вә дуниявий нематлириниң йоқилишини ойлап, қизилкөзлүк қилиду.

Бир падишаниң икки вәзири бар болуп, вәзирләр бир-биригә бәк өч екән. Бир күни падиша уларниң арисини оңшап қоюш үчүн һозуриға чақиртиду. Андин уларға:

«Силәрниң бириңлар өзи үчүн мәндин немә тилисә, йәнә бириңларға униң икки һәссисини беримән» дәйду. Шуниң билән вәзирләрдин бири: «Һәй, падишаһим! Мениң бир көзүмни қуювәткәйла» дәйду. Бир әмадин сорайду: «Көзиңиз ечилсунму яки инсанларниң һәммиси сиздәк әма болуп қалсунму?» Әма: «Һәммә адәм әма болуп кәтсун» дәйду. Демәк, һәсәтхор башқиларға зиян йәткүзүш үчүн еғир бәдәлләрни төләшкә рази.

17. Аллаһтин тилисиңиз сөйүниду вә бериду, бәндидин сорисиңиз яман көриду, йә бериду яки бәрмәйду

Йоқсул бир адәм байдин ярдәм сориведи, бәрди, йәнә сориди, йәнә бәрди, үчинчи қетим сориведи. «Сән қандақ йүзи қелин адәмсән» дәп қоғлавәтти. Адәм кетип қалди. Байниң аччиғи бесилғандин кейин қоғлавәткинигә пушайман қилди вә шу адәмни издәш қарариға кәлди. Шу арида әзан чиқти вә мәсҗиткә кирди. Қариса һелиқи йоқсул адәм өрә туруп дуа қиливетипту. Дуасида: «Һәй, Аллаһ! Сән бай, мән пекир, мән һаҗитимни сориған у бәндәңму пекир. Мени пекирларға муһтаҗ қилмиғин, у бәндәңниң өйигә бардим қоғлавәтти, сән мени қоғлавәтмигин, сән қоғлисаң мән кимгә баримән? Сән мениң егәм, мениң һаҗитимни сәнла рава қилисән, мениң һаҗитимни рава қилмай мошу мәсҗиттин чиқармиғин» дәвататти. Бай маңа бәддуа қиливатқан охшайду, дәп қорқуп кәтти, андин: «Һәй, палани! Болди қилиң әнди, хапа болмаң, байлиғимниң тәң йерими сизниң болсун, Аллаһ гуваки гепим гәп, әнди тохтитиң дуани» деди. Арида тәкбир оқулди, иккиси ян-янға туруп намазни оқуди, мәсҗиттин чиқишти.

18. Хошал болай десиңиз башқиларни хошал қилиң

Наһайити йоқсул, нарисидә балилири бар бир адәм жүригини операция қилдурушқа мәҗбур болуп қалиду, амма дохтурға бәргидәк һечнәрсиси йоқ. Адәм өзи, ушшақ балилири вә аяли қаттиқ ғәмгә патиду, уларниң чирайида хошаллиқтин әсәр қалмайду. Бемарни операция қилмақчи болған дохтур адәмниң әһвалини толуқ егилигәндин кейин, операцияни өз һесавиға қилидиған болиду вә операцияни ғәлибилик тамамлайду. Шуниңдин кейин һелиқи адәмниң өйи хошаллиққа толиду. Нарисидә балилири «Дадимиз сақайди!», «Дадимиз сақайди!» дәп байрам тәнтәниси қилип кетиду. Адәм билән аяли қолини егиз көтирип, һаяҗандин жиғлиған һалда дохтурға вә аилисигә дуа қилиду. Бу мәнзирини көргән дохтур аләмчә хошаллиққа толиду. Андин «Әлһәмдулиллаһ, мән дохтур болуп бүгүнкидәк саадәткә толмиған едим» деди.

19. Байлиқ пулниң җиқлиғи билән әмәс, бәлки әта-еһсанниң көплүги билән өлчиниду

Һәқиқий байлиқ қолдики билән әмәс, жүрәктики билән болиду. Бәзи кишиләр кәмбәғәллик туйғусидин кечиш үчүнла бай көрүнүшкә тиришиду вә байлардәк һәрикәт қилиду, улар мәңгү бай болалмайду. Чүнки улар қечип жүриду, немидин? Кәмбәғәллик туйғусидин вә шундақ көрүнүп қелиштин қачиду. Қачқан адәм бир йәргә баралмайду. Мәсилән: Ишттин қачқан адәм жүгрәйду, бир йәргә баралмайду, амма бир йәрни нишан қилип маңған адәм чоқум бариду.

Бир йәргә бармақчи болған адәм аста барсиму чоқум бариду. «Бай» дегән уқум әслидә өзиниң, аилисиниң

вә хәлқиниң дәрдигә дәрман болидиған кишиләргә қоюлған исим. Шуңа кишиләр һаҗити чүшсә байниң ишигигә баратти вә ишини һәл қилатти. Чүнки у дәрдигә дәрман болидиған киши еди. Пәйғәмбәр әләйһиссалам қәриздар, зор қийинчилиғи бар кишиләргә өзи ярдәм қилалмиса, қол илкидә бар саһабиларниң өйигә әвәтип қоятти. Өтмүштә Мәккә Мәдинигә вәхпиләрни қилип қойғанлар пули көп адәмләр әмәс, амма һиммити вә ғәйрити көп адәмләр еди. Һазирқи байлар шуларниң вәхпилиридә йүзини даптәк қилип, яттики бирәр вәхпә қалдурмиди. Буларниң пули вәхпә қилғанларниңкидин миллионлап көп еди. Шу пулларни пак-пакиз йоқ қилди. Арқида нә совап, нә пул қалмиди. Пули җиқ болмисиму бай өткән әҗдатлиримизға Аллаһ рәһим қилсун!

20. Кәчүрүң, амма немини кәчүргәнлигиңизни билип кәчүрүң

Сизгә билдүрмәй һәққиңизни йәвелип, андин уни тәпмә һалал қилмақчи болғанларға һәргиз йол қоймаң. Чүнки бәзи кишиләр сизгә билдүрмәй һәққиңизни қақти-соқти қилиду, андин уни өзигә һалал қилиш үчүн әшу қилмишини сизгә демәйла разилиқ тиләйду. Бу алдамчилиқниң бир түри болуп, униң билән һарамдин қутулғили болмайду. Шуңа бирәвни кәчүрмәкчи болсиңиз, авал немини кәчүрмәкчи екәнлигиңизни билиң, андин кәчүрүшни халисиңиз кәчүрүң, халимисиңиз һәққиңизни тәләп қилиң. Чүнки сиз кәчүрүшкә мәҗбур әмәс, амма кәчүрсиңиз Аллаһ тааладин көп әҗиргә еришисиз.

21. Хаталиқ садир қилғучини кәчүрүш яхши иш, амма униң хаталиғиға түзитиш бериш муһим

﴿وَجَزَاء سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللهِ﴾

«Бир яманлиқниң җазаси шуниңға охшаш бир яманлиқтур, кимки (яманлиқ қилғучини) әпу қилса вә (униң хаталиғини) түзәтсә, униң әҗрини Аллаһ бериду»[119]. Һәққиңиздә бирәр хаталиқ өткүзгән яки сизгә яманлиқ Қилған адәмни кәчүрүш яки кәчүрмәслик сизниң ихтиярiңиздики иштур. Әгәр кәчүрсиңиз совап таписиз, амма кәчүрүш билән биллә шу хаталиқни яки яманлиқни түзәтсиңиз яки түзәткүзсиңиз бу мукапат бериш Аллаһ таалаға тегишлик болған катта әмәлгә айлиниду. Чүнки бундақ қилиш арқилиқ хаталиқниң яки яманлиқниң қайта тәкрарланмаслиғиниң алдини алған болисиз вә башқиларни бунiңдин қоғдап қалған болисиз.

22. Аллаһ сизни таәт-ибадәткә мувәппәқ қилған болса бу сизни яхши көргәнлигидур

Аллаһ тәала каинатни мукәммәл интизам ичидә барлиққа кәлтүрди, барлиқ мәвҗудатни өзигә бойсунидиған қилип яратти. Шуңа һәммә Аллаһ таалаға ихтиярий вә ихтиярсиз бойсуниду. Җанлиқ-җансиз һәммә мәвҗудат Аллаһ таалани, улуқлайду вә тәсбиһ ейтиду.

﴿تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَن فِيهِنَّ وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ
بِحَمْدِهِ وَلَٰكِن لَّا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ﴾

«Йәттә асман, зимин вә улардики барлиқ мәвҗудат Аллаһни пак дәп тәсбиһ ейтиду, Аллаһни мәдһийиләп

[119] Шура сүриси: 40-айәт.

тәсбиһ ейтмайдиған һеч нәрсә йоқтур. Лекин силәр уларниң (ейтқан) тәсбиһини чүшәнмәйсиләр»[120].

﴿وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِن دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ﴾

«Асмандики вә зиминдики барчә җанлиқлар, пәриштиләр чоңчилиқ қилмастин, Аллаһқа бойсуниду»[121]. Инсанниң Аллаһ тәалаға ибадәт қилиши, өзиниң яритилишидики ғайә үчүн хизмәт қилғанлиғи вә Аллаһ тәаланиң һәққини ада қилғанлиғидур. Чүнки Аллаһ һәрбир шәйини бирәр ғайә үчүн яратқандәк, инсанни итаәт қилиш үчүн яратқан. Бәсрә Әмри Һәсән ибни Муһәммәт бир кечиси ойғинип кетип қариса өйидики хизмәтчи қул ятқан йеридә йоқ. Уни издәп сиртқа чиқса, у һойлиниң бир тәрипидә намаз оқуветипту, бир дәм уни күзитип туриду, хизмәтчи намаздин кейин дуа қилиду, дуасида «Һәй, Аллаһ мени яхши көргәнлигиң үчүн дуайимни иҗабәт қилғин» дәйду. Бу әҗайип дуаға қайил болмиған әмир, уни йеңидин мусулман болғанлиғи үчүн билмәйду дәп ойлап: «Һәй, ахмақ, тоғриси «Һәй, Аллаһ, сени яхши көргәнлигим үчүн дуайимни иҗабәт қилғин» дәймиз» дәйду. Хизмәтчи: «Әслий ахмақ сиз екәнсиз, Аллаһ мени яхши көрмигән болса, атәшпәрәсликтин қутқузуп исламға һидайәт қилаттиму? Мени яхши көрмигән болса, кечидә ойғитип, өзигә ибадәт қилдурған болаттиму? Әгәр сизниму яхши көрсә кечидә ойғитиду вә тәһәҗҗуд намизи оқушқа мувәппәқ қилиду, әмәсму?!» дәйду. Әмир турупла қалиду, андин өзиниң расттинла қайил болғанлиғини билдүрүп: «Сениң мошу һәқ сөзүң үчүн бүгүн сени азат қиливәттим» дәйду. Амма хизмәтчи:

[120] Исра сүриси: 44-айәт.
[121] Нәһл сүриси: 49-айәт.

«Яхши көңлиңизгә рәхмәт, мән әҗримни Аллаһ тәаладин толуқ елишни халаймән» дәйду.

23. «Қилалаймән» десиңизму раст ейтқан болисиз, «Қилалмаймән» десиңизму раст ейтқан болисиз

Қилмақчи болған адәм чарә издәйду, қилмайдиған адәм баһанә издәйду. «Қилалаймән» дәйдиған адәмләр умумән актив вә иҗабий кишиләр болуп, улар һаятида аддий болсиму, бирәр иш қилип из қалдуралайду. Амма «Қилалмаймән» дәйдиған инсанлар умумән пассив вә сәлбий инсанлар болуп, улар өзлиридики қабилийәтниң мәйданға чиқишиға, талантниң бих урушиға тосқунлуқ қилиду. Нәтиҗидә, өзидики Аллаһ тәала әта қилған җәвһәрләрни ачмайла гөргә елип кетиду.

Аллаһ тәала инсанларға һәрхил қабилийәт вә талантларни әта қилған болуп, һәрбир инсанниң өзигә хас қабилийити вә таланти болиду. Әпсуски, нурғун кишиләр өзлиридики сәлбий қанаәт сәвәплик нә қабилийитини, нә талантини оттуриға чиқиралмай, өзигә вә башқиларғиму мәнпийәт йәткүзәлмәй аләмдин кетип қалиду.

24. Әхлақсизлиқ қандақ нормаллишиду?

Әхлақсизлиқ инсанларда әхлақниң чириклишиши, қиммәт қарашниң йоқилиши вә яманлиқни тосидиғанларниң түгәп кетиши билән нормаллишиду. Шундақ болғанда әхлақлиқ кишиләр әйиплинидиған, әхлақсизлар мәдһийилинидиған әһвал йүз бериду. Өз вақтида Лут әләйһиссаламниң қовми:

﴿أَخْرِجُوهُم مِّن قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ﴾

«Ләтниң аилә әзалирини һайдап чиқириңлар, чүнки

улар өзини пак тутидиған инсанлардур»[122] дәп уларни әйиплигән. Бир падишаниң аилисидә бир қулақлиқ бир бовақ туғулупту, падиша хәлиқниң мәсхирисидин вә сөз-чөчигидин қорқуп, қандақ қилиш тоғрилиқ вәзирлири билән мәслиһәт елип берипту. Улар узун талаш-тартиштин кейин, бовақниң туғулғанлиғини елан қилиш вә туғулған барлиқ бовақларниң бир қулиғини кесиш қарариға кәпту. Шуниң билән пүтүн бовақларниң бир қулиғини кесип чиқипту вә шундақ кесишни қанунлаштурупту. Жиллар өтүп, у мәмликәткә кәлгән һәрқандақ адәм икки қулиғи болғанлиғи үчүн әйиплинидиған бопту. Чүнки, әхлақсиз өзиниң әхлақсизлиқта ялғуз қелишини халимайду, шуңа башқиларниму өзигә охшаш қилиш билән тәсәлли тапиду.

25. Башқиларниң әйиви билән мәшғул болған адәм өзиниң әйиплирини тонушқа пурсәт тапалмайду

Башқиларниң сәтлиги билән мәшғул болуп жүрүп, өзини гөзәлләштүргән адәм йоқ, өзиниң сәтлигини гөзәлләштүрүш билән мәшғул болуп, гөзәлләшмигән адәм йоқ.

Аллаһ тәала Қуръан кәримдә:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَلۡتَنظُرۡ نَفۡسٞ مَّا قَدَّمَتۡ لِغَدٖۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ﴾

«Һәй, иман ейтқанлар! Аллаһтин қорқуңлар, һәрким өзиниң әтә (қиямәт) үчүн немиләрни тәйярлиғанлиғиға қарап бақсун, Аллаһтин қорқуңлар. шәксизки, Аллаһ қиливатқан ишиңлардин толуқ хәвәрдардур»[123].

[122] Нәмл сүриси: 56-айәт.
[123] Һәшр сүриси: 18-айәт.

26. Әң чоң һарам умумниң мелини һәқсиз йейиштур

Бир адәмниң һәққини төлимәк яки рази қилмақ оңай, амма умумниң һәққини төләш яки һәммисиниң разилиғини елиш мүмкин әмәс. Чүнки умумниң һәққидә жетим-йесирларниң, йоқсулларниң, техи туғулмиған житмларниң вә дунияға кәлмигән йоқсулларниң һәққи бар. Һәқ-һоқуқлар өз егисигә қайтурулмиғичә жәннәтниң һидини пураш мүмкин әмәс. Женини вә ме-лини пида қилип, Аллаһ йолида һаятини қурбан қилған шеһитниң қул һәққи сәвәплик жәннәткә кирәлмәйдиғанлиғи тоғрилиқ сәһиһ һәдисләр кәлгән турса, униң төвинидики кишиләр қайси әмәли билән өзини жәннәткә лайиқ қилалайду?

27. Һәрқандақ зиянни вақит билән толтурувалғили болиду, амма өтүп кәткән вақитни һечнемә билән толтурғили болмайду

Бир бай өмүр бойи ишләп, миллионларчә пул тапиду, әнди раһитини көрәй дегәндә Әзраил: «Жениңни алимән» дәп келиду. Бай: «Мениң ишлирим түгимигән еди, азирақ пурсәт бәрсәң болмасму?» дәп ялвуриду. Әзраил: «Өлгәнләрниң һәммисиниң қилип болалмиған көп ишлири бар еди, әжәл кечиктүрүлмәйду» дәйду. Адәм: «Бир жил узатқин байлиғимниң йеримини берәй» дәйду, «Яқ», «Бир ай?» «Яқ», «Бир һәптә?», «Бир күн? Бир саат мөһләт бәргин, мән байлиғимниң һәммисини берәй», «Яқ», «Әмсә бир минут мөһләт бәргин, оғлумға хәт йезивалай» дәйду. Әзраил мақул болиду. Адәм оғлиға язиду: «Оғлум вақитниң қимметини бил, чиң тут. Мән бир саат вақитни пүтүн байлиғимға алалмидим».

28. Гримни өзиниң гөзәллигигә ишәнмигән аяллар қилиду

Адәмниң қиммити униң еришкән унвани яки дипломи билән әмәс, бәлки шәхсийити билән болиду. Дамоллам, доктор, һаҗим, устаз демисә рәнҗип қалидиғанлар өз қиммитини унванға бағлавалғанлардур. Сиз унваниңиз билән әмәс, өзиңиз билән қиммәткә егә. Шуңа Йүсүп әләйһиссалам өзини тонуштурғанда, «Мән Пәйғәмбәр», «Пәйғәмбәрниң оғли», «Пәйғәмбәрниң нәвриси», «Пәйғәмбәрниң чәвриси» дәп тонуштурмиди, шундақ десиму дәтти. Чүнки мән, атам Яқуб, бовам Исһақ, чоң бовам Ибраһим әләйһисисалам дәп саниса һәқлиқ еди. Амма у өзини пәқәтла «Мән Йүсүп» дәп тонутти. У өзиниң қиммитини пәйғәмбәрлигигә яки әҗдатлириниң шан-шәрипигә бағлавалмиди.

29. Вақтиңизниң бир қисмини Аллаһ үчүн бәрмисиңиз, Аллаһму сизгә униң бәрикитини бәрмәйду

Аллаһқа беришкә бехиллиқ қилған қиммәтлик вақитлириңиз қиммәтсиз ишлар билән зайә болуп кетиду. Бу йоқилаң ишлар үчүн дохтурға жүгәргән, новәт күткән, аддий бир ишларни қилиш үчүн күнләрни, саатларни сәрип қилғанға охшаш. Чүнки пул-малниң закати болғандәк, илимниң вә вақитниңму закати бар. Закатини бәрмигән пул-мал бәрикәтсиз болғандәк, закатини бәрмигән вақитму бәрикәтсиз болиду. Вақитни һөрмәтлисиңиз, вақит сизниң достиңизға айлиниду, әгәр уни һөрмәтлимисиңиз у дүшминиңизгә айлиниду. Вақит бизгә берилгән сәрмайә. Әқиллик кишиләр әшу сәрмайә билән дуния вә ахирәтлигини қазиниду. Иш дуниясида вақит пул дәп қарилиду, амма мусулманниң

һаятида вақит ибадәттур. Чүнки мусулман адәмниң вақти дуниялиғи үчүн ишлишиму, ахирәтлиги үчүн әмәл қилсиму ибадәт ичидә өткән болиду.

30. Сизни қутқузидиған нәрсә ибадәтла әмәс, бәлки яхшилиқтур

Имам Муслим ибни Мәсъуд Рәзийәллаһу Әнһудин ривайәт қилған бир сәһиһ һәдистә келишичә, Пәйғәмбәр әләйһиссалам мундақ дегән: «Бәни Исраил қовмида бир адәм өлиду вә униңдин соал-сорақ қилиниду. Бу адәмниң иманидин башқа һечқандақ ибадити йоқ болуп чиқиду. Аллаһ тәала пәриштиләргә: «Қарап беқиңлар, бу адәмниң өзини қутқузғидәк әмәли бармекән» дәп әмир қилиду. Пәриштиләр: «Һәй, рәббимиз! Бу адәмниң ибадәтлири йоқ екән, амма инсанларға қилған яхшилиғи бар екән. Бу адәм кишиләргә өсүмсиз қәриз беридекән. Қәризниң вақти тошқанда, адәмлирини қәризләрни жиғип келишкә әвәтидекән, уларға: «Қәрзини беришкә күчи йәтмәйдиғанлар болса, уларниң қәризлирини өчирип ташлаңлар» дәп тапилайдекән» дәйду. Андин Аллаһ тәала бәндимизниң гунаһлирини өчиришкә биз униңдин һәқлиқмиз. Болди, униң гуналирини өчүрүп, җәннәткә киргүзүңлар» дәп әмир қилиду.

31. Аллаһтин тилигәндә әң яхшисини тиләш лазим

Пәйғәмбәр әләйһиссалам: «Силәр җәннәтни тилисәңлар, Фирдәвс җәннитини тиләңлар» дейиш арқилиқ саһабилириниң һиммитини көтирип туратти. Мәлумки, тиләк қанчилик жуқири болса тиришчанлиқму жуқури болиду. Бирәр еғиз өй елиш үчүн ишлигән адәм билән катта бир қораға егә болуш үчүн ишлигән адәм-

ниң һиммити бир хил болмиғанға охшаш, жәннәтләрниң әң алийи болған Фирдәвс жәннитигә киримән дегән адәм, әлвәттә, өзини шуниңға лайиқ келидиған көп ибадәт қилиду вә көп яхши әмәлләрни қилиду.

32. Немәт шүкүр билән ашиду, нашүкүрлүк билән азийиду

﴿لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِن كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ﴾

«Әгәр шүкүр қилсаңлар, силәргә (бериватқан немитимни) техиму зиядә қилимән. Әгәр тузкорлуқ қилсаңлар, шәксизки, мениң азавим бәкму қаттиқтур»[124]. Бир адәм: «Һәй, Аллаһ наңға ишләп бәк чарчап кәттим, мени ишлимисиму нан йәйдиған қилсаңчу» дәп дуа қилиду. Шу күни уни сақчилар ялап әкетип, зинданға ташлайду вә униңға күндә икки нан ташлап бериду. Һелиқи мәһбус гунасиниң немә екәнлигини билмәй зинданда күнләрчә қалиду вә һәр күни икки нан йейиштин зерикиду. Шу чағда хаталиғини тонуп йетип, Аллаһқа дуа қилиду вә мундақ дәйду: «Һәй, Аллаһ, икки нан бәрмисәңму мәйли, мени азатлиққа чиқирип, бир нан бәрсәңму шүкүр қилаттим».

33. Ирадини һечким берәлмәйду

Ирадини бизгә әң йеқин кишимизму берәлмәйду. Ата-ана бизгә һәммини берәләйду, амма ирадини берәлмәйду. Чүнки уни һәрбир инсан өзи ичидин чиқириду. Қилимән десиңиз қилалайсиз, қилалмаймән десиңиз қилалмайсиз. Чүнки қилмақчи болған адәм чарә издәйду, қилишни халимиған адәм баһанә издәйду.

[124] Ибраһим сүриси: 7-айәт.

34. Балилиримиз немишкә ялған ейтиду? Ялған ейтиш уларниң фитритидә бармеди?

Чүнки биз ялған ейтимиз, һәтта уларниң алдида ялған ейтимиз, уларға ишәнмәймиз, раст гәп қилғанлиғиниң жазасини беримиз, шуңа улар ялғанни таллайду.

35. «Вақтим барғу» һейлисигә алдинип қелиштин сақлиниң

Алдирақсанлиқ шәйтандин, амма чәбдәслик пишипйетилгәнликтиндур. Илмий тәтқиқатлар шуни испатлидики, һәрқандақ ишқа «вақтим барғу» дәп муамилә қилидиғанлар умумән һәммә ишқа кечикип қалиду вә көп изтирап чекиду. Чүнки бундақ кишиләр бармақчи болған йеригә вә қилмақчи болған ишиға хелә көп вақит барлиғиға ишинип, өзини башқа ишлар билән мәшғул қилиду. Новәттики муһим ишқа алдиримайду, пәқәт вақит интайин аз қалған чағдила алдирап һәрикәткә өтидудә, кечикип қалиду.

36. «Вақтим барғу» кесилигә мубтила болғанларниң асаслиқ алаһидилиги төвәндикичә:

- ***Вақит қистап қалғанда, аэропланға йетишмәкчи болиду, һалбуки, бу чағда йолувчиларниң залға кириш ишиги аллибурун йепилип болған болиду.***
- ***Вақит қистап қалғанда, автобусқа үлгәрмәкчи болиду, һалбуки, бу чағда автобус аллибурун қозғилип болған болиду.***
- ***Вақит қистап қалғанда, илмий мақалини тапшурушқа алдирайду, амма үлгәртәлмәйду.***

- ***Вақит қистап қалғанда, меһмандарчилиққа алдирайду, һалбуки, бу чағда саһипхан дәстиханни жиғип болған болиду.***
- ***Вақит қистап қалғанда, шу вақитниң намизини оқувалмақчи болиду, һалбуки, у җәйнамазға бериштин бурун иккинчи намазға әзан чиқип қалған болиду.***
- ***Вақит қистап қалғанда, аилә әзалири билән сөһбәтләшмәкчи болиду, һалбуки, бу чағда аилә әзалири тола күтүштин зерикип, башқа ишқа тутушқан болиду.***
- ***Вақит қистап қалғанда, дохтурханиға алдирайду, һалбуки, бу чағда дохтурниң бәлгүләп бәргән вақти уни күтүш билән өтүп кәткән вә башқа кесәл билән мәшғул болған болиду.***
- ***Вақит қистап қалғанда, вәдиләшкән киши билән учрашмақчи болиду, һалбуки, бу чағда у киши тола сақлап зерикип, кетип қалған болиду.***

36. Тарих тәнқитчиләрниң исимлирини хатирилимәйду, шуңа һечқачан бир тәнқитчиниң һәйкили тикләнгән әмәс

Тәнқитләш вә әйипләш наһайити оңай, уни һәрким қилалайду, амма нәтиҗә яритиш толиму қийин. Уни һәрким қилалмайду. Бирәр китапни яки бирәр илмий мақалини тәнқитләш бәк оңай, униңға бәш минутму вақит кәтмәйду, амма бирәр китапни вуҗутқа чиқириш үчүн жиллар кетиду. Бәзидә бәш жил, бәзидә он яки жигирмә жил кетиду, бәзидә бирәр илмий мақалини йезиш үчүн айлар кетиду.

Тәнқит икки түрлүк болуп, бири иҗабий тәнқит, йәнә бири сәлбий тәнқиттур. Сәмимий түзитиш беришни мәхсәт қилған тәнқит иҗабий тәнқит болуп, уни қобул қилиш пайдилиқтур. Һәсәттин келип чиққан орунсиз тәнқит сәлбий тәнқит болуп, униңға әһмийәт бәрмәслик керәк.

Һәсәттин ибарәт бу рәзил илләт инсанлар йәр йүзигә пәйда болғандин бери мәвҗуттур. Дунияда шундақ инсанлар барки, бирәвдә камаләтниң аламәтлири җилвиләнсә яки Аллаһ әта қилған бирәр талант оттуриға чиқса, улар қаттиқ беарам болуп, изтирап чекиду, таки бу артуқчилиқ йоқалмиғичә қәтъий раһәтләнмәйду.

Немә үчүн шундақ қилиду? Чүнки, көрүмсиз гөзәликни өзи үчүн тәһдит, әқилсиз әқилни өзи үчүн дүшмән дәп қарайду.

37. Сиз апәт саниғанлириңиз амәт елип келиши мүмкин

Дәрт-әләмләр микробқа охшайдуки, микроб йә бизни өлтүриду яки кесәлгә қарши күчимизни ашуриду. Һаят узун бир фильмға охшаш болуп, нурғунлиған қийин таллашларни өз ичигә алиду, лекин у һемишә чидамлиқларниң ғәлибиси билән ахирлишиду.

Бир отунчи һәр күни орманға өзи билгән йол билән берип, отун кесип келидекән. Бир күни ойлап, өз-өзигә «Орманни мәндин яхши билидиған адәм йоққу дәймән, чүнки мән көзүмни теңип қойсиму тапалаймән» дәп пичирлайду. У ормандин қайтмақчи болуп турғанда, қаттиқ ямғур йеғип кетип, тағдин чүшкән қорам ташлар униң һәр күни берип келиватқан йолини тамамән тосавалиду. Отунчи дәрһал өйигә қайтмақчи болуп

башқа бир йолға кириду вә у йолда езип кетип өйини тапалмайду. Отунчи орманлиқниң ичидә қаймуқуп қалғанлиқтин, өйиниң йолини қәтъий тапалмайду.

Бу әснада у қаттиқ ачлиқ вә сусизлиқ тартиду, һәтта өлүп кәткили тас қалиду. Отунчи орманда бир қанчә күн айлинип жүргәндин кейин, узақ бир йәрдин түтүн чиқиватқанлиғини көрүп, шу тәрәпкә бариду вә өйини тапиду. Әслидә бу аялиниң униңға бәргән бәлгүси екән. Отунчи бир қанчә күн ағрип, йетип қалиду. Андин аста-аста өзигә келип, күнләрдин бери өйини тапалмай адишип жүргән жайлирини әсләйду вә күчини топлап, әшу йеңи жайларға берип һечкимниң қоли тегип бақмиған яғачларни кесип, базарға апири сетиш арқилиқ нурғун мал-дунияға егә болиду. Шуниң билән у бурунқи отунчилиқ турмуштин қутулуп, катта содигәрләрдин болуп қалиду. Демәк, бу адәмниң орманда езип кетип, өйини тепиш йолида тартқан ихтиярсиз жапалири бәдилигә у орманда кесип түгитип болалмиғидәк дәрижидә көп яғачларға егә болған.

38. Һөрмәт қилсаң, һөрмәт тапарсән

Сиз һаятқа қандақ муамилә қилсиңиз униңдин шу муамилини көрисиз. Таққа қарап немә дәп вақирисиңиз тағ сизгә шу садани қайтуриду. Шуниңдәк, сиз немини һөрмәтлисиңиз шуниңдин һөрмәт көрисиз. Мәсилән: Яшлиғиңизни һөрмәт һәм мувәппәқийәт билән толтарсиңиз, яшанғанда у сизни һөрмәтләйду. Тән сақлиғиңизни һөрмәтләп, уни асрисиңиз уму сизни асрайду, сағлам жүрисиз. Пулни һөрмәтләп униң қиммитини билсиңиз, уни исрап қилмайсиз вә тежәшлик болисиз. Нәтижидә, пулниң дөлитини көрисиз.

90 яшлиқ бир мойсәпитниң наһайити тетик һалда кетип барғиниға зоқланған кишиләрдин бири униңдин: «Сиз қандақ болуп тениңизни мундақ сағлам туталидиңиз?» дәп сорайду. Мойсәпит: «Биз тенимизни яш вақтимизда асридуқ, яшанғанда тенимиз бизни асриди» дәп жавап бериду.

39. Һәрқандақ бир муһәббәтниң сәвәви болиду, пәқәтла ата-ана муһәббитиниң сәвәви йоқ

Инсанлар сизни бирәр артуқчилиғиңиз яки уларға қилған бирәр яхшилиғиңиз сәвәплик яхши көриду. Амма ата-ана сизни яхши болсиңизму, яман болсиңизму яхши көриду вә сизгә берип туруп яхши көриду. Қиммитини билиң! Ата-анисиға яхшилиқ қилған пәрзәнт дуния вә ахирәттә яхшилиқларға еришиду, уларни қақшатқанлар иккила аләмдә харлиқта вә жапада қалиду. Ата-аниниң буйриғанлирини қилиш уларға итаәт қилғанлиқтур. Амма улар буйримисиму яхши ишларни қилип, уларни хошал қиливетиш уларға яхшилиқ қилғанлиқтур.

40. Инсанлиғиңиздин башқа һәммиси нольдур

Пүтүн байлиқлар вә қиммәтлик һәр нәрсә нольларға (0000) охшайду, инсанлиқ биргә (1) охшайду. Әшу бир болмиса, униң арқисиға тизилған нольларниң һечбир қиммити болмайду. Әшу бирниң арқисиға бир ноль қойсақ он, икки ноль қойсақ йүз, үч ноль қойсақ миң болуп кетивериду. Навада бешидики бир өчирилсә, миңларчә нольлар һеч нәрсини ипадилимәйду. Шуңа һәммидин авал инсан болуш керәк. Һәрқандақ һайван һайван болуп туғулуп, һайван һалитидә өлиду. Амма

инсанларниң һәммиси инсан туғулған болсиму, көпи инсан һалитидә өлмәйду. Йәни пәриштә сүпәтлик туғулған инсанларниң нурғуни шәйтан сүпәтлик мәхлуқ болуп өлиду. Шуңа «Униңдин илан яхши екән, ешәк яхши екән» дегүзидиғанлар бар. Һаятимизда көп нәрсиләрни үгинимиз, диплом алимиз, һәтта алим болимиз, амма бәзимиз инсанлиқтин ибарәт әң қиммәтлик нәрсимизни йоқитип қойимиз. Шуниң билән нольға айлинип қалимиз. Тухумни чеқиветип, нишанға йәткәнниң немә пайдиси?!

ТӘВСИЙӘ

1. ***Һөрмәтлик оқурмән! Алди билән өзәмгә, андин сизгә тәқвалиқни тәвсийә қилимән. Чүнки, тәқвалиқ[125] һәрқандақ бир қийинчилиқтин чиқиш йолидур. Аллаһ тәала мундақ дегән:***

   ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا * وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا

   «Кимки Аллаһтин қорқидекән, Аллаһ униңға чиқиш йолини бериду, униңға ойлимиған йәрдин ризиқ бериду»[126].
2. ***Кәткән кәтти, униңға һәсрәт чәкмәң. Чүнки өткәнгә һәсрәт чекидиғанларға дуния тәбәссүм қилмайду, шуңа сиз төкүлгән сүткә һәсрәт чекишниң орниға төкүлгән сүтниң орнини толтурушқа тиришиң.***
3. ***Үмүтвар болуң. Чүнки үмүтвар кишиләр кечидә асманға қарап айниң йоруғини вә чақниған юлтузларни көриду. Үмүтсиз адәм асманға қарап қараңғулуқтин башқисини көрәлмәйду. Үмүтвар адәм Аллаһ тәала тоғрилиқ иҗабий қарашта болиду, үмүтсиз адәм униңға сәлбий қарашта болиду. Аллаһ тәала һәдис Қудсийда: «Бәндәм мән тоғрилиқ қандақ қарашта***

[125] Тәқвадарлиқ яки тәқвалиқ – Аллаһ тааланиң буйриғанлирини орунлап, тосқанлиридин йениш арқилиқ униңға итаәт қилиш, Аллаһ тааланиң җазасидин қорқуш, мәсъулийәт туйғуси билән иш көрүп, дуния ахирәттә өзигә зиян елип келидиған ишлардин сақлиниш дегәнликтур.
[126] Тәлақ сүриси. 2-3-айәтләр.

болса, униңға шундақ муамилә қилимән»[127] дегән.

4. ***Ярдәмгә муһтаж болған күнлириңиздә сизгә ярдәм қолини сунған кишиләрни қәтъий унтуп қалмаң. Уларға рәхмәт ейтиш билән биргә яхшилиқини қайтуруң. Қайтуралмисиңиз у һәққидә дуа қилиң.***
5. ***Кечини қараңғулуқ басқанда, сиз шам көтәргүчиләрниң бири болуңки, чирақларға таш атидиғанлардин болмаң. Таң атқанда қуяш нурини күтүвалидиғанлардин болуңки, күн чиққандиму ғәпләт уйқисида ухлайдиғанлардин болмаң.***
6. ***Тағниң чоққисиға йеқинлап чиққан вақтиңизда мәғрурланмаң, чүнки у чағда тәңпуңлуғиңиз бузулуп, жиқилип чүшисиз. Таққа чиқмиғанларни пака дәп ойлап қалмаң. «Тәкәббурлуқ қилип, кишиләрдин йүз өрүмигин, йәр йүзидә ғадийип маңмиғин. Чүнки, Аллаһ һәрқандақ һакавур, махтанчақни яқтурмайду»[128].***
7. ***Үмүтсизликни қәлбиңизгә йолатмаң. Чүнки, үмүтсизлик көзләрни жумдуруп қойиду. Шуниң билән ечилған ишикләрни вә созулған қолларни көргили болмайду. «Силәр Аллаһниң рәһмитидин үмүтсизләнмәңлар»[129].***
8. ***Йеңилишни қәтъий қобул қилмаң. Чүнки у мувәппәқийәт йолидики тәҗрибидур, халас. Аллаһ тәала мундақ дегән: «Әлвәттә һәрбир мүшкүллүк билән чоқум бир оңайлиқ бар. Һәқиқәтән һәрбир мүшкүллүк билән чоқум бир оңайлиқ бар»[130].***
9. ***Оқуш вә үгинишни бир күнму тохтап қалмаң. Чүнки, у Аллаһ тәалаға йетишниң шотиси, җәннәткә киришниң йоли, бәхитлик һаят кәчүрүшниң йетәкчисидур.***

[127] Имам Бухариривайити.
[128] Луқман сүриси: 18-айәт.
[129] Зумәр сүриси. 53-айәт.

Дунуялиқ үчүнму илим керәк, ахирәтлик үчүнму илим керәк. Дунуялиқ вә ахирәтлик иккилиси үчүн илим керәк. Мустәмликидин қутулуп, мустәқил вә һур яшаш пурситигә егә болуш үчүнму әлвәттә илим керәк. Илим-пән билән қураллиниш арқилиқ күчлүк болғили болиду, күчлүк болғанда өз-өзимизгә ғоҗа болғили болиду. Шуңа оқуш, үгиниш биз үчүн таллаш әмәс, бәлки пәриздур.

[130] Шәрһ сүриси. 5-6-айәтләр.

Муһәммәт ЙҮСҮП

ҺАЯТИҢИЗНИ ҚӘДИРЛӘҢ

Муһәррири *Абдуғопур Қутлуқ*
Корректор *Азнат Талипов*
Компьютерда
сәһипилигән *Румиләм Җәрипова*

ИБ № 01
Нәширгә 07.01.2026 берилди.
Формати 84x108 1/32. Офсетлиқ қәғәз.
Һесапқа елинидиған басма вариғи 19,5.
Тиражи 500 нусха. Буйрутма №01